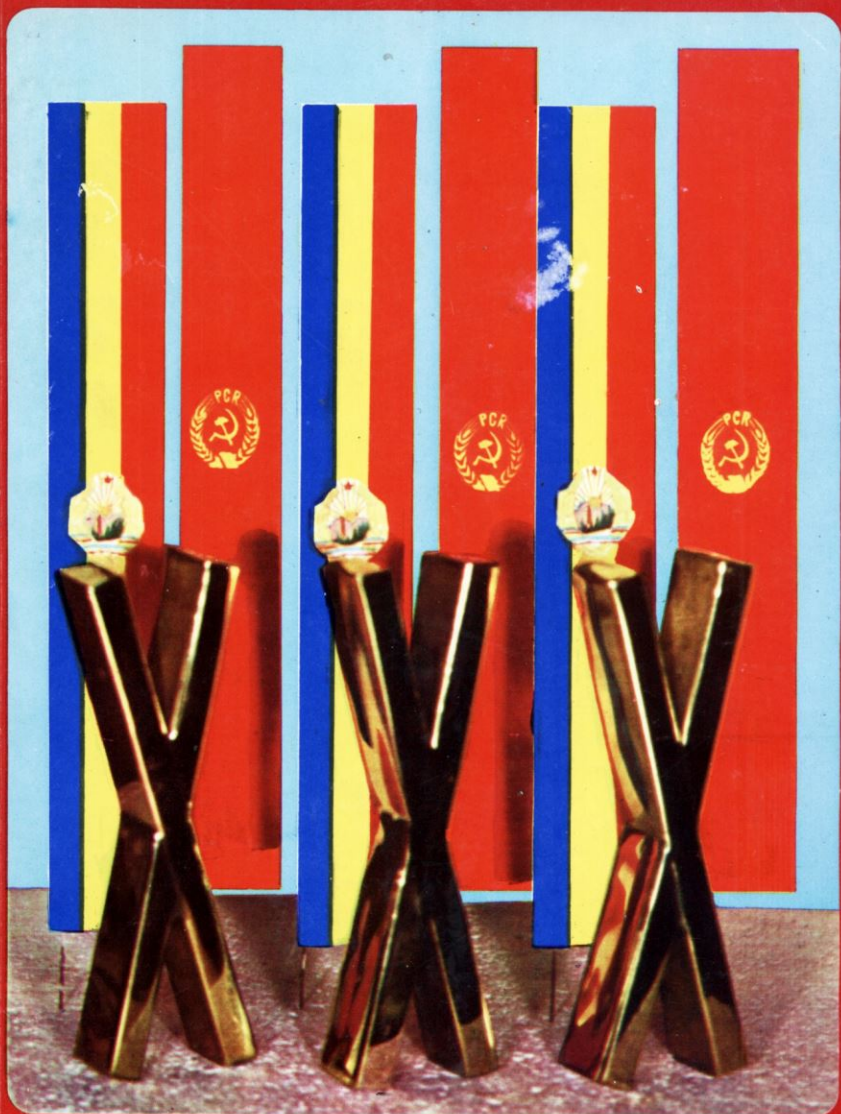

magazin istoric

ANUL VIII Nr. 8 (89) AUGUST 1974

magazin istoric

Revistă de cultură istorică

Anul VIII - Nr. 8 (89)

august 1974

Redactor șef
CRISTIAN POPIȘTEANU

Redactor șef adjunct
NICOLAE MINIE

Coșgiul redacției
DUMITRU ALMAȘ
CONSTANTIN ANTIP
ADOLF ARMBRUSTER
VIRGIL CANDEA
NICOLAE COPOIU
LUDOVIC DEMENY
TITU GEORGESCU
DINU C. GIURESCU
ȘTEFAN PASCU
M. PETRESCU-DIMBOVITA
ȘTEFAN ȘTEFANESCU

COPERTELE NOASTRE

① ② ③ ④

① 23 august 1944 - 23 august 1974: deceniile marilor împliniri (compoziție grafică și machetă artistică — arhitect P. Carp)

② Omagiu (pictură de Gh. Pătrașcu)

③ a) Atacul impetuos al forțelor române a zădărnicit încercarea hitleriştilor de a înfringe insurtecția

b) Forțele insurecționale iau cu asalt pozițiile hitleriste de la Școala Superioară de Război (azi Academia Militară) unde își avea sediul misiunea militară germană pentru armata de uscat (picturi de M. Kromer)

④ Trepte în istoria românilor (montaj din basoreliefurile de la ansamblul Monumentului eroilor patriei, ridicat în fața Academiei Militare)

S U M A R

23 AUGUST 1944

Început de ev al istoriei românești: CRISTIAN POPIȘTEANU	2
Insurecția — unica soluție: GHEORGHE ZAHARIA	7
Itinerar eroic: LEONIDA LOGHIN	15
Pe baricadele insurecției: A. SIMION	21
Eroism și abnegație. Amintiri din zile memorabile: ILIE DINUȚ, ION DOBOCAN, NICOLAE POPA, MÎNDRU COSTACHI	21
Locul acțiunii — Palatul regal: PETRE ILIE	30
În ziua decisivă, la Comandamentul Militar al Capitalei: D. VIȚELEANU	41
Agenciile de presă și posturile de radio transmit — în România marea cotitură s-a produs: CRISTIAN POPIȘTEANU, GHEORGHE TITILEANU	43
„Repercusiuni uriașe”: GHEORGHE MATEI	48
Primele ore în tabăra inamică: EUGEN BANTEA	50
„Bombs away!”: MATEI OROVEANU	52
Un nou guvern își începe activitatea. Cine sînteți, domnilor miniștri?: PARĂSCHIVA NICHITA	55
Stăpîni pe destinele noastre: C. NICOLAE	60
Credincioasă țării și poporului român: ILIE CEAUȘESCU	64
Răspunsul generalilor români: întregul sprijin forțelor insurecționale: ILIE CEAUȘESCU, MIHAIL E. IONESCU, ION TALPEȘ	71
Întîlnirile mele din vara anului 1944: PETRE CONSTANTINESCU-IAȘI	76
Aș merge pe același drum...: AL. ROSETTI	78
251 zile de lagăr pentru un răspuns: V. FIROIU	80
Voința de neînfrînt a clasei muncitoare. „Trebuie creată în România industria mare”: VASILE NICOLAE	82
Luptători români în insurecția pariziană: B. HOLBAN	84
Românii n-au lipsit din acest front al demnității și libertății: WILLIAM MARIN ..	89
Jean Jaurès — „Un soldat al civilizației și umanității”: N. COPOIU	93

● Cărți sosite la redacție... 74 ● Poșta Magazin istoric... 97

Marile și vibrantele adunări populare din ultimii ani — în imagine adunarea ce a marcat la București aniversarea a 125 ani de la revoluția pașoptistă — au devenit un simbol al unității întregului nostru popor în jurul partidului comunist, al conducătorului iubit președintele Nicolae Ceaușescu, un simbol al voinței și hotărârii națiunii noastre de a-și dedica toate forțele cauzei construirii societății socialiste multilateral dezvoltate pe pământul strămoșesc.

23 AUGUST 1944 — ÎNCEPUT DE EV AL ISTORIEI ROMÂNEȘTI

Există în zbuciumata istorie milenară a poporului român o seamă de evenimente incrustate în însăși ființa neamului, evenimente de la a căror altitudine progresul țării noastre a marcat etape hotărâtoare. Pe parcursul ultimului veac și jumătate asemenea evenimente sînt ridicarea revoluționară de sub conducerea lui Tudor Vladimirescu, revoluția pașoptistă din țările române, unirea Munteniei cu Moldova, războiul de independență de la 1877, desăvîrșirea unității de stat a României în 1918.

Legitimătatea tradițiilor marilor acte de voință ale poporului român se regăsește în multiplele și profundele sensuri ale insurecției naționale antifasciste din August 1944, act istoric care a salvat țara de la catastrofa națională și i-a îndrumat destinele pe calea dorită de masele largi populare. Cînd medităm și scriem astăzi despre marele eveniment înfăptuit în urmă cu trei decenii din inițiativa, la apelul și sub conducerea Partidului Comunist Român, în colaborare cu alte forțe antihitleriste, imaginea care ni se conturează este aceea a unui pisc semeț de la înălțimea căruia întreaga istorie contemporană a României a căpătat o înfățișare nouă.

Insurecția națională antifascistă armată are o eroică și nepieritoare istorie a sa, istorie care a însemnat continuarea și ridicarea la o treaptă superioară a glorioaselor lupte antifasciste ale poporului român.

**În cei 30 de ani
care au trecut
de la înlăptuirea
actului istoric
de la 23 August 1944,
în țara noastră
s-au produs transformări
sociale revoluționare
fundamentale.**

NICOLAE CEAUȘESCU

Acționînd din adîncă ilegalitate cu tenacitate, îndrăzneală și clarviziune, înfruntînd în anii 1940-1944, teroarea instaurată de dictatura militaro-fascistă, într-o situație în care România se găsea sub stăpînirea Germaniei naziste, Partidul Comunist Român a dovedit capacitatea istorică de a-și asuma rolul de frunte în mișcarea de rezistență antifascistă a poporului român, a orîntat lupta maselor în direcția doborîrii dictaturii antonesciene, eliberării țării de sub dominația nazistă și încetării participării României la războiul hitlerist — în care a fost atrasă, în pofida voinței naționale — alături_ri noastre la coaliția antifascistă.

În fața judecății istoriei, P.C.R. se dovedește a fi fost acea forță politică revoluționară aptă de a fi la înălțimea sarcinilor complexe de care depindea viitorul țării, luptătorul politic cel mai consecvent pentru salvarea țării de fascism, pentru o deplină independență și suveranitate națională.

Documentele și acțiunile partidului din acei ani întunecați ilustrează cît de consecventă și înțeleaptă a fost politica de realizare a Frontului Patriotic Antihitlerist, cu forțe politice de stînga, a Frontului Unic Muncitoresc—adevărată coloană vertebrală a mișcării de rezistență antifascistă — cît de inspirată, principială și realistă a fost orientarea sa spre largi și inedite alianțe politice cu toate partidele și grupările, inclusiv cu cercurile din jurul regelui Mihai și cu el însuși, partide și grupări care — dintr-un motiv sau altul — se manifestau împotriva Germaniei hitleriste și a dictaturii militaro-fasciste, cît de activă și asiduă a fost munca sa în mijlocul maselor, în rîndurile armatei pentru a o atrage la înfăptuirea mărețelor deziderate naționale. Insurecția națională antifascistă evidențiază cît de adînc împlîntată în solul realităților românești era lupta comunistilor români, trup din trupul poporului nostru.

Planul insurecției naționale antifasciste, conceput și pregătît din inițiativa P.C.R. și cu contribuția lui hotărîtoare a însemnat o demonstrație istorică elocventă a măiestriei revoluționare a partidului nostru de a folosi nu numai condițiile interne determinate de criza profundă a regimului antonescian și de ascuțirea la maximum a nemulțumirilor și urii poporului român împotriva fascismului și hitlerismului, ci și împrejurările externe favorabile create de glorioasele ofensive și victorii reputeate de armatele sovietice împotriva cîmpilor nazisti, victorii care au avut contribuția hotărîtoare la zdrobirea celui de-al III-lea Reich. Atunci cînd în România a sunat goarna insurecției, pe toate fronturile coaliția antihitleristă și mișcarea de rezistență antifascistă din Europa și Asia dobîndeau importante succese.

Izbinda insurecției române, pregătită cu maximum de spirit de răspundere, a fost chează-suită de participarea populară, de acțiunea fără preget a maselor, inclusiv a întregii armate române în acele clipe deciseive la bătălia antifascistă. Prin victoria insurecției naționale antifasciste, prin participarea de la 23 August 1944 cu toate forțele la războiul împotriva Germaniei hitleriste, poporul român și-a înscris contribuția la victoria finală.

Piatră de hotar a istoriei românești, insurecția din August 1944 stă de fapt la temelia marilor realizări ale poporului român în edificarea societății socialiste multilateral dezvoltate, operă de creație conștientă a căreia Congresul X i-a trasat amplele contururi pentru devenirea poporului român pe drumul progresului și civilizației.

Sărbătorim treizeci de ani de la eliberarea de sub dominația fascistă în anul celui de-al XI-lea Congres al P.C.R. Fericită simbioză! Înfăptuirile remarcabile de azi — cărora Congresul le va da o nouă perspectivă — sînt înălțate pe luptele de ieri ale comunistilor, revoluționarilor, democraților, ale maselor populare, pentru triumful libertății, dreptății și progresului pe pămîntul românesc.

Atunci cînd apreciem insurecția română din August 1944 drept o cotitură epocală în istoria țării avem în vedere că ea a marcat începutul revoluției populare care a creat premisele pentru victoria celei mai complete și radicale înnoiri a societății românești — revoluția socialistă.

Avînd în vedere că lichidarea pentru totdeauna a vechilor relații de producție și faurirea relațiilor noi, cu caracter socialist s-a împlinit în mai puțin de trei decenii putem spune că poporul român a străbătut în acest răstimp mai multe etape istorice. Sensul acestei dezvoltări echivalează cu o adevărată renaștere națională a poporului român. Lichidarea definitivă a exploatarei omului de către om, victoria deplină și definitivă a socialismului în toate sferile activității economico-sociale, iată cea mai importantă înfăptuire a istoriei poporului român în acești 30 de ani.

În anii puterii populare, prin înfăptuirea consecventă a politicii de industrializare, producția industrială a țării a crescut de circa 30 ori. S-au dezvoltat puternic noile ramuri industriale, pe baza celor mai noi cuceriri ale științei și tehnologiei contemporane. S-au obținut succese importante în dezvoltarea agriculturii, reorganizată la rîndul ei complet, pe baze noi, socialiste. Dintr-o țară slab dezvoltată România a devenit un stat industrial-agrar în plină dezvoltare. Realizări de seamă au fost dobîndite în domeniul învățămîntului și culturii — factori de mare însemnătate pentru progresul general al țării. Semnificativ pentru amploarea dezvoltării economice și sociale a țării noastre este faptul că venitul național a fost în 1973 de peste 12 ori mai mare decît cel obținut în economia românească în anul 1947.

Pe baza rezultatelor obținute în dezvoltarea economiei, a creșterii avuției naționale s-a asigurat ridicarea continuă a nivelului de trai material și spiritual al întregului popor.

Istoria românească din acești 30 de ani își găsește reflectare aproape în fiecare colț de țară, în fiecare oraș, județ, comună. S-au construit nu numai o nouă industrie și o nouă agricultură, ci un ansamblu social-economic-cultural nou.

O caracteristică definitorie a întregii noastre construcții economico-sociale și umane o reprezintă acțiunea conștientă, organizată, planificată, de continuă perfecționare și autodezvol-

tare, astfel încât să se evite nu numai rămănerile în urmă sau stagnările într-un domeniu sau altul al vieții sociale, dar să se asigure în mod deliberat o evoluție multilaterală echilibrată și armonioasă a întregii societăți, a tuturor membrilor ei, să se înainteze sincronizat pe întregul front al construcției, atât materiale cât și spirituale, să se subordoneze totalitatea mijloacelor scopului suprem al socialismului: un înalt nivel de trai material și cultural al maselor în condițiile unui larg democratism propice afirmării cât mai depline a personalității tuturor celor ce muncesc.

„S-a acționat permanent — spunea tovarășul Nicolae Ceaușescu în Discursul solemn rostit la Marea Adunare Națională cu ocazia investirii sale în funcția de președinte al Republicii Socialiste România — pentru asigurarea manifestării plene în timpul vieții sociale a personalității umane, pentru ca omul să se simtă liber și stăpîn a tot ce se înfăptuiește în societatea noastră, pentru a da fiecăruia posibilitatea să-și valorifice din plin calitățile și talentele în slujba progresului multilateral al patriei. Vom face și în viitor totul pentru realizarea directivelor Congresului al X-lea și ale Conferinței Naționale ale partidului privind ridicarea necontestată a nivelului de trai, dezvoltarea relațiilor noi, socialiste, înfăptuirea principiilor și normelor de conviețuire socială, a eticii și echității socialiste”.

Țară socialistă în curs de dezvoltare multilaterală, România se consacră în ritm intens sarcinilor lichidării rămănelor în urmă din punct de vedere economic și apropierei de țările avansate pe acest plan. Raportul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate constituie, prin parametrii săi istorici, tocmai acea nouă perioadă de ascensiune în care s-a angajat poporul român prin programul insufletitor al celui de-al X-lea Congres și al Conferinței Naționale a P.C.R. din vara anului 1972. Rezultatele din primii trei ani și jumătate ai actualului cincinal atestă justetea și caracterul științific al previziunilor partidului, faptul că oamenii muncii din țara noastră dispun de tot ceea ce este necesar pentru a realiza înainte de termen obiectivele fixate.

Un corolar istoric al celor trei decenii al căror bilanț se trasează în acest an îl constituie faptul că societatea românească contemporană este alcătuită din clase și categorii sociale prietene care își bazează existența pe activitatea creatoare în diferite sectoare, pe muncă productivă pentru sine și pentru obște. Găsim în această nouă structură socială și de clasă originile puternice afirmări a națiunii noastre socialiste, a unității întregului popor în jurul partidului comunist.

În țara noastră a devenit o cucerire istorică deplină egalitate în drepturi a tuturor cetățenilor, fără deosebire de naționalitate. Făurirea unei societăți socialiste multilateral dezvoltate angajează activitatea creatoare a tuturor oamenilor muncii, fără deosebire de naționalitate, întărește și mai mult solidaritatea și frăția între toți cei ce muncesc în Republica Socialistă România.

Pe calea adâncirii, lărgirii și perfecționării democrației socialiste se intensifică activitatea Frontului Unității Socialiste. Partidul Comunist Român, toate organizațiile de masă și obștești profesionale, culturale, consiliile oamenilor muncii de altă naționalitate, precum și cultele, alcătuiesc Frontul Unității Socialiste, acesta fiind cu adevărat cel mai larg organism politic democratic în cadrul căruia se realizează tot mai strîns unitatea maselor largi populare în jurul partidului — forța politică conducătoare a întregii societăți românești.

Succesele acumulate de poporul nostru în anii construcției socialiste sînt cea mai sigură măsură a justetei orientării și a politicii marxist-leniniste a Partidului Comunist Român, care aplică în chip creator adevărurile generale ale socialismului și comunismului în condițiile istorice concrete din țara noastră.

Cucerindu-și, prin lupte și jertfe grele, de-a lungul unei zbuciumate istorii, independența și dreptul la o viață liberă, România socialistă se inspiră în întreaga ei activitate pe arena mondială din respectarea principiilor dreptului internațional, al normelor eticii și legalității internaționale. România înțelege să respecte cu maximă fidelitate opțiunile de viață ale fiecărui popor. Întreaga activitate a țării noastre, relațiile pe care le desfășoară România cu toate statele lumii, se fundamentează pe respectarea dreptului fiecărui popor de a-și hotări singur soarta.

România socialistă așază la baza relațiilor sale externe și desfășoară o activitate consecventă pentru înrădăcinarea în întreaga viață internațională a principiilor respectării suveranității și independenței naționale, egalității depline în drepturi, neamestecului în treburile interne și avantajului reciproc, ale nerezurării la forță sau la amenințarea cu forță în raporturile interstatuale — principii de natură să asigure cadrul dezvoltării libere a fiecărei națiuni și, totodată, creșterea încrederii și concluderea internațională rodnică, pacea și securitatea întregii umanități.

Expresie a intereselor naționale fundamentale ale poporului român, politica externă și diplomația țării noastre răspund sarcinii istorice de înaltă responsabilitate internă și internațională a partidului comunist, forța conducătoare a societății românești. Politica externă și diplomația noastră exprimă conceptul fundamental formulat încă de Friedrich Engels, concept potrivit căruia clasa cea mai revoluționară a societății — clasa muncitoare — este promotoarea unei lumi „în cadrul căreia dezvoltarea liberă a fiecăruia este o condiție pentru dezvoltarea liberă a tuturor”.

„În stabilirea politicii externe a țării — spunea președintele Nicolae Ceaușescu — noi pornim de la faptul că între politica internă și cea externă există o interdependență, că trebuie să se realizeze o concordanță deplină. Preocupându-ne de dezvoltarea socialistă a țării, noi răspundem și unor cerințe mai largi, ale dezvoltării progresiste a omenirii. În fond, cu cât fiecare țară obține succese mai mari pe calea dezvoltării sale, în ridicarea bunăstării materiale și spirituale a poporului, în asigurarea independenței și suveranității, cu atât contribuie mai mult la cauza generală a colaborării între toate națiunile lumii, la progresul general al omenirii”.

Pornind de la însemnătatea deosebită pe care o are colaborarea și unitatea dintre țările socialiste pentru creșterea influenței socialismului în lume, pentru asigurarea păcii și progresului social, Republica Socialistă România pune în mod constant în centrul politicii sale externe, prietenia și alianța cu toate țările socialiste, dezvoltarea largă a legăturilor de cooperare cu toate aceste țări.

Acționând în spiritul marxism-leninismului și internaționalismului socialist, pe baza principiilor deplinei egalități în drepturi a tuturor statelor, respectării independenței, suveranității naționale, a neamsecului în treburile interne și într-ajutorării tovarășești, țara noastră amplifică legăturile de colaborare în cele mai diverse domenii, cu toate țările socialiste. Colaborarea țărilor socialiste este menită să afirme cu putere forța principiilor noi, marxist-leniniste de cooperare între state, să promoveze un tip nou de raporturi internaționale, fără precedent în istorie. O asemenea colaborare trebuie să ducă la înflorirea fiecărei economii naționale, la propășirea fiecărei națiuni, la egalizarea nivelurilor de dezvoltare a tuturor țărilor, la dezvoltarea generală a progresului și civilizației.

O expresie grăitoare a atitudinii de solidaritate militantă a României socialiste o constituie dezvoltarea într-un ritm susținut a legăturilor pe multiple planuri cu țările care au pășit pe calea dezvoltării independente din Africa, America Latină, Asia.

Analiza cantitativă și calitativă a nivelului și dezvoltării relațiilor României socialiste este marcată de o continuă lărgire, diversificare și îmbogățire a sferei lor de cuprindere. Cea de-a XXX-a aniversare a eliberării găsește România în relații diplomatice cu 118 state de pe toate continentele. Pentru a vedea ritmul impetuos al extinderii relațiilor noastre internaționale, vom arăta că în ajunul Congresului IX în iulie 1965, România întreținea raporturi diplomatice și consulare cu 66 state, iar în 1947 cu un număr de 25 state.

Luând în considerare necesitățile participării la diviziunea internațională a muncii, România acționează în spiritul coexistenței pașnice, în direcția extinderii și dezvoltării relațiilor cu statele aparținând altor sisteme social-economice, promovind în prezent legături economice cu peste 120 state, aducând și pe această cale o importantă contribuție la crearea climatului de încredere internațională, la cauza păcii, înțelegerii și colaborării internaționale.

Politica activă de pace și cooperare pe care o promovează cu realism, principialitate și consecvență România socialistă adaugă o nouă dimensiune locului demn pe care îl ocupă astăzi poporul român în cadrul comunității mondiale a tuturor popoarelor. Obiective de însemnătate istorică pentru toate statele, obiective de soluționarea cărora depind multe aspecte majore ale vieții internaționale, cum sînt asigurarea securității în Europa și în lume, realizarea dezarmării generale și în primul rînd a celei nucleare, au concentrat eforturile susținute depuse de România în orice împrejurare în aceste direcții. Sînt larg recunoscute inițiativele, propunerile, contribuțiile românești la cauza edificării securității și cooperării pe continentul european; sînt de asemenea recunoscute eforturile țării noastre pentru a se ajunge la măsuri reale de dezarmare, pentru interzicerea și distrugerea stocurilor armelor nucleare pentru lichidarea bazelor militare străine și retragerea tuturor trupelor de pe teritoriile altor state, în limitele granițelor lor naționale, pentru lichidarea împărțirii lumii în blocuri militare și desființarea N.A.T.O. și concomitent a Tratatului de la Varșovia.

Autoritatea și prestigiul internațional al Republicii Socialiste România întruchipate atît de elocvent și pilduitor în activitatea neobosită a președintelui Nicolae Ceaușescu, sînt determinate de principialitatea, consecvența, realismul cu care politica externă românească abordează — pe plan bilateral și multilateral, la Organizația Națiunilor Unite și în orice alt cadru instituțional — fenomenele lumii contemporane, pornind de la interesele supreme ale națiunii române angajată cu toate forțele în construirea societății socialiste multilateral dezvoltate, îndeplinindu-și cu fermitate îndatoririle solidarității internaționaliste, aducîndu-și contribuția la lupta frontului antiimperialist, la asigurarea condițiilor de pace, securitate și cooperare în Europa și în întreaga lume, imperios necesare progresului omenirii.

Vizitele efectuate de tovarășul Nicolae Ceaușescu într-un mare număr de țări din Europa, Asia, Africa, America de Nord, Centrală și de Sud, Declarațiile solemne, tratatele și comunicatele comune semnate de România cu zeci și zeci de state, alte documente arată cu putere consecvența și hotărîrea cu care România socialistă acționează pentru statornicirea unor noi relații, democratice, în viața internațională.

România se înfățișează azi în fața istoriei și a lumii întregi ca o țară a demnității și progresului, a libertății și democrației, ilustrînd prin faptele și împlinirile sale, forța pe care o dobîndește un popor stăpîn pe destinele sale.

Transformările fundamentale, cu adevărat uriașe din viața internă și din situația internațională a României s-au petrecut în deceniile de cînd partidul comunist a devenit forța conducătoare, recunoscută, și iubită, respectată și urmată cu încredere de întregul nostru popor.

Prestigiul și autoritatea de care se bucură partidul în rîndul maselor, rolul său conducător constituie rezultatul îndelungatului proces istoric în care partidul s-a afirmat ca cea mai înaintată, mai hotărîtă și consecventă forță a națiunii în lupta pentru apărarea intereselor fundamentale ale clasei muncitoare, ale tuturor oamenilor muncii. Niciodată de-a lungul istoriei poporul român n-a avut un asemenea conducător călît și încercat în lupte cum este Partidul Comunist Român, mîndria, conștiința și rațiunea națiunii noastre socialiste, o asemenea forță de avangardă în stare să-l călăuzească cu mînă sigură către țelurile înalte ale civilizației comuniste spre care aspiră și pentru atingerea cărora muncește și luptă zi de zi, an de an, cu entuziasm, vrednicie și abnegație.

Cristian POPIȘTEANU

Este bine să subliniem acum, în acest an, când sărbătorim trei decenii de la eliberarea de sub jugul fascist, că actul de la 23 August nu a venit din cer, ci a fost rezultatul luptelor îndelungate ale poporului român, al faptului că partidul comunist, în alianță cu partidul socialist, cu celelalte forțe revoluționare și patriotice s-a aflat tot timpul în fruntea luptei de apărare a intereselor vitale ale întregii națiuni.

NICOLAE CEAUȘESCU

INSURECȚIA — UNICA SOLUȚIE

Dr. GHEORGHE ZAHARIA

Încununare a unui trecut glorios de lupte de-a lungul secolelor pentru libertate națională și socială, strălucită sinteză a eroicelor bătălii revoluționare pentru ideile unității statale, independenței, suveranității, progresului economic și social, insurecția națională antifascistă din august 1944 a marcat începutul unei ere noi în viața poporului nostru.

Exponent fidel al intereselor naționale, Partidul Comunist Român s-a împotrivit de la început dictaturii militar-fasciste și dominației Germaniei naziste, a organizat în variate forme rezistența antifascistă împotriva războiului hitlerist. El a canalizat într-un singur suvoi lupta clasei muncitoare — forța hotărâtoare a mișcării de eliberare — opoziția dirză a țărănimii, protestul energic al intelectualității, puternica stare de spirit potrivnică imperialismului german din rindul soldaților și ofițerilor, împotrivirea întregului popor față de dominația Germaniei hitleriste, hotărârea sa de a înlătura dictatura militar-fascistă, de a instaura un regim democratic constituțional, de a elibera partea de nord a Transilvaniei de sub ocupația Ungariei horthyste, de a ne alătura coaliției antihitleriste*.

Ca urmare a intensificării acțiunilor de luptă în fruntea cărora s-au aflat comuniștii, regimul de dictatură militar-fascistă a intrat la începutul anului 1944 într-o criză acută. Țara era asemeni unui vulcan gata să irumpă.

O mare înfruntare asupra evoluției situației interne a României a avut continuarea schimbării a raportului de forțe pe fronturi, în favoarea coaliției antihitleriste. În cursul campaniei din iarna anilor 1943-1944, armata sovietică a continuat să izgonească pe ocupant de pe teritoriul Uniunii Sovietice și să-i provoace pierderi evaluate la un milion de oameni. Urmărind trupele germane aflate în retragere forțele sovietice au atins și depășit frontiera de stat dintre U.R.S.S. și România, eliberând, până la mijlocul lunii aprilie 1944, câteva județe din partea nord-estică a țării noastre. Este momentul în care toți factorii politici burhezi nelegați de regimul antonescian s-au activizat în căutarea unor soluții pentru a desprinde România din alianța cu Reichul hitlerist.

O anumită influență asupra accelerării procesului de regroupare și concentrare a forțelor politice interne în jurul inițiativelor P.C.R. pentru răsturnarea dictaturii militar-fasciste și ieșirea din războiul hitlerist au exercitat, de asemenea, succesele aliaților occidentali pe teatrul de operații din Marea Mediterană și din Italia, bombardamentele efectuate de aviația anglo-americană asupra unor noduri de comunicații, centre industriale și petrolifere din România.

Dictatorul refuză armistițiul

După eșecul tatonărilor diplomatice întreprinse în anii 1942-1943, guvernul dictaturii militar-fasciste a reluat, în octombrie 1943, sondajele la Madrid, pentru o înțelegere separată cu S.U.A. și Marea Britanie, cel puțin în legătură cu trimiterea în România a unor trupe anglo-americane, înaintea începerii unei noi ofensive sovietice la aripa sudică a frontului sovieto-german. Spre a determina o astfel de hotărâre din partea comandamentului aliat, conducătorii regimului militar-fascist și-au dat acordul pentru crearea de baze militare pe teritoriul României, îndeosebi la grilele Dunării, arătând că „am fi mulțumiți să avem asemenea siguranță pe teritoriul nostru”¹, „că ne gândim să menajăm interesele permanente ale marilor

puteri occidentale la grilele Dunării și în general în sud-estul Europei”². Tratatative asemănătoare au fost purtate de guvern cu reprezentanți ai puterilor occidentale și la Berna.

În interesul spargerii coaliției fasciste și al izolării celui de-al III-lea Reich, guvernul sovietic se arătase dispus să încheie un armistițiu chiar cu guvernul Antonescu. Reprezentanții diplomației ai U.R.S.S. la Stockholm au luat legătura în acest sens cu ministrul român în Suedia, dându-i de înțeles că într-o asemenea alternativă, „conștiința formală a capitulării necondiționate [hotărâtă de cele trei mari puteri aliate la Conferința de la Teheran — n.a.] nu trebuie interpretată strim”³.

La 2 aprilie 1944, guvernul sovietic a dat o declarație prin care arăta că intrarea trupelor sovietice pe pământul României era dictată de considerente militare. La 12 aprilie 1944, guver-

nul U.R.S.S. a făcut propuneri de armistițiu în sensul celor discutate la Stockholm, cu condiția nu numai a ruperii relațiilor cu naștii, dar și a participării armatei române, în colaborare cu forțele armate sovietice, la război contra Germaniei și Ungariei. Propunerile sovietice prevedeau, de asemenea, asigurarea posibilității de deplasare și susținerea, prin toate mijloacele, a mișcării trupelor sovietice pe teritoriul României, consimțământul guvernului U.R.S.S. de a sprijini anularea Dictatului de la Viena și acordarea de ajutor în vederea eliberării nord-vestului Transilvaniei.

Guvernul dictaturii militar-fasciste n-a primit aceste condiții — cunoscute și acceptate de guvernele puterilor occidentale din coaliția antihitleristă — și a luat măsuri pentru întărirea liniei existente a frontului, pentru pregătirea zonei fortificate Cașin-Focșani-Nămoloasa-

* Vezi articolele din Magazin Istoric: Presa ilegală în rezistența antihitleristă, nr. 6/1969; Cîndva „România liberă” era ilegală, Obiective de luptă îndeplinite, Itinerar conspirativ în preajma insurecției, nr. 7-8/1969; Pregătirea, nr. 8/1971; Octombrie 1940 — trupe hitleriste în România. Măsurile nepotrivite, nr. 1/1974; Glasuri tot mai revoltate și curajoase, nr. 2/1974; Înainte, pentru o Românie liberă și democratică, nr. 3/1974.

Brăila. El a dispus mărirea numărului unităților militare de pe front și a cerut lui Hitler să sporească efectivele trupelor germane în România. Realizarea planurilor lui Antonescu însemna transformarea țării într-un vast câmp de război.

Ceasul marilor răspunderi

În aceste împrejurări, ținând seama și de faptul că în primăvara anului 1944 în țară se afla un mare număr de trupe germane, Partidul Comunist Român și-a întărit convingerea, exprimată dealtfel încă din anii 1941-1942 în documentele sale programatice că singura cale pentru înlăturarea regimului militar-fascist și eliberarea țării era răsturnarea dictaturii prin forțarmelor. Înurecția, la care să participe masele populare și armata, apărea drept modalitatea efectivă de a realiza aceste obiective. Pentru o asemenea acțiune existau, de altfel, și condițiile necesare: creșterea hotărârii maselor — și în primul rând a clasei muncitoare — de a se ridica la luptă pentru salvarea țării, posibilitatea atragerii armatei alături de forțele patriotice, criza regimului fascist în continuă agravare, o conjunctură politică și militară externă favorabilă.

Un rol hotărâtor în înfăptuirea acestei orientări salutare a avut realizarea celei dintii dintre măsurile preconizate într-un plan general de acțiune stabilit în vara 1943 de către „Gheorghe Gheorghiu-Dej și cu tovarășii din colectivul de conducere al lagărului, dintre care menționez pe tovarășii Chivu Stoica și Nicolae Ceaușescu”⁴, anume, rezolvarea problemei conducerii partidului. În acest sens, se constituise „în cursul anului 1943 și a atins componența sa plină la începutul anului 1944, un activ de partid central”⁵ format din Constantin Agiu, Emil Bodnaraș, Ion Gheorghe Maurer, Lucrețiu Pătrășcanu, Constantin Pîrvelescu, Iosif Rangheț ș.a., din rândul căruia a fost desemnată — la 4 aprilie 1944 — o permanentă operativă, formată din Constantin Pîrvelescu, Emil Bodnaraș și Iosif Rangheț⁶, care a preluat atribuțiile vechiului secretariat al C.C. al P.C.R.

Întreaga evoluție a situației interne și externe pe plan politic și militar demonstrează că lupta de eliberare a poporului român intrase într-o etapă decisivă. Organele represive semnalau că în rândurile muncitorilor din principalele întreprinderi din București și din țară exista „o permanentă atmosferă de dușmănie împotriva actualului regim”, precum și faptul că „ar privi cu ochi buni o răsturnare a actualiei ordinii sociale”⁷. Atitudinile similare manifesta și țărănimea greu lovită de calamitățile și ororile războiului.

Cele mai valoroase elemente din rândurile intelectualității românești, continuind tradiția progresistă patriotică a oamenilor de știință și cultură din țara noastră, au luat atitudine împotriva continuării războiului alături de Germania. În aprilie 1944, un număr de 69 oameni de știință, membri ai Academiei Române, profesori universitari au adresat lui Antonescu un memoriu comun prin care protestau împotriva politicii guvernului dictatorial, cerind ieșirea României din războiul hitlerist⁸. La 4 august 1944, un grup de intelectuali dintre cei care semnaseră memoriul din aprilie a protestat din nou printr-o scrisoare adresată lui Ion Antonescu împotriva continuării războiului.

Starea de spirit antifascistă a crescut și în armată; în multe unități militare au fost formate grupuri antifasciste care furnizau informații și armament forțelor din rezistență, întreprindeau acțiuni de sabotaj și de pregătire a întoarcerii armelor, la momentul hotărât, împotriva germanilor. Asemenea grupuri au fost organizate la Flotila 3 bombardament de la Craiova, la Regimentul 3 pionieri dislocat în apropiere de Roșiori de Vede, la Regimentul de transmisiuni-aero de lângă București, la unitățile Diviziei 9 infanterie din Dobrogea etc. Dorința de a acționa pentru ieșirea din războiul hitlerist și întoarcerea armelor împotriva Germaniei naziste a căpătat o amploare din ce în ce mai mare în rândurile armatei⁹, îndeosebi în primăvara și vara anului 1944,

⁴ Vezi articolul: *Tăcerea noastră ar însemna o crimă*, în *Magazin istoric*, nr. 2/1967.

⁵ Vezi în acest număr articolul *Credincioasă țării și poporului român*.

cînd tot mai mulți ofițeri români, sub influența partidelor politice coalițate și animați de grija față de destinele țării, vedeau salvarea ei numai prin lupta împotriva celui de-al III-lea Reich. În această situație, un număr important de generali și ofițeri superiori a putut fi atras la acțiunea de eliberare a poporului român de sub dominația fascismului și alăturarea lui cu toate forțele la coaliția antihitleristă. Ei afirmă că „dacă rușii vor lua ofensivă, noi să știm să schimbăm la timp atitudinea”¹⁰.

Sesizînd starea de spirit ostilă scopurilor comandamentului german, generalul Schörner, comandantul Grupului de armate „Ucraina de Sud”, a ordonat, la 12 iulie 1944, comandanților celor două armate române și generalilor germani de sub comanda sa, să ducă o luptă perseverentă împotriva fenomenelor de părăsire a pozițiilor de luptă de către ostașii români, cerîndu-le să ia în această privință cele mai severe măsuri¹¹. Totodată el a intercalat unitățile române între marile unități germane, pentru a putea fi mai ușor supravegheate și, la nevoie, dezarmate. În documentul *Starea de spirit din armată*, întocmit de Marele Stat Major Român la 28 iulie 1944, se menționa că în urma unui sondaj făcut în rândurile unităților de pe front, cei mai mulți comandanți de regimente au afirmat că nu se mai putea conta pe unitățile lor¹².

În slujba aspirațiilor fundamentale ale poporului român

Așadar, orientarea P.C.R. spre insurecție corespundea cu evoluția stării de spirit a masele populare și a armatei, cu voința acestora de a acționa ferm împotriva regimului fascist și a ocupanților hitleriști. Această orientare a P.C.R. a fost hotărîtoare pentru întregul curs al luptei de eliberare a patriei de sub dominația fascismului, înarmînd forțele patriotice și antihitleriste cu o linie politică clară, cu obiective izvoirite din realitățile interne și externe, cu forme, metode și mijloace eficiente.

Începînd la pregătirea insurecției, P.C.R. a urmărit în

continuare lărgirea coaliției realizate prin crearea Frontului Patriotic Antihitlerist, pînă la cuprinderea tuturor păturilor sociale, partidelor, grupărilor și personalităților politice interesate în eliberarea României. Comuniștii au considerat că unitatea clasei muncitoare trebuia să fie coloana vertebrală a acestei alianțe politice largi, fiind seama de faptul că, în pofida deosebirilor de opinii existente la unii membri din conducerea Partidului Social-Democrat, muncitorimea se ridică împotriva războiului; ei au explicat cu răbdare necesitatea și importanța unității de

Eforturile comuniștilor s-au materializat la mijlocul lunii aprilie 1944, cînd s-a încheiat un acord de Front Unic Muncitoresc între P.C.R. și P.S.D.* Realizarea Frontului Unic Muncitoresc a fost un eveniment de mare însemnătate pentru organizarea comitetelor patriotice pe întreprinderi și a Formațiunilor de luptă patriotice, precum și pentru lărgirea coaliției politice antihitleriste¹².

Orientarea unor grupări politice și cercuri ale burgheziei spre ruperea alianței cu Germania, deși determinată de motive foarte diferite și contradictorii, corespundea — în situația dată

nal-democrate¹³ (derivată din fostul partid aflat înainte de război sub conducerea lui Nicolae Iorga).

În aceste împrejurări, în luna mai 1944, I. Maniu și C.I.C. Brătianu au consimțit, fără a renunța la pertractări cu guvernul Antonescu, la constituirea unui comitet central de acțiune format din reprezentanți ai P.C.R. (Lucrețiu Pătrășcanu), P.S.D. (Constantin Titel-Petrescu), P.N.T. (Iuliu Maniu), P.N.L. (C.I.C. Brătianu) și a unui birou, ca organ de acțiune, alcătuit din Petre Constantinescu-Iași și Vasile Bigu (P.C.R.), Ștefan Voitec și Iosif

La 4 aprilie 1944, din rândul activului central al P.C.R. a fost desemnată o permanență operativă formată din: Emil Bodnaraș, Constantin Pîrvelescu și Iosif Râncef (de la stînga la dreapta)

acțiune a celor două partide muncitorești pentru asigurarea rolului de forță conducătoare a clasei muncitoare. În acest sens, C.C. al P.C.R. s-a adresat în scris, la 15 noiembrie 1943, C.C. al P.S.D. propunându-i „intrarea imediată în Frontul Patriotic Antihitlerist format din forțele antihitleriste din România și în Comitetul patriotic pe țară al acestui front. În același timp — se menționa în scrisoare — vă propunem să vă uniți cu noi și cu celelalte organizații antihitleriste la luptă pentru cîștigarea conducerii Partidelor Național-Tărănesc și Național-Liberal, pentru ultima noastră platformă de luptă propusă acestor partide”¹¹.

— intereselor vitale ale țării. Cu forțe unite, comuniștii și social-democrații au dezvoltat contactele stabilite anterior cu aceste grupări, ceea ce a dus la încheierea, la 26 mai 1944, a unei înțelegeri cu gruparea condusă de Gh. Tătărescu. Reprezentanții P.C.R. au semnat procesul-verbal al înțelegerii în numele tuturor organizațiilor politice din Frontul Patriotic Antihitlerist; procesul-verbal a fost semnat, de asemenea, și de reprezentanții Partidului Socialist-Tărănesc condus de Mihail Ralea, și ai grupării națio-

Jumanca (P.S.D.), Ghiță Pop și Nicolae Hudîță (P.N.T.), Bebe Brătianu și Gh. Zamfirescu (P.N.L.)¹⁴. În cadrul de mai sus, s-au purtat numeroase discuții fără rezultate concrete, pînă în luna iunie.

Monarhia în căutarea șansel salvatoare

Concomitent, în primăvara și vara anului 1944, I. Maniu, C.I.C. Brătianu și cercurile Palatului au preluat asupra lor sarcina unei noi runde a tratativelor, de data aceasta la Cairo, cu reprezentanții U.R.S.S., S.U.A. și Marii Britanii în vederea încheierii armistițiului. Pentru a evita

* Vezi articolele Cum s-a înființat Frontul Unic Muncitoresc din *Magazin istoric*, nr. 1/1967 și *Clasa muncitoare — coloana vertebrală a izbăvii*, din nr. 5/1974.

temutele zguduiri sociale și politice, cerurile amintite au continuat să pună accentul pe varianta balcanică a premiului britanic W. Churchill: trimiteră urgentă de trupe aeroportuate anglo-americane în România, considerate de Maniu drept un factor „esențial al oricărei acțiuni din partea noastră”¹³. La Cairo, însă, reprezentanții puterilor aliate au cerut trecerea la o acțiune concretă în țară în sensul propunerilor, din aprilie ale guvernului U.R.S.S. Față de această poziție, ținând cont de propriile lor interese, Maniu și Brătianu au considerat că încheierea armistițiului de către guvernul Antonescu ar fi fost cea mai bună soluție, în care scop au făcut, până în ultimul moment, numeroase demersuri pe lângă Ion și Mihai Antonescu.

Deși împărțeau același punct de vedere, regele Mihai și sfetnicii săi — care aveau contacte cu P.C.R. încă din 1943 — au ajuns la concluzia că singura cale de salvare a monarhiei, singura modalitate prin care ar fi putut să fie absolvită de răspunderea ce îi revenea de a fi patronat regimul militarofascist și dezastrul țării, era participarea suveranului la o acțiune de ieșire din războiul hitlerist. „Nu numai aliații — se subliniază în documentul intitulat **Consiliul de coroană** datat 3 mai 1944 — dar însăși opinia publică română va putea susține cu drept cuvânt că opoziția democratică, prin inactivitatea ei, s-a dovedit neputincioasă. Poporul român va fi înclinat în mod natural să-și îndrepte privirea către noi forme de organizare politică și socială”. Expri-mând îngrijorarea consilierilor regelui, documentul arată: „Cine își poate imagina că monarhia și o formă de stat ce și-au manifestat în acest fel solidaritatea totală cu cauza germană ar putea supraviețui?”¹⁴.

Perspectiva sumbră a ocupației militare totale și a transformării țării în teatru de război nimicitor a impus cercurilor Palatului regal și căutarea unei alte soluții pentru eventualitatea că Antonescu va continua să refuze încheierea armistițiului. Anterior, ele contaseră pe planul propus de liderii Partidelor Național-Tărănesc și Național-Liberal, cunoscut sub denumirea „Planul Gigurtu”, care consta

în înlocuirea, cu asentimentul lui Hitler, a lui I. Antonescu cu I. Gigurtu — sau cu un general agreeat de hitleriști, precum și a miniștrilor de Externe, de Război și a șefului Marelui Stat Major cu oameni de încredere ai Palatului. În concepția acestor cercuri, cei doi miniștri și șeful Marelui Stat Major, folosindu-se de poziția lor, „înșelând” vigilența germanilor ar fi trebuit să acționeze în vederea scoaterii țării din război.

La consfătuirea din noaptea de 13-14 iunie 1944, care a avut loc în casa conspirativă a P.C.R. din Calea Moșilor nr. 103, între reprezentanții partidului comunist (Emil Bodnaraș și Lucrețiu Pătrășcanu), cu reprezentanții Palatului și ai armatei (generalii Constantin Sănătescu, Gheorghe Mihail, colonel D. Dămăceanu, Gr. Niculescu-Buzești, I. Mocsony-Stircea și M. Ioanițiu), în fața argumentelor comuniștilor, care au demonstrat caracterul nerealist și pericolos al „Planului Gigurtu”, guvernul hitlerist putând fi pus în gardă, reprezentanții Palatului au renunțat definitiv la formula respectivă și au acceptat planul partidului comunist de înlăturare a regimului antonescian prin forța armelor. A fost desemnat în acest scop un comitet militar, având sarcina să se ocupe de pregătirea unităților militare în vederea insurjecției. În acest comitet au fost incluși generalul de divizie în retragere Gh. Mihail, generalul de divizie Constantin Vasiliu-Răscanu, comandantul Corpului 5 teritorial dislocat în zona principalului bazin petrolifer al țării și colonelul Dumitru Dămăceanu, șeful de stat major al Comandamentului Militar al Capitalei. În activitatea comitetului militar un rol esențial a avut Emil Bodnaraș, care a condus, de fapt, elaborarea planului militar al acțiunii. De asemenea, un rol important în munca acestui organism a avut generalul Constantin Sănătescu.

În ceea ce îi privește pe Maniu și Brătianu, presiunea maselor și a propriilor lor partizani, desfășurarea favorabilă a contactelor P.C.R. cu gruparea liberală Tătărescu și cu cercurile Palatului, evoluția situației politice și militare internaționale le-au impus să adopte poziții mai realiste. La 20 iunie 1944, ei au aderat, în sfârșit, la plat-

forma propusă de partidul comunist privind constituirea Blocului Național Democratic. Platforma, cu caracter antifascist, general-democratic, prevedea:

„1. Încheierea fără întârziere, în baza ofertei făcute de aliați, a unui armistițiu cu Națiunile Unite (Uniunea Sovietică, Marea Britanie și Statele Unite ale Americii) căutând a obține condițiunile posibile, cele mai bune pentru interesele țării.

2. Ieșirea României din axă, eliberarea țării de ocupația germană, alăturarea ei de Națiunile Unite și restabilirea independenței și suveranității naționale.

3. În acest scop: înlăturarea actualului regim de dictatură și înlocuirea lui cu un regim constituțional democratic, pe baza acordării drepturilor și libertăților civile tuturor cetățenilor țării.

4. Prezentul acord intră imediat în vigoare și obligă partidele contractante la organizarea și ducerea în comun, fără nici o întârziere, a acțiunii pentru realizarea punctelor mai sus stabilite”.

În declarație se arăta, de asemenea, că formațiunile politice care alcătuiau Blocul Național-Democratic își păstrau întreaga independență ideologică și politică, „acordul intervenit neprivind decît punctele mai sus fixate”.

Realizarea politicii de alianțe largi, inițiată și urmărită cu tenacitate de partidul comunist încă din vara anului 1941, a angajat la luptă hotărâtoare pentru interesele naționale fundamentale toate păturile populației, a atras la acțiunea eliberatoare și acele categorii ale populației și ale armatei române care se aflau sub influența Partidului Național-Tărănesc și Național-Liberal.

Dar, cu toate că se angajaseră la înfăptuirea unui plan ce reclama măsuri urgente și hotărâtoare, Iuliu Maniu și C.I.C. Brătianu au făcut obstrucții încă de la început, refuzând includerea în B.N.D. a grupărilor patriotice aliate cu P.C.R. în Frontul Patriotic Antihitlerist. Ulterior, în cadrul confătuirilor care au urmat, au continuat să se înfrunte două concepții: pe de o parte, concepția organizațiilor politice din Frontul Patriotic Antihitlerist, de urgentare a pregătirilor pentru răsturna-

rea cu forța armelor a regimului militar-fascist; pe de altă parte, concepția liderilor Partidului Național-Tăranesc și Național-Liberal care căutau să le tergiverseze, în dorința limitării acțiunii la o lovitură de stat de tipul loviturilor de palat. Aceste două concepții au fost sesizate chiar și de organele informative ale dictaturii antonesciene sintetizând rapoartele ce le parveneau din anturajul șefilor P.N.T. și P.N.L. și care relateau, la 26 iunie 1944, că Maniu și Brătianu erau „convinși că o schimbare în România nu este posibilă decât sub presiunea evenimentelor din afară și mai puțin a mișcării interne. Aceasta este nodul gordian al înțelegerii dintre partidele democratice și extrema stângă, comuniștii urmărind crearea frontului democratic ca o formație de luptă imediată și efectivă împotriva conducerii și politicii actuale de război...”¹⁷.

Bizundu-se pe lupta forțelor antihitleriste în permanență creștere, ținând seama de evoluția evenimentelor de pe fronturi favorabilă forțelor antihitleriste, partidul comunist, inițiatorul și organizatorul alianțelor realizate și al planului insurrecțional, își vedea opera pe pragul împlinirii. Prezent în Frontul Patriotic Antihitlerist și în Blocul Național-Democratic, el constituia punctul de unire și nucleul dinamizator al forțelor naționale antihitleriste. Acest fapt nu a scăpat neobservat nici organelor informative germane, care relateau, la 5 august 1944, că „evoluția politicii interne din ultimele săptămâni arată clar o trecere a tuturor opozițiilor spre stînga, cu preluarea conducerii acestei opoziții de partidul comunist”¹⁸.

De ce la București și în Valea Prahovei?

Consecvent orientării și poziției sale, după 20 iunie, P.C.R. și-a intensificat activitatea pentru pregătirea propriilor sale forțe care urmau să constituie un element esențial în acțiunea de răsturnare a dictaturii militarofasciste. O activitate intensă s-a desfășurat în rîndul armatei — a cărei majoritate era alcătuită din țărani și muncitori — pentru atragerea ei la acțiunea

eliberatoare. Partidul comunist a dezvoltat legăturile cu organizațiile din Frontul Patriotic Antihitlerist, cu gruparea tătară resciană, cu cercurile Palatului — de mare însemnătate pentru atragerea a cît mai mulți ofițeri superiori și generali cu funcții cheie în armată — și a depus eforturi pentru dinamizarea partenerilor din Blocul Național-Democratic.

Paralel cu discutarea, în cadrul larg al acestor alianțe, a unor probleme cu caracter general, s-a acordat o atenție deosebită elaborării, de către un grup restrîns, a planului acțiunilor armate. Bizundu-se pe influența, pe care și-o crease, cîntînd pe starea de nemulțumire din rîndul ofițerilor și generalilor, partidul comunist a reușit — prin alianțele politice încheiate — să asigure colaborarea unui număr apreciabil de ofițeri superiori și generali din comanda-mente importante, cum erau — în afara celor amintiți: generalii Ilie Șteflea — șeful Marelui Stat Major al armatei, Mihail Racoviță — comandantul Armatei 4, Constantin Anton — șeful de stat major al Inspectoratului General al Jandarmeriei, Ilie Crețulescu — comandant de divizie, colonelii Gheorghe Zamfirescu, din Marele Stat Major, Dumitru Motora din Jandarmerie ș.a.

Analiza raportului de forțe, a planurilor operative ale comandamentului hitlerist privitoare la România, a dus la concluzia că era necesară cucerirea celor mai importante puncte strategice care să asigure succesul acțiunii pe întreg teritoriul țării, să paralizeze orice posibilitate de reacție din partea trupelor germane și a aparatului represiv al dictaturii militarofasciste. S-a stabilit astfel ca lovitura principală să fie dată la București — centrul politic și administrativ al țării — conjugată cu una la Ploiești și în Valea Prahovei, deoarece în aceste centre se găseau concentrate majoritatea trupelor germane din zonele interioare, dar și cele mai puternice formații insurrecționale; în Valea Prahovei — principală zonă petroliferă — existau cele mai bune comunicații rutiere și feroviare, instalații de telecomunicații care asigurau legături corespunzătoare între partea sudică a țării și aceea de la nord de Carpații Meridionali,

ceea ce avea o importanță deosebită pentru operațiile militare conjugate, române și sovietice, ce aveau să se desfășoare ulterior.

„Acțiunea se concentrase — spunea E. Bodnaraș în expunerea televizată din aprilie 1971 — asupra luării în stăpînire cît mai repede, prin forțe armelor, a Capitalei — a tuturor instituțiilor concentrate în Capitală — cît și a zonei Prahovei. În al treilea rînd, atenția organizatorilor insurrecției era ațintită spre teritoriul din sud-vestul țării, ca o eventuală bază de reperi; aveam în vedere Oltenia, Banatul — cu centrul Reșița — vecine cu Iugoslavia, unde partizanii, sub conducerea Partidului Comunist Iugoslav, în frunte cu mareșalul Tito, dețineau un teritoriu liber de aproape 167 000 km pătrați și pe susținerea căro-ra ne puteam sprijini”.

Comandamentul german și mareșalul Antonescu acordau o mare importanță teritoriului României pentru bararea operațiilor ofensive sovietice și menținerea rezervelor de petrol și produse agro-alimentare din sud-estul Europei. Configurația teritoriului românesc permitea germanilor organizarea în condiții deosebit de favorabile a unei apărări puternice și de durată pe masivii arcului carpatic, ceea ce asigura o stabilitate mai mare a frontului pe întregul lanț muntos din Carpații Albi și pînă în Balcani. De altfel, la începutul lunii august 1944, în timpul vizitei făcute de Antonescu lui Hitler, se hotărîse ca, în cazul unor acțiuni ofensive de amploare ale forțelor sovietice de la aripa sudică a frontului, să fie organizate trei zone mari de rezistență. Prima trebuia să fie realizată pe Carpații Răsăriteni — linia fortificată dintre curbura Carpaților și marele cot al Dunării maritime de la Brăila — Dunărea maritimă cu delta sa, pînă la Marea Neagră. Carpații Răsăriteni împăduriți, formați din trei siruri de culmi paralele și înalte de circa 2 000 metri, cu trecători înguste și înalte, străjuți din-spre est de dealuri premontane la fel împădurite sau acoperite cu vii și livezi, puneau probleme greu de rezolvat unei operații de străpungere. Spre sud, așa-numita „Poartă a Focșanilor” era ferecată de linia fortificată formată din două poziții, fie-

Insurecția victorioasă la București: miting organizat în Piața Universității, prin care populația Capitalei sărbătorește eliberarea (28 august 1944)

care avînd două-trei linii de cazemate și lăcașuri întărite de tragere, totalizînd circa 1 600 cazemate din beton armat, circa 10 pe km de front, iar pe două direcții dintre cele mai accesibile. Bacău-Focșani-Ploiești și Galați-Făurei-Urziceni-București, cite 20-25 cazemate pe km de front, adînc eșalonate. În luna august 1944, în aceste fortificații se aflau instalate 9 batalioane special instruite, întregul sistem urmînd a fi completat cu efectivele a 10 divizii din interior.

În eventualitatea străpunerii primului sistem de fortificații, ar fi trebuit să se recurgă, după folosirea tuturor obstacolelor naturale intermediare din partea sudică a țării, la a doua zonă, formată din Carpații Orientali și Carpații Meridionali. În sfîrșit, a treia zonă ar fi trebuit să o reprezinte Carpații Occidentali, rezemați la nord pe Carpații Păduroși, iar la sud pe masivii terminali ai Carpaților Meridionali¹⁹.

În ceea ce privește trupele germane existente în sectorul sudic al frontului, ele se ridicau la circa 500 000 oameni, iar în zona formațiilor de aprovizionare și evacuare, precum și în interiorul țării, la circa 260 000 oameni, bine instruiți și înarmați, majoritatea acestora din urmă avînd o bogată experi-

ență de luptă²⁰. Așadar trupele germane depășeau forțele aflate la dispoziția organizatorilor insurecției (circa 450 000 oameni, în afara celor ce se aflau pe front).

De aceea, în privința alegerii momentului declanșării acțiunii s-au avut în vedere atît factorii de ordin intern — în primul rînd starea de spirit a maselor și a armatei, posibilitatea atragerii comandanților de mari unități, raportul de forțe între trupele române și cele germane, stadiul pregătirilor politice și militare — cît și împrejurări externe favorabile. Insurecția urma să înceapă pe timpul desfășurării iminentei ofensive a trupelor sovietice de la aripa de sud a frontului sovieto-german, atunci cînd acestea aveau să angajeze în luptă rezervele tactice și operative ale Grupului de armate german „Ucraina de Sud”.

În a doua decadă a lunii august, pregătirile pentru trecerea la înfăptuirea insurecției erau în linii esențiale terminate. În acest cadru de preocupări, s-a căzut de acord și asupra modalității de înlăturare a căpeteniilor dictaturii militarofasciste, soluția cea mai bună fiind aceea a arestării lor la Palatul regal. Ion Antonescu urma să fie chemat aici, iar în timpul convorbirii dintre acesta și rege se prevăzuse intervenția unei formațiuni de luptă patrio-

tice, care să efectueze arestarea. Pentru eventualitatea că, din motive neprevăzute, această formațiune nu ar fi putut sosi la timp, la propunerea conducerii partidului comunist s-a hotărît formarea unei echipe de rezervă la Palat; echipa respectivă a fost alcătuită din maiorul Anton Dumitrescu și trei subofițeri, toți din garda Palatului.

Momentul oportun

În vara anului 1944, operațiunile militare pe fronturile celui de-al doilea război mondial se desfășurau sub semnul schimbării din ce în ce mai accentuate a raportului de forțe în favoarea coaliției antihitleriste. În campania din primăvara și vara anului 1944, forțele armate ale Uniunii Sovietice au înfăptuit operații ofensive strategice de mari proporții; cu toate că pierduse definitiv inițiativa strategică, Germania dispunea încă de oameni și resurse economice pentru producția de armament și tehnică militară și reprezenta încă un inamic puternic. La 6 iunie 1944 a fost deschis cel de-al doilea front în Europa*, prin debarcarea în Normandia a corpului expediționar aliat for-

* Vezi articolele: **Secretul Operațiunii „Overlord”**, în nr. 8/1969, **Cruceada în Europa și Un martor britanic al celei mai lungi zile**, în nr. 6/1974.

mat din trupe americane, engleze, franceze și din țările Commonwealthului. Debarcarea forțelor aliate a apropiat ziua victoriei asupra inamicului comun, dând posibilitatea realizării unor lovituri coordonate pe continent din est, sud și vest, silindu-l deci pe inamic să ducă războiul pe trei fronturi care se apropiașă de teritoriul german, să folosească în vest o parte din rezervele sale strategice.

Pe lângă loviturile zdrobitoare pe care le primeau pe diferitele fronturi, hitleristii erau nevoiți să facă față unei situații tot mai complicate în spatele frontului, în Iugoslavia, Franța, Polonia, Albania, Grecia și în celelalte țări subjugate de ei, unde creștea impetuos mișcarea de rezistență.

Ca urmare a acțiunilor ofensive ale armatei sovietice din lunile iunie-august 1944, s-a desăvârșit eliberarea Bielorusiei și a regiunii Leningrad, au fost eliberate mari părți din Lituania, Letonia și o parte însemnată a teritoriilor poloneze de la est de Vistula. Loviturile date mașinii de război hitleriste în vara anului 1944 s-au soldat cu nimicirea a peste 60 divizii germane. Dispunând de o superioritate mare de forțe și având sprijinul puternic al rezistenței franceze care controla întinse regiuni din Franța, pînă la sfîrșitul lunii august trupele aliaților au curățat de ocupanți partea de nord-vest a Franței, debarcînd, la 15 august și în sudul acesteia.

În această situație, armata sovietică a trecut la pregătirea unei noi operații ofensive în sectorul sudic al frontului, cu scopul de a zdrobi Grupul de armate german „Ucraina de Sud”. Comandamentul suprem sovietic a dat această misiune Fronturilor 2 și 3 ucrainene, cărora li se stabilise misiunea imediată de a străpune apărarea adversarului și de a încercui gruparea lui în zona Iași-Chişinău²¹, urmînd ca ulterior să dezvolte ofensiva în direcțiile Adjuș-Focșani și Izmail-Galați, unde trebuiau să ocupe poziții, în zona fortificată.

Ofensiva sovietică în sectorul Iași-Chişinău a început în dimineața zilei de 20 august 1944. Chiar în prima zi, trupele Frontului 2 ucrainean au rupt apărarea inamică, iar la 21 august au eliberat orașul Iași. Con-

nuind înaintarea, conform ordinului dat în ziua de 21 august de Comandamentul suprem, de a acționa cu forțele principale pentru a încercui într-un timp cât mai scurt gruparea inamică, forțele Frontului 2 ucrainean au desăvîrșit acțiunea de învăluire de la nord-vest către sud-est; concomitent, trupele Frontului 3 ucrainean au rupt apărarea din zona Bender și, dezvoltîndu-și ofensiva spre Prut, au urmărit învăluirea grupării inamicе din sud-est către nord-vest. În seara zilei de 23 august, trupele Fronturilor 2 și 3 ucrainene duceau lupte cu trupele germane în direcția Leova și Leușeni pe Prut.

Desfășurarea operațiilor pe front a impus comandamentului german să-și angajeze în luptă rezervele, ceea ce l-a lipsit de posibilitatea de a le folosi împotriva forțelor insurecționale române. Tocmai un astfel de

moment favorabil realizării unui raport avantajos forțelor insurecționale față de trupele naziste din interior, fusese avut în vedere de conducerea Partidului Comunist Român pentru începerea acțiunii îndelung și meticuloasă pregătită. În seara zilei de 23 august, noul comandant — nămit la 23 iulie 1944 — al Grupului german de armate „Ucraina de Sud”, generalul colonel Hans Friessner, recunoștea că „încercuirea Armatei 6 devenea acum o certitudine”²². Două zile mai târziu, încercuirea tactică era fapt împlinit²³.

★

La ședința din noaptea de 21-22 august, convocată la Palat din inițiativa P.C.R., s-a convenit ca arestarea guvernului să se producă la 26 august. Evenimentele au grăbit însă punerea în aplicare a planului stabilit de comun acord, de forțele coalizate.

Microfișier bibliografic

1. Arhiva Ministerului Afacerilor Externe (în continuare A.M.A.E.), dosar nr. 47/1939, E, 9, XX.
2. Loc. cit. dosar nr. 5, Madrid, 1944, vol. 3, fila 85.
3. Loc. cit. dosar nr. S.1, Stockholm, 1943, vol. 2, fila 267.
4. Emil Bodnaraș, *Expunerea televizată în ziua de 7 aprilie 1971*.
5. Ibidem.
6. Ibidem.
7. Arhiva Comitetului Central al Partidului Comunist Român (în continuare A.C.C.P.C.R.), fondul nr. 5, dosar nr. 856, filele 137 și 391.
8. *Revista Arhivelor*, anul II, nr.1/1959, raportul nr.1328/1944 al Biroului statistic militar Sibiu.
9. Institutul de marxism-leninism de pe lângă C.C. al P.C.U.S., arhiva secției Istoria marelui Război al Uniunii Sovietice pentru apărarea patriei, inv. 13 643, „documente privitoare la armatele străine, Jurnalul de operații al Grupului de armate „Ucraina de Sud”, 4-31 iulie 1944, pp. 58-59.
10. Arhiva Ministerului Apărării Naționale (în continuare A.M.A.N.), dosar nr.732/1, capitolul VI, fila 14.
11. A.C.C.P.C.R., dosarul nr. 7951, mapa 116, filele 38-40; vezi și M. Mușat, V. Arimia Politică de alianțe a P.C.R. în pregătirea și realizarea insurecției naționale antifasciste, din *Magazin istoric*, nr. 6 și 7/1974.
12. Vezi Gh. I. Ioniță, *Clasa muncitoare — coloana vertebrală a rezistenței*, din *Magazin istoric*, nr. 6/1974.
13. Biblioteca Academiei R.S. România, Circulara nr. 1, din 1 septembrie 1944 a secretarului general al P.N.L. Tătărescu către președinții organizațiilor P.N.L.
14. Vezi Politică de alianțe a P.C.R. și înfăptuirea insurecției din august 1944, în culegerea P.C.R. în viața social-politică a Românilor 1921-1944, Editura Militară, București, 1971, p. 381.
15. A.M.A.E., dosar nr. 71/1939, E.9.XX.
16. Arhiva Institutului de Studii Istorice și Social-Politice de pe lângă C.C. al P.C.R., fondul 8, dosar nr. 481, documentul Consiliului de coroană, datat 3 mai 1944.
17. Vezi P.C.R. în viața social-politică a Românilor 1921-1944, p. 383.
18. Direcția Generală a Arhivelor Statului, microfilme, fondul „Documente germane”, rola nr. 883/5631, cadrele 433-434.
19. *Vezi România în războiul antihitlerist*, Editura Militară, București, 1966, pp. 52-55.
20. Op. cit., p. 45.
21. Vezi Istoria Velikoi Oteestvennoi Voini Sovetskogo Soluza. 1941-1945 („Istoria marelui război pentru apărarea patriei. 1941-1945”), Moskva, Voennoe izdatelstvo M.C.S.S.S.R., 1962, toma IV, pp. 260-261.
22. H. Friessner: *Verratenen Schlachten. Die Tragödie der deutschen Wehrmacht in Rumänien und Ungarn* („Bătălii trădătoare. Tragedia armatei germane în România și Ungaria”) Holstein — Verlag, Hamburg, 1956, p. 83.
23. *Pravda*, din 26 august 1944.

AUGUST 1944

L	M	M	J	V	S	D
	1	2	3	4	5	6
7	8	9	10	11	12	13
14	15	16	17	18	19	20
21	22	23	24	25	26	27
28	29	30	31			

ITINERAR EROIC

LEONIDA LOGHIN

În glorioasele lupte duse în timpul insurecției, ostașii români, formațiunile de luptă patriotice, cetățenii de diverse categorii sociale, dînd dovadă de un înalt patriotism, au dat lovituri grele trupelor fasciste aflate pe teritoriul național, parcurgînd un impresionant ITINERAR EROIC, început odată cu acțiunea arestării Antoneștilor și continuat în orele și zilele următoare cu eroism și abnegație.

În ziua de 23 august, între orele 17,00 și 24,00, forțele insurecționale, după arestarea căpeteniilor guvernului antonescian, au trecut la punerea în aplicare a planului dinainte stabilit. Trupele române din București au ocupat, pînă seara, dispozitivul de luptă ordonat. Au fost luate sub pază sediile autorităților și instituțiilor publice, au fost blocate intrările în Capitală și obiectivele germane în ordinea stabilită. A fost difuzată proclamația regală al cărei proiect fusese pregătit de reprezentanții P.C.R. și proclamația noului guvern, a fost transmisă marilor unități directiva operativă a Marelui Stat Major (M.St.M.), care confirma încetarea ostilităților împotriva Națiunilor Unite și trecerea la dezarmarea trupelor germane.

24 august

00,20-00,30: comandamentele Armatei 3 și 4 române aflate pe frontul din Moldova transmit marilor unități ordinul de ieșire din războiul antisovietic, de regrupare și deplasare în mod organizat spre zonele stabilite în interiorul țării.

00,30 (aproximativ): Hitler ordonă telefonic generalului Hans Friessner, comandantul Grupului de armate „Ucraina de Sud”, să folosească „trupele combătătoare și toate mijloacele de luptă din cele 3 arme (uscat, aviație și marină) și să formeze SS...”, toate serviciile partidului german, toți germanii originari din Reich și toți etnicii germani”, pentru „asigurarea ordinii și siguranței în România, pentru menținerea liniștii și pentru respingerea atacului de mare amploare rusec...”.

01,00: generalul Hans Friessner comunică comandamentelor armatelor germane de uscat, aer și marină, preluarea comenzii tuturor trupelor din România; el avertizează „comandamentele, autoritățile sau serviciile române care se fac vinovate de sabotaj față de măsurile militare luate de armata germană sau ridică chiar armele împotriva noastră (că) vor fi imediat distruse, folosindu-se armele fără nici o cruțare”.

01,30: o grupă a formațiunilor de luptă patriotice, care preluează paza membrilor guvernului militar fascist arestați la Palatul de transport în casă conspărativă a P.C.R. din cartierul Vatra Luminoasă; în urma recomandării reprezentanților Partidului Comunist Român, regele părăsește Capitala și se refugiază la Dobrița, lângă Tirgu Jiu; în zona Chitila, unități germane echipate de război sînt gata de luptă.

01,55: generalul Hans Friessner ordonă generalului Alfred Gerstenberg, comandantul aviației germane din România, să aresteze „camarila trădătoare” de la București și să formeze un guvern prezedit de un general germanofil.

02,00: fiind informat despre pregătirile pe care generalul Gerstenberg le face la nord de București, generalul de corp de armată adjunctul Constantin Sănătescu, comandantul comandamentului militar al Capitalei (C.M.C.), se întinde în acțiune și să asalteze obiective germane din Capitală și împrejurimi conform planului stabilit.

02,58: generalul Hansen raportează O.K.W.-ului: „Am sîm un acord cu ministrul plenipotențiar; german raportează însă că nu este vorba de un puc la camarile de la curte, ci de o lovitură de stat, bine pregătită de popor și trupă informate prin radio. Măsura se bucură de cea mai largă încuviințare. Impotriva regelui și a noului guvern nu poate fi găsit nici un general pentru contraguverna [...]. Au fost luate măsuri vaste de blocare a tuturor serviciilor și trupelor germane din București. Transmiterea ordinelor a devenit aproape imposibilă. Raportul de forțe nu oferă pentru nimeni, sărind în niciunul succes militar sau politic. Comandantul de brigadă SS Hofmeier raportează, de asemenea, că aducerea de forțe este pînă în prezent foarte redusă. În schimb situația grupului de armate ar deveni extrem de periculoasă. Propun executarea, cînd frontul va fi intrinsec stabilizat, cu forțe suficiente (2 divizii). Rog, de aceea, să fie compunite aceste noi puncte de vedere și a hotărî apoi dacă acțiunea urmează să fie totuși întreprinsă cu perspectiva sigură a unui eșec”.

03,00: aerodromul de la Arad și podul de peste Mureș sînt ocupate de trupe germane; comandantul Corpului 7 teritorial român, generalul Carol Schmidt, ordonă Diviziei I cavalerie-instrucție să treacă la eliberarea lor.

03,30: peste 80 autocamioane cu trupe germane și material de război sînt dirijate din zona Tîncăbești spre București.

04,30: două escadroane din Regimentul 2 călărași - cercetare încep luptele pentru nimicirea sarcinilor de război militariilor germani din localul fostei prefecturi a județului Ilfov, unde se găsea sediul misiunii militare germane pentru armata aerului; la Puchenii Mari, trupe germane barază șoseaua spre Ploiești, blocînd intrarea în oraș; locotenent-colonelul Ștefan Niculescu, din M.St.M., este trimis cu un avion special în Turcia*, pentru a înmîna plenipotențiarului român de acolo un document care consensuează noua situație politică și

militară din țară, pentru ca acest fapt să fie notificat reprezentanților U.R.S.S., S.U.A. și Angliei.

04,50: locotenent-colonelul Röstel — ofițer din statul major al Misiunii militare germane din România — comunică alarmat Mareșului Stat Major Român: „Stația de radiotelegrafie a Misiunii militare de pe șoseaua Alexandria este atacată. Impedienți imediat atacul”.

06,00: comandantul Regimentului de pionieri de gardă raportează că o colonană germană de circa 200 mașini a pătruns pe șoseaua Otopeni-București între postul de radio și Băneasa, barajul și tehnica de șosea, spre București; elevii Școlii de subofițeri de rezervă de infanterie Radna capturează, în gara Radna, un tren militar german cu circa 60 vagoane, lînd 320 prizonieri și o importantă cantitate de material de război.

06,30**: subunități din Regimentul de gardă cîlare, comandat de colonelul adjunct Marcel Olteanu, zdrobesc, la podul Băneasa, asaltul unor importante forțe germane care încearcă să pătrundă în Capitală; Flotila a 6-a, prizonieri și tehnica de luptă; Baza regională nr. 3 de aviație și subunități din Regimentele 27 infanterie-instrucție și 10 dorobanți-instrucție înfrîng rezistențele germane de pe aerodromul Băneasa și din satele Băneasa și Herăstrău, captivînd prizonieri și tehnica de luptă; generalul Hans Friessner comunică tuturor comandamentelor subordonate: „Este de așteptat ca românii să la [...] o atitudine dușmănoasă nouă. În acest caz se va procedea cu cea mai mare severitate”; apare prima număr legal al ziarului România liberă, în care sînt publicate Declarația C.C. al P.C.R., Declarația guvernului, Proclamația regelui către țară și alte documente. Declarația P.C.R. arată: „Încheierea imediată a armistițiului, scoaterea României din axă și curățirea teritoriului românesc de ocupația hitleristă, instaurarea unui regim de drepturi și libertăți publice [...] sînt unele din obiectivele pe care Comitetul Central al Partidului Comunist Român le-a fixat încă din septembrie 1941” și în încheiere, cheamă la acțiune întregul popor pentru apărarea independenței naționale, a libertății și integrității teritoriale.

07,25: la Băneasa, germanii se retrag de pe poziție lăsînd arme distruse și un camion cu muniție; luptele de Jandarni Prahova informează M.St.M. că o colonană germană de peste 30 mașini grele, tractînd tunuri anti-aerice și anticar, se îndreaptă dinspre Păulești spre București.

07,50: trupele germane din zona Otopeni-Băneasa își intensifică atacul spre București; artileria hitleristă execută trageri asupra aeroportului Băneasa și a postului de radiodifuziune.

07,57: locotenent-colonelul Röstel comunică, agitat, colonelului Paul Leonida, șeful Secției operații din M.St.M., „Cartierul general al Misiunii militare germane este reținut la cazarmă „Mihai Viteazul”. Rugăm a da ordine de eliberare”.

** După documentele germane, 07,30.

08,20: C.M.C. ordonă Brigăzii 3 anti-aeriene să intervină terestru spre Ploiești, Urziceni, Oltenita, Giurgiu, Tîlva, contra trupelor germane care înaintează spre București; „Efortul pe direcția Ploiești. Chestiunea comportă extremă urgență”.

După ora 10,00: aviația germană bombardează București, provocînd numeroase victime în rîndul populației civile și mari pagube materiale.

11,00: personalul misiunii militare germane pentru armata aerului este silit să capituleze; acțiunile trupelor române și ale formațiunilor de luptă patriotice se generalizează; sînt dezarmate trupele inamicului aflate în barăile de lîngă stațiunile Venus, la gara Dealul Spirei și la bariera Rahovei.

În cursul acestei dimineți: generalul de divizie adjunctul Gheorghe Mihail ordonă ca toate oficiile telefonice și telegrafice de la curte, „să fie asigurate de gardă puternică, pentru a li se garanta funcționarea”, orice tentativă de ocupare a acestor oficii de către elemente străine să fie reprimată cu energie; prin ordinul nr. 678 703, M.St.M. repartizează C.M.C. forțe importante pentru apărare. Capitulațiunea, prin ordin, generalul Gheorghe Mihail precizează: „Atitudinea trupelor noastre față de germani va fi de acum înainte energie agresivă, dezarmînd sau nimicind toate rezistențele inamice”; din înscărunirea Comandamentului central al formațiunilor de luptă patriotice, o echipă de patrioți asigură eliberarea unor definiți politici închiși la Văcărești, după care se angajează în luptă pentru dezarmarea trupelor germane.

12,30: colonelul Gheorghe Zamfirescu, din M.St.M. informează că o colonană germană de aproximativ 700 luptători, cu tunuri și mitraliere, se îndreaptă dinspre Alexandria spre București; colonelul Dan Ionescu, comandantul Comandamentului sud de apărare a Capitalei, raportează că pînă la această oră au fost lichidate rezistențele inamicului de la misiunea militară germană pentru armata aerului, Societatea Schenker, hotelul „Grand”, Serviciul apărării pasive și altele; este în curs de lichidare rezistența de la hotel „Princiar”.

15,00: în numeroase întreprinderi din Capitală — Malaxa, Vulcan, S.T.B. etc. — au loc mitinguri în care muncitorii își manifestă hotărîrea fermă de a lupta contra cuceritorilor de război; numeroși cetățeni se prezintă la Comandamentul formațiunilor de luptă patriotice pentru a primi arme.

Pînă la ora 16,00: subunități române ale Comandamentului nord lichidează rezistențele inamicului din parcurile Filipești și Bonaparte; sînt dezarmați militarii germani cazați la hotelurile „Bavaria”, „Excelsior” și „Princiar”.

16,00: încep luptele pentru nimicirea rezistențelor naziste de la Școala Superioară de Război, unde se află sediul misiunii militare germane pentru armata de uscat; Regimentul de gardă cîlare curăță de inamic zona cuprinsă între străzile Eliza Filipești, Alea Alexandru și Alea Zoe.

Între orele 16,00-18,00: Detașamentul motomecanizat comandat de generalul George Nicolescu, depla-

* Vezi Magazin Istoric, nr. 7-8/1969, articolul „Un avion decolează în zorii”.

sîndu-se de la Tîrgoviste la Bucuresti, nimiceste trupele dsmame din localitatile Crevedia, Chitila si Imprejurimii, intercepteaza sosesaua Mogosoaia-Bucuresti; se intensifica luptele pe Valea Prahovei, in zona Ploiesti, Moreni si Climplina; trupe ale Corpului de munte comandat de generalul de divizie Ion Dumitrache intercepteaza comunicatia de pe Valea Prahovei, intre Sinala si Brasov; Armata 1, comandata de generalul de corp de armata Nicolae Maciel, continua realizarea dispozitivului de acoperire in Transilvania, Crisana si Banat.

22,30: Buletinul informativ al Inspectoratului General al Jandarmeriei (I.G.J.) mentioneaza ca pe aerodromul Boteni-Dimbovita au aterizat doua avioane JUNKERS, cu peste 40 militari germani care au atacat pe ostasii romani: „In luptele care s-au dat au fost omoriti 6 germani, 8 germani raniti, iar restul prizonieri. Un ostas roman mort si 2 raniti”.

25 august

02,30: generalul Alfred Gerstenberg telefoneaza Inaltului comandament german: „Situatia in Bucuresti este foarte serioasa. Se rezista doar cu forte insuficiente la extremitatea nordica a Bucurestilor la inaltimile aeroportului Baneasa [...] Pentru moment nu este posibil sa se angajeze atacuri pentru relizarea orasului si indeplinirea ordinului Fuhrerului fara armament greu si trupe experimentate, apte de lupta...”.

05,00: luptele in zona Baneasa continua cu intensitate: Detasamentul comandorului aviator Marin Anton respinge atacul german, ocupind un aliniament intre Baneasa si Pipera.

09,40: seful M.St.M. ordona Corpul 2 armata si tuturor fortelor romane din Dobrogea sa impiedice orice incercare a trupelor germane de a trece in Muntenia.

09,50: generalul de divizie adjutant Gheorghe Mihail, prin ordinul nr. 678 586, dispune atacul general

al armatei romane contra trupelor germane: „Armata germana a devenit singura noastra inamica. In consecinta, se va trece la o actiune generala contra tuturor comandamentelor, unitatilor si formatiunilor de servicii germane, in scopul de a le dezarma sau alunga peste frontiera in cel mai scurt timp”; la Bucuresti si in celelalte regiuni ale tarii luptele continua cu intensitate in tot cursul zilei.

10,00: subunitati din Detasamentul motomecanizat roman licheideaza rezistentele germane de la Fabrica de zahar Chitila si din Imprejurimii, intercepteaza sosesaua Mogosoaia-Bucuresti in zona Stralesti, fortele sale principale fiind dirijate spre Otopeni.

Pina la ora 13,00: este lichidata rezistenta germana de la Scoala Superioara de Razboi.

14,00: M.St.M. raporteaza prim-ministrului si ministrului de Razboi ca „in Capitala pina acum s-au luat mai mult de 3 000 prizonieri germani. Armamentul lor a fost in parte preluat de garzi cetatenesti comuniste”.

17,00: gruparea motomecanizata comandata de generalul de corp de armata Gheorghe Rozin incepe atacul asupra gruparii de pe aerodromul Otopeni, pina seara obtinind succese remarcabile; o grupa formata din circa 15 muncitori inarmati de la Atelierele C.F.R. Grivita escorteaza peste 200 prizonieri germani capturati in diverse puncte ale Capitalei; o alta echipa a formatiunilor de lupta patriotice prela paza unor depozite parsite de trupele germane in cartierul Grand.

18,00: trupele romane din sectorul Teleorman interzic intrunderea pontonoanelor peste Dunare si trec, prin surprindere, la dezarmarea subunitatilor germane din Turnu Magurele si Zimnicea; luptele dureaza pina seara tirziu, fiind capturati peste 1 000 prizonieri.

In cursul dupa-amiezii: subunitati romane de jandarmi obliga trupele inamicului din orasele Azuga si Busteni sa se predea, luind prizonieri 3 000 soldati, subofiteri si ofiteri germani; sint dezarmate garnizoanele inamice din localitatile Turnu Magurele, Otlenita, Alexandria, Tandrei si, circa 14 kilometri la Fetești, Regimentul 36 infanterie si subunitati din Regimentul 8 artilerie antiaeriana la peste 450 prizonieri si captureaza 6 nave fluviale inamice; trupe din Divizia 9 infanterie si subunitati de granicieri, artilerie antiaeriana si marina licheideaza, pina in seara zilei, rezistentele inamice din localitatile Constanta, Mamaia, Eforie, Mangalia, Negru-Voda, Topraisar si Hirsova, luind un numar mare de prizonieri; Armata 1 romana termina realizarea dispozitivului de acoperire in centrul Transilvaniei, in Crisana, Banat si pe Dunare, fapt de o importanta deosebita pentru desfasurarea ulterioara a razboiului antihitlerist; Detasamentul fluvial „Dunarea de Sus”, avind garnizoana la Turnu Severin, actioneaza decisiv asupra unui convoi de vase germane care se retrag pe Dunare, majoritatea navelor fiind scufundate sau obligate sa acosteze si sa se predea.

26 august

01,00: in urma ordinului M.St.M. comandantul Corpului 2 armata, generalul de corp de armata Nicolae Dăscălescu, incepe deplasarea marilor unitati pentru a se concentra in zona Jilava-Otopeni-Bucuresti, in vederea noulor actiuni de lupta.

04,45: comandantul Regimentului 4 granicieri, colonelul Iosif Ionescu informeaza Corpul granicierilor ca in zonele de frontiera Pecica, Nădlac, Turnu, din județul Arad au loc concentrări de trupe germane si maghiare in vederea trecerii frontierei in Romania.

05,00: Corpul 1 teritorial ordona: „Se va impiedica prin orice mijloc circulatia ostasilor germani, a vehiculelor, precum si a trenurilor germane, [...] Ofiterii si trupa (germana) vor fi dezarmati chiar prin forta si foc si internati...”.

06,00: colonelul Toma Zotter raporteaza Armatei 1 „Dezarmarea trupelor germane continua [...] in punctele Freadal, Sinala, Ploiesti si in restul teritoriului”.

06,50: locotenent-colonelul Constantin Budeanu, comandantul garnizoanei Calafat, informeaza Corpul 1 teritorial: „Toți germanii aliați în Calafat și împrejurimii au fost dezarmați”; este dat publicității apelul C.C. al P.C.R. intitulat: Către toată muncitorimea de la orașe și sate! Către întregul popor român, în care se spune: „România a fost seacă din războiul hitlerist [...]; poporul român unit a început lupta pentru descătușarea țării de sub jugul și teroarea bestială hitleristă. În truntea acestei lupte stă Partidul Comunist din România [...] Alături de marile Națiuni Unite, aliații noștri firești, să ducem lupta pentru alungarea armatelor nemțești din țară și din Ardealul de Nord [...]. Cetățeni patrioți [...] Colaborați cu armata și cu unitățile patriotice la zdrobirea rezistenței nemților, înrolați-vă în detașamentele patriotice”; ziarul România liberă publică Apelul Comandamentului formațiunilor de luptă patriotice. „Lupta cu arma în mână împotriva coteropitorilor nemți a început. Din această clipă, fiecare român e un soldat al României

libere [...] Capitala țării, inima mișcărilor de eliberare națională, trebuie învinută cu orice preț [...] De lupta noastră depinde soarta țării!...

08.00: pe șoseaua București-Ploiești, în dreptul comunei Puchenii Mari, o nouă coloană germană întârzie cu tunuri se îndreaptă spre București.

09.15: trupe germane din Iugoslavia, trecind Dunărea la Baziaș, angajează lupte grele cu grănicierii români și subunități din Brigada 19 infanterie.

09.30 - circa 10.45: formații ale aviației de bombardament aliate din Mediterana execută un atac masiv asupra pozițiilor germane din zona Băneasa-Otopeni.

09.45: unitatea germană care atacase stația de radio Bod - Brasov este respinsă cu pierderi însemnate și obiectivul rămâne în stăpânirea românilor; la Ploiești și împrejurimi continuă luptele pentru lichidarea grupărilor germane; la Ursele - vest Climpina - ostași ai Regimentului 10 roșiori și elevi ai Școlii de ofițeri de cavalerie Tirgoviste dezarmază un detașament german de peste 160 militari.

10.00: Inspectoratul General al Jandarmeriei raportează M.St.M. că în județele Dimbovița, Vlașca, Teleorman, Ilfov, Constanța, Dolj și altele continuă acțiunea de dezarmare a trupelor germane; Gruparea moto-mecanizată își desfășoară cu succes acțiunile de luptă în zona Băneasa-Pipera - Otopeni; este interceptată șoseaua București-Ploiești la km 20 Tîncădești.

10.30: generalul Simion Coman, comandantul Sectorului Teleorman, raportează Corpului 2 teritorial că luptele, la Zimnicea, au încetat; pe raza județului Teleorman s-au capturat, până acum, 31 ofițeri, 160 subofițeri și 550 trupă.

11.00: colonelul Toma Zotter transmite: „Orașul Ploiești, ferm în minile noastre”.

11.30: maiorul Nicolae Comsa, șeful de stat major al Diviziei 2 munte, raportează: „Unitățile germane aflate pe raza sectorului de pază internă Hunedoara au fost dezarmate și arestate”.

12.00: Centrul de informații Sibiu comunică Armatei 1 că în gara Caransebeș au fost dezarmăți peste 300 militari germani; locotenent-colonelul Constantin Doras, comandantul Detașamentului Regimentul 24 infanterie, raportează generalului D. Onică: „Am atins obiectivul lizierei de nord a satului Băneasa [...] Ordonări ora reluării atacului spre pădurea Băneasa”.

13.10: Corpul 3 teritorial informează M.St.M.: „La Tâdărele sînt lupte de stradă între locuitorii și germani”.

16.15: Corpul 5 teritorial raportează M.St.M. că importante forțe germane - circa 5.000 militari și 100 avioane - concentrate în zona Tirgșor, pregătesc atacul asupra Ploieștilor; după 10 minute, germanii declanșează acțiunea asupra orașului din mai multe direcții.

16.30: o coloană germană de peste 20 mașini atacă din mișcare localitatea Slobozia; trupele române și locuitorii orașului resping, prin lupte grele, inamicul; înclăstări crâncene în zona Climpina; trupele germane rezistă pe creasta Bănești

-pădurea Păhărniceasca; Detașamentul 18 pază zona petroliferă acționează cu hotărâre capturând 120 prizonieri și 3 tunuri antiaeriene grele.

16.40: încep lupte îndrăgite la Pleșa și Boldești - Prahova.

17.00: între stația Posada și Valea Largă, un grup de muncitori cetești provoacă deralarea unui tren de război german, paralizînd circulația în ambele sensuri.

18.00: generalul de corp de armată Nicolae Dăscălescu, comandantul Corpului 2 armată informează M.St.M. că pînă la această oră în Dobrogea au fost capturate peste 100 ofițeri și 4.000 soldați hitleriști, o mare cantitate de materiale de război.

18.30: generalul de divizie Constantin Vasiliu-Răscanu raportează M.St.M.: „Artileria germană bate puternic toate lizierele orașului. Pierderi la unitățile române din dispozitiv. Este probabil un nou atac asupra Ploieștilui!"; în București, unitățile militare și formațiunile de luptă patriotice lichidează ultimele rezistențe ale inamicului din zona Crematorului, de la Fabrica de avioane SET și din cartierele Colentina și Obor; după trei zile de lupte grele, forțele insurecționale nimicesc rezistențele germane din interiorul Capitalei.

21.30: au loc lupte grele în zona Țigănia - Strejnicu - Crîngu lui Bot și la periferiile Ploieștilor.

În cursul zilei: gruparea formată din subunități ale Diviziei 5 cavalerie-instrucție și Regimentului 95 infanterie zdrobesc trupele germane din zona Turnu Severin - Simian, luînd peste 1.600 prizonieri și capturînd o mare cantitate de armament și muniții; în garnizoanele Timișoara, Lugoj, Reșița și Anina se încheie acțiunea de dezarmare a trupelor

ne dizlocate în zona Moinești, constituind Divizia 103 munte, se alătură armatei sovietice, în lupta comună, pe Valea Țrotușului, împotriva rezistențelor germane și maghiare de pe această direcție.

27 august

02.15: C.M.C. prinde grupărilor române de la nord de București și treacă la atacul decisiv pentru zdrobirea inamicului din zona Băneasa-Otopeni - Tunari, acțiunea fiind stabilită pentru ora 7.30.

07.30: se declanșează atacul general al grupărilor române în vederea încercării și nimicirii trupelor germane de la nord de București; România liberă publică editorialul intitulat Trăiască Armata Română, în care se spune: „Armata română a dovedit în aceste zile înălțătoare că este a țării și a poporului [...] Să acclamăm pe eroicii ofițeri și soldați cînd apar pe străzi. Să le arătăm curată noastră recunoștință pentru că ne-au apărat viața și avutul și viitorul țării!”.

09.00: trupele române iau cu asalt pozițiile germane din jurul aerodromului Otopeni; în același timp, trupe din Regimentul pionierii aeri și din Detașamentul motomecanizat înfrîng rezistența inamicului din satetele Otopeni, Odăile, din pădurea Dumitrescu și de pe aerodromul Săftica.

14.30: trupe ale Diviziei 19 infanterie due lupte grele în zona Orșova-Vircioara; subunități maghiare atacă pe grănicierii români în zonele de frontieră Iratoș, Vârșul Mic, unde se due lupte grele.

15.45: o altă coloană germană în trecere prin Slobozia este atacată de trupele române și dezarmată.

16.00: forțe germano-maghiare atacă prin surprindere localitatea Dobolii de Jos - Brasov și o ocupă; Corpul de munte la măsuri pentru restabilirea situației; detașamentul generalului George Nicolescu continuă curățirea aerodromului Otopeni, devansînd colțul de nord al localității Otopeni; concomitent, detașamentul comandat de generalul Dumitru Drănea atacă cu succes spre pădurea Băneasa.

17.00: comandantul Corpului 2 armată, generalul Nicolae Dăscălescu raportează că pînă la această oră trupele sale au capturat 155 ofițeri, 51 subofițeri și 4.277 trupă.

17.15: Generalul Reiner Stahel raportează Grupului de armate „Ucraina de Sud”: „Datorită pierderilor însemnate și intrării în acțiune a unor puternice forțe române [...] ar putea deveni necesară abandonarea luptei pentru București și efectuarea unei străpingeri pe direcția Mizil încă în noaptea aceasta”.

19.00: rezistența germană din zona Orșova - Vircioara este lichidată.

În cursul zilei: pe Valea Prahovei se desfășoară acțiuni de luptă importante: în zona Crîngu lui Bot-Tirgșorul Nou - pădurea Tirgșor

germane: la Orșova, grănicierii și subunități din Regimentul 94 infanterie nimicesc rezistențele inamicului din oraș și din port; la Oltenița este încercată și dezarmată o grupare germană care încearcă să treacă în Bulgaria, românii făcînd numeroși prizonieri; trupe și formațiuni roma-

rul Vechi, unitățile române obligă trupele germane, totalizând aproape 5 000 luptători, să se predea; la Cîmpina, Regimentul 10 roșiori și subunități de artilerie antiaeriană lichidează ultimele rezistențe ale inamicului, capturând numeroși prizonieri; în gara Cîlbia, un grup de muncitori cefești provoacă deralarea unui tren german cu 69 vagoane încărcate cu trupe și material de război.

28 august

05,30: subunități din Divizia 1 cavalerie - instrucție și elevi din școlile militare din Arad și Rădona, după lupte grele, lichidează rezistențele germane din zona aerodromului Arad și ferma Ciala, capturând 34 avioane (nouă în stare bună), peste 20 autocamioane și un număr mare de prizonieri.

07,00: puternice forțe germane atacă orașul Ploiești dinspre vest și nord; se duc lupte înverșunate la bariera Cîmpina și în zona Năogoști; trupele Corpului 5 teritorial rezistă organizat atacului și se regrupează pentru a da grupărilor germane lovitura decisivă.

În dimineața zilei: este dat publicității Apelul C.C. al P.C.R. prin care masele populare sînt chemate să lupte pentru democratizarea țării și sprijinirea cu toate forțele a armatei române, pentru zdrobirea trupelor germane; C.M.C. ordonă trupelor care staționează la nord de București, comandate de generalul de divizie Constantin Constantin, să curețe de inamic zona pădurea Băneasa - pădurea Tunari - Otopeni.

10,00: detașamentul comandat de colonelul Emil Iacob ocupă intrarea șoselei București - Ploiești cu linia de centură a Capitalei; subunități din Regimentul 40 infanterie curăț de inamic satul Otopeni și

aerodromul de la nord de sat; elemente motorizate românești ajung la Petrești (sud Săftica), ocupând bifurcația șoselei.

12,00: forțe din garnizoana Zimnicea încheie dezarmarea trupelor germane: prin ordinul nr. 678 880 M.St.M. limitează numărul trupelor aflate la dispoziția C.M.C.

16,00: Corpul 5 teritorial raportează M.St.M. că inamicul care atacase orașul Ploiești dinspre nord și nord-vest a fost respins, suferind pierderi grele umane și materiale, în special la bariera Cîmpina, la Strejnic și Lipănești; gruparea comandată de generalul Nasta, aflată în curs de afuire spre interiorul țării, atacă și nimicește în zona Pogoaiele - Scutelnici, o puternică coloană germană.

Între 18 și 20,00: unități ale Armatei 4 române dezarmază, lângă satul Gherghița - Prahova, o puternică coloană germană condusă de generalii Alfred Gerstenberg și Reiner Stahel.

20,45: sînt lichidate ultimele rezistențe ale trupelor germane din împrejurimile Capitalei; prin nimicirea forțelor dușmane din interior și de la nord de oraș, acțiunile militare din zona București sînt încheiate; efectivele armatei române participante la aceste lupte au totalizat aproximativ 39 000 militari; trupele române și formațiunile de luptă patriotice au capturat peste 8 000 prizonieri, printre care 7 generali și o mare cantitate de materiale de război; pierderile unităților române s-au cifrat la aproximativ 1 400 morți și răniți.

22,30: postul de radio București transmite comunicatul M.St.M. în care, printre altele, se arată: „După 5 zile și 5 nopți de lupte foarte înădușite, trupele române din Capitală au reușit să înfrîngă pe deplin încercarea peridă a conducerii Germaniei de a pune stăpînire pe capitala țării. Numeroase trupe regulate și formațiunile SS au fost nimicite sau capturate. Peste 8 000 prizonieri, între care 7 generali și sute de ofițeri, precum și o deosebit de importantă pradă de război au căzut în stăpînire noastră [...] în prezent, Capitala este complet deblocată și viața normală restabilă; comunicatul detaliază apoi situația din celelalte regiuni ale țării: „Luptele au fost extrem de violente, ecel inamicul, în furia și deznădejdea sa, a utilizat toate mijloacele chiar și cele nepermise, pentru a pune mina pe București și a înăbuși mișcarea de redescoperire a țării [...]”.

23,00: generalii Alfred Gerstenberg și Reiner Stahel, după ce fuseseră prezentați generalului de divizie adjutant Gheorghe Mihail, șeful M.St.M., sînt conduși în lagărul de prizonieri din cazarma Regimentului 21 infanterie, Centrul de informații Brașov deține știrea că în zona orașului Sf. Gheorghe se concentrează

— Vezi Magazin Istoric, nr. 7-8/1969, articolul Capitulara cu la Gherghița.

mari unități de infanterie și mecanizate inamice cu intenția vădită de a ataca spre Brașov.

În seara zilei: M.St.M. ordonă Corpului motomecanizat să-și regrupeze forțele (Diviziile 9 infanterie, 8 și 1 cavalerie, Detașamentul motomecanizat, trei regimente de artilerie grea) și să înceapă imediat deplasarea pe Valea Prahovei, pentru a trece munții în vederea participării la luptele din Podișul Transilvaniei.

29 august

08,00: detașamentul colonelului Alexandru Batcu atacă cu hotărîre rezistențele inamicului din zona Boldești și prin lupte corp la corp inamicul este înfrînt, suferind pierderi însemnate.

09,30: unitățile Corpului de munte, aflate în dispozitiv de luptă la nord de Brașov, resping atacurile dezlănțuite de trupele germane și maghiare pe direcția Sf. Gheorghe - Brașov, după care trec la ofensivă și eliberează localitățile Ileni și Doboli de Jos; trupele române, care au zdrobit rezistența germană din zona Băneasa - Pipera, se înapoiază în Capitală, fiind întâmpinate cu entuziasm de populație.

10,30: Divizia 18 munte, comandată de generalul Vasile Pascu, aflată cu elementele sale înaintate la vest de Valea Călugărească, atacă, în cooperare cu trupe blindate sovietice, spre Ploiești.

12,00: generalul Kuderna, comandantul Diviziei 5 artilerie antiaeriană germană și al forțelor din zona Păulești, refuză parlamentarilor români propunerea de a capitula fără aprobarea Führerului, deși trupele sale sînt încercuite; drept urmare, coman-

dantul Corpului 5 teritorial ordonă trupelor să treacă la nimicirea grupărilor germane.

16,00: unități motorizate sovietice intră în Constanța și o parte din forțe se îndreaptă spre frontiera cu Bulgaria.

16,15: comandantul Corpului 5 teritorial hotărăște să declanșeze atacul general decisiv pentru nimicirea grupărilor germane din zona pădurii Măleșanca - Păulești - Pădurea Buda și gara Buda; atacul urmează să se declanșeze în dimineața zilei următoare.

18,00: prima unitate blindată sovietică atinge zona Colentina.

18,30: Divizia 18 munte română, împreună cu Brigada 6 infanterie-moto sovietică, care vine din Moldova, după ce lichidează rezistențele inamicului din zona localității Valea Călugărească, pătrund în orașul Ploiești.

În cursul zilei: sosește la Moscova delegația guvernului român, formată din Lucrețiu Pătrășcanu, Ghiță Pop, Barbu Știrbel, generalul Dumitru Dămăceanu, însoțită de experți, însărcinată să ducă tratative și să semneze convenția de armistițiu între România și Națiunile Unite; trupe din Divizia 9 infanterie, subunități de grăniceri, artilerie anti-aeriană și marină lichidează ultimele rezistențe duseman care încearcă să treacă Dunărea; în Dobrogea, în intervalul de la 23 la 29 august, sînt capturate aproximativ 10 500 militari inamici și un bogat material de război; în zona Călărași - Slobozia se duc lupte grele împotriva unor coloane inamice retrase din Moldova care încearcă să treacă în Bulgaria; unități din Diviziile 13 tancuri,

și material de război; un grup de 57 muncitori de la Uzinele „Rozifer” din Tohanu Vechi (Brașov) constituit în baterie cu tunurile reparate în uzină se alătură trupelor române care luptă în zona Prejmer - Dobolii de Jos; potrivit ordinului M.St.M. diviziile devin disponibile în urma lichidării rezistențelor germane încep deplasarea spre frontul din Transilvania.

30 august

În cursul dimineții: primele unități ale armatei sovietice sînt primite sărbătorite în București; în cartierele Capitalei au loc mitinguri la care iau cuvîntul conducători ai P.C.R., ai guvernului și ai altor partide și organizații democratice, oameni ai muncii, care exprimă hotărîrea poporului român de a continua neabătut lupta pentru zdrobirea ultimelor rămășițe fasciste, pentru nimicirea definitivă a cotorpitorilor germani, pentru democratizarea țării.

12,00: Începe atacul general al grupărilor general Moșteanu, colonel Batcu și colonel Turtureanu asupra grupărilor germane din zona Păulești-Măleșanca - Buda; în zona Buda - Trăgșor și Crîngu lui Bot, inamicul este lichidat treptat.

14,00: În zona Brașov începe pregătirea de artilerie, după care trupe ale Corpului de munte trec la atac, întîmpînd rezistențe violente în zonele Sîncral și Coșeni; sînt lichidate rezistențele hitleriste de la Cîmpina, Moreni, Gura Ocniței, Pleșa și alte localități; în aceste operații sînt capturate peste 3 000 militari germani, întreaga artilerie anti-aeriană din jurul Cîmpinei și o mare cantitate de material de război.

22,00: colonelul Toma Zotter raportează M.St.M. că pînă la această oră, în zona Ploiești au fost capturați peste 5 600 prizonieri germani.

22,30: M.St.M. comunică: „În cursul zilei de 30 august s-au continuat operațiile de lichidare a ultimelor

rezistențe germane pe teritoriul național în cooperare cu aviația și Flota de Dunăre. În urma luptelor violente ce au avut loc pe Valea Buzăului, Slobozia, Oltenița, Călărași, Vir și Ada-Kaleh, trupele noastre au reușit să înfrîne înverșunatele rezistențe germane captivînd 5 generali, 500 ofițeri, 800 subofițeri, 6 000 luptători și foarte mult material de război. Au fost curățate complet orașul și toate raflările din Ploiești [...]”.

23,45: generalul de divizie adjutant Gheorghe Mihail ordonă Corpului 5 teritorial să ia măsuri imediate pentru asigurarea pazei Uzinelor Mărgineanca și a stocurilor de muniție ce se află în ele.

În cursul zilei: ministrul de Război, generalul de corp de armată Mihail Racoviță, prin ordinul de zi nr. 10, evidențiază trupele și comandanții unităților române care au participat la luptele pentru eliberarea Capitalei, arătînd în încheiere: „Sînt mîndru că în capitala țării se găsesc asemenea brave trupe și comandanți deosebiți care au putut obține una din cele mai frumoase victorii atîrînd admirația marilor noștri aliați...”;

„M.St.M. emite Directiva nr. 51, prin care se reorganizează dispozitivul strategic al forțelor române pe noul aliniament de contact cu inamicul; Armatele 1 și 4 primesc ordine pentru organizarea luptei în vederea interzicerii pătrunderii inamicului de peste munți.”

31 august

07,45: trupele române lichidează ultimele rezistențe duseman din zona satului, gării și pădurii Brazi.

12,00: Escadrila 51 din Flotila 1 aviație vînaătoare atacă cu armamentul de bord în zona Slobozia - Ciulnița o coloană germană de aproximativ 300 mașini, peste 70 dintre acestea fiind distruse iar restul împrăștiat; coloana este dezorganizată și silită să se predea în aceeași zi.

15,10: acțiunile duse de unitățile Corpului 5 teritorial și formațiunile de luptă patriotice pentru lichidarea forțelor germane de pe Valea Prahovei se încheie cu succes; inamicul lasă pe cîmpul de luptă, în această zonă, peste 1 500 morți și 2 300 răniți; unitățile române capturează peste 9 000 prizonieri, 1 300 autovehicule, 165 tunuri și numeroase trenuri încărcate cu diferite materiale de război.

În după-amiaza zilei: este încheiată cu succes, la capătul a numai 9 zile, curățirea deplină a regiunilor din interiorul țării de cotorpitorii germani. În luptele desfășurate pe timpul însurecției au fost capturați 56 455 militari germani, printre care 14 generali și 1 421 ofițeri; inamicul a avut peste 5 000 morți; au fost distruse sau capturate 282 avioane și 498 nave inamice.

Armata română a participat la luptele duse între 23 și 31 august cu 37 divizii operative și de instrucție, precum și cu alte unități și formațiuni, totalizînd un efectiv de 465 635 oameni. Alături de ostașii români au fost prezenți, cu abnegație și eroism luptători din formațiunile de luptă patriotice.

153 infanterie, 10 blindată și Comandamentul „Körück-593”, care făcuseră parte din Armata 6 germană, sînt înfrînte și obligate să depună armele; Grupul fluvial român, format din două monitoare, acționează pe Dunărea navigabilă pînă la Cernavodă și capturează 14 remorchere, două șalupe de patrulare și 60 șlepurii încărcate cu trupe germane

PE BARICADELE INSURECȚIEI

Dr. A. SIMION

Rod al acțiunii unite a celor mai largi forțe politice naționale, al luptei armatei și formațiunilor de luptă patriotice, al adeziunii depline a maselor, insurecția din August 1944 s-a înscris pentru totdeauna în cartea de aur a istoriei noastre ca un simbol al patriotismului și eroismului maselor largi populare, ca un act energic de voință al națiunii române, o afirmare a hotărârii întregului popor de a fi liber și stăpîn în țara sa, de a-și hotări singur destinele.

În acel moment de răscruce al istoriei noastre, clasa muncitoare, în frunte cu Partidul Comunist Român, s-a situat la înălțimea misiunii sale, și-a îndeplinit cu cinste rolul de conducător al luptei maselor împotriva dictaturii antonesciene și asupririi, pentru libertate și independență națională, pentru bunăstarea socială și propășirea țării.

Catre toți patrioți!

Din primul moment al insurecției, P.C.R., care începînd cu data de 23 August 1944 a devenit participant la guvernarea țării, s-a situat permanent în centrul evenimentelor, a însuflețit și mobilizat poporul la luptă împotriva cotropitorilor, imprimînd un susținut

caracter combativ acțiunilor forțelor insurecționale. Declarația C.C. al P.C.R. din 24 august 1944 constituie o chemare înflăcărată către toți patrioții de a participa la lupta insurecțională. „Partidul Comunist din România, partid al clasei muncitoare, reprezintă interesele întregii colectivități românești, deopotrivă, ale muncitorimii și țărănimii, ale

Eroism și abnegație

Numeroase sînt pîilele de eroism și abnegație pe care clasa muncitoare, țărănimia și intelectualitatea română le-au dat în acele zile fierbinți ale lui august 1944. În București, în Valea Prahovei, în Bărăgan sau la Brașov; acolo unde s-au desfășurat lupte îndrjite, hitleriștii au simțit minia poporului, hotărîrea sa nestrămutată de a-și făuri o viață liberă, demnă și independentă.

Clasa muncitoare — forța hotărîtoare a rezistenței antihitleriste din România — a fost prezentă din primele ceasuri pe baricadele insurecției. Cu arma în mină în formațiunile de luptă patriotică, în rîndul unităților militare, la sediile partidului comunist și ale altor organizații democratice, în uzinele și fabricile pe care le-a apărât, mobilizîndu-și toate energiile pentru susținerea efortului militar prin furnizarea celor necesare forțelor insurecționale, ea și-a adus din plin contribuția la victoria insurecției.

Cu ajutorul amintirilor unora din participanții la acțiunile insurecționale, alături folosindu-ne de documentele vremii, am reconstituit cîteva momente din timpul marilor înecstări.

M. ȘT.

București, 23 august 1944, orele 22...

...Un grup de șapte oameni străbate în grabă, cu pași hotărîți și cu atenția încordată, străzile care duc din strada dr. Felix spre Palatul regal. Ce vor face

acolo? Ce misiune îi aștepta după ce vor fi trecut pragul Palatului? Nimeni nu le-ar fi putut spune. Dar oamenii nu se gîndeau decît la reușita acțiunii, oricare ar fi fost ea, și străbăteau străzile cu pași hotărîți și cu atenția încordată...

Misiune specială

„Eram unul din cei șapte și alcătuiam, împreună cu tovarășii mei, o formațiune de luptă patriotică, una din cele 50 pe care Partidul Comunist Român

intelectualității și ale tuturor păturilor orășenești, ale întregului popor român, în lupta sa de eliberare națională, în lupta sa pentru câștigarea drepturilor cetățenești și democratice [...] În ciocnirea inevitabilă cu forțele hitleriste, partidul comunist cheamă muncitorimea, țărănimea, intelectualii și pe toți cetățenii României la luptă fără cruțare, cu toate armele, împotriva dușmanului de moarte al poporului român, pentru asigurarea viitorului său”.

La 26 august, în ziarul **România liberă** a fost dat publicității apelul intitulat **Către toată muncitorimea de la orașe și sate, către întregul popor român**, prin care C.C. al P.C.R. mobiliza masele la luptă pentru zdrobirea trupelor germane și eliberarea întregului teritoriu al patriei. Apelul indica muncitorilor ca, uniți în Front Unic Muncitoresc, să organizeze comitete de fabrică, pentru recrutarea de luptători, conducerea luptei patriotice și menținerea ordinii în fabrici, uzine și cartiere. „Cetățeni patrioți! Sprijiniți guvernul patriotic național și lupta poporului român contra nemților [...] Popor român! Armată română! La luptă hotărâtă pentru salvarea și eliberarea patriei!”.

La rîndul său, Partidul Social-Democrat lansa o chemare adresată cetățenilor Capitalei: „Toți românii fără deosebire, munci-

tori, funcționari, liber profesioniști, precum și toți acei care țin ca țara lor să fie liberă și stăpînă pe destinele sale” aveau datoria „să se considere din acest moment mobilizați în slujba patriei [...] Dați tot concursul vostru armatei române și tuturor organizațiilor care luptă alături de ea”.

Apeluri similare au lansat Comandamentul central al formațiunilor de luptă patriotice, comandamentele regionale și județene ale acestora, Blocul Național-Democratic, alte partide și organizații democratice, antihitleriste. Pe aceeași linie a antrenării maselor în acțiunea de lichidare a rezistențelor hitleriste, încă din ziua de 24 august 1944, comunistii au organizat mitinguri în principalele întreprinderi din București pentru a se asigura măsurile de apărare a întreprinderilor, pentru sprijinirea forțelor insurecționale. Au fost create gărzii însărcinate cu apărarea întreprinderilor de eventualele încercări ale hitleriștilor de a le ocupa și distruge. La rafinăriile din zona petroliferă s-au format echipe pentru stingerea incendiilor, iar sonderii au constituit patrulare pe sectoare, conduse de brigadierii, în vederea apărării schelelor. O atenție deosebită a acordat în acele zile partidul comunist menținerii unui moral ridicat în rîndul cetățenilor, combaterii zvonurilor lansate de hitleriști, informării corecte a maselor cu privire la

le organizase în București. În ziua cea mare, la 23 august, pe la amiază, tovarășii mei — Nicolae Prosan, Ioan Constantinescu, Ioan Miroiu, Vasile Iliescu, Nicolae Dumitrescu, Ioan Marghian — și cu mine am fost convocați, în cel mai desăvîrșit secret, într-o casă conspirativă a partidului, aflată în str. dr. Felix. Am bănuît că se întîmplase ceva important. Între timp, am fost vizitați de tovarășul Dobocan, care primise sarcina să verifice dacă formațiunea noastră era mobilizată. Se întînecase bine cînd Ștefan Mladin, de la Comandamentul formațiunilor de luptă patriotice, sosi în str. dr. Felix. El ne-a transmis sarcina încredințată de conducerea partidului. Am aflat atunci că era vorba de o misiune specială pe care urma să o îndeplinim la Palatul regl. Ca să putem pătrunde în incinta Palatului, ni s-a comunicat parola, cuvîntul de trecere pe care trebuia să-l rostim odată ce vom fi ajuns în fața santinetei: „inginer Ceaușu”. Din motive de păstrare a secretului misi-

unii noastre, restul dispozițiilor lor aveau să ne fie transmise chiar la Palat.

Cînd țara întreagă asculta, în fața aparatelor de radio, proclamafia regală care se repeta la intervale regulate și prin care se anunța încetarea războiului contra Națiunilor Unite și dobîrirea dictaturii, precum și declarația noului guvern, noi, cei șapte, parcurgeam traseul str. dr. Felix, Piața Buzesți, Calea Grivitei. Ajunși în Piața Palatului, cele două cuvinte — „inginer Ceaușu” — ne-au deschis poarta și ușile Palatului. În sala de arme, am aflat, în sfîrșit, scopul misiunii noastre speciale; în conformitate cu planul stabilit de P.C.R. și de celelalte forțe antihitleriste, guvernul Antonescu fusese înlăturat, mareșalul și cea mai mare parte a membrilor fostului său guvern se găseau sub stare de arest. Formațiunii noastre de luptă îi revenea sarcina de mare răspundere de a asigura paza foștilor demnitari antonescieni; aceștia trebuiau să fie transportați din incinta Palatului într-un loc dinainte stabilit, anume, în-

tr-o casă conspirativă a partidului comunist din cartierul Vatra Luminoasă.

A fost păreră unanimă a cercurilor Palatului și a membrilor noului guvern că partidul comunist este cel mai în măsură să asigure cu maximum de garanție și în deplin secret deținerea arestaților, pentru înlăturarea posibilității unei acțiuni germane de eliberare a celor arestați, ceea ce ar fi complicat în mare măsură situația din România.

După miezul nopții, un autocamion-dubă a ieșit din curtea Palatului; în el — foștii demnitari, păziți fiecare de cîte un membru al formațiunii noastre. Am ocotit mult pînă am ajuns în Vatra Luminoasă, cîci, pentru evitarea oricărei neplăceri, a trebuit să urmăm o rută foarte întortocheată, pe străzi cît mai lăturalnice.

În casa conspirativă, am stat pînă la 3 septembrie, cînd misiunea noastră s-a terminat. În toate cele 11 zile și 12 nopți de pază am urmărit mersul victorios al in-

desfășurarea acțiunilor insurecționale. Prin presă și alte mijloace de propagandă, prin activitatea de informare de la om la om, partidele muncitorești și alte organizații democratice relevau perspectivele insurecției, faptul că forțele insurecționale luptau cu tenacitate, definind peste tot inițiativa.

"Orice zvon lansat de nemți despre pretenție dezbănări în armată sînt simple mistificații — sublinia, la 26 august **România liberă**. Ostașii noștri se bat cu furie acum cînd știu pentru ce luptă. În apărarea Capitalei, regimentele pe care Antonescu le considera „proprietate personală” s-au distins în luptele contra nemților prin dirzenie și rapiditate. Cuiburile și detașamentele nemțești din interiorul orașului au fost toate lichidate [...] În jurul Bucureștilor lupta se desfășoară în favoarea trupelor române [...] Băneasa și Otopeni, unde rezistența nemească era mai puternică — și în orice caz mai disperată — au fost ocupate de trupele noastre spre sfîrșitul dimineții de azi [...] Capitala României este liberă și absolut asigurată [...] Fiecare ceas, fiecare clipă ce trece întărește acțiunea guvernului și lupta armatei române”.

Totodată, cetățenii erau informați că și în restul țării armata română era stăpînă pe situație: „În orașele de provincie bandele hitleriste au fost înfrînte. În orașele princi-

pale unde [germanii — n.r.] au încercat să opună rezistență, populația civilă s-a alăturat unităților din armata română, astfel că în scurtă vreme naziștii au fost fie capturați fie uciși”.

„Cei mai combativi muncitori”

Mobilizați de Partidul Comunist Român, Partidul Social-Democrat și celelalte forțe patriotice, democratice, la lupta împotriva cotoptorilor hitlerişti au luat parte cetățenii aparținînd celor mai diverse profesii și categorii sociale, însușeștiți toți de aceleași sentimente de dragoste de țară, de idealul nobil al luptei pentru redobîndirea independenței și suveranității naționale depline.

Armata română, formată în marea ei majoritate din țărani, muncitori și intelectuali s-a pus fără gîvăire în slujba țelurilor insurecției, îndeplinind cu promptitudine, devotament și înaltă măiestrie ostășească ordinele și directivele primite. Împreună cu ostașii, la acțiunile împotriva hitleriştilor și-au adus contribuția formațiuni de luptă patriotice — detașamente înarmate ale clasei mun-

surecției, succesele forțelor noastre armate și ale formațiunilor de luptă patriotice. Periodic, un tovarăș din conducerea partidului comunist venea la noi, controlînd îndeplinirea misiunii și transmîndu-ne noi indicații și recomandări. Era tovarășul Emil Bodnaraș; mai tirziu aveam să aflăm că, înaintea insurecției numele său conspirativ fusese... „inginer Ceaușu!”.

IIIE DINUȚ

0 noapte de neuitat

23 august 1944. Pe la orele 20.30 treceam pe bulevardul Ana Ipătescu, unde aveam întîlnire conspirativă cu un tovarăș din Comitetul de partid al Sectorului I Galben. Înainte de a ne despărți, am observat mișcări de trupe. Faptul ne-a îngrijorat. După ce ne-am despărțit, am luat un taxi și m-am îndreptat spre podul Izvor. Aici am intrat într-o tunerie, unde la un aparat de radio am auzit anunțul crainicului către ascultători, în-

demnîndu-i să lase aparatele deschise. Am plecat degrabă spre restaurantul „Mon Jardin” unde lucra Ștefan Mladin, cu care activam pentru pregătirea formațiunilor de luptă patriotice. M-a zărit și s-a apropiat zîmbind:

— Așteaptă-mă, plecăm urgent...

Ne-am îndreptat spre Piața Palatului și am intrat într-o casă din spatele Fundațiilor regale. Într-o cameră mică, la etajul 2 sau 3, ne-am întîlnit cu inginerul Ceaușu.

Mladin i-a spus că mă numesc „Gheorghe” și sînt secretarul Comitetului de partid al Sectorului I Galben.

Inginerul Ceaușu, s-a adresat lui Mladin, spîntîndu-i: „răspunzi de grupa de muncitori ca de ochii din cap...”.

Mie mi s-a trasat sarcina să iau legătura cu celulele de partid din diferite întreprinderi și să le comunic că pînă în zori o parte dintre muncitori să se prezinte în Aleea Alexandru, iar alții să rămână pe loc, pentru a continua producția.

După ce am plecat, Mladin mi-a spus să iau bicicleta lui și să dau o raliță pe la Ion Miroiu, în str. dr. Felix, să le spun tovarășilor strînși acolo să-l aștepte. Așa am și făcut, după care am plecat spre Filaret. Am trecut pe la Stînică Ștefănescu care lucra la „Gagel”, pe la Cîmpeanu de la „Vulcan”. L-am întîlnit apoi pe Vasile Căprăroiu, care lucra tot la „Gagel”. Cît am putut mai repede, m-am îndreptat apoi spre Banu Manta, să-l văd pe Ghiță Ștefan, care lucra la „Leonida”, apoi pe Ion Bexa de la Fabrica „Ford”.

Încă în timp ce treceam cu bicicleta prin spatele gării Filaret, în oraș începuseră să se audă împușcături. Nici nu mi-am dat seama cînd trecuse timpul. Mijlocul zorii. Grupuri de muncitori se îndreptau spre Aleea Alexandru. Imediat ce am sosit și eu aici am descoperit într-o clădire de vizavi doi ofițeri hitlerişti. În timp ce încercau zadarnic să prindă o legătură telefonică, m-am apropiat de ei împreună cu tovarășul Nicolae Popa (Luric). Somîndu-i cu pis-

citoare ce acționau sub nemijlocita conducere a partidului comunist. Constituirea, înarmarea și instruirea formațiunilor de luptă patriotice, începută de partid în noiembrie 1943, au fost intensificate în anul 1944, mai ales în lunile premergătoare declanșării insurecției. În București, au fost constituite 50 formațiuni patriotice de luptă între care la Atelierele C.F.R. Grivița, Uzinele „Malaxa”, „Lemaître”, S.T.B., „Grozăvești” și în alte părți; au luat ființă, totodată, comandamente F.L.P. pe sectoare. Concomitent, astfel de formațiuni s-au creat la „Astra Română”, „Steaua Română”, „Vega”, „Româno-Americană” și în alte întreprinderi din Ploiești și Valea Prahovei, la Brașov, în Banat, Oltenia și în alte locuri. Pentru coordonarea lor a fost organizat Comandamentul pe țară al F.L.P., în fruntea căruia partidul l-a desemnat pe Emil Bodnaraș, precum și comandamente regionale (în Banat, Țara Bârsei, Oltenia, Dobrogea și Moldova), conduse de secretarii comitetelor regionale ale P.C.R. În zilele insurecției, formațiunile patriotice de luptă și-au sporit rîndurile cu numeroși noi membri, recrutați de organizațiile de partid dintre cei mai combativi muncitori; ele și-au îmbogățit dotarea cu armament, primind

diverse arme de la unitățile militare române sau prin capturarea lor de la hitleriști.

Formațiunile de luptă patriotice au asigurat securitatea sediilor P.C.R. și ale altor organizații democratice, au făcut paza unor instituții de stat, întreprinderi, depozite, a unor bunuri și trofee capturate, au efectuat operații de salvare a victimelor bombardamentelor aeriene. Uneori, acționînd în sprijinul unităților militare sau de sine stătător, formațiunile de luptă patriotice s-au angajat în lupte de curățire a cuiburilor de rezistență hitleristă sau au făcut paza prizonierilor hitleriști capturați. Astfel, în București, grupe ale F.L.P. au dezarmat ofițeri și soldați germani cantați în diferite clădiri de pe străzile Romană (azi Mihai Eminescu), Oțelilor și altele. „Peste tot unde au apărut formațiunile de luptă patriotice au fost primite cu entuziasm indescriptibil — scria **România liberă** din 30 august 1944. Pretutindeni munca lor a fost apreciată și privită cu dragoste. În momentul de față, formațiunile de luptă patriotice își continuă activitatea în toate domeniile vieții noastre publice, aducînd un suflu nou de eroism și abnegație acolo unde altădată a existat teroare și ură”.

toalele, cei doi au ridicat mîinile și s-au predat. I-am condus în curtea Comandamentului F.L.P.

Ion DOBOCAN

Țara întreagă era alături de noi

Lucram la o tutungerie din Capitală, în apropierea Casei Centrale a Armatei. Împreună cu alți tovarăși, făceam parte dintr-o formațiune de luptă patriotică, a cărei sferă de acțiune cuprindea actualul bulevard Gh. Gheorghiu-Dej, Calea Victoriei, străzile Cîmpineanu, Plevnei, Izvor, Știrbei Vodă.

23 august a fost pentru noi momentul mult așteptat, ceasul împlinirii misiunii pentru care ne pregătise partidul. Primisem sarcina să împrăștiem primele manifeste. După aceea, pe la ora 1, înarmați, am plecat spre grădina Cîmigiu. Am făcut recunoașteri pe străzile Șipotel Fîntînilor și Brezoianu și, conform indicațiilor primite am lăsat firele

telefonice dintre comandamentul hitlerist de la hotelul „Grand” și trupele de siguranță instalate într-o clădire din strada Știrbei Vodă. Tovarășii din formațiunea noastră, împreună cu ostașii unei subunități, i-au capturat pe hitleriștii baricadați în localul hotelului „Bavaria”, din centrul Capitalei. Cei 60 ofițeri și soldați germani aflați aici au împărțit de fapt aceeași soartă cu a celorlalte formații inamice din București. Știu că am întâlnit un grup de muncitori de la „Vulcan” care mi-au spus că participaseră la dezarmarea ofițerilor germani cazați în hotelul „Ambasador”.

Nu pot uita chipul orașului în acele zile: o imensă bucurie se citea pe fețele oamenilor. Șiruri lungi de prizonieri germani, escortați de ostași și muncitori înarmați, erau dirijați spre lagăre. Deși ciocnirile fuseseră foarte dure, nici o clipă nu ne-am îndoit de izbîndă. Era alături de noi o țară întreagă, a cărei voioșie de luptă pornea din gîndul eliberării...

Nicolae POPA

Tunari în salopete

Seara zilei de 26 august. Pe poarta Uzinei „Rogifer” din Tohan ies trei piese de artilerie, încadrate de personal necesar, îndreptîndu-se spre cazarma Regimentului 3 vînători de munte din Brașov. Curtea uzinei răsună de urale. „Tunarii” — îmbrăcați în salopete albastre — pășesc apăsător pe caldarîm. Deplasarea se face într-o ordine desăvîrșită.

Cine sînt acești oameni? Ce i-a îndemnat să pună mina pe arme?

...Evenimentele din seara zilei de 23 august au produs o puternică impresie în rîndul muncitorilor de la Uzina „Rogifer” din Tohan. „După bombardamentul asupra Bucureștilor din 4 aprilie 1944 — povestea inginerul Marin Năstase — fiind locotenent de artilerie și în același timp student în anul IV la Școala Politehnică, am fost trimis pentru practică în producție și totodată în comisia de recepție de

„Milițiile descătușării naționale“

Împotriva hitleriștilor, împreună cu ostașii români și formațiunile de luptă patriotice au luptat numeroși alți muncitori încadrați în detașamente de „apărare pasivă“, de „pre-militari“ sau cei care s-au prezentat în mod voluntar, la cea mai apropiată unitate militară sau la postul de jandarmi, cerând arme. Astfel, la București, muncitorii de la A.P.A.C.A. au dezarmat un grup de militari germani aflați în Palatul Cotroceni, iar cei de la „Vulcan“ au luat parte la dezarmarea hitleriștilor de la hotelul „Ambasador“. La întreprinderea de panificație „Gagel“, muncitorilor le-a revenit misiunea de a-i dezarma și interna pe militarii germani aflați în întreprindere.

Cu multă însuflețire au participat la lupte muncitorii din Valea Prahovei. Concluzind cu ostașii, petroliștii au asigurat apărarea sondelor rezervoarelor și a altor instalații petroliere împotriva oricăror încercări ale trupelor germane de a pune stăpânire pe ele și a le incen-

dia. La întreprinderile „Vega“, „Steaua Română“, „Astra Română“ și „Româno-Americană“, unde unitățile militare nu au putut ajunge decât în ziua de 24 august, muncitorii au trecut energic la dezarmarea gărzilor germane încă din primele ore ale insurecției. Folosind armamentul capturat, ei au asigurat paza întreprinderilor, respingând încercările hitleriștilor de a le recupa. O asemenea acțiune a avut loc la rafinăria „Româno-Americană“, unde către ora 2 în noaptea de 23/24 august un grup de militari germani a încercat să pătrundă în întreprindere, dar a fost întâmpinat cu foc nimitor și silit să renunțe la planul său. În noaptea de 23/24 august 1944, comandantul garnizoanei Ploiești raporta statului major al Corpului 5 teritorial: „Misiunea a fost îndeplinită integral [...] în toate întreprinderile (din zonă), cu ajutorul muncitorilor, găzile nemțești au fost dezarmate, cele care nu s-au predat au fost forțate să părăsească întreprinderile și împinse departe de uzine. S-au capturat multe arme și muniții. O parte din acestea au fost pe loc distribuite echipelor de muncitori al căror număr sporște neîncetat“.

Tot în regiunea petroliferă, în zona Moreni, muncitorii au luat parte, alături de

la Uzina „Rogifer“ Tohan. În primele zile după declanșarea insurecției, în regiunea Brașovului situația a devenit deosebit de critică. Hitleriștii au organizat un puternic atac dinspre Sfântu Gheorghe cu intenția de a ocupa orașul Brașov și apoi, prin Predeal, să restabilească legătura cu trupele lor din Valea Prahovei.

Într-o astfel de situație, Comandamentul Corpului de Munte din Brașov a făcut apel la muncitorii uzinei noastre pentru a veni în ajutorul armatei. S-a răspuns cu mare entuziasm apelului lansat, acțiunea noastră fiind favorizată de faptul că în uzină exista muniție suficientă (acesta era profilul de fabricație în acea vreme), iar pentru recepționarea muniției dispuneam și de câteva tunuri. Ca ofițer de artilerie, mi-a revenit mie sarcina de a organiza bateria, în componența căreia au intrat 56 muncitori“.

Ajunși în cazarma vîndătorilor de munte, bateria primește orădin să ocupe poziție de tragere

la sud de Prejmer, pentru a bloca retragerea hitleriștilor prin această porțiune de teren. Cele trei piese deschid un puternic baraj de foc, prin executare de trageri directe. Aprovizionarea cu muniție este asigurată de către muncitorii rămași în uzină. Ziua toată tunurile „Bateriei albastre“ — cum este numită această subunitate de artilerie muncitorească — nu-și conținesc canonada.

Pentru a bara încercările disperate ale inamicului aflat în zona orașului Sf. Gheorghe de a pune stăpânire pe trecătorile din Carpați, se constituie o grupare. Singura artilerie afectată acestei grupări este bateria muncitorilor din Tohan.

În dimineața de 28 august muncitorii-tunari se află în poziție de tragere pe liziera pădurii de lângă Podul-Olt. Loviturile lor nimeresc în plin obiectivele inamice. „Cadența de tragere era așa de mare — mărturisirea inginerul Marin Năstase, comandantul „Bateriei albastre“ — încît

fevile tunurilor se înroșiseră“. În ziua următoare, bateria susține puternic cu foc infanteria română care ocupă satul Doboli, trece apoi Oltul și barează calea inamicului pornit la contraatac.

În ziua de 31 august, în urma intenselor trageri, tunurile din dotare sînt înlocuite cu obuziere aduse de la fostele Uzine „Astra“ Brașov. Pentru a se deprinde de mai repede cu noile tunuri muncitorii se instruiesc chiar în timpul luptelor.

La 1 și 2 septembrie, vădit incomodați de eficacitatea tragerilor „Bateriei albastre“, hitleriștii organizează puternice atacuri asupra poziției tunurilor române. Sprijiniți de subunitățile militare din zonă, muncitorii ripostează energic și își mențin poziția pînă în momentul în care sînt înlocuiți cu personal din cadrul unei subunități de artilerie. Cei 56 muncitori se întorc la locurile lor de muncă cu sentimentul datoriei împlinite.

Pentru curajul și patriotismul dovedite „Bateria albastră“ a fost

nnitățile militare, la asaltarea și cucerirea pozițiilor puternic fortificate ale inamicului de pe dealurile Țuicani, Singeriș și Pleasa. Primind armament de la comandamentul cercului de recrutare Prahova, muncitorii din Boldești au blocat subunitățile germane din localitate, după care au luat parte, alături de ostași, la atacarea și înfrângerea lor. Punându-și viața în primejdie, cefești din gara Comarnic au zădărnicit încercările unor unități inamice de a se retrage spre Brașov, blocând calea ferată prin deraierea unei locomotive între stațiile Valea Largă și Posada*. În urma acestei acțiuni, au fost capturați peste 1 500 soldați și ofițeri hitleriști și o mare cantitate de armament și muniții. La rindul lor muncitorii de la uzina „Mărgineanca” au venit în sprijinul ostașilor, interceptând împreună și atacând coloana trupelor germane ce încercau să se retragă spre Slănic-Prahova și de acolo spre Brașov. În urma violentei înclăștrări, inamicul a suferit mari pierderi în armament și tehnică de luptă.

De cealaltă parte a munților, în Transilvania, misiunea forțelor insurecționale consta

în dezarmarea și capturarea unităților hitleriste din zonă, dar și în zăgăzuirea oricărei încercări a inamicului de a pune stăpînire pe lanțul Carpaților. Luptătorii români și-au îndeplinit cu cinste dubla lor misiune, muncitorii aducînd și în această parte a țării o contribuție importantă la obținerea victoriei. Astfel, un grup de 56 muncitori și funcționari de la uzinele „Rogifer” din Tohan, avînd în frunte un ofițer, au format în mod voluntar o baterie de artilerie care a luat parte la lupte timp de 9 zile (25 august-2 septembrie), aducîndu-și contribuția la înfrângerea inamicului ce încerca să ocupe Brașovul. În extremitatea sud-vestică a țării, la Turnu Severin, muncitorii de la atelierele C.F.R. și Șantierul naval au dat sprijin armatei pentru neutralizarea și nimicirea hitleriștilor. Acolo unde nu au avut arme, muncitorii au servit ca observatori la posturile înaintate ale unităților militare, ca cerceți, călăuze etc.

Apreciind caracterul popular pe care l-a îmbrăcat lupta antihitleristă în august 1944, ajutorul extrem de prețios pe care cetățenii țării l-au dat ostașilor în zilele insurecției, **România liberă** scria la 30 august 1944: „Cu o spontaneitate demnă de marile mișcări populare, mulțimea Capitalei, orașelor și satelor a aderat cu hotărîre la acțiunea guver-

* Vezi articolul, **Trenul blindat nu a trecut**, în nr. 7-8/1969.

citată prin ordin de zi pe întreaga armată, iar componenții săi decorați.

Dintr-un dosar de arhivă:
„ORDIN DE ZI
Nr. 14, din 30 octombrie
1944

În zilele de la 25 august la 2 septembrie [...], alături de trupele care au luptat pentru respingerea inamicului în zona Prejmer-Doboli, Uzinele „Rogifer” Tohan au intervenit imediat la cererea Corpului de Munte, cu o baterie încadrată cu lucrători și material propriu.

Spontaneitatea cu care a intervenit direcția uzinelor, elanul cu care a răspuns personalul acestei întreprinderi și dirigenia cu care a luptat pentru respingerea inamicului, constituie un exemplu de îndeplinire a datoriei față de țară [...]

Pentru faptele deosebite arătate mai sus, ordon citarea pe națiune a direcției Uzinelor „Rogifer” Tohan și a personalului care a încadrat bateria Rogifer...”

M. ȘT.

„7512 nu trebuie să treacă“

Era în seara zilei de 25 august 1944. În stația Cilibia domnea agitația. Unii dintre lucrători și funcționari nu închisesea ochii de două zile. Fuseseră finuși sub amenințările unui grup de hitleriști care, nemaiprimind vagoane pentru evacuarea magazilor cu subzistențe și carburanți, considerau că personalul gării este vinovat și răspunzător pentru că cererile nu le sînt satisfăcute.

Șeful stației, Dumitru Stoicescu, în biroul căruia se „defectase” aparatul telefonic, se prefăcea că treblăuiește pe la depou, pe la cabine, printre vagoane, strigînd și gesticulînd la cite un cefeșt atunci cînd se nimerea vreun soldat german prin apropiere. Singurul telefon din gară, în funcțiune, era acela al șefului de depou, unde făcea de serviciu ca șef de tură mecanicul de locomotivă Constantin Spătaru, aflat de aproape 10 ani în legătură cu partidul comunist.

În jurul orei 10, telefonul a sunat prelung: „Cilibia! Aici Marele Stat Major [...]”. În cursul zilei de mîine sosește la Cilibia 7512 [aceasta înseamna tren militar german — n.a.]. Trenul nu trebuie să treacă“.

Convorbirea s-a terminat brusc. După cîteva minute, telefonul a sunat din nou. De data aceasta, la capătul celdălat al firului era Direcția Generală C.F.R., care se afla dislocată la Bușteni. Același ordin: „7512 nu trebuie să ajungă la Buzău”. Modalitatea de îndeplinire a misiunii rămînea la inițiativa și pe răspunderea personalului stației Cilibia.

Mecanicul de locomotivă Spătaru l-a anunțat imediat pe șeful gării, Dumitru Stoicescu; l-a

* La acea dată, Secția 3 operații a Marelui Stat Major Român, funcționa în Palatul C.F.R. din Capitală, unde se adăpostise din cauza bombardării clădirii proprii din strada Știrbei Vodă. De aici avea și posibilitatea de a folosi rețeaua telefonică și cea telefonică a căilor ferate, suplinind astfel — parțial — funcționarea rețelei generale telefonice de legătură cu marile unități din subordine — n.a.

nului [...] În fiecare cartier, în fabrici, în ateliere, în satele împliate de fiscalitatea guvernului dictatorial și de mizeria războiului s-au format milițiile spontane și pline de nerv ale descătușării naționale [...] La lupta de lichidare a lor [a hitleriștilor — n.r.] au luat parte echipele populare înarmate. De peste tot, pe unde se cuibăriseră [hitleriștii — n.r.], cetățenii ajutau armata să fie stirpiți. Din nenumăratele lor comandamente care erau toate oficii de spionaj, din barăci, instituții, sate, case din care își făcuseră baricada ultimă a neputinței și furiei lor bestiile hitleriste erau smulse și nimicite“.

Zi și noapte la datorie

Activitatea productivă desfășurată în întreprinderi, modul exemplar în care clasa muncitoare a înțeles să-și facă datoria în acele zile la locul de muncă, au constituit un alt suport al victoriei. În ciuda bombardamentelor aviației hitleriste asupra Bucureștilor, muncitorii s-au prezentat cu regularitate la lucru, făcând posibilă continuarea neîntreruptă a procesului de producție. Cei de la

întreprinderile de interes militar (fabricile de avioane, armament, muniție) au furnizat neîntrerupt armatei și formațiunilor de luptă patriotice armamentul și muniția necesară. Muncitorii din transporturi au asigurat deplasarea unor subunități militare dintr-o zonă în alta a Capitalei, acolo unde o cereau nevoile luptei; cei de la întreprinderile de apă, gaz și electricitate au asigurat funcționarea neîntreruptă a agregatelor, reparând cu promptitudine avariile provocate de bombardamente.

Pe întreg cuprinsul țării, clasa muncitoare s-a mobilizat deplin pentru triumful insurtecției. Petroliștii au lucrat zi și noapte menținând și repunând în funcțiune rafinăriile avariate în timpul luptelor; exemplara lor conștiință cetățenească a fost, de altfel, evidențiată în ședința Consiliului de Miniștri din 31 august 1944. Căteștiții au asigurat transportul rapid al trupelor și al tehnicii de luptă; minerii nu și-au precupețit eforturile pentru a furniza la timp cărbunele necesar căilor ferate. Au fost cazuri, cum s-a întâmplat la Uzina electrică din Moreni și în alte locuri, când muncitorii aflăți în schimb la începutul luptelor, au rămas zile de-a rândul în incinta întreprinderilor, asigurând, în condiții grele, funcționarea neîntreruptă a instalațiilor.

informat despre convorbirea avută și pe lăcătușul Spiță Tudorache și mecanicul Ion Cîmpianu, apropiați ai săi.

Au hotărât mai întâi ca garnitura să fie întârziată sub diferite pretexte, Spătaru primind însărcinarea să mobilizeze în secret tot personalul stației care răspundea într-un fel sau altul de desfășurarea circulației trenurilor.

În seara zilei de 26 august, garnitura 7512, venind dinspre Făurei, a intrat în stația Cîlibia și s-a garat la linia întâi. Personalul stației a intrat imediat în acțiune. Lăcătușii de revizie au început „verificarea atenă” a saboajilor, a cutiilor de ungere, a capetelor de osii la cele 69 vagoane ale trenului. 20 dintre acestea erau încărcate cu militari germani, celelalte cu autovehicule, tunuri și tot felul de materiale de război sau de obiecte jefuite de prin gări sau de la populația lipsită de apărare.

Între timp Dumitru Stoicescu, Constantin Spătaru, Nicolae Burnete (revizor de cale), Iancu Grigore (picher), Gheorghe Roșu

(șeful depoului) și alții au hotărât să recurgă la toate mijloacele posibile pentru a întârzia cât mai mult plecarea trenului. Pompa de apă pentru alimentarea locomotivelor a fost defectată. Lăcătușul Spiță Tudorache, Spătaru și alții se „străduiau” să o „repare”, sub supravegherea hitleriștilor. „Lipseau” unele piese, și ca atare trebuiau improvizate. S-a „lucrat” pînă noaptea târziu și în cele din urmă pompa a fost pusă la punct. Timpul se scurgea însă greu. Nemții, bănuitori, începuseră să se agite și să amenințe. Un căteșist a propus atunci să se blocheze acul de ieșire pe linia curentă spre Buzău, imobilizînd garnitura germană. O locomotivă de manevră a strîns cîteva vagoane goale de prin stație și a ieșit cu ele pe linia curentă, după care s-a manevrat cu spatele locomotivei pentru a readuce vagoanele pe o linie secundară. Totul a decurs normal pînă în momentul cînd, prin schimbarea „greșită” a acului de la ieșirea din stație, o parte din vagoane au deraiat, blocînd linia. Comandantul trenului german, considerînd aceasta drept sabotaj, a ordonat ca vinovații să fie

arestați și împușcați. Dîndu-și probabil seama, că prin uciderea celor în cauză ar fi însemnat să lipsească stația de oamenii care trebuiau să dirijeze plecarea trenului său, el a revenit însă asupra ordinului.

Ce s-a întâmplat după aceea? Tot efectivul trenului german a început operația de degajare a liniei. După miezul nopții treaba se apropia de sfîrșit. Căteștiții din stație nu mai puteau face nimic pentru întârzierea plecării.

Atunci, la propunerile șefului de gară s-a hotărât să se provoace deraierea trenului. Picherul Grigore Iancu, mecanicul Constantin Spătaru, revizorul de cale Nicolae Burnete, muncitorul Ștefan Dănescu împreună cu șeful stației s-au adunat în șefulele clădirii gării și de aici, ureîndu-se într-o căruță, s-au îndreptat spre satul Tăbărăști. În zori au ajuns la circa 5 km depărtare de Cîlibia, în dreptul satului Bentu. Aici, cu sculele luate de la cantonierul Ion Nicolae, s-au apucat în grabă să demonteze una din șine. Au lucrat fără răgaz circa 2 ore.

...7512 aștepta în gara Cîlibia „cale liberă” spre Buzău. Se

Larga participare la insurecție a tuturor cetățenilor țării constituie o mărturie vie a faptului că în acel moment de răsculare al istoriei noastre, masele populare, în frunte cu clasa muncitoare, s-au dovedit adevărate făuritoare ale propriei lor istorii, forțele care deschideau drum spre progresul și prosperitatea țării.

„Ridicați-vă la înălțimea strămoșilor voștri...”

După înfrângerea trupelor germane în București și împrejurimi, Partidul Comunist Român, Partidul Social-Democrat, guvernul, comandamentul militar al Bucureștilor, Primăria au acordat o deosebită atenție organizării primirii trupelor sovietice în Capitala eliberată a țării. „Timpul care ne mai desparte de intrarea armatei roșii în Capitala eliberată a României libere, democratice și independente îl putem socoti de acum în ore — se arată într-un apel publicat de **România liberă**. Bucuria pe care o simte fiecare român patriot este fără seamăn. Armata roșie va

trece prin Bucureștiul democrat. Nu vom ține capul plecat! Am ridicat armele împotriva hitlerismului, dușmanul de moarte a tot ce înseamnă libertate, progres, cultură, umanitate [...]. Capitala îi va primi pe aliații sovietici vibrând de cel mai curat și profund entuziasm”.

În zilele de 30 și 31 august 1944, în București au avut loc ample manifestații, cu ocazia cărora populația a aclamat armatele română și sovietică înfrățite în lupta contra hitlerismului. „...Coloane de manifestații defilează prin centru, ovaționând cele două armate prietene înfrățite în lupta împotriva dușmanului comun [...] Muncitorimea a făcut o caldă și puternică manifestație primilor vestitori ai armatelor roșii...”.

La mitingurile organizate cu acel prilej, au luat cuvîntul: Gheorghe Gheorghiu-Dej și Constantin Pîrvelescu Nicolae Ceaușescu — din partea Uniunii Tineretului Comunist, Elena Ceaușescu — din partea femeilor, Gheorghe Vlădescu-Răcoasa — din partea Uniunii Patrioților — și alții. Vorbitorii au subliniat aportul hotărîtor al armatelor sovietice în zdrobirea mașinii de război naziste, au chemat masele la intensificarea eforturilor pentru dobîndirea victoriei depline asupra dușmanului, au încredințat armata română de spri-

terminase repararea pompei de apă, linia fusese deblocată și, ca atare, nici o întârziere nu mai putea fi justificată. De altfel hitlerişti căpătaseră tot mai mult convingerea că au fost „trași pe sfoară” de personalul stației. Înainte de plecarea garniturii, înfuriat de cele întâmplate, comandantul german al trenului a dispus instalarea armamentului automat pe platforme și pe vagoane, pentru a fi gata de tragere la primul semnal. Apoi a ordonat adunarea pe peron a întregului personal din stație. Un căpitan german le-a spus cu ton tăios, amenințător:

— Dacă în zece minute nu pleacă trenul, toți veți fi împușcați!

Trenul s-a pus imediat în mișcare. Era condus de mecanicii Nicolae Constantinescu și Ion Șoimu. Amindoi fuseseră înștiințați de Constantin Spătaru că undeva linia va fi întreruptă. În plin mers, cei doi căutau cu privirea punctul respectiv. Cei care pregătiseră deraierea au văzut trenul de la distanță, și pentru a nu fi văzuți și descoperiți de hitlerişti, au sărit în stufărișurile bălții Brebu. Ajungînd la punctul cu șinele

defectate cele două locomotive, într-un huruit puternic, au deraiat. În urma lor vagoanele s-au poticnit brusc unele în altele, iar citeva au sărit de pe linie. În buimăceala creată, cei doi mecanici au reușit să fugă și să se facă și ei nevăzuți în stufărișurile bălții.

Revenindu-și din panică, germanii au început să tragă cu mitralierele și automatele în toate părțile. Față de cele întâmplate, comandantul trenului a hotărît pedepsirea personalului din gara Cilibia, trimițînd acolo o grupă de ostași pe motocicletă. Ajunsă în stația Cilibia, grupa a deschis foc asupra ferestrelor clădirilor. A fost rănit grav la mîini și în abdomen șeful depoului de locomotive, Ion Roșca. Apoi hitlerişti au vîrsat un butoi cu benzină lîngă magazinele de mîrfuri și i-au dat foc. Vîlădăile au ajuns repede la o cisternă de benzină, care a explodat. În cîteva minute clădirile din stație au fost cuprinse de flăcări. Hitlerişti au plecat apoi la locul deraierii și au dat foc trenului, după care s-au îndreptat pe jos spre Buzdu. Pe parcurs, o parte din ei s-a

risipit, iar o altă parte, fiind înlîmpinată de trupe române, a fost dezarmată și luată în prizonierat.

Însemnătatea acțiunii patriotice a cefeștilor este cu atât mai importantă cu cît din unele surse rezultă că această formațiune germană îndeplinea misiunea de a distruge în întregime obiective economice și militare. S-a ajuns chiar la concluzia că pe parcursul retragerii sale de pe frontul din Moldova, între 23-27 august, a distrus podurile de la Fălcuș, Reni, Sîndreni, podul de peste Milcov, precum și unele stații de cale ferată. La data de 26 august podul de cale ferată Barboși (peste Siret — n.a.) fusese aruncat în aer, iar stația Barboși a fost distrusă. Organele Marelui Stat Major și ale Direcției Generale C.F.R. au căutat să depisteze eşaloanele hitleriste care executau asemenea distrugerii și, identificînd cele două garnituri ale trenului 7512 (prima garnitură este cea distrusă; a doua a fost imobilizată în stația Roșetti) au dispus „stoparea” lor. Detașamentul care a fost făcut inofensiv prin acțiunea cefeș-

jinul deplin al clasei muncitoare în lupta pentru eliberarea părții de nord a Transilvaniei și zdrobirea definitivă a hitlerismului.

Cu același elan și însuflețire, clasa muncitoare și partidul său au sprijinit lupta desfurată de armata română cot la cot cu armata sovietică, pentru alungarea cotoptorilor hitleriști-horthyști de pe întreg pământul patriei. P.C.R. s-a adresat cu încredere masele populare din întreaga țară: „Ardeleni din Ardealul robii! — se arată în Apelul publicat de C.C. al P.C.R. în ziarul **Scnteia** din 21 septembrie 1944. Organizați sabotajul în industrii și agricultură [...] Formați grupuri de partizani. Ridicați-vă la înălțimea strămoșilor voștri, marii luptători Horia, Cloșca și Crișan. Loviți în spatele cotoptorilor hitleriști și fasciști unguri, dușmani de moarte ai libertății și dreptății voastre”.

În prima jumătate a lunii septembrie, cînd trupele germane și ungare trecuseră la ofensivă în Podișul Transilvaniei, în Banat și Crișana au fost numeroase cazurile cînd muncitorii au luat arma în mînă pentru a sprijini ostașii români ce luptau să-i stăvilească pe cotoptori. Astfel, la unele întreprinderi din Timișoara s-au constituit delegații care s-au prezentat autorităților orașului cerînd arme „pentru a forma găzdi naționale și a apăra orașul”. Mulți dintre muncitori au

trecut la săparea șanțurilor anticar și au ridicat baricade. Acțiuni asemănătoare au avut loc la Arad, Reșița și în alte centre ale Banatului.

În partea de nord a Transilvaniei, muncitorii au întreprins, înainte de sosirea unităților militare eliberatoare române și sovietice, o serie de acțiuni pentru a împiedica evacuarea sau distrugerea fabricilor, uzinelor sau bunurilor publice. La Atelierele C.F.R. din Cluj sau la uzinele electrice din Agheș și Oradea, muncitorii au refuzat să execute ordinele de evacuare, asigurînd totodată paza întreprinderilor în care lucrau. La Tirgu Mureș, muncitorii au salvat de la distrugere hala cazanelor și turbinelor de la fabrica de zahăr și uzina electrică. O activitate eroică au desfășurat cefești pentru salvarea liniilor de cale ferată de la distrugere.

Sprijinul multilateral dat de clasa muncitoare luptătorilor de pe front, la care se adăuga cel al țărănimii muncitoare, intelectualității, micilor meseriași și al celorlalți forțe sociale interesate în zdrobirea hitlerismului, dragostea fierbinte cu care oamenii muncii au înconjurat armata au constituit izvorul principal al victoriilor repurtate de ostașii români în lupta pentru eliberarea patriei de sub dominația hitleriștii, pentru zdrobirea definitivă a fascismului cotoptor.

tilor din stația Cilibia se pare că urmărea să distrugă podul de peste riul Buzău și instalațiile stației de cale ferată a orașului Buzău.

Mindru COSTACHI

Alături de ostași, au apărat uzina

30 august 1944. Bătăuși la Păulești*, germanii încercau să se retragă. Vreo 400 mașini, tancuri și autoblindate, la care se adăuga un mare număr de tunuri, au început să se deplaseze spre Slănic și Vălenii de Munte. Inamicul sconta pe faptul că pe aici va putea trece munții fără să întîmpine vreo rezistență. În călea lui nu se afla decît o mînă de muncitori și ostași de la Uzina „Mărgineanca”. Erau vreo 40 „concentrați” pentru lucru, un număr mic de muncitori și ostași unei companii de pază. Dispuneau de puști mitraliere, puști și patru tunuri antiaeriene.

La vestea apropierei coloanei hitleriste, toți au început să

se gîndească cum să se organizeze apărarea, din ce poziție anume să fie izbit inamicul.

În cîteva minute au fost distribuite armele și munițiile. Pe calea ferată din fața porții uzinei, au fost instalate în grabă patru tunuri antiaeriene. În stînga și în dreapta lor, muncitorii și ostașii s-au împărșit în grupe de trăgători. Alte grupe au ocupat poziții de luptă în clădirile uzinei.

Dumitru Barbu era un tînr subțirel, cu degete lungi și fine, cu care minuia rigla și creionul, fiind desenator tehnic.

— Să-i întîmpinăm cum se cuvine pe „distinșii noștri oaspeți”, spusesese el glumind unui oștean ce își ocupase un loc potrivit...

Pe șosea, coloana inamică înainta cu precauție. În jurul orei 1, virful ei a ajuns în apropierea uzinei, dar, la momentul potrivit, a fost întîmpinată cu foc viu, puternic. Hitleriștii au sărit din mașini și s-au desfășurat pentru luptă. Clădirile uzinei au fost supuse unui tir îndrăcit de către mitralierii inamici. Cînd au crezut că focul lor rărise rîndurile apărătorilor,

hitleriștii au pornit la atac. Grenadele împroșcau schije zbrîntitoare în întinerul nopții. Pîlcuri, pîlcuri, germanii se apropiau în salturi de grupul de clădiri al uzinei. În timp ce atacul lor progresa, coloana de mașini și-a reluat înaintarea pe șosea.

Ascuns în spatele unei clădiri, Dumitru Barbu și-a înclăștat minile pe trăgaci. Duelul de foc a durat ore în șir. Barbu a tras fără încetare pînă spre orele 5. În lumina zorilor a văzut cum grupuri de ostași germani au pătruns în pădurea din apropiere. De aici, ocrotiți de frunziș, s-au tirat pînă aproape de zidurile clădirii în spatele căreia se afla. Deși copleșit de numărul inamicului, Barbu n-a făcut un pas înapoi. A urmat o luptă inegală, corp la corp, în timpul căreia tînrul desenator tehnic a căzut ca un erou.

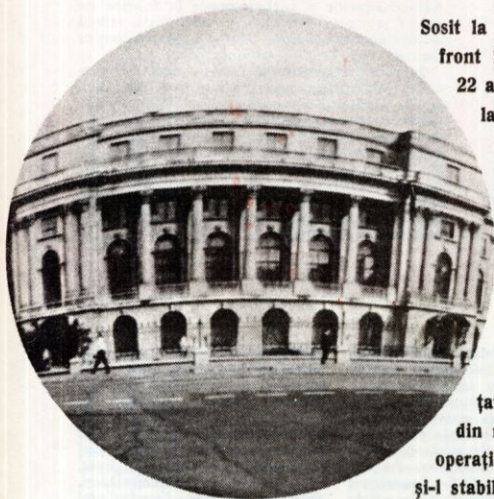
... Către orele 8, înclîșți din toate părțile, hitleriștii au fost izgoniți din uzină. Un mare număr de mașini au căzut în minile muncitorilor, restul lor fiind nimicite în cea mai mare parte sau capturate de unități ale armatei române.

M. ȘT.

* După volumul Pentru patrie, semnat de A. Lupășteanu, V. Birz și L. Tarco.

LOCUL ACȚIUNII: PALATUL REGAL

PETRE ILIE

„Refuz să-mi dau demisia“

În aceste împrejurări, socotind că momentul este prielnic, forțele insurecționale din România au hotărât declanșarea imediată a acțiunii prin arestarea guvernului antonescian, așa cum se stabilise anterior, devansând însă cu trei zile data fixată inițial.

La orele 16,05, Ion Antonescu și Mihai Antonescu se aflau în audiență la Palat pentru a prezenta situația de pe front și măsurile discutate și hotărâte în ședința Consiliului de Miniștri ce avusese loc dimi-

neața. Regele i-a primit în prezența generalului Constantin Sănătescu. Colonelul Emilian Ionescu a urmărit desfășurarea întrevederii, fiind postat în cadrul ușii, mascată de o draperie, dintre sufragerie și salonul de audiențe. Echipa de militari pregătită pentru arestarea celor doi Antonești — maiorul Anton Dumitrescu, plutonierii Dumitru Rusu și Dumitru Bîlă și sergentul major Dinu Cojocaru — se afla plasată sub scara holului de la parter. Într-o cameră, vizavi de salonul de audiențe, așteptau colaboratorii apropiați ai regelui — generalul Aurel Aldea, Grigore Niculescu-

Sosit la București, după o inspecție făcută pe front în ziua de 21 și în dimineața zilei de 22 august 1944, Ion Antonescu a participat la ședința Consiliului de Miniștri, ținută la Snagov în prima parte a zilei de 23 august. După ce a prezentat situația de pe front, a hotărât adoptarea unor măsuri privind evacuarea instituțiilor guvernamentale din București. Antonescu intenționa să continue rezistența pe linia Carpaților Răsăriteni — linia fortificată Focșani-Nămoloasa-Galați-Dunărea maritimă. A anunțat apoi celor prezenți că va pleca din nou pe front, pentru a conduce personal operațiile militare; cartierul general urma să și-l stabilească la Dumbrăveni, lângă Sighișoara.

Buzești, Ion Mocsony-Stircea și Mircea Ioanițiu.

Din coroborarea mai multor surse de informație, întrevederea a avut, aproximativ, următoarea desfășurare:

Regele, vădit emoționat, s-a adresat lui I. Antonescu:

— Am primit știri de pe front, situația este dezastruoasă. Ce aveți de gând să faceți? Ce dispoziții ați dat? Opinia mea este că ar trebui să cereți armistițiu...

Antonescu a arătat ce constatase în timpul inspecției făcute pe front, menționând că „situația este critică”, dar

„nu trebuie să exagerăm cu nimic. Au fost luate măsuri...”

— În situația aceasta — a intervenit regele — sînteți dispus să cereți armistițiu?

— Da, vreau să încep discuții pentru încheierea armistițiului, dar iată condițiile mele...

Și Antonescu a arătat că aceste condiții constau în consultarea cu membrii cabinetului său, obținerea asentimentului lui Hitler, garanții din partea aliaților.

— Aceștia să debarce trupe în România — a spus el — pentru a ne proteja împotriva rușilor. Dacă va fi necesar, mă voi retrage cu trupele în Transilvania, pe linia Carpaților, unde voi rezista...

— Nu poate fi vorba de așa ceva — a intervenit regele. Trebuie să încheiați armistițiul sau să demisionați!...

Devenind alb la față de furie, Antonescu a fost pentru cîteva clipe incapabil să spună vreun cuvînt. Suveranul a părăsit salonul și a revenit după cîteva momente. În prealabil se consultase cu sfetnicii săi aflați în camera de vizavi. Era și el vădit tensionat și cu greu a mai putut pronunța:

— Îmi pare rău pentru dumneavoastră, dar v-am explicat situația. Aveți de ales...

— Refuz să-mi dau demisia și nu voi încredința conducerea țării nimănui, a replicat furios Antonescu...

...Era ora 16,55. Conform planului stabilit de comun acord cu partidul comunist și ceilalți participanți la pregătirea insurecției, cei doi Antonești au fost arestați, „fără alt incident deosebit, decît un schimb de imputări — în termeni suburbani — între mareșal și generalul Sănătescu”. Arestarea a fost efectuată de echipa de militari dinainte stabilită. Dictatorul și primul său colaborator au fost conduși într-o cameră în care se aflase cîndva colecția de timbre a fostului rege Carol II. Acolo se găseau o masă, cîteva scaune, o cană cu apă și cele necesare pentru scris. În acest timp, personalul din escorta dictatorului a fost dezarmat și arestat.

„...activ, din prima zi, la pregătirea și răsturnarea dictaturii...”

Doborîrea dictaturii militaro-fasciste a lui Ion Antonescu fusese înfăptuită. Unul din obiectivele centrale ale activității P.C.R. stabilit în documentele sale programate elaborate încă din anii 1940-1941 se realizase. A doua zi, în primul număr legal al ziarului **România liberă**, Comitetul Central al partidului comunist preciza în declarația sa: „Consecvent cu punctul său de vedere că aruncarea României în războiul antisovietic a însemnat o adevărată catastrofă națională și primejduiește grav interesele vitale ale poporului român, Partidul Comunist din România a participat activ, din prima zi, la pregătirea și răsturnarea dictaturii antonesciene, instrument sălbatic al hitlerismului”.

În unele relatări și articole, îndeosebi memorialistice, care conțin referiri la episodul arestării Antoneștilor, unii autori — sfetnici sau confidenți apropiați ai monarhului — își exagerează rolul pe care l-au avut. Ei caută astfel să-și lege cu orice chip numele de marele act al răsturnării dictaturii militaro-fasciste, uitînd, adesea cu bună știință, faptul că rolul lor în acțiune s-a limitat la acela de simpli executanți ai unui plan minuțios elaborat de comuști în condițiile deosebit de grele ale activității ilegale.

Așa se și explică faptul că aceste evocări fac, în majoritatea cazurilor, relatări de suprafață, fără a analiza în profunzime situația concret-istorică în care s-a produs evenimentul. Or, după cum se știe, în zilele premergătoare lui 23 august criza regimului antonescian ajunsese la apogeu, dictatorul însuși traversînd o perioadă de nesiguranță și profundă îngrijorare,

timp în care a încercat — în ciuda realităților izbitoare — să-și mențină cu orice chip pozițiile. În săptămînile dinaintea arestării sale, Antonescu se gîndise să ajungă la o înțelegere cu Națiunile Unite.

El și-a legat speranța de posibilitatea încheierii unui armistițiu cu acordul lui Hitler. În seara zilei de 22 august, imediat după sosirea sa de pe front, a avut o convorbire cu Clodius — reprezentant al guvernului hitlerist — căruia i-a spus că: „în ciuda previziunilor sale, frontul de sud a continuat să slăbească foarte mult. De aceea trebuie să-și recreeze libertatea politică de acțiune”.

Toate aceste elemente subliniază încă o dată faptul că forțele insurecționale au fost capabile să surprindă și să folosească cu maximum de eficiență momentul cel mai potrivit de declanșare a acțiunii, lipsindu-l pe dictator de orice posibilitate de replică, iar față de hitleriști și-au creat o rezervă de timp suficient pentru a preîntîmpina iminenta lor reacție.

Celor doi Antonești arestați li s-au adăugat, la scurt timp, generalul Constantin Pantazi — ministrul Apărării Naționale, generalul Dumitru Popescu — ministrul Afacerilor Interne, generalul Constantin Vasiliu (Piki) — subsecretar de Stat la Ministerul de Interne și colonelul Mircea Elefterescu — prefectul Poliției Capitalei, convocați pe rînd la Palat sub pretextul unui consiliu de coroană. După orele 22,00 a sosit la Palat o formațiune de luptă patriotică a partidului comunist, care a preluat paza celor arestați, i-a îmbarcat într-un autocamion-dubă și i-a transportat, pe cîi cît mai lăturaltice, către cartierul Vatra Luminoasă, într-unul din casele conspirative ale partidului comunist; aici au fost ținuți timp de 11 zile, pînă la 3 septembrie 1944, cînd au fost cereți și preluați de comandamentul Frontului 2 ucrainean.

Imediat după arestarea căpeteniilor guvernului antonescian, prin sistemul de legături conspirative stabilit în perioada pregătirilor, au fost anunțați împuterniciții Blocului Național Democritic. În cursul serii au sosit însă la Palat doar reprezentanții Partidului Comunist Român — Lucrețiu Pătrășcanu și Emil Bodnaraș — și cel al Partidului Social-Democrat — Constantin Titel-Petrescu, care au început punerea în aplicare a principalelor măsuri politice și militare stabilite anterior. S-a format un guvern, avînd ca președinte pe generalul Constantin Sănătescu*. Un fapt de maximă însemnătate l-a reprezentat includerea comuniștilor în guvern, pentru prima oară în istoria României. Prin declarația sa, guvernul și-a anunțat

programul de guvernare în care erau cuprinse deciziile naționale și democratice pe baza cărora, cu două luni înainte, se constituise Blocul Național Democritic și „pe care Comitetul Central al Partidului Comunist din România le-a fixat încă din septembrie 1941. Aceste obiective — se arăta în Declarația C.C. al P.C.R. din 24 august 1944 — care formează programul actualului guvern, constituie temeiul participării partidului comunist în cadrul politicii de bloc național în actuala formațiune guvernamentală”.

„Stejar — extremă urgență“

Potrivit măsurilor preconizate încă din timpul pregătirii insurecției, imediat după arestarea principalilor mem-

bri ai guvernului antonescian, s-a trecut la aplicarea prevederilor de ordin militar. Aproximativ la ora 17,40, la Comandamentul Militar al Capitalei (C.M.C.) din alea Eliza Filipescu, a sosit colonelul Dumitru Dămăceanu, șeful de stat major al acestui comandament. Pentru a exploata din plin surpriza realizată, s-a acționat prompt și cu maximum de rapiditate. La ora 18,00 C.M.C., prin transmiterea parolei „Pajura“, a alarmat unitățile din subordine și a chemat pe comandanții acestora, pentru a le da ordine în vederea începerii acțiunilor de luptă. La 18,30 s-a transmis ordinul „Stejar — extremă urgență“, consemnat pentru intrarea în dispozitivul de luptă stabilit în vederea curățării Capitalei de trupe germane. Generalul Iosif Teo-

* Vezi în acest număr articolul Cîne sîntei, domnilor miniștri!

(Continuare în p. 37)

PLANȘELE NOASTRE

① Luptele desfășurate pe teritoriul României în perioada 20 august-25 octombrie 1944 pentru eliberarea ei de sub dominația fascistă:

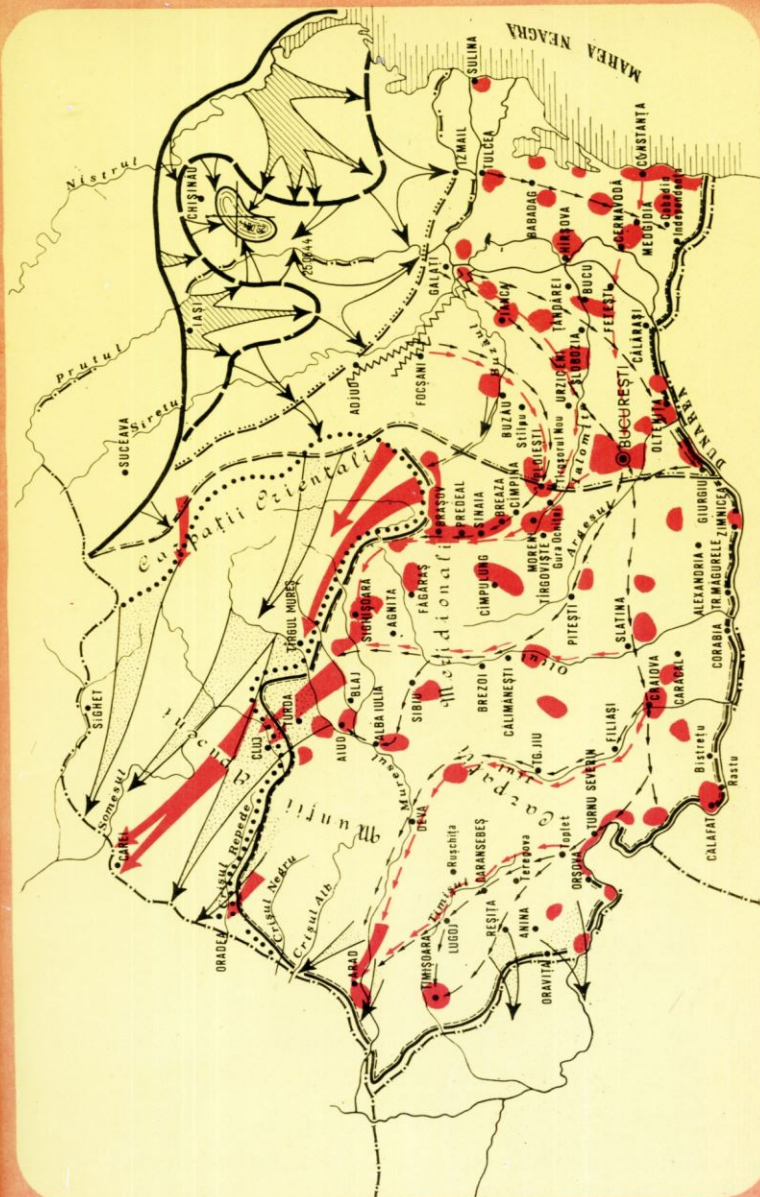
- ..... Frontiera vremelnică stabilită prin Dictatul de la Viena (30 august 1940)
- Trupe sovietice în ofensivă (20-23 august 1944)
- Zone de lupte insurecționale (23-31 august 1944)
- Dispozitiv de acoperire al trupelor române
- Zona fortificată Cașin, Focșani, Brăila
- Trupe sovietice în ofensivă (24-26 august 1944)
- Linii atinse de trupele sovietice la 31 august 1944
- Trupe sovietice și române în marș, pe teritoriul eliberat de forțele insurecționale române, spre noi poziții de luptă
- Trupe sovietice și române în luptele din podișul Transilvaniei și Banat (septembrie-octombrie, 1944)

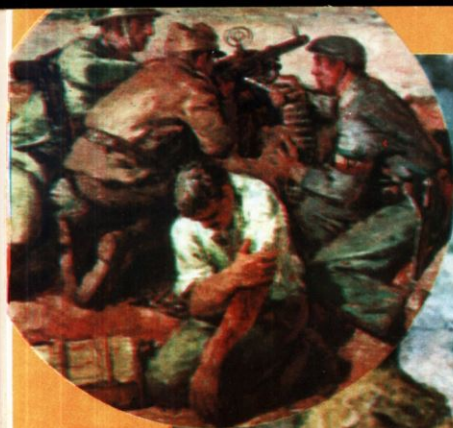
② În luptele pentru lichidarea rezistenței hitleriste de pe aeroportul Băneasa: ostași români și membri ai formațiunilor de luptă patriotice (**Rezistența patrioților — sus ; Băneasa, august '44**, picturi de P. Atanasie și Ion Țolaș)

③ Pretutindeni, hitleriștii au primit riposta zdrobitoare a forțelor insurecționale române (**La Porțile Severinului, 1944**, pictură de M. Kromer)

④ a. Steaguri ale unor unități militare române participante la insurecție b. Arme din dotarea forțelor insurecționale române c. Aparatul cu care un tehnician al P.C.R. a înregistrat proclamația regală radiodifuzată în seara zilei de 23 august. Proiectul proclamației fusese stabilit de un reprezentant al partidului comunist, discutat și definitivat apoi cu ceilalți participanți la pregătirea insurecției (obiectele sînt expuse în Muzeul de Istorie a Partidului Comunist, a Mișcării Revoluționare și Democratice din România)

(Urmare din p. 32)

dorescu, comandantul militar al Capitalei, a informat, la ora 19,00, pe majoritatea comandanților de unități din garnizoană convocată la C.M.C. despre situația ce s-a creat ca urmare a înfățișării lui I. Antonescu de la conducerea statului; colonelul Dumitru Dămăceanu a expus, în detaliu, misiunile ce reveneau fiecărei unități. Cei prezenți au fost informați că potrivit ordinului de operații, care le va fi înmănat în cursul serii, în București se constituiau două comandamente: Nord (pe sectoarele I și IV — comandant locotenent-colonelul Mircea Tomescu) și Sud (pe sectoarele II și III — comandant colonelul Dan Ionescu).

Între orele 18,30 și 24,00, unitățile militare române din București au intrat în dispozitiv, asigurând paza instituțiilor vitale pentru exercitarea autorității de stat: Președinția Consiliului de Miniștri, Ministerul de Interne, Ministerul de Război, Subsecretariatul de Stat al Aerului, gările, marile centrale telefonice, posturile de radio și telegrafie fără fir etc., au blocat barierele Băneasa, Pipera, Străulești, Rahova, Pantelimon și Colentina, fiind gata să interzică orice încercare de pătrundere a trupelor germane spre interiorul Capitalei. Totodată, forțele prevăzute în plan au blocat sediile comandamentelor și oficiilor germane identificate din timp. Generalul Constantin Anton, care preluase conducerea Inspectoratului General al Jandarmeriei, a dat indicațiile și dispozițiile necesare pentru ca unitățile de jandarmi din București să intre în dispozitivul hotărât de C.M.C., iar ulterior a ordonat intrarea în acțiune a tuturor formațiunilor de jandarmi de pe teritoriul țării.

La orele 20,30, la sediul C.M.C. a sosit Emil Bodnaraș, reprezentantul P.C.R., șeful Comandamentului Central al formațiunilor de luptă patriotice. Pentru asigurarea coordonării acțiunilor unităților militare cu cele ale formațiunilor de luptă patriotice,

doi membri ai acestora s-au instalat într-o cameră a C.M.C. În zorii zilei de 24 august, Comandamentul Central al formațiunilor de luptă patriotice s-a mutat într-o clădire din alea Alexandru nr.33, în care funcționaseră pînă atunci serviciile germane. În aceeași clădire s-a stabilit și sediul C.C. al P.C.R., care acționa acum în deplină legalitate. Comandamentul Central al formațiunilor de luptă patriotice avea la dispoziție 50 echipe de șoc înarmate și instruite, cărora urmau să li se adauge, pe timpul acțiunilor, efectivele formațiunilor pregătite pentru a fi înarmate după începerea luptelor.

Concomitent s-au luat măsuri pentru deschiderea ostilităților împotriva trupelor hitleriste pe planul întregii țări. În jurul orei 20,00, generalul Constantin Sănătescu l-a căutat telefonic pe generalul Constantin Vasiliu-Rășcanu, comandantul Corpului 5 teritorial, care avea majoritatea unităților în zona petroliferă din Valea Prahovei. Negăsindu-l pe comandant, care era plecat în inspecție, a ordonat colonelului Toma Zotter, șeful de stat major al Corpului 5 teritorial, să asculte comunicarea ce se va difuza la radio și să treacă „imediat la acțiune, căci la București și a început”. Colonelul Toma Zotter, în numele comandantului său, a pus în stare de alarmă trupele din subordine.

Către ora 23,00 noul șef al Marelui Stat Major (M.St.M.), generalul Gheorghe Mihail, împuternicit și cu comanda supremă a armatei, a transmis trupelor o directivă operativă prin care stabilea misiunile de luptă ale diferitelor grupuri de trupe ale armatei române, în funcție de situația specifică în care se găseau. Pe scurt, în această directivă se ordonau următoarele: încetarea luptei alături de armata germană și începerea acțiunilor pentru eliberarea părții de nord a Transilvaniei; recuperarea și reorganizarea forțelor Armatei 3 și 4 române de pe frontul din Basarabia și Moldova,

pentru operațiile ulterioare contra trupelor germane și ungare; Armata 1 română, dislocată în Banat și sudul Transilvaniei, să zdrobească trupele germane din această zonă a țării și să interzică pătrunderea forțelor germano-maghiare de peste frontiera de sud-vest și din partea de nord a Transilvaniei aflată sub ocupație; Corpurile 1, 2, 5, teritoriale și Corpul 2 armată să nimicească rezistențele hitleriste din Oltenia, Muntenia și Dobrogea. Directiva menționa că „acțiunea militară trebuie să fie fulgerătoare, în scopul de a exploata surpriza inițială”.

„Audiența acestor domni s-a terminat...”

Știrea că Antonescu și unii miniștri ai cabinetului său fuseseră reținuți la Palat a parvenit Legației germane în urma unei informări telefonice făcută de Eugen Cristescu, șeful Serviciului Special de Informații (S.S.I.). După orele 18,30 la Legația germană din calea Victoriei a avut loc o consfățuire a militarilor prezenți în local: generalul Erik Hansen — șeful misiunii militare pentru armata de uscat, generalul Alfred Gerstenberg — șeful misiunii militare pentru armata aerului, generalul dr. Karl Spalcke — atașatul militar german la București și amiralul Tillessen — șeful misiunii militare navale. Aceștia au hotărât să-l anunțe pe Manfred von Killinger — ministrul Germaniei în România — despre informațiile primite și să solicite venirea sa la București. Killinger — „unul dintre vechii mei camarazi de armă” — cum îl numea Hitler în scrisoarea de recomandare către Antonescu — adevărat „gauleiter” în țara noastră, cum îl califică un manifest ilegal difuzat în București, își lua cina liniștit, împreună cu secretara și amanta sa Hella Petersen, într-o vilă la Săftica. Era convins că nimic grav nu-i poate tulbura liniștea. Convingerea lui se afla în deplin

Deplasamente înarmate de tineri premilitari, participanți la luptele pentru înfrângerea trupelor naziste în cartierul bucureștean Rahova

acord și cu concluziile generalului Spalcke, în sensul că după întâlnirea Hitler-Antonescu, din 5 august 1944, în cercurile militare și civile românești devenise vizibilă „o îmbunătățire a stării de spirit”. Asigurările generalului Gerstenberg că „o singură baterie de artilerie antiaeriană germană este suficientă pentru a lichida orice lovitură de stat la București” erau și ele de natură să-i întărească aceste păreri. De aceea comunicarea telefonică făcută la orele 19,00 de cei de la Legația că mareșalului Antonescu i „s-a întimplat ceva” l-a surprins și nedumerit.

Examinarea situației, începută de militarii prezenți la Legația germană, a continuat și după sosirea lui Killinger. De comun acord, au stabilit să ceară o audiență la Palat și pe baza celor rezultate din întrevăderea cu regele să informeze Berlinul. Au hotărât totodată să pregătească măsuri pentru restabilirea situației, în cazul că informațiile de pînă atunci în legătură cu reținerea lui Antonescu aveau să se confirme. Telefonic, au solicitat audiență preconizată și, prin intermediul lui Ion Mocsony-Stircea, proaspăt mareșal al Palatului, li s-a comunicat că ministrul Germaniei era așteptat de rege. La audiență, desfășurată între orele 20,30-20,50, au participat: Killinger și consilierul Legației germane, dr. Ger-

hard Stelzer, generalul Constantin Sănătescu — șeful noului guvern român — și ministrul de Externe, Grigore Niculescu-Buzești.

În același timp, generalul Hans Friessner, comandantul Grupului de armate german „Ucraina de Sud”, a fost informat din București de către generalul Hansen că „ceva nu este în regulă cu mareșalul Antonescu și cu vicepreședintele Consiliului de Miniștri”. „De la statul meu major — va consemna în memoriile sale Friessner — s-a telefonat imediat autorităților germane din București pentru a se cere lămuriri. Cînd cele aflate au confirmat schimbarea situației [...] Evenimentele au constituit pentru mine o surpriză de neînchipuit. Nici azi [memoriile au fost scrise în 1956 — n.a.] nu-mi vine să cred că la 22 august, cînd ne-a vizitat, mareșalul Antonescu nu era informat asupra stadiului atât de avansat al conspirației”.

Ajuns la Palat, von Killinger, „după ce a schițat un salut față de suveran, și-a pus — obraznic — minile în șolduri și a întrebat: «Aflu că Antonescu a fost arestat; ce înseamnă asta?»”.

Sursele de informare consultate dau răspunsuri diferite asupra modului cum a decurs întrevăderea dintre suveran și Killinger; am reținut doar elementele comune tuturor acestor relatări. Ministrului

Germaniei i s-a făcut cunoscut că s-a constituit un nou cabinet, care a reorientat politica externă a României. Killinger a răspuns amenințător: „Nu vă dați seama că faceți un joc periculos? Germania nu poate accepta schimbarea politicii externe românești”. Regele i-a cerut, pentru evitarea unui conflict între armatele română și germană, ca trupele germane să se retragă din România fără împotrivire. Baronul, povestea mai târziu regele, a promis „o cruntă războiune nemtească asupra capetelor noastre”. Colonelul Emilian Ionescu, care se afla într-o cameră învecinată, a declarat că l-a auzit pe Killinger vociferînd, amenințînd că va transforma România „într-o baltă de sînge”. A arătat apoi că pretenția scoaterii trupelor germane din România „e curată nebulie”; Stelzer a completat „curată trădare”. Răspunsul prompt al ministrului de Externe al României, Grigore Niculescu-Buzești, a pus capăt audienței: „Niciun, domnule. Este dreptul oricărui stat suveran de a accepta sau interzice prezența unor armate străine pe teritoriul său. Dacă nu știți așa ceva pînă în prezent, aflați-o acum”. Apoi regele a anunțat: „Audiența acestor domni s-a terminat”. După care, „Încurcat, Killinger cugeta un moment, apoi părăsi încăperea cu un ris insolent”.

Colonelul Emilian Ionescu i-a însoțit pînă la ieșirea din Palat.

În aceeași seară, la orele 22,30, generalul Spalcke a comunicat la secția atașați de la O.K.W.: „Ministrul nostru plenipotențiar a obținut audiență la rege [...], regele a declarat că mareșalul a prezentat demisia. Chestionat de ministrul plenipotențiar, regele s-a exprimat că armistițiul cu Rusia ar fi posibil”.

**„O comunicare
importantă pentru
țară“**

Începînd cu ora 21,30, crainicul de la posturile de radio România și București, la in-

tervale de 10-15 minute, solicita ascultătorilor să recepționeze cu maximă atenție emisiunile posturilor amintite, întrucât urma să se transmită „o comunicare importantă pentru țară”. Între timp, într-un birou al bibliotecii Palatului, un tehnician al partidului comunist imprima pe disc proclamația regelui către țară. „Această proclamație — scria Gheorghe Ionescu Bălăceanu, șeful cancelariei marelui curții regale, care a asistat la imprimare — nu a fost reușit imprimată pe prima placă [...]. Tehnicianul partidului comunist a propus o nouă imprimare. Mihai a fost de acord și s-a străduit să citească proclamația mult mai clar decât prima oară și a izbutit”.

Plăcile cu înregistrarea proclamației și documentele ce

urmas să fie radiodifuzate - declarația guvernului, decretulegi privind amnistia deținutilor politici antifascisti și desființarea lagărelor de concentrare - au fost trimise, sub pază severă, la studioul radiodifuziunii române din strada Berthelot nr. 60 (azi strada Nufurilor). La ora 22,00, a început radiodifuzarea documentelor. După ani de grele împilări și suferințe, țara întreagă afla vestea răsturnării dictaturii militarofasciste și ieșirii României din războiul hitlerist. „Români! Un nou guvern de uniune națională a fost însărcinat să aducă la îndeplinire voința hotărâtă a țării de a încheia pacea cu Națiunile Unite”.

Lucrețiu Pătrășcanu, care se afla la Palat de la orele 21,00, relatind evenimente petrecute in acele clipe de maximă in-

Facsimile din ziare expuse la Muzeul de Istorie a Partidului Comunist, a Mișcării Revoluționare și Democratice, care vestesc începutul insurecției din România

cordare, menționa că „după ce țara cunoștea schimbarea intervenită, am părăsit Palatul pentru a pregăti apariția primului număr legal al **României libere**. De cu seară anunțasem pe tovarășii cu care lucram în aparatul nostru de propagandă să fie pregătiți, fiindcă se așteaptă anumite evenimente. Toată lumea era adunată în casa conspirativă din strada Armenească. Pe fețele tuturor strălucirea o indescriptibilă bucurie, cu abia stăpânite izbucniri de entuziasm”.

Între orele 22,15-23,00 pe programele posturilor de radio române figura „Ora Germaniei”. În spațiul afectat acestei emisiuni, de data aceasta s-au transmis textele decretului nr. 1619 din 23 august 1944, prin care generalul de corp de armată adjutant Constantin Sănătescu era numit președinte al Consiliului de Miniștri, al decretului nr. 1620, cu lista completă a noului guvern, ale decretelor nr. 1621, 1622, 1623, prin care generalul de divizie adjutant Gheorghe Mihail era numit șef al Marelui Stat Major al armatei române, generalul de brigadă Constantin Anton era numit inspector general al Jandarmeriei, generalul Victor Dombrowschi era numit primar general al Capitalei.

În tot acest timp, unitățile militare din București continuau acțiunea de ocupare a instituțiilor guvernamentale și blocarea obiectivelor germane. C.M.C. definitivase și transmisese comandanților de unități din București „**Ordinul de operații nr. 30 871, din 23 august 1944**” în care, privitor la atitudinea față de trupele germane, se ordona: „indiferent ora și locul, se interzice circulația oricărui vehicul sau militar german. Acestea vor fi somate prin foc tras în sus să se predea. Contra celor ce nu se vor supune se va trage în plin. Cei ce se predau vor fi dezarmați și îndrumați sub escortă la punctul de comandă al unității imediat superioare. Toate legăturile unităților și formațiunilor germane vor fi întrerupte”.

Subunități române barasă ră principalele intersecții din interiorul orașului și barierele de pe căile de acces. Grupe de militari germani izolați, aflate pe străzi sau în diferite comandamente, au fost atacate și arestate. În cartierele Filipescu și Bonaparte, subunități aparținând Regimentului de gardă călare, comandat de colonelul Marcel Olteanu, au dezarmat personalul german și au ocupat clădirile diverselor comandamente și servicii aparținând germanilor.

În zona Ploiești și Valea Prahovei, unități ale Corpului 5 teritorial au intrat în dispozitiv de luptă. Subunități militare, sprijinite de grupe de muncitori, au preluat paza principalelor uzine și instalații petrolifere, în ciuda împotrivirii trupelor germane. În nordul țării, în zona Mălini - Valea Seacă - Gura Humorului - Vama, în jurul orei 23,00, Regimentul 3 grăniceri și un batalion din Regimentul 6 grăniceri, sub comanda colonelului Nistor Teodorescu, au atacat prin surprindere Divizia 3 munte germană, căreia din prima zi de luptă i-au fost luați prizonieri circa 350 ofițeri, subofițeri și soldați. Unitățile Armatei 1, trupele de grăniceri și formațiunile de jandarmi au fost puse în stare de alarmă și au început acțiunile în zonele lor de dislocare. Pe linia de demarcație impusă României prin Dicțatul de la Viena, batalioanele fixe regionale „Bihor”, „Arieș”, „Someș”, „Cluj”, „Codru” și „Criș”, ale căror efective erau alcătuite din localnici, au primit ordinul de mobilizare.

Pe frontul din Moldova, la comandamentele Armatei 3 și 4 române și, în același timp, la comandamentul generalului Friessner, proclamația transmisă la radio a determinat, împreună cu alți factori, o delimitare a pozițiilor. Comandanții români, generali Petre Dumitrescu și Ilie Ștef-

lea și-au afirmat hotărârea de a executa ordinele noului guvern.

La 23 august 1944, la miezul nopții, Hitler a emis ordinul înăbușirii insurecției române. Hotărâri cu un asemenea conținut nu constituiau o raritate în practica căpeteniilor naziste ale celui de-al III-lea Reich. Cu 13 ore mai înainte, adică la 23 august 1944, ora 11,00, secția operații a Înalțului Comandament al Wehrmachtului transmisese comandamentelor subordonate din Franța ce conduită să adopte față de evenimentele din capitala acestei țări: „Apărarea capului de pod Paris este de o importanță capitală pe plan militar și politic [...]. În istorie, pierderea Parisului a dus întotdeauna, pînă acum, la pierderea întregii Franțe. Führerul repetă, deci, ordinul [...]. Parisul nu trebuie să cadă în mâinile inamicului, sau inamicul nu trebuie să găsească decît un morman de ruine”.

Cu toată situația complexă și dificilă în care acționau, forțele insurecționale române s-au ridicat cu mare vigoare la luptă; pregătirea temeinică a insurecției, ordinele primite, dezideratele de interes național pentru care era chemată să lupte, au făcut ca armata, în totalitatea ei, să întoarcă armele împotriva Germaniei naziste. Acțiunea pregătită și condusă de partidul comunist s-a bucurat de sprijinul întregului popor român, ale cărui sentimente de dreptate și libertate fuseseră prea greu încercate în ultimii ani. A început astfel și s-a desfășurat cu rapiditate lupta pentru eliberarea pămîntului țării de sub dominația hitleristă. Chemările lui 23 August — acel moment al marii demnități — s-au întins ca un vînt de libertate peste toată țara.

ÎN ZIUA DECISIVĂ, LA COMANDAMENTUL MILITAR AL CAPITALEI

General maior în rezervă D. VIȚEANU

Pentru a da o imagine cât mai completă a evenimentelor, generalul maior în rezervă D. Vițeanu ne prezintă câteva aspecte ale activității Comandamentului Militar al Capitalei în primele ore ale insurecției. Prezența evocare a fost realizată pe baza unui amplu memoriu redactat în urmă cu câțiva ani împreună cu regretatul său coleg general maior în rezervă Ion Rasoviceanu.

Era în după-amiaza zilei de 23 august 1944. În jurul orei 16,30, a venit la locuința mea din Splaiul Independenței nr. 57, regretatul meu camarad Ion Rasoviceanu. Împreună, așteptam să sosească colonelul D. Dămăceanu, șeful de stat major al Comandamentului Militar al Capitalei (C.M.C.). Cu două luni înaintea avusesem o discuție și ne auzesem la cunoștință faptul că forțele patriotice ale țării erau angajate în elaborarea unui plan politic și militar, vizînd răsturnarea lui Antonescu și scoaterea țării din războiul hitlerist. În urma celor relatate, ne-am dat adeviziunea de a contribui și noi la această acțiune.

L-am așteptat împreună pe colonelul D. Dămăceanu, care hotărîse să ne întîlnim pentru a lucra la definitivarea ordinului de operații al acțiunilor insurecționale, stabilit de acord

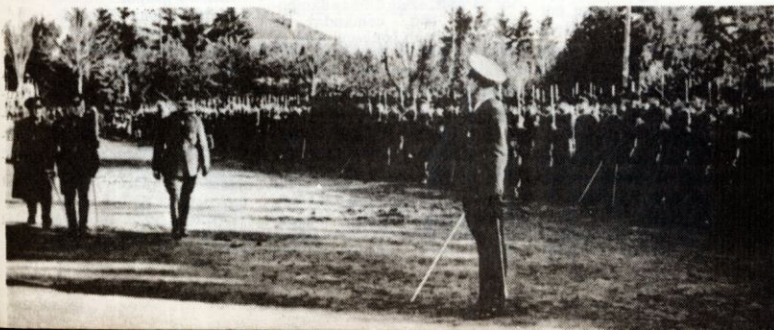
cu împuternicitul P.C.R., ordînd la elaborarea căruia lucrasem și noi. Așteptarea noastră s-a prelungit pînă după ora 17, cînd colonelul Dămăceanu a sosit în grabă și ne-a comunicat că cei doi Antonești au fost arestați la Palatul regal. În consecință, trebuia să se treacă imediat la acțiune. Misiunea noastră era îngreunată de faptul că, în acea după-amiază, Comandamentul nu avea program de lucru. De la mine din casă, colonelul Dămăceanu a telefonat comandantului militar al Capitalei, generalul de corp de armată Iosif Teodorescu, rugîndu-l să vină la Comandament. Apoi a dat ordin telefonic ofițerului de serviciu să cheme urgent la C.M.C. întregul personal, precum și pe comandanții unităților militare din Capitală.

După aceste prime măsuri, am plecat toți spre Comanda-

ment. Din primul moment s-au luat măsurile necesare pentru întărirea pazei C.M.C., supravegherea strictă a misiunii marinei militare germane aflată peste drum și a altor obiective militare germane din apropiere, precum și întocmirea și multiplicarea ordinului de operații, ale cărui elemente fuseseră stabilite în câteva secunde de lucru secrete, desfășurate în perioada anterioară împreună cu șeful de stat major; în acest timp o parte din datele necesare ne-au fost puse la dispoziție de către partidul comunist prin intermediul „inginerului Ceaușu”.

Între orele 18 - 18,30 s-au emis cele două ordine „Pajura” și „Stejar — extremă urgență” de punere în alarmă a unităților și ocuparea pozițiilor indicate. Către ora 19, au început să sosească comandanții de unități. Ei au fost adunați în biroul comandantului, unde

Generalul Iosif Teodorescu, șeful Comandamentului Militar al Capitalei, trecînd în revistă o unitate militară românească (septembrie 1944). Fotografia ne-a fost pusă la dispoziție cu deosebită amabilitate de d-na general I. Teodorescu

generalul Iosif Teodorescu le-a adus la cunoștință situația politică creată ca urmare a declanșării insurecției naționale antifasciste, li s-au indicat acțiunile pe care urmau să le desfășoare și misiunile ce le reveneau în baza planului insurrecțional, elaborat de partidul comunist împreună cu celelalte forțe patriotice antihitleriste angajate în această bătălie pentru salvarea țării. Toți — s-au declarat gata să nu precupească nici un sacrificiu pentru reușita acțiunii eliberatoare. Această unanimitate reflecta starea de spirit din armata noastră, profund ostilă dictaturii militar-fasciste și războiului hitlerist.

Etapa de pregătire a acțiunilor militare — începută cu mai bine de două luni înainte — lua astfel sfârșit. Începea etapa hotărâtoare — realizarea — în care trebuiau angrenate toate forțele militare din București, de la comandantul militar al Capitalei și statul său major, până la ultimul ostaș. Acum, când totul fusese pus în mișcare pentru începerea acțiunilor de luptă, ne preocupau o serie de probleme importante: eficiența acțiunii trupelor în dispozitivul ordonat (în deosebi blocarea obiectivelor germane); posibilitatea aprovizionării cu muniții din depozitele de pe linia de centură a Capitalei, aflate în cea mai mare parte în interiorul dispozitivelor trupelor hitleriste; reacția unităților germane din afara Bucureștilor, în special a celor din zonele Ploiești și Giurgiu.

La Statul major al C.M.C., întreg personalul era pregătit să primească, să prelucereze și să raporteze comunicările de la unități și să transmită ordinele cerute de împrejurări. Un moment important pentru noi în acea noapte l-a constituit venirea la comandament a reprezentantului partidului comunist, tovarășul Emil Bodnaș, însoțit de câțiva membri ai formațiunilor de luptă patriotice. El a rămas în biroul colonelului Dămăceanu aproape o oră, timp în care a fost informat asupra măsurilor în curs de executare și cu care prilej i-am și fost prezentați. Chiar în primele ore ale insu-

recției, a fost, astfel, realizată legătura între armată și formațiunile de luptă patriotice. În continuare, cooperarea a fost menținută permanent prin prezența unei părți a statului major al acestor formațiuni într-un birou din pavilionul nr. 2 al C.M.C.

Aproape de ora 22,30, la sediul comandamentului s-au prezentat trei ofițeri germani (un locotenent-colonel și doi maiori), care au solicitat să fie primiți de către comandantul militar al Capitalei. Ajunși în biroul acestuia, după ce au arătat că sînt trimiși de generalul Hansen, locotenent-colonelul a întrebat: „Unde se află mareșalul Antonescu?” la care generalul Iosif Teodorescu a ordonat translatorului să le comunice că nu știe unde este Antonescu, dar că România nu mai este aliata Germaniei, ci inamica ei. Cu aceasta „discuția” a luat sfârșit.

După prima transmitere la radio a proclamației regelui — centrala telefonică a C.M.C. a început să fie suprasolicitată. În afară de rapoartele de la unități, s-au primit informații prețioase de la oficiile telefonice de pe linia de comunicații București-Ploiești, care din primele ore ale zilei de 24 august semnalau mișcările trupelor hitleriste spre Capitală. Asemenea comunicări au fost primite și din alte zone de acces spre București.

Atacul împotriva obiectivelor germane, blocate încă în cursul serii și nopții, a început în zorii zilei de 24 august, ora 4. Comandamentul de nord preluat de generalul D. Oncică, a dezarmat și capturat prin surprindere formațiile hitleriste aflate în fostul parc Filipescu și fostul cartier Bonaparte. Luptele grele au avut însă loc în sectoarele Comandamentului de sud, comandat de colonelul Dan Ionescu. Aici, pe lângă acțiunea de respingere a încercării de pătrundere în Capitală dinspre Alexandria a unor forțe hitleriste, unitățile române au întîmpinat o dură rezistență din partea naziștilor aflați în sediul misiunii aviației militare germane din str. Ilfov și mai ales, din partea celor aflați în Școala Superioară de Război de pe șoseaua Panduri. Primul obiectiv a fost cucerit către ora 11, printr-un atac

frontal, combinat cu o manevră pe la nord, de către unități ale Regimentului 2 călărași-cercetare. Situat pe o înălțime care permitea hitleriştilor să țină sub foc concentrat împrejurimile, sediul Școlii Superioare de Război a fost cucerit a doua zi, 25 august. O parte însemnată din obiectivele germane din zona de sud au fost lichidate în cursul zilei de 24 august. În aceeași dimineață, militarii aflați în sediul C.M.C. (Statul major, cartierul și garda) au ocupat clădirea misiunii marinei militare germane, aflată vizavi, luând prizonieri pe toți hitleriştii de acolo.

Pentru prevenirea unor atacuri ale inamicului din zona Băneasa, C.M.C. a ordonat înțărirea posturilor fixe care barau comunicațiile dinspre nord către Capitală. În jurul orei 6, în ziua de 24 august germanii au încercat să forțeze trecerea podului peste lacul Băneasa dar au fost opriți și respinși de unități ale Regimentului de gardă călare. În tot cursul zilei de 24 august, aviația hitleristă a bombardat cu sălbăticie Capitala.

La sfârșitul acestei zile, majoritatea obiectivelor militare germane din București erau lichidate; încercările hitleriştilor de a pătrunde din afară în oraș s-au soldat cu un insucces total. Se poate aprecia că momentul critic al acțiunii fusese depășit; prin anihilarea celor mai multe obiective germane din interiorul orașului, o parte din trupele noastre au devenit disponibile pentru alte misiuni. Acest fapt a creat condițiile trecerii la acțiune ofensivă în afara Capitalei. Ca urmare, în seara de 24 august, C.M.C. a luat hotărârea să înceapă operațiile ofensive de lichidare a grupării de trupe inamice din zona Băneasa - Otopeni. În noaptea de 24 spre 25 și în dimineața de 25 august, s-a realizat regrouparea forțelor în vederea intrării în dispozitivul de luptă prevăzut în acest sens; acțiunea ofensivă generală a început în ziua de 26 august.

După lupte grele, unitățile militare, puternic sprijinite de masele populare, fiind dovadă de un înalt eroism și spirit de sacrificiu, au eliberat complet orașul București și zonele din jur.

AGENȚIILE DE PRESĂ ȘI POSTURILE DE RADIO TRANSMIT: ÎN ROMÂNIA MAREA COTITURĂ S-A PRODUS

CRISTIAN POPIȘTEANU, GHEORGHE TITILEANU

Pentru ascultătorii posturilor de radio din diferite țări europene cotoprite sau subjugate de hitleriști, ziua de 23 august 1944 se apropia de sfârșit. Fusese o zi plină de evenimente de bun augur pentru coaliția antifascistă: la orele 12,30, postul de radio Londra transmisese în sunetele Marseillezei comunicatul care vestea că luptătorii din mișcarea de rezistență, ajutați de întreaga populație a Parisului, au eliberat capitala Franței*. Alte vești de pe fronturile de luptă relevaseră eroismul armatelor sovietice care declanșaseră în dimineața de 20 august o puternică ofensivă pe frontul Iași-Chișinău, în urma căreia

* Desăvârșirea eliberării Parisului este datată în istorie la 25 august când ultimele centre de luptă germane au fost lichidate, comandantul militar german al Parisului, generalul von Choltitz a semnat capitularea tuturor trupelor de sub comanda sa, iar la amiază generalul Charles de Gaulle a intrat în Paris. 23 august este însă socotită ziua în care victoria insurecției pariziene a devenit certă.

fronturile 2 și 3 ucrainene își continuau operațiile, intrînd miercuri, 23 august, în Vaslui. Biroul sovietic de informații anunțase și pe celelalte sectoare ale frontului sovieto-german, înaintări ale trupelor sovietice care dădeau lovituri după lovituri armatelor hitleriste. La Budapesta, postul de radio fusese nevoit să-și întrerupă în câteva rînduri emisiunea de dimineață datorită zborurilor avioanelor aliate; trupele Armatei 7 americane pătrunseseră în orașul Grenoble; forțele de rezistență franceză anunțaseră de asemenea că stăpînesc ferm 14 departamente din Franța și cooperează strîns cu forțele Corpului expediționar aliat care înaintau în diferite direcții; în Serbia, forțele armatei populare de eliberare iugoslave au nimicit garnizoana germană din centrul puternic fortificat Leban; de la cartierul general al lui Hitler, comunicatul înaltului comandament al forțelor armate germane menționează doar lupte îndrîjite defensive ale Wehrmachtului pe toate fronturile, singura acțiune ofensivă fiind bombardarea capitalei britanice, ca represalii, cu rachete V1.

La orele 23,00 (o oră după ce posturile românești de radio transmisese războiul regelui Mihai I și declarația noului guvern), crainicii B.B.C.-ului londonez anunță insurecția națională antifascistă armată începută în aceea zi la București: „O știre foarte importantă ne sosește din Răsărit. România a acceptat condițiile de pace ale aliaților. Regele Mihai a adresat o proclamație către țară, anunțînd încetarea ostilităților împotriva puterilor aliate și începerea luptei alături de Națiunile Unite contra inamicului comun. În proclamație nu se recunoaște Dictatul de la Viena prin care s-a răpit României o mare parte din Ardeal“.

În orele și în zilele următoare, mijloacele de comunicare în masă, radioul, agențiile de presă, ziarele aveau să consemneze și să comenteze în spații speciale evenimentele din țara noastră. Aprecierile nu puteau să nu releve semnificația cu totul deosebită a acestor evenimente pentru poporul român și totodată pentru mersul războiului.

De-a lungul anilor care au trecut de la insurecția națională antifascistă, istoriografia noastră a încorporat ca pe un patrimoniu valoros ecurile presei internaționale față de acțiunea istorică începută la 23 august 1944 în România. Revista *Magazin istoric* a reproduș și ea în anii trecuți o serie de asemenea surse.

Iată însă că noi cercetări în arhive americane, britanice, sovietice, iugoslave, ne îngăduie astăzi să adăugăm alte mărturii ale comentatorilor de presă, și radio, mărturii care ilustrează cît de amplu și de profund a fost impactul insurecției române în acel moment al conflagrației mondiale. Singura subliniere pe care ne-o îngăduim pe marginea acestor noi izvoare pe care le prezentăm în acest număr din *Magazin istoric*, este că latura lor informativă este cît se poate de lapidară, semn al absenței oricăror alte canale de culegere a știrilor decît cele provenind de la forțele insurrecționale române, a căror acțiune a numărat printre fac-

torii de succes și o desăvîrșită conspirativitate. Bazați pe o informație sumară, dar al cărei înțeles era de majoră însemnătate, comentatorii străini atribuiau cea mai mare parte a spațiului de care dispuneau analizării consecințelor militare, economice, strategice și politice ale insurecției din România. Concluzia lor era unanimă în acest sens: cotitura cea mare produsă în România, eliberînd poporul român de dominația fascistă, aducea o contribuție remarcabilă cauzei Națiunilor Unite și războiului antihitlerist.

„Pagina neagră a războiului hitlerist“

În toate emisiunile B.B.C.-ului din noaptea de 23 spre 24 august, știrea despre evenimentele din România a fost un leit-motiv al informațiilor politice. La orele 0,20 și postul de radio american din Europa a început comentarea acestor evenimente ocupîndu-se pe larg de ele ca fiind expresia voinței naționale a poporului român, așa după cum eliberarea Parisului de către francezi era interpretată ca manifestarea cea mai elocventă a năzuințelor poporului francez. Postul de radio american Atlantic — la orele 0,40, iar postul de radio Moscova la orele 2,50 — reluînd o

depeșă a agenției britanice Reuter — au făcut cunoscută marea întorsătură survenită în orientarea României. La orele 2,40, postul de radio Atlantic transmitea*: „Prin trecerea României alături de tabăra aliată, cele 21 divizii de infanterie germane, împreună cu 2 divizii blindate au fost încercute, tîndu-li-se orice cale de retragere. 30 divizii românești, alături de trupele sovietice, luptă acum împotriva trupelor germane încercute“.

Două ceasuri mai tîrziu, agenția Reuter făcea următoarele evaluări:

„Grupul german de armate care apără zona dintre Carpați și Marea Neagră, se află acum în mijlocul unei țări devenită ostilă, iar căile de comunicație cu spatele sînt nesigure.“

Drumul spre Bulgaria, Iugoslavia de Est și Ungaria este deschis. De asemenea, Dunărea este nu mai puțin deschisă armatei roșii, iar cîmpia ungără și Budapesta sînt acum direct vizate. Un număr nespecificat

* Trebuie să facem aici precizarea, pentru înțelegerea corectă, că atît motivul în care sînt formulate aprecierile, știrile și comentariile, cît și o serie de date citate, reflectă stilul propriu diferitelor organe de presă din țările respective, precum și faptul că, în vîltoarea evenimentelor, o informație sau alta, de pildă, natura efectivelor militare, a numelor de persoane și localități, a decalajelor orare etc., nu puteau fi riguros verificate, dînd naștere la distorsiuni ușor de rectificat astăzi prin raportare la sursele românești.

de divizii sînt la dispoziția comandamentului sovietic. Germania este lipsită acum de cea mai mare sursă de petrol natural”.

Randal Neale, corespondentul diplomatic al postului de radio Londra, era prezent la microfon la orele 5, în dimineața zilei de 24 august 1944, cu următoarele cuvinte: „Prin leșirea din luptă a României, Germania pierde mult mai mult decît petrolul românesc.

Întregul edificiu nazist din Balcani începe să se năruie.

Consecințele pentru viitorul mers al războiului sînt incalculabile”. Neale denumea insurecția română și eliberarea Parisului „pagina neagră a războiului dus de Germania”.

Peste alte două ore, emisiunile radioului englez în limba germană destinate populației celui de-al III-lea Reich atrăgeau de asemenea atenția asupra urmărilor militare catastrofale pentru Wehrmacht:

„Prin leșirea din război a României, flancurile celor două armate germane din Moldova, sînt complet descoperite. Astfel Armata 8-a germană, aflată între Siret și Prut, care pînă acum acționa împreună cu Armata 4-a română, este de așeară complet descoperită. La fel, Armata 6-a germană, ceva mai la sud, lîngă care se află Armata 3-a română”.

Erau, de asemenea, remarcate urmările politice ale insurecției declanșate în țara noastră. „Gestul României va fi un exemplu de urmat pentru Bulgaria, Finlanda și Ungaria”.

„România luptă acum alături de aliați”

Emisiunea B.B.C.-ului în limba turcă de la orele 7,15 făcea următoarele aprecieri: „Soldații români vor lupta alături de soldații aliați. Retragerea României din tabăra naziștilor constituie o mare victorie politică și economică. România va fi apărătoarea marilor pături petrolifere de la Ploiești, de care s-au

folosit pînă acum naziștii. O bună parte din armata română va fi ținută în rezervă pentru a fi întrebunătățită în altă parte”.

În sfîrșit, în aceeași dimineață, la orele 9, șeful Serviciului de știri pentru Europa al B.B.C.-ului era de părere că „prin actul României, soarta tuturor țărilor balcanice a fost pecetluită. Zilele lui Hitler sînt numărate”.

Thomas Cadett, un alt expert al radiodifuziunii britanice, lua cuvîntul la ora 10, pentru a face următorul bilanț:

„În ultimele 24 ore, s-au petrecut evenimente uluitoare: Parisul a căzut, România a leșit din război. Germanii sînt în fața distrugerii totale. Pentru germani, efectele militare ale leșirii României din război sînt incalculabile. Armatele germane din România se văd silite sau să se retragă sau să dea o luptă dublă: una împotriva rușilor, alta împotriva românilor. El au simțit dificultatea acestui gen de luptă în Franța și-i cunosc efectele”.

În aceeași zi de 24 august, la orele 7 dimineața, postul de radio Brazzaville controlat de autoritățile franceze ale guvernului de Gaulle, anunța că în România au loc lupte grele între forțele germane și trupele române. Puțin mai tîrziu, aceeași știre a fost difuzată și de postul de radio Moscova. În cursul aceleiași dimineți, formarea guvernului Sănătescu a fost anunțată la Radio Budapesta și Helsinki.

Din nou comentatorul B.B.C.-ului a venit la orele 19,00, în seara de 24 august 1944, cu o analiză deosebit de importantă:

„România n-a capitulat, ci luptă acum alături de aliați. Noul guvern român a hotărît mobilizarea tuturor forțelor naționale pentru lupta împotriva germanilor și alături de aliați. Cele două orașe inoportante, Ploiești și Constanța, nu vor mai sluji intereselor Germaniei.

După gestul României, retragerea Bulgariei din război este numai o chestiune de timp. Dar România însemnează mai mult, căci armatele române care activau pe frontul de răsărit împreună cu germanii, vor lupta acum împotriva lor. Prin intrarea României în luptă alături de aliați, calea Dunării este deschisă. Ruperea alianței cu Germania însemnează apoi amenințarea diviziilor germane din

Grecia. Cele din Iugoslavia sînt de mult crîncen lovite de Tito. Astfel întreg Balcanul se va prăbuși”.

Postul de radio britanic din Mediterana semnală la orele 21,30 puternice ciocniri între trupele germane și cele române. În aceeași emisiune se anunța că „neașteptata întorsătură din România a ulmit opinia publică bulgară. Cerculile oficiale bulgare admiră curajul României și sînt de părere că «România a rupt cu trecutul»”.

La postul de radio Londra, comentatorul Wickam Steed afirmă: „Căderea Parisului, orașul marilor viziuni occidentale, unde s-au frîmțat înaltele aspirațiuni ale civilizației, deschide o nouă eră în istorie, odată cu prăbușirea totală a tiraniei hitleriste. Eliberarea lui prevestește sfîrșitul apropiat al nazismului, un sfîrșit fatal și iremediabil care va pune pentru totdeauna capăt acelei atmosfere pestilențiale și de mizerie în care Europa zace de aproape cinci ani. Acest oraș cucerit de nemți în 1940 este redat în 1944 lumii și civilizației. Leșirea României din război constituie o lovitură grea pentru Germania care își vede iremediabil periclitat frontul în Balcani”.

La orele 2, în noaptea de 24 spre 25 august 1944, postul de radio Moscova transmitea într-un comunicat special Declarația Comisariatului Poporului pentru Afacerile Străine în legătură cu evenimentele din România, în care se reafirma declarația ministrului de Externe V.M. Molotov din aprilie 1944.

La 25 august Agenția TASS transmitea: „Postul de radio Londra, referindu-se la știrile primite din Ankara, anunță că la ordinul noului comandament militar al României, armatele române au început operațiunile în Transilvania. În Transilvania au survenit ciocniri între armate ungare și populația românească. După aceeași informații, la Constanța au intervenit ciocniri între armatele române și cele germane”.

La 26 august 1944, *Pravda* publica o amplă relatare sub titlul: Evenimentele din România, în care se spunea: „În seara zilei de 23 august stațiunile de radio românești, americane și engleze au transmis știri, din care reiese că în România se

petrec evenimente care nu pot să nu atragă o atenție deosebită. Regimul lui Antonescu s-a prăbușit. În seara zilei de 23 august, radio București a anunțat formarea noului guvern al României în frunte cu generalul Constantin Sănătescu. În componența guvernului au intrat lideri ai partidelor politice care se opuneau politicii prohitleriste a ceciliei lui Antonescu pe care o socoteau dezastruoasă pentru România”.

„Evenimentele din România — scria mai departe *Pravda* — au produs derută la Berlin și aceasta o dovedește faptul că pînă la jumătatea zilei de 24 august, Berlinul a tăcut și numai în a doua jumătate a zilei hitleristii revenindu-și în fire, au transmis știrea în care au anunțat că «conducătorul statului român mareșalul Antonescu a fost înălțurat» și că în România a fost creat un nou guvern”.

La 27 august agenția TASS transmitea următoarele din Geneva: „În cursul zilei de astăzi postul de radio București a transmis știrea că guvernul generalului Sănătescu este stăpîn pe situația din întreaga țară, majoritatea unităților germane sînt dezarmate și internate. Ultimele focare de împotrivire ale nemților sînt pe cale de a fi lichidate”.

În aceeași zi *Pravda* comenta importante evenimente din România informînd că: „La 25 august 1944, trimisul diplomatic român la Ankara, Crețeanu, la indicațiile regelui și ale noului guvern român, l-a vizitat pe ambasadorul U.R.S.S., T. Vinogradov, și l-a înmînat o notă în care guvernul român, comunică guvernului sovietic că Antonescu a fost înlăturat, iar generalul Sănătescu a fost desemnat ca președinte al Consiliului de Miniștri. În notă se arată că noul guvern de uniune națională include liderii celor patru partide politice, care formează Blocul Național-Democratic: Maniu, Brătianu, Lucrețiu Pătrășcanu și Titel-Petrescu. Noul guvern — se spune mai departe în notă — a hotărît să semneze fără întîrziere armistițiul și să treacă, cu ajutorul tuturor forțelor țării, la lichidarea tuturor trupelor germane de pe teritoriul român”.

Iată acum alte două citate după emisiunile postului de radio Londra. La 25 august, orele 12,45: „După știrile primite

aseară de la București, la Londra se recunoaște renașterea României. În acest fel, România dă un ajutor efectiv Națiunilor Unite”.

La 26 august, la orele 22,45: „Prin ruperea relațiilor sale cu Germania și prin declararea războiului împotriva acestei țări, România a zdrobit zidul Balcanilor ce fusese ridicat acum cinci ani de Hitler”.

„Un eveniment de o însemnată considerabilă”

Un studiu al presei străine din acele zile ne-a permis să găsim o serie de alte mărturii. Iată-le:

Cotidianul francez *Le Figaro* din 25 august scria: „România a luat singura hotărîre care putea limita, în măsura posibilului, dimensiunile pagubelor pe care i le-a pricinuit politica mareșalului Antonescu de înfudare față de Germania [...]”.

Este prea devreme să se estimeze toate consecințele răsturnării pe care a efectuat-o România. Este în orice caz un eveniment de o însemnată considerabilă și care a dat o lovitură din cele mai grele celui de-al III-lea Reich. Mai întîi pentru că îl lipsește în mod definitiv pe acesta de ultimele resurse de petrol pe care le mai putea încă lua de aici; apoi pentru că nu mai este posibil ca celelalte state satelite, Ungaria și Bulgaria, să nu se simtă, la rîndul lor, antrenate în catastrofa care a început pentru al III-lea Reich și să nu caute, în consecință, să se retragă cît mai repede posibil. Întregul bastion german din Balcani este dezorganizat: România, scăpînd de sub dominația germană, calea spre Iugoslavia și Grecia se deschide larg armatelor sovietice”.

Duminică 27 august 1944, se putea citi în același ziar, sub titlul: *Nimicirea a 12 divizii germane este în curs în România: „În lupta cu armata română pe care au vrut s-o dezarmeze și care s-a angajat acum împo-*

triva lor, armatele germane se află într-o situație catastrofală în partea meridională a frontului de est și sînt pe cale de a suferi una din cele mai mari înfrîngerii”.

Sub semnătura lui Jacques Darcy, *Le Figaro* scria a doua zi că evenimentele din România dau în mod firesc un nou impuls mișcării de partizani din Iugoslavia: „Mareșalul Tito va putea fi în curînd ajutat de armatele sovietice care traversează România [...]”. Germanii încearcă zadarnic să reacționeze în România; un atac lansat de trupele lor împotriva Bucureștiului, deținut de noul guvern al regelui Mihai, a eșuat”.

Martieacelcomentator scria: „Încetînd să lupte împotriva rușilor și întorcînd armele contra forțelor germane, armata română a dat, după cum se știe, o lovitură frontului german european de sud-est, care a intrat, conform ultimelor știri, «în plină descompunere»”.

La rîndul său, ziarul *Slobodna Voivodina* („Voivodina liberă”), organ al Frontului Unic de Eliberare Națională a Voivodinei releva la 3 septembrie: „Noul guvern român compus din reprezentanții a patru partide antifasciste a făcut singurul pas posibil pentru salvarea României. Mareșalul Antonescu, care a atras România în acest război criminal, a fost arestat conform voinței poporului. Ce stare de spirit au avut românii și ce fel de dispoziție au avut aroganții friși se vede după aceea că trupele române au făcut prizonieri în jur de 50 000 dintre cei care se considerau pînă nu de mult stăpîni aparținînd «rasei superioare»”.

În ziarul *L'Humanité* de sîmbătă 26 august 1944, Michel Magnien scria:

„Poporul român a înțeles că conducătorii săi îl duc spre pierire. Soldații români n-au mai vrut să lupte pentru Hitler, al cărui lacheu era Antonescu”. Muncitorii n-au mai vrut să sufere efectele bombardamentelor aliate, nici înfometarea prin rechiziționările germane.

* În numeroase relatări de presă am întîlnit afirmații în sensul că Ion Antonescu ar fi reușit să fugă în Germania. Ele proveneau din absența oricăror știri cu privire la soarta lui Antonescu deținut în acel moment în casa conspirativă a P.C.R. în cartierul Vatra Luminoasă din Capitală.

Mai mult, noul guvern declară că intră imediat în luptă împotriva Germaniei alături de aliați. Soldații români au început să-i izgonească pe germani de la ei. De acum înainte nimic nu mai poate împiedica armatele sovietice să înainteze traversind Valea Dunării pentru a opera joncțiunea cu forțele armatei naționale de eliberare iugoslave ale mareșalului Tito. Din punct de vedere politic, capitularea României va avea o influență rapidă și directă asupra Bulgariei¹.

Tot *L'Humanité* scria la 4 septembrie 1944: „Comuniștii români au fost principalii făuritori ai trezierii alături de armata roșie împotriva germanilor. A cincea aniversare a războiului se desfășoară într-o atmosferă care este aceea a catastrofelor germane. Și în România, ca și în Franța sau în Iugoslavia, partidul comunist, în ilegalitate, a fost unul din principalii făuritori ai acestei schimbări de alianțe“.

Continuând această revistă a presei cu caracter istoric să vedem ce scriau zările britanice.

Oficiul *Times* scria la 25 august: „Decizia României va avea un efect direct asupra Turciei, care a rupt relațiile diplomatice cu Reichul“.

La rândul său *Daily Herald* scria în aceeași zi că „efectul strategic al acestui act extraordinar va fi din punct de vedere militar, prăbușirea sistemului german de apărare, iar din punct de vedere politic însemnează îndepărtarea influenței germane din sud-estul european“.

Alte zări europene își punneau la curent cititorii cu situația din România.

La 25 august, corespondentul ziarului *Tribune de Genève* relata că „în apropiere de Brașov, considerabile forțe germane se retrag înspre nord, în Transilvania. La Constanța sînt în curs lupte de stradă între trupele române și germane. De asemenea, în regiunea Ploiești și București, forțele române duc lupte împotriva trupelor germane ce se mai găsesc încă în aceste locuri“.

Zările suedeze din după-amiaza zilei de 25 august *Nya Dagligt Alehanda* și *Afton Bladet* au publicat articole de fond care caracterizau cotitura României ca „o puternică lovitură pentru conducerea militară germană, în urma căreia, domi-

nația germană asupra Balcanilor s-a eclipsat definitiv. Din punct de vedere militar, evenimentele din Balcani înseamnă o descoperire a flancului german de sud-est. Armatele germane de pe frontul românesc sînt amenințate cu distrugerea, în timp ce trupele din Grecia au de ales între a se retrage rapid sau a se lăsa încercute. Diviziile din Iugoslavia vor fi silite să execute o retragere foarte precaută pe teritoriul ungar“.

Iată și comunicatul dat publicității de comunitatea română din Marea Britanie: „Acțiunea în care s-a angajat întregul popor român în ziua de 23 august a fost dictată de toată tradiția veche românească. Azi, cînd întregul popor român se ridică și în văzul tuturor națiunilor își scutură lanțurile cu care era legat, începe adevărata luptă împotriva dușmanului comun. Noi, cei de aici, sîntem mai mult ca oricînd alături de destinele neamului român. Lupta împotriva Germaniei alături de popoarele democratice, este dreaptă, națională și de folos tuturor popoarelor.

Răspunzînd apelului adresat românilor de noul guvern democratic, membrii comunității române din Regatul Unit asigură că sînt gata să lupte împotriva dușmanului comun“.

În ziua de 26 august postul de radio Moscova transmitea:

„Bucureștiul este ferm deținut de noul guvern Sănătescu. Generalul Hansen, șeful Misiunii militare germane la București, a fost făcut prizonier. Mareșalul Antonescu este arestat [...]. O demonstrație triumfală a avut loc în Capitală pentru a saluta venirea la putere a noului guvern român [...]

În Transilvania germanii și ungurii încearcă febril să construiască fortificații.

Românii au devenit stăpîni ai trecătorilor din Carpați și duc lupte împotriva trupelor germane în retragere“.

Într-un articol consacrat situației din Balcani, *Pravda* scria la 26 august că declarația de război făcută Germaniei de România trebuie să servească drept exemplu altor statele ai lui Hitler, în condițiile în care întregul sistem defensiv german din Balcani se prăbușește.

„Eșecul germanilor în România pune pentru ceilalți sateliți ai Germaniei problema continuării acestui război de jaf alături de hitleriști. Evenimentele militare se desfășoară cu o asemenea rapiditate încît nu mai este timp de a ezita și de a aștepta.

Noul guvern român a început să-i izgonească pe germani din țara sa și a declarat război Germaniei. Numai angajîndu-se pe același drum ceilalți aliați ai Germaniei vor putea evita consecințele de temut ale politicii criminale a guvernelor lor“.

Cercetînd toate aceste măturii istorice acum, la 30 ani de la victoria insurecției naționale antifasciste din România, putem reliefa și mai complet o altă dimensiune a eliberării poporului nostru de sub dominația fascistă — dimensiunea rolului internațional al luptei de rezistență a forțelor patriotice, anti-hitleriste din România, luptă inițiată, organizată și îndrumată de partidul comunist și care și-a găsit apogeul în cotitura epocală de la 23 August 1944, zi în care națiunea noastră a trecut alături de Națiunile Unite, luptînd apoi pînă la victoria finală împotriva hitlerismului.

Microfișier bibliografic

Arhivele Statului, București:

a) Colecția microfilme, S.U.A.: documente germane: Colecția microfilme Franța, Anglia, Italia, R.S.F. Iugoslavia, U.R.S.S.

b) Colecția ziarelor *Pravda*, *Krasnaia Zvezda*, *L'Humanité*, *Le Figaro*.

c) Fondul Ministerul Propagandei Naționale: buletine 1944.

British Museum — colecția emisiunilor posturilor B.B.C.-ului, august 1944.

Public Record Office — Fond: documentele primului-ministru, 1940-1945.

« REPERCUSIUNI URIAŞE »

Dr. GH. MATEI

Eveniment de importanţă capitală pe plan intern, marcind o cotitură radicală în dezvoltarea şi destinele patriei noastre, insurecţia naţională antifascistă armată din august 1944 a avut în acelaşi timp o însemnătate deosebită pe plan extern. Contribuind la prăbuşirea frontului hitlerist în sud-estul Europei, la accelerarea procesului de eliberare a popoarelor din această parte a continentului, precum şi la grăbirea sfârşitului războiului şi apropierea victoriei depline asupra barbariei fasciste, acţiunea insurecţională română din urmă cu trei decenii a imprimat noi dimensiuni şi perspective ofensivei coaliţiei antifasciste împotriva Reichului nazist. Urmările multiple şi profunde ale acestui moment crucial din istoria poporului nostru sînt atestate pregnant de numeroase documente ale vremii, din numeroase ţări ale lumii, multe din ele cunoscute şi valorificate într-o serie de lucrări şi studii publicate în ţara noastră, unele din ele apărute chiar în Magazin istoric. Dar cite arhive şi colecţii de periodice din lume nu „ascund“ încă mărturiile necunoscute ale măreţului eveniment...

Asemenea gînduri ne sînt confirmate şi de faptul că, recent, am reuşit să intrăm în posesia unui document care proiectează o lumină puternică asupra semnificaţiei externe a eroicului şi glorioşului nostru 23 August. Este vorba de un articol al reputatului istoric englez Robert William Seton-Watson, publicat în numărul din 25 septembrie 1944 al cotidianului **Manchester Guardian*** sub titlul **Apusul quislingilor****. Prăbuşirea germană în Balcani***. Încă din primele rînduri ale articolului, autorul consemnează semnificaţia internaţională a in-

surecţiei României: „Devenise clar că smulgerea României din ghearele naziste, acţiune surprinzătoare şi încununată de succes, avea să aibă repercusiuni uriaşe în toată Europa de Sud-Est şi că ea putea să grăbească sfârşitul războiului...“.

Logica acţiunilor, aprecierilor şi concluziilor, redată în continuare în articolul istoricului britanic, porneşte tocmai de la această constatare fundamentală.

Occupîndu-se de schimbările politice petrecute în Bulgaria, sub influenţa evenimentelor de răsărire începute la 23 august în România, R.W. Seton-Watson sublinia că „poziţia Bulgariei a devenit deodată deosebit de dificilă, iar regimul germanofil de la Sofia s-a destrămat peste noapte. [...] Contururile unei Bulgarii noi şi în sfîrşit democratice apăreau limpede la orizont“.

Insurecţia din România care a deschis calea înaintării armatei sovietice la sudul Dunării, apoi insurecţia din Bulgaria, de la 9 septembrie 1944 au pus diviziile germane din Grecia într-o situaţie extrem de

critică. Prin urmare — menţionează R.W. Seton-Watson — „este greu de presupus că germanii ar putea scăpa pe la nord de Salonic, prin cheile Vardarului, fără pierderea armamentului greu“.

Analizînd situaţia din Iugoslavia, autorul remarcă amploarea şi generalizarea luptei de eliberare naţională conduse de mareşalul Tito şi izolarea totală în care se aflau quislingii din această ţară. Generalul Nedić, şeful guvernului profascist sîrb, „cunoscut ca susţinător al nemţilor, avînd un program [...] violent antiugoslav, trebuie să se pregătească acum să evacueze Belgradul, împreună cu aliaţii săi nazişti“ [...] Concomitent, generalul Mihailović****, pe care patrioţii iugoslavi îl acuzau tot mai insistent de conspiraţie cu Nedić şi, indirect cu cotropitorii nazişti, rămîne suspendat în aer. În Croaţia, guver-

* Denumirea pînă în 1959 a actualului cotidian liberal britanic **Guardian**, fondat în 1821; apare la Manchester şi Londra.

** După numele lui Vidkun Quisling (1887-1945), organizator al partidului fascist din Norvegia. Ca prim-ministru (1940 şi 1942-1945) colaborează cu ocupanţii nazişti la reprimarea patrioţilor norvegieni; li revine nefastul „merit“ de a îmbogăţi terminologia relaţiilor internaţionale cu conceptul de „quisling“, sinonim cu acela de „trădător de ţară“.

*** O primă indicaţie şi o scurtă relatare despre acest articol am găsit în arhiva Ministerului Afacerilor Externe, Bucureşti (cazier 2, vol. VII, telegrama nr. 1497, din Lisabona); cu sprijinul M.A.E. am obţinut din Londra un facsimil de pe acest semnificativ document.

**** Draža Mihailović (1893-1946), conducător al cetinelor — nume însoţit de membrii unor organizaţii de tip fascist iugoslave, care au luptat în al doilea război mondial alături de hitlerişti împotriva forţelor de eliberare naţională.

La 26 mai 1923, Academia română primea ca membru de onoare pe istoricul britanic Robert-William Seton-Watson. Cel mai înalt for științific al României recunoștea astfel o personalitate istorică de aleasă înțuită care adusese incontestabile contribuții la cercetarea istoriei Europei Centrale și de Sud-Est.

Născut la 20 august 1879 în comitatul scoțian Perthshire, R.W. Seton-Watson și-a urmat studiile la New College din Oxford, iar din 1903 în cîteva capitale europene: Berlin, Paris, Viena.

Istoriei Europei Centrale și a zonei balcanice le-a consacrat nu mai puțin de 40 ani (a murit în iulie 1951), timp în care a desfășurat o susținută activitate de pedagog ca profesor la Universitățile din Londra și Oxford. Preocupat de dezvoltarea politică, economică și culturală a popoarelor din aceste zone, a semnat numeroase lucrări care constituie nu numai o probă de erudiție, firească pentru marele savant, dar trădează un analist inspirat, ce se oprește atent asupra epocilor renașterii naționale a popoarelor (The Southern Slav question — „Problema slavilor de sud” — 1911, Slovakia Then and Now — „Slovacia atunci și acum” — 1931 etc.). Fenomenele istorice sînt sesizate în dinamica și esența lor (The Future of Austria-Hungary — „Viitorul Austro-Ungariei” — 1907 etc.), încadrate în marele flux al istoriei universale (Disraeli, Gladstone and the Eastern question — „Disraeli, Gladstone și problema orientală” — 1935; Britain in Europe — „Marea Britanie în Europa” — 1937; Munich and the Dictators — „Münchenul și dictatorii” — 1939 etc.).

Personalitate complexă, R.W. Seton-Watson a fost un bun cunoscător al istoriei românilor. Desele căldorii în Transilvania, la Cluj (oraș care îi declară cetățean de onoare) i-au înlesnit savantului o mai profundă înțelegere a tradițiilor de luptă pentru desăvîrșirea unității statale a poporului român. Ca o recunoaștere a meritelor sale științifice, în 1930 Universitatea din Cluj îi conferă titlul de Doctor Honoris Causa. A susținut cauza românilor din Transilvania în conferințe, broșuri, reviste, ziare, semnate sub pseudonimul Scotus Viator. În 1915 a publicat volumul Roumania and the Great War („România și marele război”), dar interesul său pentru istoria țării noastre culminează cu ampla lucrare (600 pagini) A History of the Roumanians („Istoria românilor”), apărută la Cambridge University Press în 1934 în care tratează istoria poporului nostru din timpurile romane pînă la momentul Unirii din 1 decembrie 1918. e

F. V.

nul-marionetă condus de Pavellé* a intrat într-o criză acută; Pavellé a trebuit să demită doi din principalii săi miniștri ca nedemoni de încredere — notează Seton-Watson. Autoritățile din Zagreb sînt în prezent virtual limitate la Capitală și la orașele unde germanii mențin garnizoane puternice; întregul sistem fero-viar din țară, inclusiv linia prin-

cipală care duce de la Belgrad spre vest și nord, a fost distrus în mod sistematic de către armata de eliberare”.

Istoricul englez se referă apoi la răscoala slovacă: „Mai departe, spre nord, germanii au hotărît să ocupe Slovacia, cu scopul de a-și asigura comunicațiile prin Ungaria spre Transilvania. Dar pătrunderea lor a fost pe neașteptate și cu multă hotărîre împiedicată de răscoala generală din Slovacia Centrală și

de Vest [septembrie — octombrie, 1944 — n.r.] care a dovedit că guvernul — marionetă din Bratislava era total lipsit de autoritate...”. În contextul stării generale de spirit în care s-a produs insurecția slovacă, R.W. Seton-Watson amintește că regimente slovace au fost retrase de pe frontul de răsărit, deoarece refuzau să mai lupte și începuseră „să se alăture brigăzilor cehoslovace” din Uniunea Sovietică. În continuare, el adaugă că două regimente slovace repatriate, cu toți ofițerii lor, și-au denunțat în mod public jurămîntul față de autoritățile de la Bratislava și au recunoscut Consiliul Național de la Banská-Bystrica** și deci pe președintele Beneš și guvernul cehoslovac de la Londra.

„O dată mai mult, aproape peste noapte — conchide R.W. Seton-Watson — germanii s-au trezit cu unul din regimurile lor marionetă fărîmițindu-li-se în mîini”.

Întregul articol pe care l-am comentat argumentează puternic punctul de vedere al lui R. W. Seton-Watson că evoluția evenimentelor din sud-estul Europei poartă amprenta amintirilor „repercusiuni uriașe ale smulgerii României din ghearele naziste”. Se confirmă o dată mai mult și cu forța de convicțiune a faptelor incontestabile, redată într-o organică și logică conexiune, aprecierea prezentă și în alte documente ale timpului, potrivit căreia, pentru situația din sud-estul Europei de după august 1944, insurecția națională antifascistă din țara noastră a avut o însemnătate politico-strategică deosebită. Împreună cu multe alte documente internaționale despre insurecția română, articolul din Manchester Guardian relevă, atît prin argumentele și concluziile sale cit și datorită personalității autorului său, stăntărea adîncă a contribuției poporului român la lupta popoarelor europene împotriva Reichului hitlerist.

** Este vorba de organiamul central al mișcării de rezistență.

* Fondatorul și conducătorul organizației fasciste a ustașilor, prim-ministru între 1941-1945.

PRIMELE ORE ÎN TABĂRA INAMICĂ

General-maior EUGEN BANTEA

23 august 1944, în jurul orei 17. Dictatorul Ion Antonescu și colaboratorul său cel mai apropiat, vicepremierul Mihai Antonescu, sint destituiți și arestați, conform planului inițiat de partidul comunist și pus de acord cu alte forțe politice, inclusiv Palatul, interesate în înlăturarea dominației naziste. Demarează astfel, cu modificări impuse de unele detalii neprevăzute, ansamblul măsurilor politice și militare care vor căpăta denumirea de insurecția română din August 1944.

„Secvențele“ celor petrecute în primele ore la centrele române de concepție și dirijare, ca și în lupta cu inamicul, au fost deseori înfățișate și fac și în aceste zile ale apropiatei sărbători a celor trei decenii de la evenimente, obiectul a numeroase reconstituiri*. Ce s-a întâmplat însă dincolo de „baricadă“, la inamic, acolo unde erau „creierile“ sale, care concepeau și manevrau acțiunile forțelor germane din spațiul României?

București. Legația germană din Calea Victoriei nr. 174 (clădirea în care azi se află una din sălile Teatrului de estradă „Constantin Tănase“).

În jurul orei 18 se primește aici știrea că s-a petrecut ceva neobișnuit cu dictatorul român. Berlinul considera regimul antonescian garantul menținerii României în subordonare față de Reich. Ca atare, alertate, căpeteniile militare naziste se string la legație, unde, împreună cu factorii politici, diplomați și ai serviciilor secrete naziste, intră imediat într-o consfătuire. Participă, printre alții, generalul de corp de armată Erik Hansen, generalul-locotenent Alfred Gerstenberg, generalul-maior dr. Karl Spalcke și amiralul Tillessen. Ei decid să cheme urgent la București pe șeful Legației germane, baronul Manfred von Killinger, aflat la Săftica (localitate în apropiere de București, unde, alături de vila ministrului plenipotențiar, se afla și un sediu de „dispersare“ a oficiului diplomatic german). Acesta urmează să obțină imediat o audiență la rege pentru a se informa și, în funcție de situația creată, să ia măsuri de contracarare a întorsăturii politice survenite.

Slănic Moldova. Aici se găsește comandamentul Gru-

pului de armate german „Ucraina de Sud“. Îngrijorare crescândă: cu trei zile înainte se declanșase puternica ofensivă sovietică și înaintarea trupelor armatei roșii e foarte rapidă, deschizându-se perspectiva unei încercuiri de anvergură. Cu o zi înainte, în după-amiaza de 22 august, mareșalul Antonescu dezbătuse cu generalul de armată Hans Friessner, comandantul grupului de armate german, modalitățile cele mai eficiente pentru a încerca să oprească atacul sovietic și a-i opună o linie de rezistență cu șorți de reușită. „Ochii“ celor din statul major german de aici sint ațintiți deci spre est, spre avalanșa diviziilor sovietice care siftecă dispozitivul german.

În această atmosferă, la ora 20.30 se primește o comunicare telefonică de la statul major al misiunii militare pentru armata terestră germană din București, cu un conținut pe cît de eliptic, pe atît de rău prevestitor: „Ceva nu este în regulă cu mareșalul Antonescu și cu vicepreședintele Consiliului de Miniștri“.

Imediat sint solicitate telefonice diverse comandamente și centre de conducere germane din București pentru a se cere lămuriri. De la sediul misiunii militare a aerului se primește un răspuns care promite... un alt răspuns ulterior: „Amîndoi

[Antoneștii — n.a.] au mers astăzi după-amiază la rege fără să se fi întors pînă acum“ [ora 20.50 — n.a.]. În decursul unei jumătăți de ceas oficiul lui Gerstenberg (misiunea militară germană pentru armata aerului) se angajează să trimită la Slănic un raport exact asupra situației.

Abia la ora 22.25, însă, se recepționează aici primele informații precise asupra evoluției evenimentelor de la București. Killinger transmite că „în cursul după-amiezii a primit știrea că mareșalul Antonescu a fost arestat. Ca urmare s-a dus la rege. Acesta i-a declarat că mareșalul și-a dat demisia și că el [regele — n.a.] a constituit un nou guvern“. Ministrul plenipotențiar al Reichului la București precizează, în încheierea comunicării sale, că „serviciile germane din București sint înconjurate de trupe românești“.

Berlin. Sediul OKL (Înaltul comandament al aeronauticii). Șeful Statului major al Luftwaffe-ii, generalul de corp de armată Werner Kreipe, are o convorbire telefonică, prin fir militar, cu Legația germană din București. La celălalt capăt al firului se află Killinger „complet zdrobit“, iar alături de el generalul Gerstenberg, care propune lichidarea „loviturii de la București“ printr-un atac executat cu STUKA-uri și cu

* Vezi și celelalte articole din acest număr al revistei noastre.

Divizia 5 artilerie antiaeriană de la Ploiești, a cărei țință să fie ocuparea capitalei României.

La ora 22,30, la Direcția atașați militari a OKW (Inaltul comandament al Wehrmachtului) se primește o comunicare, mai detaliată, asupra situației din România. Generalul-maior K. Spalcke raportează că „ministrul nostru plenipotențiar a obținut audiența la rege. Întrebat de către ministrul plenipotențiar, regele a declarat că mareașalul și-a prezentat demisia și are intenția fermă să se retragă, chiar dacă regele ar respinge demisia. Chestionat [...], regele s-a exprimat că armistițiul cu Rusia ar fi posibil”. După Spalcke, atmosfera din București la acea oră se prezintă astfel: „Stare de alarmă. Orașul este impresoart de trupe românești. Toate intrările în oraș sînt ocupate. Evoluția situației nu poate fi prevăzută. O înfrățire este probabilă”.

Rastenburg (Prusia Orientală). Cartierul general al lui Hitler. Sînt prezenți, printre alții, generalul de armată Al-fred Jodl — locțiitorul șefului

OKW — superiorul său, mareașalul Keitel se găsește în aceste momente la Berlin — și feldmarșalul von Weichs — comandantul Teatrului de război Sud-Est” (balcanic), direct interesat în evoluția situației din România. Spre seară, parvin primele știri de la Berlin — generalul Kreipe telefonează lui Hitler, informîndu-l asupra evoluției evenimentelor din România și transmite propunerea de acțiune sugerată, de la fața locului, de Gerstenberg. Hitler se declară de acord.

În jurul orei 23, Hitler are o convorbire telefonică cu generalul Hans Friessner. „L-am informat — avea să scrie acesta din urmă cîțiva ani mai tîrziu — asupra evenimentelor din ultimele ore și i-am raportat că am preluat cu de la mine putere comanda deplină a tuturor forurilor și trupelor germane din România”. Friessner propune, de asemenea, să se transfere pe teritoriul Ungariei (prin care forurile germane înțeleg și nord-vestul României ocupat de trupele fasciste germane și maghiare) tot ce se mai poate salva din România — trupe și material — și să se

organizeze acolo o nouă linie de rezistență. Exact la miezul nopții Hitler răspunde cu ordinul de a se „doborî puciu, a captura pe rege și camarila de la Palat și de a constitui un nou guvern în frunte cu un general filogerman, în caz că mareașalul Antonescu nu mai e de găsit”.

Slănicul Moldovei. Comunicarea telefonică a lui Killinger de la ora 22,25 încarcă și mai mult atmosfera la comandamentul grupului de armate. Întregul dispozitiv german din România suferă un șoc dezagregant. Generalul Friessner și statul său major sînt neliniștiți în privința „urmărilor de neprevăzut care ar putea rezulta din aceste evenimente [insurrecția română — n.a.] pentru trupele noastre [germane — n.a.] angajate în lupte grele pe front și pentru toate instalațiile Wehrmachtului, spitale, depozite etc. din spatele frontului”. Propunerea lui Friessner de a se proceda la o retragere în afara ariei insurrecției române este contracarată de Hitler prin ordinul de reprimare a insurrecției și formare a

(Continuare în p. 81)

La aflarea vestii despre declanșarea insurrecției, Manfred von Killinger — ministrul german la București — a amenințat să va transforma România într-o „baltă de sînge”. Peste cîteva zile în urma înfrîngerii suferite de hitleristi în România, trufagul diplomat hitlerist se va sinucide

Generalul Erik Hansen, șeful Misiunii militare germane din România, recunoștea în noaptea de 23 spre 24 august 1944 că insurrecția română a fost „bine pregătită, în înțelegere cu armata și cu întreaga opoziție”

Generalul Rainer Stahel — „spectaculos” în reprimarea ridicărilor populare antinaziste — a fost trimis în grabă la București pentru a reprimă insurrecția. Reușind să se strecoare din încercuirea din nordul Capitalei, a fost luat prizonier de români, la 28 august împreună cu generalul Gerstenberg, în localitatea Gherghița

„BOMBS AWAY!“

MATEI OROVEANU

Veteran al războiului
antihitlerist

Dimineața zilei de 26 august 1944. Cu puțin înainte de ora 9, pe aerodromul militar Popești-Leordeni a aterizat un avion de vânătoare P-15 MUSTANG. Din carlingă a coborât un căpitan român, care a raportat că misiunea încredințată fusese îndeplinită; în aproximativ trei sferturi de oră, avioane ale Forțelor aeriene aliate din Mediterana aveau să bombardeze zona Băneasa-Otopeni, ocupată de unități ale armatei hitleriste.

Un obiectiv dificil

Pregătirea și declanșarea insurjecției naționale antifasciste din august 1944 s-a sprijinit pe un ansamblu de factori interni hotărâtori beneficiind totodată de condiții internaționale prielnice. Luptele eroice purtate de popoarele Uniunii Sovietice, de glorioasa armată sovietică care a dus greul războiului, eforturile celorlalte țări ale coaliției antihitleriste pe diferite fronturi au produs Germania grave înfringeri. Mișcarea de rezistență dădea lovituri tot mai puternice hitleriștilor în țările aflate sub dominația lor. Puternica ofensivă sovietică începută la 20 august 1944 pe frontul Iași-Chișinău a pus co-

mandamentul german în imposibilitatea de a folosi o parte a efectivelor sale în lupta împotriva forțelor insurecționale române*. Încă în noaptea de 23/24 august, în unele zone ale țării (Moldova), forțe armate române și sovietice acționează în cooperare împotriva hitleriștilor.

În cadrul pregătirilor pentru răsturnarea dictaturii militarofasciste, Comitetul militar al forțelor insurecționale — stabilit la propunerea P.C.R. — elaborase un plan minuțios al operațiilor care urmau să se desfășoare pentru reușita acestor acțiuni. Printre obiectivele cele mai dificile ce stăteau în fața forțelor române în zilele insurecției, se înscria și anihilarea trupelor germane de pe teritoriul românesc. În

nordul Bucureștilor ele stăpneau aeroporturile Băneasa și Otopeni, precum și zona înconjurătoare. Aici se aflau puternice unități, formațiuni și servicii ale Luftwaffe, înzestrate cu cele mai moderne mijloace de radiocomunicație și cu o apărare antiaeriană masivă. Acestea beneficiau de terenurile de zbor propriu-zise, utilizabile atât de avioanele dislocate aici, cât și de cele care, eventual, ar fi venit din alte părți pentru a le aduce întăriri în oameni și materiale. De aceea, gruparea de forțe germane din nordul Capitalei constituia un real pericol pentru securitatea orașului, un obiectiv dificil de neutralizat numai cu forțe terestre. În acele zile, însă, forțele aeriene românești erau dispersate pe întreg teritoriul țării; o concentrare a lor era greu de realizat, dat fiind că unitățile aviației româ-

Bombs away — expresie specifică în aviația americană — „bombele au fost lansate” — care se transmitea prin interfon întregului echipaj aflat la bordul avionului.

* Vezi articolul din acest număr: **Insurecția — unica soluție.**

nești se aflau pe aerodromuri vecine sau folosite în comun cu aviația germană*, care ar fi repetat acțiunea și ar fi îngrunat executarea operației.

Apărea ca necesară o intervenție aeriană de la o bază îndepărtată, unde pregătirile de atac să fie făcute în siguranță, iar inamicul să fie luat prin surprindere. Mai era de dorit ca lovitura să fie executată în timpul unei singure acțiuni, acoperindu-se deodată întreaga suprafață avută în vedere. Aceasta presupunea un număr mare de bombardiere grele, cu o maximă capacitate de încărcare individuală cu bombe. În aceste condiții, misiunea nu putea fi executată decât de o mare unitate de bombardament strategic care, în același timp, să cunoască citic căile de acces la obiectiv, cit și punctele de apărare germane.

Analizând toate aceste elemente, Comitetul militar al insurecției a considerat că, în anihilarea trupelor germane din zona Băneasa-Otopeni, o contribuție importantă puteau aduce Forțele aeriene aliate din Mediterana. Executând un bombardament asupra celor două tercnuri de aviație stăpânite de trupele hitleriste, aviația anglo-americană, pe lângă faptul că sprijinea forțele insurecționale românești, putea scoate din luptă o parte importantă a Flotei 4 aeriene germane, care constituia încă o piedică în înaintarea trupelor sovietice și a acțiunilor Forțelor aeriene strategice din Mediterana (MASAF)**.

Cooperarea aviației anglo-americane cu forțele insurecționale românești a fost stabilită din vreme. În dimineața zilei de 23 august, printr-o

* Din cele 20 aerodromuri folosite atunci pe teritoriul României, șapte erau ocupate de aviația noastră, șapte de cea germană, iar restul de șase erau folosite în comun.

** În cadrul teatrului de operații din Mediterana exista un comandament al Forțelor aeriene aliate (americane, britanice, franceze etc.) denumit prescurtat MAAF, care cuprindea comandamente specializate de aviație tactică, strategică, de transport, de pară a convoaielor. Aviația strategică, MASAF, avea o componentă britanică — escadra (group) compusă din 205 bombardiere grele — și una americană — Armata 15 aeriană, înrândind circa 1 200 bombardiere grele și vînătoare de escortă. MAAF avea ca șef general la Caserta, iar MASAF la Bari, cu aerodromurile în zonele Foggia și Cerignola (Italia).

radiogramă cifrată trimisă din București la Cairo, i s-a cerut comandantului teatrului de operații din Mediterana, generalul Sir Henry Maitland Wilson, să ordone bombardarea aeriană a obiectivelor germane din zona Băneasa-Otopeni în ziua de 26 august, orele 12, dată fixată pentru declanșarea insurecției naționale antifasciste. Împrejurările cunoscute au făcut însă ca insurecția să înceapă chiar în ziua de 23 august.

Mesajul a ajuns la destinație

Această devansare impunea și modificarea datelor stabilite anterior. În acest scop, în zorii zilei de 24 august de pe aerodromul militar Boteni a decolat un echipaj al Societății L.A.R.E.S. (un avion LOCKHEED 10, înmatriculat YR-LEA) condus de pilotul Ștefan Mateescu***, avînd la bord pe colonelul Ștefan Niculescu. Acesta, pe lângă acceptarea de către noul guvern a condițiilor de armistițiu stipulate de aliați, transmitea și cererea ca bombardamentul asupra obiectivelor germane din nordul Capitalei să aibă loc neîntîrziat. Dar nici de această dată nu erau furnizate detalii exacte asupra zonei în care urma să fie executată operația.

Încă din primele ore ale dimineții de 24 august, ca urmare a unui ordin telegrafic strict secret transmis la orele 01,55 de comandamentul Grupului de armate „Ucraina de Sud”, generalul Gerstenberg, comandantul aviației naziste din România, a declanșat un atac împotriva forțelor insurecționale românești, încercînd să pătrundă în Capitală. Totodată, potrivit dispozițiilor O.K.W. au fost trimise în România, pe cale aeriană, întăriri din partea unor trupe germane aflate la Niș (Iugoslavia), precum și subunități de parașutiști. Dintre acestea, efectivele destinate să cucerească aerodromul Boteni au fost distruse în aer și pe sol de detașamente ale aviației noastre; cele îndreptate asupra aerodromului Popești-Leordeni au fost izgonite de focul puternic al apărării antiaeriene locale. În

schimb, pe aerodromul Otopeni au aterizat 14 avioane JUNKERS 52 și două MESSERSCHMIDT-323 „GIGANT”, care au debarcat 400 oameni și o importantă cantitate de armament. Prin transporturi ulterioare, în dimineața zilei de 26 august, germanii au ajuns să aibă în această zonă cîteva mii de trăgători, dotați cu 300-400 arme automate, 40-50 tunuri antiaeriene și anticar.

În zilele de 24 și 25 august, în Capitală, luptele terestre s-au desfășurat cu înverșunare; în același timp, aviația hitleristă a bombardat în numeroase rînduri orașul. În perimetrul Băneasa-Pipera-Pădurea Tunari-Otopeni-Odăile-Mogoșoaia-Băneasa, unde sosise și generalul Stahel**** (cel care reprimase răscola din Varșovia), trimis de Hitler cu misiunea de a înăbuși insurecția, luptele erau în toi. La 25 august, către seară, trupele românești terestre și cele din aeronautică, luptînd și ele terestru (parașutiști și elevi ai Centrului de instrucție) depuneau grele eforturi pentru a-i scoate pe hitleriști de pe pozițiile pe care le dețineau în satul Pipera și pădurea Băneasa.

Calătorie cu peripeții

Mesajul trimis cu avionul YR-LEA în dimineața zilei de 24 august a ajuns la destinație. El însă nu putea da reperate necesare unui raid efectuat cu sute de bombardiere. Era nevoie de date foarte recente despre situația trupelor române și germane aflate în mișcare pe un spațiu redus. Chiar dacă fuseseră date ordinele pregătitoare, MASAF nu putea acționa pînă cînd nu primea situația ultimă a liniei de contact între noi și hitleriști. Or, legătura directă și rapidă cu forțele aeriene din Mediterana nu putea s-o asigure decât aviația noastră. Între timp, în noaptea de 23 spre 24 august, aviatorii americani și britanici, foști prizonieri în România, au fost eliberați. La 25 august, șeful acestui grup (circa 1 200 oameni), locotenent-colonelul american James Gunn III, a luat contact pe aerodromul Popești-Leordeni cu subșeful Statului

*** Vezi Magazin Istoric, nr. 7-8/1989, articolul: Un avion decolează în zorii.

**** Vezi articolul: De ce a fost adus generalul Stahel la București, în Magazin Istoric, nr. 4/1968.

major al aerului din România, generalul Gheorghe Gîrleanu. Ofițerul american a solicitat un avion cu care să poată ajunge la o bază aeriană în Italia pentru a tranșa transportarea foștilor aviatori prizonieri în acea zonă. După examinarea mai multor variante, lui Gunn i s-a oferit soluția cea mai realistă: îmbarcarea pe un avion de vânătoare pilotat de un român, care să-l ducă la destinație. Iată cum mi-a descris, cîteva zile după aceea dată, generalul Gîrleanu pregătirea acestui zbor:

„Primisem ordinul de a mă ocupa personal de întărirea apărării Capitalei împotriva bombardamentelor germane, în care scop fusese dislocat și Grupul 9 vînătoare pe aerodromul Popești-Leordeni. Totodată, primisem o înștiințare telefonică privind expedierea în Italia a unui delegat al aviatorilor americani și britanici, foști prizonieri. Pentru această misiune s-a oferit căpitanul aviator C. Cantacuzino. Lt. col. Gunn era de față. Pilotul român a arătat că, dacă se montează la avionul său ME-109 G, de o singură persoană, un rezervor de combustibil suplimentar, l-ar putea transporta pe ofițerul american, luîndu-l pe locul ocupat normal de instalația radio. Acest spațiu era foarte redus, iar Gunn era un om voinic. Pilotul scotea că abia va putea ajunge la Bari sau Foggia, deși Gunn voia să fie dus la Caserta. Spre a nu fi interceptat de apărarea aliată, pe fuselajul și pe aripile avionului s-a vopsit drapelul american. Îndată după sosire, Lt. col. Gunn urma să transmită organelor de comandă ale MAAF sau direct la MASF, o hartă de navigație la scala 1 : 100 000 pe care am trasat (pe cit permiteau dimensiunile) situația din nordul Bucureștilor, cu indicarea zonelor ocupate de naștiți, anunțate telefonic cu puțin înainte. Urma ca, fie prin radio, fie prin pilotul român, la întoarcerea sa, să fim anunțați asupra orei cînd va începe bombardamentul. Cu toate că motorul n-a funcționat normal pe ultima parte a parcursului — peste Adriatică — cei doi aviatori au aterizat cu bine după două ore și ceva de zbor*. Pilotul

român s-a întors cu un avion american de vînătoare P-51 MUSTANG în dimineața zilei de 26 august, puțin înainte de orele 9, anunțînd că formațiile de bombardiere vor sosi la obiectiv cam după 45 minute. Am transmis aceasta imediat la Comandamentul Militar al Capitalei și la apărarea noastră antiaeriană*.

„Viața în București, și-a reluat cursul normal“

Încă din ziua de 25 august, orele 18,30, Marele Stat Major a trimis o notă prin care se cerea să fie luate măsuri pentru ca apărarea antiaeriană română să nu tragă în avioanele aliate care vor sosi în cursul zilei de 26 august. Aceeași informație a fost transmisă și organelor de comandă ale căror trupe erau angajate în luptele din spațiul de la nord de București.

Pe un cer parțial acoperit, la 26 august, către orele 9,30, în spațiul aerian al Capitalei au apărut „virfurile” formațiilor de bombardiere constituite din escadrile aparținînd escadrelor** de bombardament 5, 47, 49, 55 și 304 ale Armatei 16 aeriene a S.U.A. (există, încă, părerea că la acțiune ar fi luat parte și subunități britanice. Acest lucru nu este exclus, deoarece și englezii foloseau bombardiere B-24, dar n-am găsit nici o confirmare atestată documentar).

Prima formație, cuprinzînd 115 avioane CONSOLIDATED-VULTEA B-24 D. „LIBERATOR” (14 escadrile), a atacat partea de nord a aeroportului Băneasa și instalațiile naziste dintre aeroport și pădure, în timp ce a doua formație, alcătuită din 114 avioane BOEING B-17 G. „FLYING FORTRESS” (14 escadrile), a atacat aerodromul Otopeni și instalațiile Luftwaffe din pădurea învecinată. Ambele formații au acționat paralel și simultan, în dispozitiv compact orizontal (*stagger formation*), cu lansare

cutat în cadrul operației „Reunion” ducerea în Italia a celor aproape 1 200 foști prizonieri americani și englezi.

** În aviația militară americană cea mai mică unitate de bombardament greu era escadrila cu 8 avioane „la linie”. Un grup avea 4 escadrile, iar o escadră avea 2-4 grupuri.

pe eșaloane a cite 24-32 aparate deodată. La Băneasa au fost aruncate 258 tone bombe, iar asupra Otopenilor (inclusiv Walldlager — tabără germană) — au fost lansate 205 tone bombe***.

Aceleași formații bombardaseră, în marșul de apropiere, și obiective militare naziste din zona Giurgiu.

După o întrerupere de aproximativ o oră și jumătate, cît timp au durat bombardamentele și incendiile, gruparea căpitanului comandor T. Dobre a reluat atacul și a cucerit satul Pipera și acoperirile de la vest de sat. Tot atunci detașamentele general D. Onică și comandor Marin Anton au reușit să cucerască în mare parte satul și aeroportul Băneasa. În condițiile speciale de atunci, între atacul aerian și mișcările trupelor terestre au existat unele deficiențe de coordonare. Cauze obiective — inexistența unor marcaje terestre de delimitare a liniei trupelor românești, folosirea unor avioane grele, cu aptitudini manevriere limitate etc. — au făcut ca în această luptă aero-terestră să nu existe o perfectă cooperare tactică.

Bombardamentul executat în dimineața zilei de 26 august de către avioanele forțelor aeriene din Mediterană a contribuit la sfîrșirea rezistenței trupelor naziste din nordul Bucureștilor. Subiniindu-se acest fapt, în Comunicatul Marelui Stat Major Român din 27 august 1944, se arăta: „Camăradăria de arme cu marii noștri aliați s-a inaugurat prin acțiunea unei puternice formații aeriene anglo-americane”. În seara zilei de 26 august, postul de radio Londra a anunțat că bombardiere grele avînd bazele în Italia, au lovit aerodromul Otopeni și spațiul dintre acesta și aeroportul Băneasa, sprijinînd forțele insurrecționale românești în acțiunea de anihilare a armatelor hitleriste. La 28 august, orele 18,30, postul de radio Moscova a făcut cunoscut că „viața în București, și-a reluat cursul normal. Trupele române sustinute de aviația anglo-americană, au lichidat grupuri de rezistență din împrejurimile orașului”.

*** Valorile sînt confirmate în W.F. Graven și J. L. Cate, *The Army Air Forces in World II*, vol. III, Chicago, 1965, University of Chicago Press, p. 472.

* De la 27 august, timp de aproximativ 10 zile, 56 „fortărețe zburătoare” transformate pentru transport, cu puternice escorte de vînătoare, au exe-

23 August 1944:

un nou guvern își începe activitatea

**CINE SÎNTEȚI,
DOMNILOR
MINIȘTRI ?**

PARASCHIVA NICHITA

În fruntea guvernului format la 23 august 1944 s-a aflat generalul de corp de armată Constantin Sănătescu, unul din colaboratorii apropiați ai regelui Mihai I, care îndeplinea atunci funcția de șef al Casei militare regale și avea influență în rândurile unor cadre de comandă din armată. În calitate de reprezentant al cercurilor Palatului regal, genera-

lul C. Sănătescu participase la o serie de importante acțiuni pregătitoare evenimentelor de la 23 august 1944.

Majoritatea departamentelor (șase din totalul de nouă) și aproape toate funcțiile de subsecretari de Stat au fost încredințate unor generali și ofițeri superiori. Unii dintre aceștia avuseseră, înainte de 23 august 1944, funcții de conducere în

armată, dar, se desolidarizaseră de clica antonesciană și adăseră la ideea scoaterii României din războiul împotriva Națiunilor Unite. Generalul de corp de armată Mihail Racoviță, de pildă — căruia în guvernul Sănătescu i s-a încredințat Ministerul Apărării Naționale — se opusese, în calitate sa de comandant al Armatei 4, ordinelor și planurilor operative

germane și se pronunțase împotriva subordonării absolute și unilaterale a unităților românești comandamentelor hitleriste; generalul de divizie Gheorghe Potopeanu — devenit ministrul Economiei Naționale și Finanțelor — făcuse parte din guvernul antonescian, din care, însă, în mai 1941 demisionase, fiind în dezacord cu politica de subordonare economică a României față de Reichul hitlerist; în preajma zilei de 23 august 1944, fiind șeful Corpului 7 din Moldova, se alăturase militarilor antihitleristi. Alți membri ai guvernului aparțineau grupului de militari în rezervă, ostii lui Antonescu pentru că acesta, după ce preluase conducerea statului, îi îndepărtase din armată ca fiind-i adversari și devotați regelui Carol II. Este vorba de generalul de divizie Aurel Aldea — devenit la 23 august 1944 ministrul Afacerilor Interne — care fusese pus din oficiu în retragere la 10 iulie 1941, și de generalul Nicolae Marinescu, numit ministrul Muncii și Sănătății Publice — care fusese trecut în rezervă „prin demisie”, la 23 decembrie 1940. Generalii Constantin Eftimiu — numit ministrul Lucrărilor Publice și Comunicațiilor — și Ion Boițeanu — devenit ministrul Educației Naționale — făcuseră de asemenea parte din grupul de militari care înțelesese necesitatea scoaterii țării din războiul împotriva Națiunilor Unite.

Trei ministere au avut în fruntea lor civili: Afacerile Străine — pe Grigore Niculescu-Buzești, vechi funcționar superior în acest departament; Agricultură și Domeniile — pe Dumitru D. Negel, pe atunci administrator al Domeniilor Căpânei; ca ministru ad-interim la Justiție a fost numit Lucrețiu Pătrășcanu*, unul din cadrele de conducere ale P.C.R.

* La 7 septembrie a fost numit titular al departamentului Justiției Aurelian Căpâlnă, consilier la Înalta Curte de Casație și Justiție. La 4 octombrie 1944, când acesta și-a dat demisia, interimatul departamentului Justiției a fost încredințat lui Dumitru Negel, ministrul Agriculturii și Domeniilor.

Așadar, toți titularii de departamente făceau parte din grupări politice sau militare nemulțumite de aservirea României Germaniei hitleriste, erau antiantonescieni și interesați în scoaterea țării din războiul împotriva Națiunilor Unite.

În guvern au fost incluși, în calitate de miniștri fără portofoliu, câte un reprezentant al celor patru partide politice, care constituiseră, la 20 iunie 1944, Blocul Național-Democratic (Lucrețiu Pătrășcanu — P.C.R., Constantin Titel-Petrescu — P.S.D., Iuliu Maniu — P.N.Ț. și Constantin I.C. Brătianu — P.N.L.). Aceasta arată că guvernul era în asentimentul principalelor partide politice din țară și prin ele al întregii opinii publice. J. Mocsony Stircea — unul din oamenii cei mai apropiați ai regelui Mihai — spune în memoriile sale că prezența reprezentanților celor patru partide în guvern a fost necesară „pentru a da guvernului nimbul uniunii între Coroană și Blocul Național-Democratic, conform celor stipulate cu aliații în vederea semnării armistițiului”**.

Reprezentanții B.N.D. au avut un rol deosebit în guvern. Faptul că n-au fost titulari de departamente, ci miniștri fără portofoliu, a fost interpretat uneori ca fiind echivalent cu o prezență formală a acestora în cadrul Consiliului de Miniștri. În realitate, cei patru reprezentanți ai B.N.D. au girat din punct de vedere politic întreaga activitate guvernamentală. Pozițiile lor comune, precum și divergențele dintre ei și-au pus puternic amprenta pe numeroasele soluții adoptate. Asupra principalelor decrete-legi care urmau să fie supuse dezbaterilor și aprobării Consiliului de Miniștri, se pronunțau mai întâi reprezentanții partidelor din B.N.D. De regulă, măsurile cu caracter politic nu erau discutate, dacă la ședința respectivă a Consiliului de Miniștri lipsea vreunul din reprezentanții acestor

** Arhiva I.S.I.S.P., Mocsony Stircea, *Memorii*, vol. III, p. 1516.

partide. Pentru a se evita amănarea adoptării unor legi din asemenea motive, s-a stabilit ca, în cazul în care unul din cei patru miniștri n-ar putea participa la unele reuniuni ale guvernului, să delege o altă persoană care să-i țină locul. În virtutea acestui procedeu, în perioada 30 august - 15 septembrie 1944, la ședințele Consiliului de Miniștri a participat, din partea P.C.R., Ion Gheorghe Maurer, în locul lui Lucrețiu Pătrășcanu, care se afla atunci la Moscova, în fruntea delegației pentru semnarea armistițiului.

Guvernul format la 23 august 1944 cuprindea astfel reprezentanți ai cercurilor Palatului regal, ai grupării antihitleriste din armată și ai principalelor partide politice, burgheze și muncitorești din țară — forțe politice și militare aflate deseori în divergențe principiale și de clasă, dar interesate în doborârea regimului antonescian, în scoaterea României din războiul hitlerist și în asigurarea independenței ei naționale.

Obiective antifasciste de interes național

Deși profund deosebiți din punct de vedere social-politic și ideologic, ca urmare a contradicțiilor dintre clasele și forțele sociale, economice, politice, pe care le reprezentau, membrii guvernului s-au întlnit atunci pe poziții comune sau apropiate, în problemele majore ale țării, fiind interesați în acel moment în înfăptuirea unor deziderate de interes național, în lupta împotriva hitleriștilor și horthyștilor.

În programul expus în declarația citită la radio în seara de 23 august și care a fost publicată în dimineața zilei următoare, guvernul se angaja să asigure încheierea armistițiului cu Națiunile Unite, participarea armatei române alături

Generalul Constantin Săndătescu, Lucrăreșu Pătrășcanu și Constantin Titel-Petrescu discutând cu un colonel sovietic din Comisia aliată de control

de armata sovietică la lupta pentru curățirea întregului teritoriu al țării de trupele hitleriste și horthyste și să reînstaureze în viața de stat vechile principii constituționale. „Regimul politic pe care îl vom înființa — se menționa în declarație — va fi un regim democratic, în care libertățile publice și drepturile cetățenești vor fi garantate și respectate”.

Anunțând că a acceptat armistițiul oferit de Națiunile Unite și că era hotărât să acționeze pentru eliberarea părții de nord a Transilvaniei, guvernul a declarat că „România consideră de azi înainte Națiunile Unite ca națiuni prietene. Recunoașterea de către guvernele de la Moscova, Londra și Washington a nedreptății făcute României prin Dictatul de la Viena deschide posibilitatea ca armatele românești, alături de armatele aliate, să elibereze Transilvania de nord de sub ocupația străină”.

Prin obiectivele declarației sale, guvernul de la 23 august ca și proclamația regelui — angaja România alături de Națiunile Unite în lupta împotriva Germaniei naziste și a Ungariei horthyste.

Toate aceste obiective fuseseră preconizate de partidul

comunist încă în **Platforma program** din 6 septembrie 1941 și ele fuseseră acceptate de către P.S.D., P.N.T. și P.N.L. ca bază de colaborare cu comuniștii în cadrul Blocului Național-Democratic*. În primele declarații și manifeste după 23 august 1944, C.C. al P.C.R. a apreciat că obiectivele care formau programul guvernului constituiau temeiul participării sale în formațiunea guvernamentală și a chemat pe toți cetățenii țării să lupte fără cruțare, cu toate armele, împotriva hitleriștilor și agenților acestora, pentru eliberarea țării, lichidarea rămășițelor regimului fascist și asigurarea independenței naționale. „Cetățeni patrioți! Sprijiniți guvernul patriotic național și lupta poporului român, contra nemților”, glășuia apelul C.C. al P.C.R. adresat poporului la 26 august 1944.

De asemenea, Partidul Social-Democrat, în manifestul publicat la 25 august 1944, a explicat intrarea sa în guvern prin aceea că a înțeles

* Vezi Magazin Istoric, nr. 7-8/1969, articolul: **Obiective de luptă independente**, de C. Nicolae și nr. 6 și 7/1974, articolul: **Politica de alianțe a P.C.R. în pregătirea și realizarea insurjecției naționale antifasciste**, de Mircea Mușat și Vasile Arimăș.

„să contribuie la salvarea țării pe care continuarea războiului ar fi dus-o la o pierire sigură. În 28 august 1944, Comitetul executiv al P.S.D. a chemat cetățenii Capitalei să sprijine din toate puterile guvernul, pentru ca hitlerismul să fie zdrobit. „Toți românii, fără deosebire, muncitori, funcționari, liber profesioniști, precum și toți aceia care țin ca țara lor să fie liberă și stăpână pe destinele sale — se spunea în chemarea P.S.D. — să nu mai stea în pasivitate, ci să se considere din acest moment mobilizați în slujba patriei”.

Declarații de susținere a guvernului și chemări către populație de a acționa pentru îndeplinirea programului acestuia au făcut și partidele Național-Tărănesc și Național-Liberal. Apelul către țară al P.N.L. din 24 august 1944 a chemat populația să sprijine guvernul în lupta pentru libertate, pentru independența României și unitatea neamului. P.N.L. — se spunea în apel — „vă cheamă să faceți zid în jurul Coroanei și să dați tot sprijinul guvernului susținut de B.N.D. pentru a duce la bun sfârșit sarcina grea pe care și-a luat-o de a salva țara și de a pregăti ziua în care drepturile constituționale vor fi reasezate la temelia vieții noastre publice”.

Secretariatul central al P.N.T., în circulara dată la 25 august 1944, a indicat sefiilor de organizații locale să ia imediat contact cu reprezentanții partidelor din B.N.D. „pentru a duce o acțiune comună în sensul aplicării practice pe teren a programului blocului”.

Pe lângă aceste luări de poziție în mod separat, cele patru partide politice și-au exprimat și în comun atitudinea lor față de guvern în **Manifestul Blocului Național-Democratic**, publicat în 26 august 1944. „Cetățeni și ostași — se spunea în acest document — B.N.D. sprijină guvernul constituit de Maiestatea Sa cu scopul de a realiza armistițiul, de a scoate pe germani din țară și pentru a desființa regimul dictatorial.

Uniți-vă și luptați împreună contra trădătorilor germani”.

Chemările de mai sus au găsit un puternic răspuns în rândurile maselor largi ale populației, cuprinse de entuziasm având și efervescență revoluționară în urma doborârii dictaturii fasciste.

Convergențe și divergențe

Guvernul prezidat de generalul C. Sănătescu a depus mari eforturi pentru a putea face față problemelor numeroase și complexe ce se cereau rezolvate. Nu puține au fost săptămânile în care Consiliul de Miniștri s-a întrunit aproape în fiecare zi*. De regulă, în asemenea ședințe se dezbăteau câte cinci-șase probleme, dar au fost și zile în care Consiliul de Miniștri a avut o ordine de zi alcătuită din 18-20 puncte.

Guvernul și-a început activitatea prin scoaterea României din războiul antisovietic și alăturarea ei la coaliția anti-hitleristă, prin organizarea operațiilor militare pentru curățirea întregului teritoriu al țării de trupele hitleriste și horthyste și prin adoptarea unor

măsuri cu caracter democratic în politica internă.

Din analiza dezbaterilor purtate în Consiliul de Miniștri și din hotărârile adoptate, rezultă că, printre preocupările majore ale guvernului, pe prim plan s-au situat cele legate direct de operațiile militare. Forțele insurecționale trecuseră la luptă deschisă contra trupelor germane încă din noaptea de 23 spre 24 august; guvernul a consacrat de fapt starea de război cu Reichul din acea noapte și a făcut o declarație de război corespunzătoare la 24 august orele 16.30. Lupta împotriva Germaniei naziste și Ungariei horthyste, pentru eliberarea părții de nord a Transilvaniei a unit într-un front comun toate forțele politice și sociale principale din țară, de la clasa muncitoare și pînă la grupările burgheze nefasciste.

Șefii diferitelor departamente și partidele politice reprezentate în guvern au chemat poporul, muncitorii și funcționarii să sprijine cu toate forțele lor războiul antihitlerist. De exemplu, la 27 august 1944, printr-un ordin circular, ministrul Afacerilor Interne, generalul Aurel Aldea a cerut organelor din subordinea sa: „Urmăriți cu precădere problemele ce stau în directă legătură cu starea de război: ordinea și siguranța publică, comunicații, viața economică”. La 7 septembrie, ministrul Lucrărilor Publice și al Comunicațiilor, general C. Eftimiu a adresat un apel către funcționarii și muncitorii din acest departament, chemându-i să participe din plin la refacerea construcțiilor publice, a drumurilor, a podurilor, căilor ferate, a liniilor telefonice și telegrafice, a instalațiilor de energie electrică. „Nu este nici un moment de pierdut — se spunea în apel — orice ezitare fiind numai în folosul dușmanilor noștri, care în deznădejdea lor, pe ascuns sau pe față, este sigur că vor încerca încă, să împiedice munca voastră de reconstrucție”.

Imediat după instaurarea sa, guvernul a schimbat radical orientarea politicii externe a țării, o atenție deosebită fiind

acordată problemelor privind reglementarea situației juridice a României pe plan internațional. La 12 septembrie 1944, delegația guvernului a semnat la Moscova Convenția de armistițiu, care a consfințit starea de fapt a ieșirii României din războiul antisovietic și participarea sa la războiul antihitlerist, alături de Națiunile Unite. Îndeplinirea obligațiilor prevăzute în Convenția de armistițiu a devenit una din sarcinile centrale ale guvernului.

Concomitent cu activitatea pusă direct în slujba războiului antihitlerist, guvernul a rezolvat și alte probleme importante decurgând din noua orientare a politicii externe românești. Prizonierii sovietici și ai celorlalte mari puteri din coaliția antihitleristă, aflați în diferite lagăre din România, au fost puși în libertate. Majoritatea agenților Gestapoului și persoanele care lucraseră cu ei au fost internați în lagăre.

În domeniul politicii interne, conform noii orientări în care se angajase, guvernul a trecut la abolirea principalelor legiuri antonesciene și a îngrădirilor impuse prin ele și a instituit un regim constituțional democratic. Au fost desființate lagărele de concentrare și au fost puși în libertate deținuții politici condamnați pentru activitate revoluționară, democrație și antifascistă pe baza legislației represive din 1940-1944 și a legilor antimuncitorești din perioada antebelică. La 31 august 1944 a fost repusă parțial în vigoare Constituția din 1923, prin care s-a recunoscut tuturor cetățenilor români, fără deosebire de starea socială, de limbă sau de religie, egalitatea în fața legilor, dreptul de întrunire și asociere, libertatea presei, a cuvântului și a conștiinței.

P.C.R. a sprijinit guvernul în toate acțiunile sale pozitive; prin contribuția directă a reprezentantului său în guvern, partidul comunist a fost inițiatorul unor importante măsuri democratice, antifasciste în domeniul politicii interne. Decretele-legi, adoptate în seara de 23 august 1944, prin care s-a acordat amnistie generală și s-au desființat lagărele de internare pentru deținuții antifasciști, au fost inițiate de

* Aprecierea se referă la săptămânile cuprinse între 26 august - 1 septembrie; 25 septembrie - 1 octombrie; 3-10 octombrie și 20-25 octombrie 1944.

P.C.R. De asemenea, partidul comunist a fost inițiatorul și susținătorul cel mai hotărât al acțiunii de curățire a aparatului de stat și întreprinderilor particulare de rămășițele fasciste.

Sub presiunea partidelor de stînga și a maselor muncitorești, precum și ca urmare a unor avertismente date de marile puteri din coaliția antihitleristă, Consiliul de Miniștri a adoptat la 17 septembrie decretul-lege privind la purificarea administrației publice, iar la 6 octombrie legea care împuternicea guvernul să ia măsuri pentru sancționarea celor vinovați de instaurarea dictaturii militarofasciste și de participarea României la război alături de Germania nazistă. În unele departamente și verigi ale aparatului de stat s-a trecut la scoaterea elementelor fasciste, reacționare. Au fost arestați funcționari superiori de stat antonescieni și unele cadre ale fostei mișcări legionare. Din relatările presei vremii rezultă că, pînă la data de 20 octombrie 1944, fuseseră arestați circa 1 357 legionari — foști șefi de organizații, participanți la rebeliunea din ianuarie 1941, foști membri ai poliției legionare ș.a.

Privind în ansamblu activitatea guvernului, se poate spune că ea s-a caracterizat prin consecvență și măsuri eficiente în realizarea sarcinilor patriotice, antihitleriste, ce și le asumase și că acțiunile întreprinse în vederea lichidării rămășițelor dictaturii militarofasciste au pus bazele intrării unui regim democratic în viața de stat.

În privința conținutului și sferii de extindere a acestui regim, s-au manifestat tot mai evident puncte de vedere divergente între partidele muncitorești și cele burgheze din gu-

vern. Unii miniștri (Iuliu Maniu, general Emil Gheorghiu — subsecretar de Stat pentru Aviație, Valeriu Georgescu — subsecretar de Stat al Industriei, Comerțului și Minelor ș.a.) au încercat să determine limitarea drepturilor muncitorilor de a se organiza și a participa la viața politică.

Desfășurarea evenimentelor politice și îndeosebi dezvoltarea luptei revoluționare a maselor populare ridica noi cerințe în fața guvernului și a partidelor politice, deschidea noi perspective luptei oamenilor muncii. Dar guvernul, datorită majorității sale burgheze, nu era interesat să asigure evoluția țării pe o cale consecvent democratică, așa cum doreau masele populare, fapt demonstrat, printre altele, de înecetinea cu care trecuse la adoptarea unor măsuri concrete privind curățirea aparatului de stat de rămășițele fasciste, și pedepsirea vinovaților de dezastrele țării. Ceva mai mult, au existat și încercări — izolate e drept — ca cele ale ministrului Afacerilor Interne, generalul Aurel Aldea, de a folosi metode represive împotriva intervenției maselor muncitorești și țărănești în accelerarea purificării aparatului de stat de elementele reacționare.

În cadrul coaliției largi antihitleriste ce acționase cu succes, conform planului P.C.R., în pregătirea și înfăptuirea insurecției din August 1944, începeau să se delimiteze, în funcție de interesele lor de clasă, partidele muncitorești, care militau pentru înfăptuirea unor prefaceri social-politice înnoitoare, fundamentale și cercurile conducătoare ale P.N.Ț. și P.N.L., preocupate doar de a asigura revenirea la viața de stat anterioară instaurării dictaturii regale și de a stăvili revoluția populară. S-au de-

semnat tot mai clar două concepții de clasă, antagoniste: aceea a cercurilor reacționare și a monarhiei, care considerau actul de la 23 August ca act final al luptei populare, societatea românească urmînd să rămînă așa cum fusese în trecut și aceea a forțelor democratice, revoluționare, a maselor populare, pentru care insurecția constituia doar începutul luptei pentru realizarea unor transformări sociale profunde, de natură să înlocuiască radical vechile stări de lucruri și să ducă la fătura unei noi orînduirii sociale — societatea socialistă. În asemenea condiții, partidul comunist a pus în mod public problema înlocuirii guvernului format la 23 august 1944, în majoritate din reprezentanți ai burgheziei, cu un guvern în care forțele muncitorești-țărănești să fie mai larg reprezentate.

Prin componență, program și activitatea desfășurată, guvernul instaurat la 23 august 1944, avea după opinia noastră, un caracter de uniune națională antihitleristă și antifascistă, fiind exponentul forțelor patriotice, democratice, antifasciste din România; el a rezolvat, în interesul imensei majorități a poporului, problemele majore de urgență ale momentului istoric respectiv. Prin aceasta, poate fi denumit, de asemenea, guvern patriotic național sau al salvării naționale.

În confruntarea cu lupta revoluționară, ce se dezvoltă cu impetuozitate și cu cerința maselor populare de a fătura o democrație nouă, superioară celei burgheze, majoritatea membrilor acestui guvern s-au postat însă pe poziții conservatoare, ceea ce a făcut ca echipa guvernamentală, în ansamblul său, să devină — potrivit legilor ireductibile ale revoluțiilor — o frînă în mersul înainte al țării.

Viitorul nostru concurs — dotat cu importante și numeroase premii — va începe în nr. 9/1974. Pentru a putea răspunde corect la întrebări, păstrați și citiți cu atenție TOATE numerele din anul acesta ale revistei MAGAZIN ISTORIC

STĂPÎNI PE DESTINELE NOASTRE

C. NICOLAE

Cum era firesc, actul istoric de la 23 August 1944 a început în cel mai strict secret, forțele insurecționale române beneficiind astfel și de efectele surprizei provocate inamicului. Din cauze multiple, principalele puteri aliate din coaliția antihitleristă nu au cunoscut data începerii insurecției și pregătirile concrete făcute în acest sens de forțele politice și militare insurecționale, deși anterior au existat legături cu reprezentanții ai acestor țări*. Dar ecourile marilor evenimente care au avut loc au străbătut cu rapiditate țara și toate meridianele lumii.

România își afirmă suveranitatea

Primele documente de stat cu caracter intern și extern, care au marcat și prima manifestare publică și diplomatică de suveranitate a României, după patru ani de dominație germană, au fost **Proclamația regală** — al cărei proiect a fost redactat de un reprezentant al P.C.R.** — și **Declarația** noului guvern. Afirmarea restabilirii suveranității și a independenței politice a rezultat limpede din conținutul acestor documente: „Poporul nostru înțelege să fie singur stăpîn pe soarta sa” și „de

* Din unele surse, rezultă că organizatorii acțiunii au trimis prin cifru în noaptea de 22 spre 23 august 1944 o telegramă la Ankara, prin care solicitau plenipotențiarului român să comunice reprezentanților puterilor aliate la Cairo, că opoziția din România a hotărât să încheie armistițiul, să răstoarne guvernul lui I. Antonescu și să întoarcă armele contra Reichului. Se pare că aceasta comunicare nu a avut timpul necesar să ajungă la destinație până în după-amiaza de 23 august. Cît privește data începerii acțiunii, în telegramă se specifică 26 august, așa cum se hotărîse inițial. Deci, aliații nu au cunoscut că trecerea României în tabăra lor se va produce la 23 august 1944 — n.a.

** Proiectul a fost discutat cu împuterniciții ai Palatului regal și definitivat în cadrul a două ședințe ale majorității participanților la pregătirea insurecției — n.a.

acum înainte înțelegem să fim stăpîni pe destinele noastre”.

Desprinderea României din războiul dus alături de Germania hitleristă și trecerea sa în tabăra Națiunilor Unite a fost un act de politică externă de cea mai mare însemnătate. „Din acest moment — se specifica în proclamație — încetează lupta și orice act de ostilitate împotriva armatei sovietice, precum și starea de război cu Marea Britanie și Statele Unite”.

Cele două documente proclamau totodată alăturarea României coaliției țărilor antifasciste și consemnau ca un drept suveran și legitim al poporului nostru hotărîrea de a trece la eliberarea țării de sub dominația nazistă. Pe de altă parte ele constituiau un ordin pentru armată și o chemare adresată întregului popor de a lupta fără cruțare, cu armele în mîni, împotriva tuturor celor care s-ar fi opus hotărîrilor luate, de a apăra independența și dreptul sacru al țării de a-și decide singură soarta. „Alături de armatele aliate și cu ajutorul lor — se sublinia în primul document — mobilizînd toate forțele națiunii, vom trece hotarele impuse prin actul nedrept de la Viena pentru a elibera pămîntul Transilvaniei noastre

de sub ocupația străină. Oricine s-ar împotrivi hotărîrii noastre liber luate și care nu atinge drepturile nimănui este un dușman al neamului nostru. Ordonăm armatei și chem poporul să lupte prin orice mijloace și cu orice sacrificii împotriva lui [...] De curajul cu care ne vom apăra cu armele în mînă **independența** împotriva oricărui atentat **la dreptul nostru de a ne hotărî singuri soarta** depinde viitorul țării noastre”. [subl. a.]

Conținutul celor două documente, atît din punct de vedere al politicii externe cît și al celei interne, se înscria pe linia orientării partidului comunist, orientare care stătea la baza programului Blocului Național-Democratic și al guvernului nou instaurat. Difuzarea lor prin radio în noaptea de 23 spre 24 august 1944, le-au făcut rapid cunoscute în toate capitalele puterilor aliate ale coaliției antifasciste și ale majorității țărilor lumii.

Lupta pentru timp

Orientarea nouă exprimată în cele două documente a fost însoțită de măsuri active, de o acțiune militară concretă, întoarcerea armelor împotriva Germaniei.

11 octombrie 1944: din nou în străvechiul oraș româneesc (trupele noastre pe străzile Clujului eliberat)

De la început, forțele insurecționale, în frunte cu P.C.R., considerau că o înfruntare violentă cu armata germană era iminentă. Ele erau conștiente că Hitler nu se va putea împăca cu situația creată și nu va concepe ca trupele sale să părăsească de bunăvoie România, fără de importanță deosebită pentru Reich, mai ales că precedente asemănătoare (reacția împotriva Italiei și a insurecției din Varșovia) confirmaseră din plin această convingere. Ca atare, conducerea insurecției române a căutat să mențină inițiativa și să câștige bătălia vitezei în ocuparea dispozitivelor de luptă. Orice întârziere a reacției germane constituia atunci pentru forțele insurecționale, un timp deosebit de prețios pentru asigurarea victoriei.

În aceste condiții, propunerea ultimativă făcută germanilor de rege și de unii reprezentanți ai guvernului de a se retrage neîntârziat din România întrucât, în caz contrar, armata română și întreg poporul vor riposta cu toate forțele, a fost considerată ca o posibilitate care oferea forțelor noastre un minimum de răgaz pentru a fi în măsură să acționeze în forță.

Relatînd unele aspecte ale acestei probleme, Lucrețiu Pătrășcanu, într-un articol din 23 august 1945, sublinia: „Am rămas la Palat pînă la ora 2 noaptea [este vorba de noaptea de 23 spre 24 august 1944 — n.n.] pentru a aștepta acolo desfășurarea evenimentelor. Așteptam reacțiunea germană. Mai era apoi problema ridicării de la Palat a lui Antonescu și a celorlalți patru și punerea lor în siguranță. Se dăduse dispoziția ca o echipă din gărzile patriotice să ridice pe Antonescu, întrucît noi [P.C.R. — n.n.] ne asumaserăm răspunderea de a-i ține sub pază. După ora 1, Antonescu și ceilalți sînt scoși din Palat, într-o mașină specială. Un al doilea hop greu fusese astfel trecut. La ora 2, sosesc la Palat generalii nemți Hansen și Gerstenberg care dau asigurări generalului Sănătescu că nemții nu vor începe ostilitățile împotriva armatei române. Mi-am dat seama că este vorba de o nouă minciună nazistă, dar era tot att de clar că am cîștigat cîteva ceasuri. Și aceasta în împrejurările de atunci însemna foarte mult”. În scurtă vreme unitățile românești din București, intrate în dispozitivele de luptă, erau gata de acțiune;

în provincie, toate celelalte forțe militare primiseră ordinele de luptă necesare. În momentul în care generalul Gerstenberg — care își călcasese cuvîntul dat — a început pregătirile de ofensivă asupra Capitalei, trupele române au primit ordinul să ia cu asalt obiectivele germane. Ofensiva dușmanilor fusese devansată astfel cu aproape două ore.

La 24 august, în București și în alte zone ale țării, luptele s-au desfășurat cu înverșunare. În aceeași zi, guvernul român a declarat în mod oficial război Germaniei. În acest sens, la orele 16,30, a fost difuzată prin radio o declarație guvernamentală, care, a doua zi (25 august 1944), a fost publicată în presă. Printre altele, în declarație se arăta: „Guvernul român ordonă armatei noastre să înceapă lupta în toată țara împotriva germanilor în vederea eliberării teritoriului. De asemenea, întreaga populație este invitată să dea tot concursul armatei noastre”.

În ziua de 27 august 1944, cînd Bucureștii erau complet eliberați, cînd puternica grupare germană care se găsea în vecinătatea nordică a orașului se afla în pragul prăbușirii, constrînsă și atacată din mai

multe părți de forțele române, iar în majoritatea celorlalte regiuni ale țării garnizoanele și rezistențele germane suferiseră însemnate pierderi și înfrînger, reprezentanții Legației germane Killinger* și Clodius — după cum înștiința guvernul, ministrul de Externe român — au anunțat că sînt dispuși ca trupele germane să înceteze ostilitățile cerînd însă să fie lăsate libere. Era un semn că inamicul căpătase certitudinea unei înfrîngerii inevitabile.

În unanimitate, guvernul român a respins categoric această solicitare, considerînd ca acceptabilă, fără a înceta războiul contra Germaniei, numai o capitulare necondiționată, în care caz toți militarii germani care se aflau în aria de desfășurare a insurecției trebuiau să depună armele și să devină prizonieri ai forțelor române. După cum se știe o astfel de capitulare nu a avut loc, iar armata română a înfrînt definitiv toate rezistențele germane din zonele ei de acțiune.

Alături de Națiunile Unite

Concomitent cu luarea acestor măsuri diplomatice și militare față de adversar, s-a acordat întreaga atenție stabilirii legăturilor cu puterile aliate (U.R.S.S., Anglia, S.U.A.) pentru a le înștiința despre evenimintele din România și a se lua contactele necesare în vederea colaborării în lupta împo-

triva Germaniei naziste. În acest scop, guvernul român a trimis pe calea aerului în zorii zilei de 24 august 1944 un emisar în Turcia. Acesta trebuia ca, prin intermediul ministrului nostru la Ankara, să înmîneze reprezentanților puterilor aliate din capitala Turciei importante documente oficiale. Ele făceau cunoscut că: guvernul antonescian a fost înlăturat și arestat; România a încetat lupta armată împotriva U.R.S.S. și starea de război cu Anglia și S.U.A., trecînd de partea Națiunilor Unite; armata română a început lupta contra trupelor germane; noul guvern român acceptă propunerile de armistițiu sovietice și este gata să trimită în acest scop o delegație pentru încheierea unei convenții. Într-unul din documente — după cum a consemnat ulterior trimisul nostru — a fost înfățișată ultima situație a trupelor române de pe frontul din Moldova și cea operativă a forțelor militare din zona interioară; se solicita aliaților o colaborare în sensul intensificării ofensivei sovietice la aripa de sud a frontului sovieto-german și executarea de bombardamente aeriene asupra unor obiective germane din România. Emisarul român a sosit la Istanbul în dimineața aceleiași zile, fiind primit cu prietenie de autoritățile turcești, care și-au exprimat admirația față de acțiunea curajoasă a țării noastre. După primirea documentelor, ministrul plenipotențiar al României a plecat la Ankara unde le-a înmînat reprezentanților celor trei mari puteri.

Pentru a preîntîmpina o eventuală surpriză survenită în timpul deplasării emisarului, Ministerul de Externe român a expediat, concomitent, pe adresa Legației române din Ankara, o telegramă cifrată, datată 24 august 1944, ora 4, în care, printre altele, se comunica: „Noul guvern are intențiunea de a semna imediat armistițiul și de a contribui cu toate forțele țării la eliminarea de pe

întreg teritoriul român a germanilor...”. În încheiere, se cerea legației să informeze „de îndată toate legațiunile noastre despre formarea noului guvern și despre hotărîrea României de a rupe cu Germania”. Această ultimă cerință se explică prin faptul că multe dintre reprezentanțele noastre diplomatice se aflau în țările dominate de Germania, iar legătura telegrafică și prin fir cu străinătatea nu se putea face decît prin Turcia.

Mesajul guvernului român înmînat de către plenipotențiarul nostru la Ankara reprezentanților celor trei puteri aliate, a fost făcut public de către Comisariatul Poporului pentru Afacerile Străine al U.R.S.S. Într-o comunicare radiodifuzată în noaptea de 26 august 1944: „La 25 august, ministrul României la Ankara, în urma instrucțiunilor primite [...] a vizitat pe ministrul sovietic la Ankara, Vinogradov, și i-a înmînat o notă în care guvernul român comunica guvernului sovietic că regele României a înlăturat pe mareșalul Antonescu din postul său și a numit pe generalul Sănătescu președinte al Consiliului de Miniștri [...]. Noul guvern a hotărît să semneze imediat armistițiul și să procedeze cu ajutorul tuturor forțelor la completa expulzare a tuturor germanilor de pe teritoriul român”.

Totodată, comunicarea sovietică conținea și unele date despre situația militară a forțelor insurrecționale române: „După informații la dispoziția Comisariatului Poporului pentru Afacerile Străine, Bucureștiul se află ferm în minile noului guvern român al generalului Sănătescu. Misiunea militară germană, în frunte cu generalul Hansen și alți germani, a fost internată. Mareșalul Antonescu a fost arestat și se află sub pază [...]. Forțele române au ocupat trecătorile din Carpați și dau lupte contra germanilor ce se retrag spre vest de pe frontul germano-sovietic”.

* Ministrul hitlerist mai era decît în viață și în ziua de 27 august.

În legătură cu sinuciderea lui Killinger au circulat mai multe variante, toate indicînd însă faptul că evenimentul s-ar fi produs în zilele de 25-26 august. Ziarul *Scintila*, din 6 septembrie 1944, publică o notă cuprinzînd declarația doctorilor Ruge și Raiss:

„În ziua de 2 septembrie 1944, între orele 13-14, am văzut cadavrele ministrului baron von Killinger și secretarilor sale, Heila Petersen, la Legația germană.

După felul cum au fost găsite aceste cadavre, este vorba în ambele cazuri de sinucidere prin împușcare în frunte.

Nu sositim necesară o autopsie.

București, 3 septembrie ss/Raiss, general medic
1944
ss/prof. dr. Ruge, medic de marină”

La 26 august 1944, reprezentantul Legației române la Ankara a comunicat la București: „Ajutorul cerut sub formă de bombardament al anumitor ținte ne va fi dat conform cererilor noastre“. În aceeași zi, avioane ale flotei aeriene aliate din Mediterana au bombardat gruparea de forțe germane din zona Băneasa - Otopeni care se afla în luptă cu trupele române*. Cît privește armatele sovietice, ele au continuat cu vigoare ofensiva la flancul de sud al frontului, zdrobind rezistența hitleristilor și împiedicîndu-i pe aceștia să-și trimită rezervele împotriva insurecției.

În zilele ce au urmat, guvernul român, prin legația noastră din Turcia, a continuat demersurile diplomatice pîngă reprezentanțele puterilor aliate. La 27 august, Legația română a comunicat că „s-a primit o telegramă de la Cairo, în care se arată că armistițiul urmează să fie semnat de către dl. Molotov împreună cu ambasadorii britanici și americani și delegatul României“. Ca urmare, la 29 august, cînd insurecția era pe punctul de a învinge pe întreaga ei arie de desfășurare, capitala țării fiind deja eliberată de 2-3 zile, o delegație română a plecat la Moscova pentru încheierea armistițiului. Ea a avut ca președinte pe Lucrețiu Pătrășcanu (reprezentant al P.C.R.). Călătorind cu un avion care a decolat în zorii acelei zile de pe aerodromul Popești-Leordeni, delegația** a făcut un popas la Odesa, unde a fost primită de autoritățile civile și militare sovietice. Reprezentanții sovietici s-au interesat asupra modului cum s-a desfășurat insurecția română și asupra succeselor obținute. În aceeași zi, delega-

ția noastră a sosit la Moscova. Convenția de armistițiu s-a încheiat la 12 septembrie 1944.

Sub semnul colaborării

P.C.R. și celelalte forțe politice cu care a conlucrat au acordat o grijă deosebită stabilirii unei colaborări directe între comandamentele române și cele sovietice care acționau pe teritoriul patriei noastre. În scopul reglementării acestei probleme guvernul român a acționat atît pe cale diplomatică, cît și prin corespondență adresată de diferite comandamente de arme române comandamentelor de resort sovietice. În diferite zone din Moldova, comandanții români, luînd legătura cu cei sovietici, au reușit să stabilească pe loc măsuri de cooperare.

La 26 august, într-o ședință a Consiliului de Miniștri s-a hotărît trimiterea unui delegat al guvernului să ia legătură cu unul din comandamentele sovietice superioare. Chiar în aceea zi s-a luat un prim contact cu un comandament de armă. La 28 august, unul din miniștrii români a ajuns la comandamentul frontului 3 ucrainean. El a stabilit cu generalul Tolbuhin escala delegației române de armistițiu pe aerodromul Odesa. Apoi a discutat modalitatea de aprovizionare a trupelor sovietice pe teritoriul României, organizarea trimerii reciproce de ofițeri de legătură pe lîngă comandamentele de mari unități și unități în vederea cooperării de luptă, problema reintroducerii administrației românești în acele localități din Moldova de unde autoritățile române se evacuasera și alte probleme militare și administrative. Pentru unele dintre ele, generalul Tolbuhin și-a dat consimțămîntul, pentru altele, considerînd că-l depășesc, a promis că va consulta forurile sale superioare. Totodată, el a arătat că are ordin să ajungă

la granița româno-bulgară și, în acest sens, trupele sale se deplasează prin Dobrogea pe trei coloane. El a solicitat ca aceste coloane să fie călăuzite pînă la graniță de ofițeri români. Acest lucru s-a efectuat întotdeauna. Toate aceste acțiuni au constituit începuturi ale viitoarei cooperări la nivelul întregii armate române cu forțele sovietice, cooperare de arme care a durat pînă la victoria deplină împotriva Germaniei naziste.

Activitatea desfășurată pe plan extern de forțele insurecționale s-a concretizat în acele zile și prin exprimarea oficială a poziției guvernului român față de guvernele unor state aliate ale Germaniei și de guvernele de tip fascist subordonate Reichului. Astfel, la 30 august s-a stabilit ca România să nu recunoască guvernele croat, slovac și italian fascist. În ce privește guvernul Japoniei s-a găsit de cuviință să nu se ia o hotărîre potrivnică lui, întrucît U.R.S.S. purta relații diplomatice cu această țară. Față de Finlanda punctul de vedere al guvernului român era de a nu rupe legăturile diplomatice cu ea, deoarece „această țară va face în curînd pașii pe care l-am făcut noi“.

O parte din aceste hotărîri au fost făcute publice la sfîrșitul victorios al insurecției printr-o declarație a ministrului de Externe român. În încheierea acestei declarații se sublinia: „Guvernul român speră că va putea proceda cît mai curînd la un schimb de reprezentanți diplomați cu Națiunile Unite“.

Activitatea politică externă a României în perioada 23-31 august 1944 a avut ca obiectiv primordial asigurarea victoriei insurecției și angajarea țării noastre în războiul antihitlerist. Totodată, s-a urmărit crearea, de la început, a unor raporturi de prietenie cu aliații, netezirea diverselor asperități, deschiderea perspectivelor pentru o colaborare cît mai rodnică în viitor.

* Vezi articolul „Bombs away!“ de Matei Oroveanu din acest număr al *Magazinului Istorie*.

** Din ea mai făceau parte Ghita Pop, Barbu Știrbey, C. Visoianu, I. Christu, general D. Dămăceanu și colonel I. Poștăneanu. Știrbey și Visoianu au venit direct de la Cairo unde în lunile anterioare desfășurasera o activitate de contactare diplomatică a reprezentanților puterilor aliate din coaliția antihitleristă.

CREDINCIOASĂ ȚĂRII ȘI POPORULUI ROMÂN

Dr. ILIE CEAUȘESCU

Ampla ridicare a maselor populare și a întregii armate pentru înlăturarea dictaturii antonesciene și pentru eliberarea țării de sub dominația nazistă demonstrează că înfăptuirea insurecției naționale antifasciste din august a fost „expresia voinței întregului popor, rezultatul coalizării celor mai largi forțe sociale, politice și militare, în rindul cărora clasa muncitoare și partidul său comunist au avut rolul conducător”¹.

Fără a estompa imaginea pe care și-au făcut-o contemporanii asupra profundelor și amplelor răsturnări intervenite în România în august 1944, perspectiva istorică adaugă noi dimensiuni — departe de a fi epulzate — acestei înfăptuiri de însemnătate excepțională a întregului nostru popor, care a marcat o cotitură istorică în dezvoltarea României.

Ceea ce a uimit cu adevărat și uimește și astăzi pe foarte mulți oameni este rapiditatea și precizia cu care armata română, în întregul ei, a încetat ostilitățile pe frontul sovieto-german și a întors armele împotriva Germaniei fasciste. Toate acestea au determinat pe unul dintre cei mai cunoscuți istorici din Republica Federală Germania ai relațiilor româno-germane din timpul celui de-al doilea război mondial, Andreas Hillgruber, să noteze în cartea sa Hitler, regele Carol și mareșalul Antonescu. Relațiile germano-române 1938-1944, referitor la insurecția română: „Este greu de dat un răspuns satisfăcător la întrebarea cum de a putut conducerea României să determine unitățile sale armate, care au luptat timp de patru ani împotriva armatei roșii, să treacă imediat de partea dușmanului de până atunci, împotriva foștilor aliați, fără ca aceasta să ducă la disensiuni în rindul corpului ofițeresc și la apariția unor manifestări de descompunere în rindul trupeii [...] Din partea germană, nimeni nu se aștepta ca armata română [...] să fie ținută în mână, atât de hotărât, în totalitatea sa, de către noul guvern”.

Faptul că, în decurs de câteva zile, o armată de aproape 500 000 oameni s-a desprins de marile unități germane între care era intercalată și a reușit să se regroupeze, în timp ce lupta pentru a curăța teritoriul țării de nemți, efectuând concomitent acoperirea împotriva trupelor hitleriste și horthyste din nord-vestul Transilvaniei și deplasându-se

În condiții deosebit de grele ofițeri și generali, întreaga armată — animați de patriotism și de simțul datoriei față de destinele țării — au răspuns cu însuflețire chemării Partidului Comunist Român, aducându-și contribuția la răsturnarea dictaturii antonesciene; întreaga armată română a participat cu hotărâre și abnegație, alături de masele populare, la înfrângerea insurecției, a întors armele împotriva trupelor hitleriste.

NICOLAE CEAUȘESCU

peste Carpați pentru a ocupa poziția de apărare împotriva acestora, este într-adevăr o performanță.

Evenimentul aproape unic în istorie — o întreagă armată a efectuat o întoarcere de 180° în atitudinea și comportarea sa, cu implicații de proporții deosebit de însemnate pentru mersul războiului antihitlerist — a dat, în mod firesc, naștere la o serie de nedumeriri.

Armata este chemată să joace un rol de frunte

Partidul Comunist Român inițiatorul și organizatorul insurecției naționale antifasciste a acordat însemnătatea cuvenită atragerii armatei în acțiunea de răsturnare a guvernului antonescian și de eliberare a țării de sub dominația hitleristă. „Interesul suprem național — se arată într-un articol publicat în ziarul ilegal **România liberă** din 22 martie 1944 — cere ca România, fără nici o întârziere, să rupă alianța cu Hitler și să întoarcă armele împotriva nemților, dușmani comuni ai Națiunilor Unite și ai României. Numai astfel salvăm viitorul țării, al poporului, al armatei [...] O știți foarte bine. Tăierea comunicațiilor dă lovitură de grație armatei lui Mannstein și scurtează războiul. Viitorul țării depinde de contribuția noastră la înfrângerea lui Hitler. Azi încă ni-l putem asigura. Trecerea de partea Națiunilor Unite ne asigură existența națională. Armata e chemată să joace un rol de frunte. Antonescu trebuie doborât. Pentru aceasta, armata trebuie să se unească cu toți patrio-

tii [...]. E momentul acțiunii. Armata și comandanții ei poartă o mare răspundere. Ei trebuie să-și îndeplinească imediat datoria patriotică”.

Eficiența activității comuniștilor și a celorlalte forțe patriotice în rîndurile ostașilor, ofițerilor și generalilor s-a relevat deplin în momentul înfăptuirii actului de la 23 August 1944. În întregimea ei, oștirea a răspuns cu promptitudine chemării partidului la luptă evitîndu-se orice înfruntare fratricidă. „Nu se poate găsi nici un general [român — n.a.] pentru formarea unui contra-guvern”. Aceasta era concluzia pe care o formula la 24 august 1944 generalul german Erik Hansen în raportul trimis superiorilor săi, de acord cu von Killinger și în care menționa că „este vorba de o lovitură de stat bine pregătită, în înțelegere cu armata și cu întreaga opoziție. Poporul și trupele fiind informate prin radio își exprimă acordul”². Hitleriștii recunoșteau astfel că încercările lor de a aresta noul guvern constituit în urma insurecției de la 23 august și a-l înlocui cu unul prezidat de un „general filogerman” suferiseră de la început un eșec total și că armata română era de partea forțelor

insurecționale. Alte încercări ale naziștilor de a determina pe unii comandanți români să le rămână fideli au suferit același eșec.

Descriind entuziasmul cu care masele muncitoare au primit vestile despre evenimentele produse în după-amiaza zilei de 23 august, presa din acea vreme remarcă totodată atașamentul cu care armata se alătură cauzei poporului. Ziarul **Timpul** din 25 august 1944 releva: „Pretutindeni, o veselie nespusă. Soldații și ofițerii se îmbrățișează pe străzi sărutîndu-se și plîngînd de bucurie”. Comandantul Diviziei 5 infanterie, care în ziua de 24 august se afla la Rîmnicu Sărat, nota: „Toată lumea, ofițeri și soldați, și-au manifestat bucuria pentru părăsirea unui drum care ne putea fi fatal”³.

Un exemplu unic

În întregul ei, armata s-a declarat astfel fidelă cauzei maselor populare și, în unire cu întregul popor, a întors armele împotriva Germaniei hitleriste, luptînd pentru eliberarea patriei, pentru independența și suveranitatea ei, aducîndu-și contribuția remarcabilă la victoria deplină a insurecției, care

Ostași români asaltează clădirea în care era instalată misiunea aviației militare germane din România

a deschis drum transformărilor structurale înnoitoare în istoria contemporană a țării. Alături de întreaga noastră armată s-au aflat și unitățile de voluntari români create pe teritoriul și cu sprijinul Uniunii Sovietice, care aveau să-și aducă contribuția la înfrângerea fascismului.

Desfășurată în împrejurări dintre cele mai dificile, activitatea revoluționară a partidului comunist în armată a reprezentat o parte integrantă a uriașei acțiuni de pregătire morală, politică și militară a insurjecției și a avut un rol important în atragerea armatei la lupta pentru restabilirea independenței și suveranității naționale. De fapt, în anii celui de-al doilea război mondial, „România a oferit exemplul unic al întoarcerii dintr-o dată a armelor de către întreaga armată împotriva fascismului, fapt care și-a găsit o vie și puternică reflectare în starea de spirit antihitleristă a militarilor români, ca și a întregului popor”⁴.

Istoriografia contemporană a celui de-al doilea război mondial subliniază efectele deosebite ale insurjecției române asupra întregului front sovieto-german. Dezastrul suferit de hitleriști în România a fost consemnat și de cei mai cunoscuți generali germani. Astfel, generalul-colonel Hans Friessner, comandantul Grupului de armate „Ucraina de Sud”, sublinia că „succesele surprinzătoare ale inamicului [pe fron-

tul Iași-Chișinău în august 1944 — n.a.] au avut loc, în esență, datorită faptului că marile unități române erau nesigure”⁵. El motivează catastrofa armatei germane în România prin „prăbușirea frontului în urma ieșirii efective din luptă a românilor”. Friessner recunoaște că „prin plecarea diviziilor române [de pe front], sovieticilor le-au fost deschise toate ecluzele. De-acum încolo, trupele germane erau la cheremul sovieticilor și în curând și al românilor”. În același sens a precizat situația creată în România și fostul general hitlerist Kurt Tippelskirch. În lucrarea sa *Istoria celui de-al doilea război mondial*, preciza: „Lovitura de stat fusese pregătită de multă vreme...”. Referindu-se la pierderea regiunii petrolifere el sublinia că „din punct de vedere economic aceasta era lovitura cea mai grea pe care o putea suferi conducerea militară germană”⁶. Un alt general german, Paul Klatt, comandantul Diviziei 3 vinători de munte, aprecia că proclamația regelui României transmisă la radio în seara zilei de 23 august 1944 „a transformat întreaga țară, în numai câteva ore, într-un cazan diavolesc. Oriunde se aflau trupe române, fronturile se destrămau”⁷.

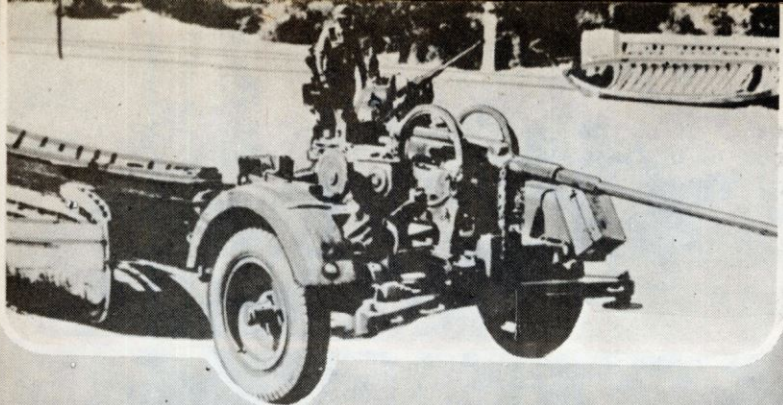
Participarea întregii armate române, inclusiv a corpului de ofițeri și generali, la înfăptuirea insurjecției naționale antifasciste din august 1944 nu a fost un fenomen întâmplător,

ci rezultatul unor factori ce s-au condiționat și influențat reciproc, acțiunea lor constituind un tot unitar care a determinat ostirea să acționeze împreună cu masele largi populare, pe baricadele insurjecției.

Purtătoarea unor glorioase virtuți ostășești

Unul dintre aceștia îl constituie compoziția socială a ostirii. Armata era formată în marea ei majoritate din fii ai oamenilor muncii: muncitori, țărani, meseriași. Însăși o parte a corpului de ofițeri și generali provenea din păturile mijlocii și de jos ale societății. În compoziția socială a corpului ofițeresc surveniseră schimbări profunde mai ales în anii primului război mondial. „Din cauza războiului — se arată într-un document — și a efectivelor mari de ofițeri pe care le-a cerut războiul, durata școlilor pregătitoare de ofițeri s-a redus până la 6 luni, adică la 1/4 din durată. Totodată, din această cauză s-au admis în școli și absolvenți a numai 4 clase secundare sau cu 4,5, 6 clase de liceu”. La terminarea războiului existau peste 3 000 asemenea ofițeri. În perioada următoare, atît în școlile militare de ofițeri cît și în liceele militare au fost primii de preferință copiii orfani, fii ai văduvelor de război, precum și fii de militari. După unele

Pieșă de artilerie germană scoasă din luptă de forțele insurecționale românești, la podul Băneasa

documente, din totalul celor care intrau în liceele militare, 50 la sută erau fii de țărani și 20 la sută fii de muncitori; restul, copii de intelectuali. Înseși organele militare hitleriste, în manualul întocmit pentru „instructorii” repartizați la unitățile românești, atrăgeau atenția asupra corpului ofițeresc care „nu este unitar în structură sa. O parte valoroasă dar mică dintre ofițeri descinde din familii de boieri cu moșii; ei sînt soldați din înclinație. Masa ofițerilor descinde din intelectuali de la oraș și din țărani”⁸.

Constituită în marea ei majoritate din fii ai muncitorilor și țăranilor, oștirea s-a identificat cu aspirațiile poporului. În vara anului 1944, cînd potrivit planurilor lui Hitler și Antonescu teritoriul țării urma să fie transformat în teatru de operații cu consecințe dezastuoase, armata română s-a alăturat fără ezitare forțelor revoluționare, pentru înlăturarea dictaturii militarofasciste, pentru izgonirea naziștilor.

Armata română a fost și este purtătoarea unor glorioase virtuți ostășești, izvorite dintr-o adîncă dragoste de țară, care s-au transmis ca o flacără vie din generație în generație. Aceste tradiții de luptă pentru apărarea patriei au constituit un factor puternic în adevizunea oștirii la insurecția din august '44. În cartea de aur a poporului român, — arată secretarul general al Partidului Comunist Român — a îndelungatei și zbruciuma-

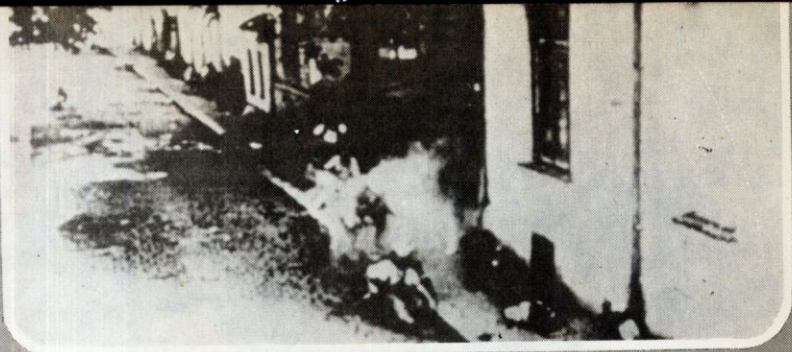
tei sale istorii sînt nenumărate capitole de înalt eroism scrise cu sîngele oștirilor conduse de mari strategii și comandanți militari ca Mircea cel Bătrîn, Ștefan cel Mare, Mihai Viteazul și alții, mărețe fapte de arme ca acelea ale pandurilor lui Tudor Vladimirescu, ale luptătorilor revoluționari de la 1848, ale dorobanților care au cucerit pe cîmpul de luptă independența țării în 1877, ale eroicelor regimente care au oprit cu pieptul lor la Mărășești pe cîmpul de luptă imperialiștii germani, ale sutelor de mii de ostași români care și-au adus contribuția la eliberarea țării de sub jugul fascist, la înfrîngerea Germaniei naziste. Ca un fir roșu trec prin întreaga istorie a patriei legătura strînsă a oștirii cu poporul din sinul căruia s-a născut, identificarea cu idealurile de libertate, dreptate și neatințare ale maselor largi populare, hotărîrea nestrămutată de a apăra pămîntul străbun, dreptul poporului de a-și făuri viața după propria sa voință⁹. Aceste tradiții s-au manifestat din plin și în perioada insurecției din august 1944. În acele zile incandescente, înaltele virtuți de care au dat dovadă înaintașii noștri în luptele duse de-a lungul veacurilor au căpătat o amplă strălucire și noi valențe.

Pentru justa înțelegere a atitudinii armatei în timpul insurecției din august 1944, trebuie avut în vedere și un alt factor: repulsia față de imperialismul german și de politica agresivă

a hitlerismului. În primul război mondial, poporul român și oștirea sa avuseseră de îndurat de pe urma imperialismului german nenumărate suferințe. De-a lungul deceniilor următoare, vechea aversiune s-a transformat, treptat, într-o stare de spirit antihitleristă. Nu trebuie uitat că din cei aproximativ 3 500 ofițeri superiori și generali activi existenți în 1940, mai mult de 3 000 participaseră la primul război mondial în lupta împotriva militarismului german. Începînd din 1941, cînd au fost chemate sub arme contingentele de rezerviști, numărul ofițerilor și ostașilor în mintea cărora erau încă vii suferințele din anii 1916-1918 a sporit. În același timp, rezerviștii aduceau cu ei starea de spirit antihitleristă din orașele și satele patriei. Aversiunea crescuse odată cu introducerea „instructorilor” germani în unitățile românești, cu subordonarea armatei noastre comandamentelor naziste și, în general, ca urmare a atitudinii arogante, disprețuitoare, a hitleristilor față de ostașii și ofițerii români.

„Fiind nația însăși...”

În august 1940, cînd prin Dictatul de la Viena, România i s-a smuls partea de nord a Transilvaniei, armata a trăit intens — împreună cu întregul popor — tragedia care se abătuse asupra țării noastre.

Lupte pentru nimicirea rezistenței hitleriste pe una din străzile Capitalei

„...Fiind nația însăși [...] — cum se exprima un general, comandant al unei mari unități, martor la acele tragice evenimente — se înțelege de la sine că orice suferință, orice bucurie a poporului este și a ei”¹⁰. În acele zile de grea restriște, oștirea a luat parte la marile demonstrații de protest împotriva Dictatului de la Viena și s-a legat solemn în fața poporului să nu aibă tihnă până când nu va repara nedreptatea impusă de statele fasciste. „Dacă nu vom ști să ne apărăm drepturile noastre sfinte — declara un ofițer în fața manifestanților — nu merităm să mai purtăm uniforma militară”¹¹. La 11 septembrie 1940, conducerea Corpului 8 armată consemna că „pierderea unei părți din Ardeal suferită prin sentința de la Viena a avut un răsunet dureros atât în suflul ofițerilor și trupe, cât și în rindurile populației civile”. Referindu-se la reacția ostașilor, organele de informații naziste din România semnalau că „armatele din vest, de sub comanda generalului Corniciu, nu vor să părăsească pozițiile și cer insistent să lupte”. Eliberarea părții de nord a Transilvaniei de sub ocupația horthystă a răspuns, deci, nu numai dorinței unanime a poporului, dar a oferit armatei — jignită în sentimentele ei ostășești atunci când fusese silită să părăsească fără

luptă acest pământ străbun — prilejul unei profunde satisfacții morale. Acesta a fost un alt element de seamă pentru ralierea oștirii la forțele patriotice în zilele lui august 1944.

Comuniștii în mijlocul oștirii

Unul dintre factorii deosebit de importanți care au definit atitudinea pozitivă a armatei față de insurecție l-a constituit, fără îndoială, activitatea revoluționară desfășurată de P.C.R. în rindurile militarilor timp de peste două decenii.

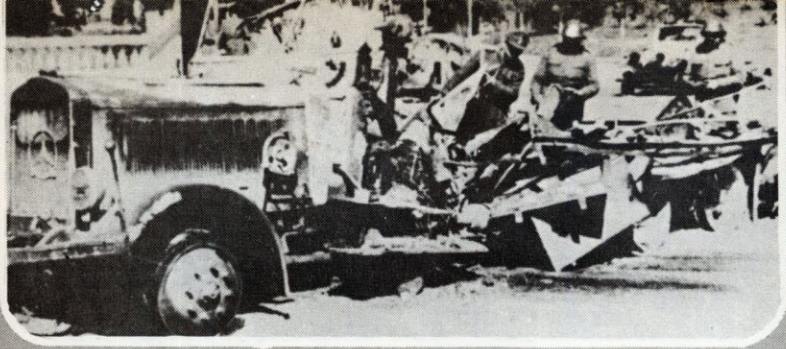
Partidul Comunist Român a acordat, încă de la crearea sa, în mai 1921, o importanță deosebită problemelor militare, înscriindu-le ca parte organică, inseparabilă, în programul său revoluționar și acționând în practică pentru soluționarea lor conform intereselor poporului român. Obiectivul fundamental urmărit de P.C.R. în acest sector important al activității sale a fost, în toate etapele, atragerea armatei de partea maselor muncitoare și transformarea ei într-un factor activ al luptei pentru dezvoltarea progresivă a țării, pentru prefaceri democratice și socialism.

Poziția marxist-leninistă a Partidului Comunist Român în problema armatei — permanent conexată ansamblului sarcinilor revoluționare și cerințelor apărării patriei împotriva oricărei forme de dominație

și asuprire străină — s-a îmbogățit și s-a dezvoltat continuu, corespunzător realităților economico-sociale și politice din țara noastră, mutațiilor survenite în evoluția acesteia de-a lungul deceniilor, dinamicii situației internaționale. Partidul Comunist Român și-a expus atitudinea față de armată, sarcinile ce-i reveneau în direcția muncii revoluționare printre militari, precum și căile și metodele ce urmau a fi folosite, în documente programatice elaborate în perioada anilor 1921-1944 de congresele partidului și de plenarele C.C., cit și cu alte prilejuri.

Înfruntând o aspră teroare, cu sacrificii și jertfe foarte mari, dind dovadă de eroism, abnegație și devotament față de interesele majore ale maselor largi populare, comuniștii au desfășurat o amplă activitate în rindurile militarilor, în scopul atragerii lor la luptă pentru îmbunătățirea condițiilor de trai în cazărni și pentru a-i determina să nu participe la reprimarea acțiunilor revoluționare ale maselor. În același timp, în special după anul 1933, Partidul Comunist Român a acordat, în activitatea sa din armată, o atenție deosebită pericolului care plana asupra României, ca urmare a politicii expansioniste și de revizuire a tratatelor de pace dusă de Germania nazistă și statele revizioniste, precum și datorită activizării organizațiilor fasciste din țară. O atenție deosebită au acordat comuniștii cultivării la militari a hotă-

Tehnică de luptă germană distrusă în luptele din nordul Bucureștilor

rării ferme de a lupta prin toate mijloacele pentru apărarea granițelor țării, a suveranității și independenței ei naționale. În anii 1940-1944, comuniștii au chemat militarii la luptă pentru răsturnarea regimului militar-fascist, pentru scoaterea țării din războiul hitlerist dus împotriva Uniunii Sovietice, alăturarea României la coaliția antihitleristă și participarea ei la înfrângerea Germaniei naziste, pentru instaurarea în țară a unui guvern democratic.

Comuniștii care muncă în rândurile armatei au folosit o gamă largă de forme de organizare și metode de acțiune, printre care amintim: editarea și difuzarea de manifeste, ziare și broșuri în rândurile militarilor, care, potrivit liniei trase de partid, pătrundeau tot mai mult în cazărmi; s-au constituit celule comuniste în unitățile militare; comuniștii au organizat excursii, activități culturale-sportive și muzicale etc., la care participau și militarii; a fost dusă munca de la om la om și alte asemenea acțiuni. Activitatea revoluționară desfășurată de P.C.R. în armată a găsit un teren deosebit de fertil în contextul celorlalți factori amintiți mai sus.

Realizarea unei largi coaliții de forțe sociale, a unei ample alianțe de grupări politice a reunit, pe baza platformei elaborate de P.C.R., întregul popor, făcându-l să acționeze în direcția intereselor naționale supreme: zdrobirea dictaturii militar-fasciste, alungarea ocupanților

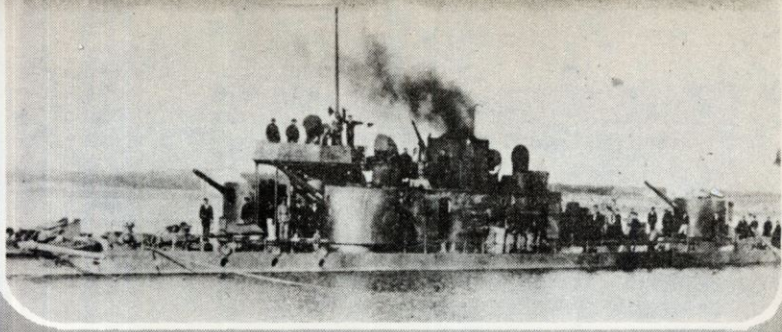
lor naziști, alăturarea coaliției Națiunilor Unite. Așa se explică faptul că, în august 1944, în rîndul forțelor antifasciste, în problema obiectivelor insurecției, nu numai că n-au fost tabere divergente, dar a existat o strînsă unitate. Formarea coaliției de forțe antihitleriste a dus la izolarea completă a guvernului antonescian. Faptul că larga coaliție reprezenta realmente toate clasele și păturile sociale ale țării explică de ce, atunci cînd I. Antonescu și cîțiva miniștri ai săi au fost arestați, nimeni din aparatul de stat antonescian nu a reacționat. Mai mult, el a început să execute dispozițiile noului guvern creat de insurecție. Numai trupele hitleriste din România s-au opus acțiunilor insurecționale. De aceea întreaga acțiune insurecțională, după arestarea lui I. Antonescu, a fost îndreptată împotriva trupelor naziste din țară. Cum am mai subliniat și în alte studii¹², această situație a avut o importanță fundamentală, deoarece armata noastră n-a fost obligată să lupte împotriva unor concetățeni. Practic, ea a avut de acționat doar împotriva trupelor naziste, față de care manifesta, cum am văzut, o clară atitudine de ostilitate. Este ușor de înțeles ce consecințe s-ar fi produs în contextul evenimentelor din zilele insurecției, dacă o singură mare unitate militară ar fi trecut de partea trupelor naziste, sau dacă unii dintre generali cu funcții de răspundere și-ar fi prezen-

tat demisia. Or, acest lucru, deși s-au făcut încercări disperate din partea germanilor, nu s-a întîmplat, tocmai datorită unității poporului, realizată prin politica de alianțe dusă de P.C.R.

Desigur, nu trebuie omis nici faptul că armata, ca instituție disciplinată, care depusese un jurămint, a trebuit să execute ordinul primit. Dar acest lucru trebuie înțeles în contextul celorlalți factori amintiți și care puteau influența calitatea execuției. Nu trebuie trecute cu vederea nici sentimentele monarhice pe care le nutrea o parte a corpului de comandă, care mai considera că acea instituție reprezenta interesele majore ale națiunii; de asemenea, asupra ostașilor acționau toate mijloacele de educație pentru a le insufla atașamentul față de rege. În aceste condiții, P.C.R. a acționat cu luciditate și tact politic, antrenînd în realizarea obiectivelor insurecției toate forțele antihitleriste, inclusiv cercurile Palatului.

Tradiții democratice republicane

În unele lucrări de istoriografie, s-a încercat acreditarea ideii că armata ar fi participat la insurecție exclusiv datorită sentimentelor sale promonarhice. O astfel de concluzie nu este întemeiată. Ea este infirmată de realitatea istorică: de-a lungul deceniilor de existență a

Monitor românesc patrulînd pe Dunăre în zilele insurecției

monarhiei în țara noastră, o mare parte a ostirii a nutrit idei republicane. Este cunoscută atitudinea unor militari care s-au ridicat împotriva monarhiei încă la începutul domniei regelui Carol I. În timpul răzcoalelor din 1888 și 1907, deși armatei i s-a ordonat, în numele „maiestății sale”, să tragă în țărani, au existat multe cazuri de neexecutare a ordinelor, și chiar de pactizare cu răsculații. Nu este lipsită de semnificație nici atitudinea unei părți a corpului ofițeresc față de încercările lui Carol II de a-și instaura dictatura personală. Referindu-se la aceasta, **Lupta de clasă**, organul teoretic al C.C. al P.C.R., sublinia în martie 1938 că întîrzierea cu care se produsese acest act se datorase și lipsei de adeziune a celor mai mulți ofițeri superiori la planurile monarhului. Revista menționa poziția a numeroși ofițeri care, în decembrie 1937, au candidat pe listele Partidului Național-Tărănesc ce se opunea instaurării dictaturii regale. „Nu este nici un secret — conchidea revista — că o bună parte din ofițerii superiori și cu atât mai mult dintre ofițerii inferiori simpatizează cu P.N.Ț. și P.R.Ț.” (Partidul Radical-Tărănesc). Semnificativ este și faptul că armata nu a acționat pentru a împiedica detronarea lui Carol II în septembrie 1940, împotriva căruia chiar unele cadre ofițerești pregătiseră în anii

anteriori un puci militar. Și mai elocventă a fost poziția ostirii în august 1945, cînd regele Mihai a rupt legăturile cu guvernul democrat-revoluționar al dr. Petru Groza, dînd naștere așa-zisei greve regale. În acel moment, armata nu a sprijinit poziția monarhului, ci a rămas fidelă guvernului. Atitudinea fermă a ofițerilor și ostașilor a avut o mare însemnătate în a-l determina pe rege să reia legăturile cu guvernul. Și, în sfîrșit, la 30 decembrie 1947, cînd Mihai a abdicat iar România a fost proclamată republică, armata nu numai că nu s-a opus, dar și-a manifestat plenar adeziunea la acest act istoric.

Toate acestea demonstrează că nu sentimentele promonarhice au determinat ostirea să se alăture planului insurecției. Trebuie ținut, de asemenea, seama de faptul că, în acele condiții din august 1944, însuși regele a înțeles că soarta instituției monarhice depindea de sprijinirea singurei soluții pentru salvarea României: insurecția națională antifascistă.

Au fost aici amintiți cîțiva din factorii care, condiționîndu-se reciproc, au determinat participarea unanimă a armatei române, în totalitatea ei, la insurecția națională antifascistă, la a cărei înfăptuire a adus o deosebită contribuție.

Microfișier bibliografie

1. Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. IV, p. 372.
2. *Kriegstagebuch des Oberkommandos der Wehrmacht, 1940-1945*, (Jurnalul de război al Comandamentului suprem al Wehrmachtului, 1940 — 1945) vol. IV, partea I, Bernard Graefe Verlag für Wehrwesen, Frankfurt am Main, 1961, p. 808.
3. Arhiva Ministerului Apărării Naționale, dosar nr. 292/9, f. 47.
4. Ion Gheorghe Maurer, *Cuvîntarea la adunarea festivă consacrată zilei victoriei asupra fascismului și a zilei independenței de stat a României*, în *Școala tinerețului*, nr. 6523, din 9 mai 1970.
5. Hans Friessner, *Verratenen Schicksalen. Die Tragödie der deutschen Wehrmacht in Rumänien und Ungarn* („Bătălii trădătoare. Tragedia armatei germane în România și Ungaria”), Holsten, Hamburg, 1956, p. 83.
6. Kurt von Tippelskirch, *Geschichte des Zweiten Weltkriegs* („Istoria celui de-al doilea război mondial”), Ateneum, Bonn, 1956, p. 482.
7. Paul Klatt, *Die 3. Gebirgs-Division. 1939-1945* („Divizia 3 munte, 1939-1945”) Podzun, 1958, pp. 10-11.
8. Arhivele Statului, București, microfilme, rola 296, cadrul nr. 525.
9. Nicolae Ceaușescu *op. cit.*, vol. 4, pp. 483-484.
10. General Georgescu Plon, *Ce amînește comandantul marii unități din Poarta Someșului (17 martie 1939-17 martie 1940)*, Sibiu, 1941, p. 4.
11. *Universul*, din 3 septembrie 1940.
12. *Aspecte contradictorii în atitudinea unor forțe politice burgheze din România față de problemele militare și politice ale țării în perioada septembrie 1940-august 1944*, în: *Culegerea Fiile din istoria militară a poporului român*, vol. I, Editura Militară, București, 1973, p. 225.

Generalul Victor Dombrowschi, primul general al Capitalei (stînga) și generalul Iosif Teodorescu, șeful Comandamentului Militar al Capitalei, (dreapta) într-o discuție cu un general sovietic (septembrie 1944)

RĂSPUNSUL GENERALILOR ROMÂNI: ÎNTREGUL SPRIJIN FORTELOR INSURECȚIONALE

Dr. ILIE CEAUȘESCU, MIHAIL E. IONESCU, ION TALPEȘ

În acțiunea de înăbușire a insurecției, hitleriștii au mizat mult pe provocarea unei defecțiuni în sinul corpului de generali români. Ordinul dat de Hitler în noaptea de 23/24 august 1944 cerea forțelor germane din România să formeze „un nou guvern [român — n.a.] prezidat de un general germanofil”. Dar porunca dictatorului nazist n-a putut fi îndeplinită, deoarece corpul de generali români, animat de profunde sentimente patriotice, s-a pus în slujba intereselor vitale ale țării, alăturându-se fără șovăire forțelor insurecționale. Toți cei peste 180 generali aflați în activitate

în august 1944 — în afara demnitarilor regimului, — arestați din primele zile ale evenimentelor — au trecut de partea insurecției, executînd din primul moment, fără șovăire, ordinele primite. Deosebit de semnificativ este faptul că 33 generali au luat parte sau chiar au cunoscut acțiunile de pregătire a actului de la 23 August. Printre aceștia au fost: Constantin Sănătescu, Constantin Niculescu, C. Vasiliu Răscanu, Aurel Aldea, Ilie Cretulescu, Anton Constantin etc. care, la rîndul lor, au avut strînse legături cu alți generali ce dețineau înalte funcții militare. În felul acesta,

decianșarea insurecției n-a constituit o surpriză pentru o parte însemnată a corpului de comandă al armatei, dîndu-i posibilitatea să acționeze prompt încă din primul moment.

Adeziunea generalilor devine perfect explicabilă dacă avem în vedere starea de spirit a armatei în general, a corpului ofițeresc în special în perioada anterioară. Pe fondul vechilor resentimente față de imperialismul german, la sfîrșitul deceniului patru s-au grefat noi elemente ce au determinat o accentuare a stării de spirit potrivnice politicii agresive a Germaniei naziste. Întrarea tru-

Prizonieri germani capturați de trupele române în timpul insurecției

pelor hitleriste în România, în octombrie 1940, a înrăutățit și mai mult acest climat. Referindu-se la această stare de spirit un raport întocmit de Marele Stat Major arăta că ofițerii și subofițerii români „nu văd cu ochi buni prezența trupelor germane în țară, că- rora le atribuie scumpirea vieții și lipsa de o mare parte din articolele de primă necesitate de pe piață. Nu văd cu ochi buni faptele de brutalitate ale trupelor germane care atacă și distrug popoarele mici care caută să-și păstreze libertatea, nevoind altceva”. Raportul con- tinua specificând că ofițerii și subofițerii români sînt ostili trupelor Wehrmachtului „și pen- tru faptul că din cauza lui [a militarismului hitlerist] și sub patronajul și aprobarea lui ni s-au cîntuit granițele”.

Trecerea în rezervă, încă din primele zile ale regimului de dictatură militar-fascistă, a generalilor Florea Tenescu, Con- stantin Ilasievici, Gheorghe Ar- geșeanu, Gheorghe Mihail, Paul Teodorescu, Ioan Ilcuș, Grigore Cornicioiu, Ion Bengliu, Petre Bărbuneanu, Gheorghe Liteanu, Victor Dombrovski, Constan- tin Atanasescu, cunoscuți ca partizani ai alianței tradițio- nale cu țările occidentale (unii dintre ei apropiați colaboratori ai lui Carol II și adversari ai lui Antonescu), nu a dus la diminuarea curentului ostil ali- anței cu cel de-al III-lea Reich, acesta rămînînd adînc înrădă- cinat în armata română. La 24 aprilie 1941, Ministerul Apărării

Naționale era obligat să emită un ordin special prin care a- trăgea atenția că: „Ofițerii care de acum înainte se vor manifes- ta sub orice formă în contra ca- marazilor din armata germană vor fi considerați ca făcînd po- litică și vor fi îndepărtați”. Generalilor eliminați din cadre- le active în luna septembrie 1940 li s-au alăturat cei care și-au dat demisia în semn de protest față de un regim ce debutase, după expresia unuia dintre ei, „printr-un mare dezmăț și o lipsă totală de umanitate”.

Aruncarea țării în pofida vo- nteii poporului român în război împotriva Uniunii Sovietice a adăugat noi elemente la re- sentimentele inițiale față de guve- rnaarea antonesciană și de alian- ța cu Germania. Generalul de di- vizie adjutant Gheorghe Mihail, cel care la 23 august 1944 va prelua funcția de șef al Mare- lui Stat Major — de vitală im- portanță pentru reușita insu- recției — declara: „Din primul moment am fost convins că această intrare în război con- tra Sovietelor a fost un pas gre- șit”. Pentru mulți dintre mili- tarii cu grade superioare aven- tura antonesciană a părut fără sens. „M-a uimit — își continua declarația Gheorghe Mihail — ușurința cu care conducătorul de atunci [Ion Antonescu — n.a.] s-a aruncat în aventura ce a dus oștirea noastră la Stalin- grad și Caucaz”. Un alt general, comandantul unui corp de ar- mată dislocat pe Prut în preajma declanșării războiului germano- sovietic, s-a declarat în fața

lui Antonescu împotriva par- ticipării la acest conflict: „Din punct de vedere militar, această aventură [...] va duce sigur la dezastrul armatei noastre [...]”. Din punct de vedere politic cred că este un nonsens ca noi să-l ajutăm pe Hitler, cînd cu un an în urmă ne-a luat Transilvania”.

Odată cu pătrunderea tot mai adîncă pe teritoriul sovie- tic, în urma temporarelor suc- cese militare hitleriste, marea majoritate a corpului ofițeresc al armatei române a avut din ce în ce mai clar sentimentul riscului pe care îl prezenta pentru arma- ta română și pentru țară aven- tura militară a lui Antonescu dincolo de granițele noastre. Sînt cunoscute demisiile ge- neralilor Nicolae Ciupercă, co- mandantul Armatei 4, Al. Oră- șanu, comandantul Diviziei 3 infanterie, și Iosif Iacobici, șe- ful Marelui Stat Major, acte de curaj și răspundere patriotică*. În „Lămuririle” date în febru- rie 1942, în legătură cu părăsi- rea funcției de șef al Marelui Stat Major, generalul Iacobici arăta: „Ofensa «gratuită» pe care aș fi adus-o neamului, după afir- marea domnului Comandant de căpetenie [este vorba de Ion Antonescu — n.a.], apreciind că războiul departe de țară nu este popular, relevez că am fost dator, ca șef al Marelui Stat Major, a înregistra și a socoti toate manifestațiunile neamu- lui, indiferent dacă ele sînt sau

* Vezi Magazin Istorie, nr. 3/1967, articolul: Domnul Mareșal, ne găsim în divergență...

Primirea în Capitală a trupelor române care au luptat în nordul oraşului

nu plăcute înaltei conduceri militare. Impresia nepopularităţii se reazămă pe curentul puternic ce zilnic poate fi constatat la Marele Stat Major...". Afirmaţiile imputate de Antonescu generalului Iacobici fuseseră făcute de acesta din urmă în ianuarie 1942.

Se înmulţeau incidentele cu autorităţile de comandament germane. Generalul Carol Schmidt, comandantul Diviziei 19 infanterie română, protesta în octombrie 1942 împotriva tratamentului dur la care el personal şi trupele sale erau supuşi de către generalul german Wetzel, comandantul Corpului 5 armată al Wehrmachtului, în subordinea căruia se afla. Cererea insistentă a generalului român de a fi scos de sub comanda lui Wetzel a primit următorul răspuns din partea comandamentului român: „O asemenea stăruinţă ar duce la o încordare de relaţiuni [...] cu armata germană, ceea ce nu este în avantajul nostru”. Generalul Eugen Vîrtejanu, comandantul Corpului de munte, protesta pe lângă forurile militare superioare împotriva atitudinii arogante a ofiţerilor germani de legătură pe lângă comandamentele române, a amestecului acestora în sfera de absolută competenţă românească. Comportarea unui ofiţer german ataşat comandamentului Armatei 3 era calificată ca neconformă celei pe care „trebuia să o aibă un ofiţer străin armatei noastre, atunci cînd se adresează unui comandant de

mare unitate, iar ameninţările prin care îşi termină raportul locotenent-colonelul Seitz [ofiţerul de legătură german — n. a.] par a oglindi o mentalitate cu totul neacceptabilă”.

Unele documente ne relevă un fapt de o semnificaţie cu totul deosebită relativ la starea de spirit a corpului de generali români: în august 1942, unii generali români din dispoziţivul frontului hitlerist, pornind de la premisa că Germania a pierdut războiul, au hotărît să întocmească planuri de formare a unor mari unităţi române a căror sarcină să fie „eliberarea noastră de sub germani”. Asupra atitudinii generalilor români faţă de continuarea războiului alături de germani, Hitler însuşi atrăgea atenţia, la 2 februarie 1943, într-o scrisoare adresată lui Ion Antonescu: „Am fost înştiinţat — scria dictatorul nazist — că la marile unităţi române [...] au început să se ivească simptome de dezagregare. Cauza ar fi atitudinea îndoielnică a unor ofiţeri ce se repereutează asupra moralii soldaţilor”.

Generalii însărcinaţi cu conducerea unor importante sectoare de activitate din economia naţională românească au protestat şi ei împotriva jafului la care era supusă ţara: „Germanii trăiesc din exploatarea teritoriului nostru [...]; fură, jefuiesc satele, vlăguiesc economia zdruncinată a ţării”.

În aceste împrejurări, chemările P.C.R., catalizatorul tu-

turor forţelor antihitleriste, adreseate şi armatei, au găsit un profund ecou în rîndurile militarilor, inclusiv ale corpului ofiţeresc. Într-un manifest al C.C. al P.C.R., din noiembrie 1943, se arată: „Generali, ofiţeri şi soldaţi! Nu daţi ascultare ordinelor lui Antonescu! Sint ordinele călăului nostru, Hitler! Refuzaţi plecarea pe front! Întoarceţi-vă cu toţii în ţară pentru a o apăra alături de toţi patrioţii de pustiirea hoardelor hitleriste. Pregătiţi-vă de lupta cea mare de eliberare!”.

Activitatea comuniştilor şi a celorlalte forţe patriotice în mijlocul ostirii şi-a spus cuvîntul în clipa înfăptuirii insurecţiei naţionale antifasciste. Răspunzînd acestor chemări, armata, inclusiv cadrele sale de conducere, s-a alăturat poporului la acţiunea de scoatere a României din războiul hitlerist. Iată ce spune în acest sens comandantul Centrului de instrucţie motomecanizat Tirgovişte: „În iulie 1944, informat în secret că regimul Antonescu va fi înlăturat, am trecut imediat la organizarea trupelor şi cadrelor centrului, formînd unităţi de luptă din carele de asalt, tancurile şi artileria purtată a Centrului, pentru a putea acţiona la timpul oportun”. Contribuţia adusă de detaşamentul blindat format din unităţile şi subunităţile Centrului de instrucţie motomecanizat Tirgovişte şi ale Corpului motomecanizat pentru lichida-

rea încercării naziste de ocupare a Capitalei este binecunoscută. De un real sprijin în pregătirea și declanșarea insurecției a fost și acțiunea acelor generali și ofițeri din Marele Stat Major, care, în iunie 1944, au trecut la identificarea efectivelor germane de pe teritoriul țării. Operațiunea era necesară în vederea cunoașterii cât mai exacte a raportului de forțe dintre trupele naziste și cele române în momentul izbucnirii insurecției.

Participarea generalilor la insurecție a facilitat desfășurarea acțiunilor militare, întoarcerea armelor împotriva Germaniei naziste de către întreaga armată, opunerea unei eroice rezistențe atacurilor fasciste în București, pe Valea Prahovei și în celelalte regiuni ale țării. Ei au adus o contribuție importantă la succesele de prestigiu raportate de forțele insurecționale împotriva unui dușman bine înarmat. Ralierea generalilor la actul insurecțional a permis și regrouparea rapidă a marilor unități militare, deplasarea lor în Transilvania, conform unui plan stabilit anterior, pentru a zăgăzui o eventuală agresiune fascistă. Această acțiune s-a dovedit de mare însemnătate și pentru desfășurarea ulterioară a războiului

lui purtat alături de Națiunile Unite, împiedicând comandaamentul hitlerist să controleze o linie defensivă puternică pe crestele Carpaților Meridionali.

Comandanții armatelor române, ai corpurilor teritoriale, generalii aflați în Marele Stat Major au asigurat din primele ore ale insurecției condiții favorabile dezvoltării ulterioare a acțiunilor de luptă împotriva Germaniei. Generalii, comandanții ai armatelor române aflate la aripa de sud a frontului sovieto-german au refuzat categoric, odată cu declanșarea insurecției, continuarea colaborării sub orice formă cu trupele germane și au luat măsuri pentru desprinderea marilor unități române din dispozitivul Grupului de armate „Ucraina de Sud” și anihilarea oricăror contramăsuri germane. Iată ce declara la 27 august 1944 șeful detașamentului de legătură român pe lângă generalul Friessner: „În noapte de 23 august, către orele 23, am fost rugat să mă prezint la domnul general Friessner [...] care m-a rugat să fac succesiv legătura cu domnul general Dumitrescu și domnul general Șteflea, comandanții Armatelor 3 și 4 române, și care au fost întrebați prin mine, în prezența personală a domnu-

lui general Friessner, care îmi formula în limba germană întrebările pe care le transmitem în limba română celor doi domni generali și prin care succesiv i-am întrebat, în esență, dacă vor da ascultare noului regim din România. Ambii au răspuns categoric și net că vor da tot concursul [...] țării și guvernului său”. Discuția generalului Friessner cu cei doi generali români a fost probabil urmarea unei sugestii venite din partea lui Hitler; anterior convorbirii menționate, comandantul Grupului de armate „Ucraina de Sud” avusese o discuție telefonică cu Hitler, căruia îi raportase evoluția situației din România până la ora 23 și de la care primise instrucțiuni. Cîteva ore mai târziu, generalul Hansen a comunicat generalului Friessner că: „Noul guvern român trebuie să fie luat în serios [...] El are în spate întregul popor român și în special întregul corp de generali”.

În ansamblul insurecției naționale antifasciste atitudinea patriotică a corpului de generali și a altor ofițeri superiori a constituit unul din factorii importanți în izbînda luptei pentru eliberarea României de sub dominația fascistă.

Cărți dedicate glorioasei aniversări

Cele trei decenii de la victoria insurecției naționale antifasciste de la 23 August 1944 sînt marcate și printr-o bogată activitate editorială. Dintre volumele recent apărute dedicate acestei cruciale aniversări din viața poporului român, prezentăm cititorilor noștri lucrările pe care, pînă la închiderea prezentului număr, le-am primit la redacție.

În Editura Meridiane a apărut amplul studiu **PAGES DE LA RÉSISTANCE ANTIFASCISTE EN ROUMANIE**. Cele șapte capitole ale lucrării sînt consacrate de către autor, Gheorghe Zaharia, prezentării principalelor momente ale re-

zistenței antifasciste din țara noastră, de la debuturile acesteia în anii sumbri ai dictaturii militaro-fasciste și pînă la triumful insurecției naționale antifasciste din România. Studiul evidențiază cu pregnanță rolul conducător deținut de către Partidul Comunist Român în toți acești ani de luptă împotriva fascismului, P.C.R. fiind inițiatorul, organizatorul și coordonatorul vastului ansamblu de acțiuni vizînd răsturnarea regimului militaro-fascist antonescian, alungarea hitleriștilor din țară și întoarcerea armelor împotriva Germaniei naziste.

Subintitulat Itinerar eroic românesc (23 August - 25 octombrie 1944) volumul **INSCRIPTII ÎN PIATRĂ**, semnat de colonel **Florian Tucă**, tipărit la Editura Militară, evocă într-o suită de reportaje, episoade semnificative din luptele desfășurate de armata țării, de poporul român, pentru alungarea definitivă a hitleriștilor de pe teritoriul patriei. Cîteva pagini glorioase din cronică participării armatei române la războiul antihitlerist, la victoria finală asupra Germaniei naziste, sînt conțurate și în volumul **POVEȘTESC VETERANII**, publicat în aceeași editură, sub egida Centrului de Studii și Cercetări de Istorie și Teorie Militară. Textele, selectate de colonel în rezervă **Costachi Mîndru**, redau amintirile a 18 veterani, participanți la luptele pentru eliberarea României, Ungariei, Cehoslovaciei și Austriei. Un moment semnificativ din contribuția armatei române la războiul antihitlerist este reînviat și în cartea maiorului în rezervă **Ion St. Dăscălescu** apărută la Editura Militară, **CORPUL 7 ARMATĂ ÎN OPERAȚIA „BUDAPESTA”**: participarea acestei mari unități armate, alături de eroicele trupe sovietice, la operația „Budapesta”, (începută la sfîrșitul lunii octombrie 1944 și încheiată la jumătatea lunii februarie 1945) care a avut ca scop nimicirea forțelor hitleriste și horthyste de pe întreg teritoriul Ungariei și scoaterea acestei țări din război.

La aceeași editură, **Viorica Nicoară**, sub titlul **COPILUL MUNȚILOR** publică o caldă evocare a caporalului-erou **Nicolae Stîrc**, luptător voluntar în cadrul unei unități române de vîndători de munte, căzut vitejește la 13 ani pe cîmpul de luptă.

Alte volume sînt în curs de apariție. Astfel, la Editura Politică, urmează să apară, sub egida Institutului de Studii

Istorice și Social-Politice de pe lîngă C.C. al P.C.R. lucrarea **1 MAI 1939, de Olimpiu Matichescu**, consacrată marii demonstrații antifasciste și antirăzboinice din București, organizată de către Partidul Comunist Român în ziua de 1 mai 1939.

CLASA MUNCITOARE — FORȚA SOCIALĂ FUNDAMENTALĂ A MIȘCĂRII ANTIFASCISTE DIN ROMÂNIA, lucrare semnată de **Gh. I. Ioniță** și **Aurică Simion** aflată sub tipar la aceeași editură, cercetează locul și rolul clasei muncitoare din țara noastră în anii rezistenței împotriva fascismului, evidențiind faptul că în jurul clasei muncitoare s-au raliat toate păturile și categoriile sociale patriotice, progresiste, democratice în lupta pentru salugarea intereselor majore ale maselor populare, ale întregului popor, pentru recîștigarea independenței și suveranității patriei.

La Editura Militară se află în curs de pregătire volumul reunind studiile și comunicările sesiunii științifice „Insurrecția din august 1944 și semnificația ei istorică”, organizată în luna iunie a.c. de către Institutul de Studii Istorice și Social-Politice de pe lîngă C.C. al P.C.R., Centrul de Studii și Cercetări de Istorie și Teorie Militară și Academia Militară.

Organizarea și realizarea unei evadări din lagărul de internați politici antifasciști de la Tîrgu Jiu, în zilele premergătoare insurecției, este evocată în volumul **EVADAREA** de **D. Ivanovici** și **Al. Guțan**, sub tipar la Editura Eminescu. Aceeași editură a tipărit în colecția **Mărturiilor** volumul de amintiri ale primului primar comunist al orașului Galați, **Ilie P. Gheorghiu**, intitulat **ERUPȚII DIN ADÎNCURI**.

Celor trei decenii de istorie nouă a patriei noastre le este dedicat eseu **ITINERAR ISTORIC ROMÂNESC. 1944-1974**, aflat în pregătire la Editura Enciclopedică Română. Lucrarea, semnată de **Cristian Popișteanu** și **Petre Pinzaru**, și prevăzută a fi tipărită în limbile engleză, franceză, spaniolă și germană, constituie o sintetică prezentare a drumului parcurs de poporul român în anii socialismului sub conducerea Partidului Comunist Român, drum început odată cu victoria insurecției naționale antifasciste armate din August 1944 și continuat prin toate marile înfăptuiri ale României socialiste.

Acad. prof.

PETRE CONSTANTINESCU-IAȘI:

ÎNȚILNIRILE MELE DIN VARA ANULUI 1944

Oaspete în multe rânduri al Magazinului istoric*, în paginile cărui au apărut o parte din amintirile inedit ale celor peste șapte decenii de activitate puse în slujba cauzei mișcării muncitorești și comuniste din patria noastră, acad. prof. Petre Constantinescu-Iași constituie deci pentru cititorii noștri o prezență publicistică binecunoscută.

În preajma glorioasei aniversări a celor trei decenii de la victoria Insurecției naționale antifasciste de la 23 August 1944, distinsul nostru colaborator ne-a încredințat spre publicare o nouă suită de însemnări memorialistice, evocând câteva din acțiunile la care a participat, din însărcinarea Partidului Communist Român, în primăvara și vara anului 1944.

Evenimentele de atunci, numeroasele acțiuni inițiate, organizate și conduse de P.C.R., vizind răsturnarea dictaturii militarofasciste și întoarcerea armelor împotriva Germaniei hitleriste au fost pe larg studiate și prezentate de istorici, publiciști din țară și de peste hotare. Magazin istoric, în cei șapte ani de apariție, le-a consacrat numeroase pagini, inclusiv prezentul număr al revistei noastre.

Evocările acad. prof. Petre Constantinescu-Iași aduc un element inedit. Depășind cadrul rece al documentului, ele refac și transmit o imagine de viață a aceluia timp eroic.

În primăvara anului 1944 activam în cadrul Comitetului central al Uniunii patrioților și al Apărării patriotice. Într-o zi de marție, am fost anunțat, prin legătura mea superioară de partid, că mai departe voi lucra doar la Uniunea patrioților, urmînd a mi se încredința, totodată, alte sarcini direct de către conducerea P.C.R.

Am luat legătura cu conducerea P.C.R., care-l delegase pe Lucrețiu Pătrășcanu să mă informeze și să-mi transmită directivele partidului. Pe Lucrețiu Pătrășcanu, Coca, cum îi spuneam noi, îl cunoșteam de la Iași cînd l-am avut elev în clasa a IV-a a Liceului Internat din acest oraș unde fusese șef de promoție. Mai colaborasem cu el în munca de partid și în acțiuni antifasciste și cu alte prilejuri.

Lucrețiu Pătrășcanu mi-a împărțit ansamblul de măsuri inițiate și conduse de partidul communist, vizînd răsturnarea regimului antonescian, ieșirea României din război și întoarcerea armelor împotriva Germaniei hitleriste. Am fost informat de acțiunile desfășurate pentru realiza-

rea unei largi coaliții antihitleriste, de eforturile depuse de comuniști pentru atragerea partidelor burgheze în această direcție. Tot el mi-a comunicat ulterior că pentru organizarea și coordonarea activității Blocului Național Democratice urma să funcționeze un Comitet de acțiune, alcătuit din patru membri: Lucrețiu Pătrășcanu — reprezentantul P.C.R., C. Titel-Petrescu — președintele Partidului Social-Democrat, Iuliu Maniu — președintele Partidului Național-Tărănesc și C.I.C. Brătianu — președintele Partidului Național-Liberal. Am fost însărcinat să particip la convorbiri și tratative cu reprezentanții altor partide în vederea realizării acestei coaliții a tuturor forșelor politice antihitleriste. Începînd cu luna aprilie 1944 eu reprezentam, la aceste discuții, partidul communist. Din partea social-democraților au fost desemnați Ștefan Voitec și Iosif Jumanca, de la țărăniști, Ghiță Pop și I. Hudișă, iar de la liberali Bebe Brătianu și Gh. Zamfirescu. Frațiunea dizidentă liberală a lui Gh. Brătianu (georgiștii) trimitea, de asemenea, doi delegați.

Se mai organizase un comitet cu caracter militar, în cea mai deplină conspirativitate, ale cărui acțiuni nu le cunoșteam nici noi, care lucra cu reprezentanții armatei în scopul pregătirii acțiunii armate. Delegatul partidului în acest comitet era Emil Bodnaraș (cunoscut atunci ca „inginer Ceaușu”).

Eu aveam misiunea de a trata cu reprezentanții celorlalte partide în numele partidului communist. Instrucțiunile le primeam, la început, doar prin Lucrețiu Pătrășcanu, apoi și prin C. Agiu. Față de ceilalți tovarăși, care activau în cea mai deplină conspirativitate, eu aveam posibilitatea să mă mișc și la „lumina zilei”, puținîd lua astfel contact cu reprezentanții partidelor burgheze.

Am luat toate măsurile ca să înlătur, pe cît posibil, primejdia celor trei organizații polițienești care ne urmăreau îndeaproape: Siguranța, Serviciul Special de Informații și Gestapoul german. Pentru aceasta, m-am mutat cu familia la țară, în comuna Brătulești-Cococ, de unde era originară soția mea. De aici, veneam aproape zilnic la București. Aveam mai multe case

* Vezi Magazin istoric, nr. 4/1971 și 11/1972.

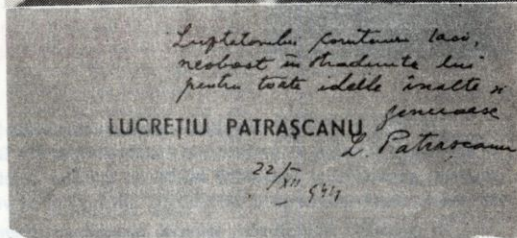

conspirative unde mă întâlneam cu reprezentanții partidului. Multe din aceste întâlniri le-am avut la periferia Capitalei, în casa unui preot care-mi fusese elev. Unele locuri de întâlnire ne erau asigurate de marele scriitor și ziarist N.D. Coccea.

Întîlnirile de lucru cu delegații celor trei partide se desfășurau în locuințele lui Ghiță Pop și Gh. Zamfirescu, care nu voiau să admită alte puncte de întâlnire, pretextînd diverse motive. Aceleași suspiciuni le invocaseră frunțașii jădrăniști și cu alte prieturi. Tot din însărcinarea partidului comunist, am dus tratative și cu gruparea liberală a lui Gh. Tătărescu. De asemenea, m-am întîlnit și am discutat și cu reprezentanții grupării lui Mihail Ralea (Partidul Socialist Jădrănesc).

Cu delegații Partidului Social-Democrat, mă întâlneam în casa doctorului Ghelerter, în prezența acestuia, a lui Șt. Voitec, I. Jumanca, N. Deleanu, Ion Pas, Zaharia Tănase și alții. După constituirea Frontului Unic Muncitoresc*, aveam întoaldeauna întrevederi cu Ștefan Voitec înainte deședințelor noastre, eu luînd cuvîntul nu numai în numele partidului comunist, ci și al Frontului Unic Muncitoresc.

Discuțiile cu jădrăniștii și liberalii le-am început în primele zile ale lunii aprilie 1944 și au durat tot cursul verii, pînă în ziua de 22 august. Jădrăniștii, îndeosebi, ridicau mereu obiecțiuni și la toate modificările cereau întreruperea discuțiilor pentru a obține aprobarea, chiar pentru un cuvînt modificat, de la Maniu. Era evident, ei doreau tergiversarea, aminarea unor hotărîri importante, decisive. Cu tot riscul, întîlnirile și discuțiile au fost și în aceste condiții continuate. Astfel, am reușit să încheiem, la 20 iunie, un acord de colaborare între Frontul Unic Muncitoresc și partidele burgheze. Documentul a fost transmis Comitetului de acțiune care l-a aprobat și pe această bază s-a constituit Blocul Național Democratic. Au fost discuții, între altele și asupra modalității de semnare a acordului, pentru a-și păstra oarecum conspirativitatea: cu numele fiecărui delegat sau cu semne convenționale. În treacănt amintind, în unele împre-

Lucretiu Pătrășcanu împreună cu Petre Constantinescu-Iași, în seara zilei depunerii jurămîntului guvernului prezidat de dr. Petru Groza, la 6 martie 1945

Delegația lui Lucretiu Pătrășcanu pe un volum din biblioteca acad. prof. Petre Constantinescu-Iași

jurări și eu utilizam diferite nume conspirative (ing. Petrescu, dr. Popovici etc.).

Tot în acele luni, am avut întîlniri cu mulți intelectuali, oameni de cultură, cercetători, profesori universitari și secundari, învățători etc. Prin intermediul prof. univ. S. Stoilov, din însărcinarea partidului, s-a inițiat redactarea unui memoriu al intelectualilor către mareșalul Antonescu. Acțiunea a reușit, documentul fiind semnat de un mare număr de eminenți oameni de știință și cultură, academicieni și profesori din centrele universitare ale țării.

Dintre multe alte întîlniri pe care le-am avut în vara anului 1944, mai amintesc pe cea cu dr. Petru Groza. Întîlnirea cu el a avut loc chiar în ziua de 23 august. Fusesem desemnat de conducerea partidului să iau legătura cu dr. Petru Groza care, în acea perioadă, după ieșirea sa din lagăr, se afla la Deva. Print-un om de legătură stabilisem ca dr. Petru Groza să se deplaseze la Bușteni. Ulterior, am

aranjat să poată veni chiar la Brădulești, unde ne-am întîlnit într-o colibă de la marginea satului, într-o porumbiște. Convoorbirea noastră a durat patru ore. L-am informat de organizarea acțiunilor în vederea apropiatei răsturnări a regimului antonescian, insurecția fiind hotărîtă, din cîte cunoșteam, pentru ziua de 26 august. După întrevedere, în după-amiaza aceleiași zile, el s-a întors la Brașov, și de aici la Deva. Eu am rămas în acea noapte la Brădulești, mașina mea fiind pusă la dispoziția dr. Petru Groza.

Seara, a venit la mine Mihail Ralea, care plecase din Capitală după-amiaza și m-a anunțat de neașteptată sosire a lui Antonescu la București. Prin radio, am aflat, în aceeași noapte, de începutul victorios al insurecției. Dar abia a doua zi, cu mare greutate, pe o cale ocolită, am putut intra în Capitală, reluîndu-mi, de data aceasta în cadrul deplin legal, activitatea comunistă pentru triumful idealurilor de dreptate, libertate și progres.

* Vezi Magazin istoric, nr. 5/1974, articolul: Clasa muncitoare - coloana vertebrală a izbinzii.

Acad. prof.

AL. ROSETTI:

AȘ MERGE PE ACELAȘI DRUM...

„În clipa în care un cumplit dezastru amenința ființa neamului nostru, noi, membri ai Academiei Române și profesori ai Universităților din București, Iași și Cluj, martori ai exodului populației și devastării satelor și orașelor românești, transformate în cimpuri de bătălie, după îndelungată chibzuință, am hotărît să vă adresăm apelul de față.

În actualele împrejurări, tăcerea noastră ar însemna o crimă. Avem datoria să rostim răspicat gândul nostru cinstit în fața conducătorului statului. Războiului nostru cu Rusia, Marea Britanie și Statele Unite, trebuie să-i punem de îndată sfârșit...”

Cititorii își amintesc poate cuvintele acestea, cu care începea memoriul celor 65 intelectuali adresat dictatorului Ion Antonescu în aprilie 1944. De altfel, documentul a fost publicat integral de revista noastră în nr. 2/1967.

Act de mare curaj al universitarilor români pătrunși de sentimentul responsabilității patriotice, memoriul a avut un larg ecou în rindul întregii intelectualități, el devenind repede cunoscut maselor populare.

Printre semnatarii acestui memoriu se afla și profesorul Alexandru Rosetti. Prezență mult apreciată în paginile revistei noastre, de astă dată, domnia sa ne împărtășește câteva amintiri despre lupta forțelor patriotice, în frunte cu comuniștii, pentru răsturnarea regimului militar-fascist și ieșirea României din războiul hitlerist.

M. Șt.

Sînt mulțumit. Dacă ar fi să reîncep, aș merge pe același drum...

Realitatea m-a interesat dintotdeauna. Cînd eram copil începuse să mă intereseze — și cu asta mi-am început, ca să spun așa, activitatea mea socială — starea țăranului. Starea socială a țăranului mă interesa pentru că ea era pe atunci deplorabilă, și am început să citesc cărți, o întreagă literatură,

despre viața țăranului român. Bineînțeles, cu timpul am ajuns la cărți de sociologie. Așa — văzînd cum trăiesc, muncesc și suferă țăranii — am înțeles că pentru a scrie istoria limbii — a cărei cercetare o începusem — trebuie să cunoști în întregime istoria poporului, nu numai limba, ci toate obiceiurile lui. Este foarte clar că nu poate fi studiată limba în afara istoriei țării și poporului respectiv. Aces-

ta a fost motivul pentru care atunci cînd m-am înscris la Facultatea de litere din București, am cerut ca în programul meu să fie înglobată ca materie de studiu și istoria. Astfel, am urmat cursuri de istorie, în special al profesorului Dimitrie Onciul, excelent cunoscător al istoriei românilor. Onciul a lăsat lucrări fundamentale. Cunoșcînd istoria poporului,

mi-am dat seama de tot ce poate fi explicat în limbă prin cunoașterea istoriei poporului. Am avut șansa de a audia profesori străluciți. În afară de cursurile lui Onciul, am frecventat cursurile lui Ion Bogdan, la slavistică, al lui Ion Bianu, la istoria literaturii române. La seminarul lui Ion Bianu am elaborat o lucrare de seminar despre colinde. Aveam pe atunci vreo 20 ani. Lucrarea i-a plăcut și a publicat-o în **Analele Academiei Române** (1920). A fost debutul meu științific.

De-a lungul anilor am socotit că o primă îndatorire să nu mă rup de viața poporului, să-i cunosc frământările și năzuințele. Așa am ajuns în anii războiului la legătura mea cu Partidul Comunist Român. Ea s-a produs prin intermediul mai multor bărbați eminenți, cu care mă întâlneam din când în când în diverse locuri, cite o dată chiar la Universitate, în cancelaria catedrei mele. Împreună cu ei am luat hotărârea de a întreprinde diferite acțiuni pentru ieșirea României din război.

Din momentul înscăunării dic-taturii militar-fasciste legionarii duceau o activitate zgomotoasă prin facultăți.

Dar poate că e mai bine, pentru a da o imagine a vremurilor de atunci, să povestesc nașterea, sau mai exact povestea editării operei fundamentale scrisă de George Călinescu.

Într-una din zile, Călinescu mi-a spus că scrie o istorie a literaturii române. Nu mi-am putut închipui atunci că un singur om va fi în stare, într-un timp record, să elaboreze monumentul pe care mi l-a adus mai târziu și mi l-a pus pe masă. Era un manuscris imens, vreo mie de pagini. Am citit cartea cu pasiune și am pus-o imediat sub tipar. În timpul acesta

(cartea s-a tipărit foarte repede) am fost îndepărtat de la Fundația pentru literatură de Ion Antonescu, și înlocuit cu profesorul D. Caracostea. Acesta ne-a denunțat organelor de poliție, agenții ei căutând cartea în toate părțile. Dar lucrarea s-a epuizat în câteva zile.

În primăvara anului 1944 situația de pe front era de așa natură încât ne întărea convingerea că țara trebuie scoasă neîntârziat din războiul hitle-rișt. Din când în când mă întâlneam cu diverși cunoscuți, care mai târziu au făcut parte din conducerea partidului. Ne-am hotărât să elaborăm un document pe care să-l semneze oameni cu prestigiu, profesori, medici, ingineri, și care să ceară ieșirea României din război. Am fost de acord cu textul ce s-a redactat și câțiva dintre noi au primit misiunea să culegă iscălituri de la personalități din diverse medii. Astfel, s-a reunit un mare număr de semnături și documentul a fost trimis lui Antonescu. Printre semnatari se aflau: D. Danielopolu, Dan Theodorescu, N.G. Lupu, Gr. T. Popa, C.I. Parhon, F.Pr. Reiner, P.P. Stănescu, C. Bordeianu, M. Ralea, Eugen Herovanu, I. Anza Jianu, S. Stoilov, Al. Ghica, Gh. Vrinceanu, Gh. Demetrescu, Gh. Banu, Istrate Micescu, C. Popovici, Ed. Mezinescu, Bazil Munteanu, N. Profiri, N. Cernescu, C. Mihu, Al. Claudiu, Dan Bădăraș, A. Oțetea, C. Balmaș, Gh. Zane, I. Botez, Șerban Țițeica, C. Daicoviciu, Emil Petrovici, D. Popovici, Tiberiu Moșoiu, Gh. Popovici., C. Pîrvolescu, Al. Pantazi, M. Enăchescu, D. Bagdasar, D.D. Gerota, Ștefan Vencov, Radu Roșca, I. Jovin, I. Zamfirescu, Marcel Capri, Aurel Potop, Emil Stîhi, Mircea Bîrsan, M. Neculce, Anton Dumitriu, V. Gor-

ciu, G. Constantinescu, Fl. Mezincescu, Eugen Davidescu, M. Parhon, Gh. Agavriloiu, C. Motaș, V. Răscanu, C. Angelescu, V. Pavelcu, Al. Myller, Ilie Popa, N. Popa etc...

Imediat ce i s-a adus la cunoștință documentul, Antonescu a dat ordin să fim arestați. Momentul era grav, intrucît armata germană de ocupație era încă puternică și desigur că arestarea ar fi dus la executarea noastră. Ne-am împrăștiat în diferite colțuri ale țării. În ceea ce mă privește am plecat în zona Cîmpulungului (Muscel).

În ziua de 23 august mă aflam la Cîmpulung. Prin radio am aflat despre arestarea lui Antonescu și de luarea puterii de către un guvern democrat. M-am transportat imediat la București, am luat contact cu tovarășii din partid și am început să acționăm. Mai întâi am activat în cadrul Apărării patriotice în care au intrat nu numai oamenii din partid, ci și din afară de partid, dispuși să colaboreze cu noi. În felul acesta s-a început o acțiune serioasă de înnoire a țării, care mergea pînă la luarea deplină a puterii politice și economice și introducerea unor norme adevărat democratice.

Împreună cu regretatul rector de atunci al Universității București, Simion Stoilov, am format prima comisie de epurare a învățămîntului superior de elementele fasciste. Comisia a întocmit o listă în care figurau legionarii notorii și toți cei care sprijiniseră Garda de fier. Era necesar ca imediat să fie înlăturați din viața universitară acești oameni care avuseseră o activitate și o influență nefastă în cultura și educația tinerei generații. Dar aceasta era numai una din sarcinile noastre imediate. Realitatea ne puneă în față mereu altele...

251 ZILE DE LAGĂR PENTRU UN RĂSPUNS

V. FIROIU

În august 1944 cunoscutul compozitor și dirijor Ionel Perlea, ale cărui concerte în țară în 1969 s-au bucurat de un deosebit succes, se afla la Viena. În drum spre Paris, unde fusese programat să concerteze la Opera mare și la Opera comică, făcuse un popas în Capitala austriacă, unde dirijase opera *Cavalerul rozelor* de Richard Strauss, spectacol care se bucurase de un deosebit succes.

În ziua de 24 august 1944, la „Grand Hotel”, unde era găzduit împreună cu soția, artistului român i-a fost anunțată vizita unui înalt funcționar nazist. Acesta s-a prezentat și, după o scurtă introducere, a intrat în subiect: dorea de la Perlea o luare de atitudine împotriva insurecției declanșate în România. Mai exact, îi propunea să vorbească în limba română la postul de radio „Donau” și să dezavueze acțiunea întreprinsă de forțele insurecționale. Perlea a respins cu tărie această propunere. La puțină vreme, funcționarul nazist a revenit. De această dată i-a comunicat dirijorului român următoarea alternativă: sau face declarația la radio, sau este internat într-un lagăr. La capătul unei discuții dramatice, Perlea a dat același răspuns negativ. Era răspunsul unui patriot care se alătura în felul acesta — departe de țara sa — acțiunii istorice de la 23 august 1944.

Ionel Perlea, desen inedit de Eugen Drăguțescu (stînga sus); eliberați de trupele britanice, internați de la Mariapfarr în drum spre Bologna (în primele trei imagini de sus în jos); într-o fostă cazarmă din localitatea italiană (ultimele două imagini)

Autoritățile naziste au trecut la represalii. Ionel Perlea și soția sa, împreună cu alți români aflați în acea vreme la Viena, au fost internați în lagărul din localitatea montană Krummhübel. Aici erau în detenție și alți români, care se aflaseră în zilele anterioare la Berlin, Praga și Bratislava.

De la Krummhübel, după apropierea frontului, internații români, printre care se aflau și soții Perlea, au fost mutați în lagărul din cântulul Mariapfar, situat în regiunea Alpilor Carintiei. Grupul de români a fost cazat în localul unei foste școli primare, o clădire cu un singur cat. Cele câteva săli de clasă fuseseră transformate în dormitoare comune pentru câte 30 persoane, cu paturi suprapuse. La condițiile precare de locuit se adăugau alimentația alcătuită mai ales din supă de gulii și pîine uscată, precum și umilințele la care deținuții erau supuși de către paznicii nașiți.

Evocînd acele zile, prietenul lui Ionel Perlea pictorul și graficianul Eugen Drăguțescu — care se afla și el în lagăr — relatează: „Seara, maestrul deseori se retrăgea în spălătoria școlii unde eram internați, umedă, tristă și acolo îl vedeam deseori cu capul înmormîntat în minile aduse a pumn. — Dragă maestre nu mai fi așa trist, o să treacă și necazul ăsta!”

Și m-am pus să-i fac desenul, așa cu capul sprijinit în minii la masa spălătoriei. În spatele lui pe zidul murdar, am desenat cu cărbune o orchestră dirijată de el, Perlea, cu minile cutremurate spre cer. Cînd i-am arătat desenul, s-a bucurat mult, m-a îmbrățișat și am ieșit să facem o plimbare prin pădurea vecină”.

La 8 mai 1945, după 251 zile de internare, românii au fost eliberați de forțe armate britanice, care pătrunseseră în acea zonă. Cîteva zile mai tîrziu, la 13 mai 1945, grupul foștilor internați a fost transportat cu autocamioanele în Italia, la Bologna.

PRIMELE ORE ÎN TABĂRA INAMICĂ

(Urmare din p. 51)

unui nou guvern, a cărui conducere să fie încredințată „generalului român pe care putem sconta cel mai mult”.

Încercînd să execute acest ordin, Friessner ia legătura cu comandanții celor două armate române încadrate anterior dispozitivului german dintre Carpații Orientali și Nistrul Inferior și îi chestionează dacă vor da ascultare dispozițiilor ce vor primi din partea noului guvern. Răspunsul acestora nu-i lasă dubii și nici speranțe*.

După miezul nopții de 23 august, din Slănic se ordonă tuturor forțelor germane de pe teritoriul României să execute directiva dată de Hitler de înăbușire a insurecției. „Însărcinez — se precizează în ordinul nr. 3241/1944, strict secret, al Grupului de armate «Ucraina de Sud» — pe generalul Gerstenberg ca, în înțelegere cu ministrul Germaniei, să procedeze la executare [...]”. Forțele germane din aria insurecției primesc misiunea: „sprijiniți cu toate forțele la dispoziție pe generalul Gerstenberg”.

Berlin. Informat asupra situației din România, Coman-

damentul suprem hitlerist ordonă noi măsuri menite să înăbușe ridicarea în masă la luptă a întregului popor român. Direcția operației a OKW-ului informează la ora 23,30 Comandamentul „Teatrului de război Sud-Est” asupra evenimentelor din România. La orele 23,55 și 23,57 sînt informați, în același sens, șeful Misiunii militare germane din Bulgaria și, respectiv, generalul german împuternicit pentru Ungaria, țări care continuă să se afle în alianță cu Germania hitleristă.

La ora 23,30, Comandamentul „Teatrului de război Sud-Est” primește ordin să-și concentreze forțele disponibile din Serbia și Croația în zona Niș-Belgrad, iar în spațiul Skoplje-Niș unități de intervenție din cadrul Grupului de armate „E” dislocat în Grecia. Generalul împuternicit pentru Ungaria primește și el ordin să pregătească, pentru a interveni în spațiul român, Divizia 8 cavalerie SS.

Totodată, comandantul german al zonei petrolifere române, generalul Gerstenberg, (prin „cumul”), este însărcinat să „apere producția” și transportul de petrol efectuate pentru necesități naziste. Viceamiralul Brinkman, comandantul forțelor navale germane din Marea Neagră, primește ordin să ia

în stăpînire orașul Constanța și să pună sub control german exclusiv coasta de vest a Mării Negre. La ora 1,50 OKW-ul ordonă armatei germane din Bulgaria alarmă de gradul I.

* * *

24 august, în jurul orei 4. De la declanșarea insurecției au trecut aproximativ 11 ore, timp în care factorul surprinderii, căruia organizatorii și înfăptuitorii ridicării la arme a poporului român îi acordaseră importanța cuvenită, a acționat în favoarea forțelor insurecționale. Armata română primește ordinul de a lovi ofensiv inamicul hitlerist. Atacul german, declanșat în dimineața zilei de 24 august, în scopul ocupării Capitalei, i-a găsit pe români în ofensivă generalizată contra hitleriștilor aflați în interiorul Bucureștilor.

Febrelele măsuri ale comandamentului nazist, luate în noaptea de 23 spre 24 august, înregistrau un prim eșec. Începea să se profileze, încă din primele ore, eșecul final ce avea să fie suferit de nașiți pe toate planurile după cele opt zile de înfruntare cu forțele insurecționale române.

* Vezi în acest număr articolul Local acțiunii: Palatul regal.

VOINȚA DE NEÎNFRÎNT A CLASEI MUNCITORE

Rolul decisiv care a revenit mișcării muncitorești și socialiste în progresul istoric al României se vedește și în consecvența și spiritul științific cu care au fost abordate problemele fundamentale cu care se confruntă societatea românească la sfârșitul secolului trecut și la începutul secolului nostru. Între acestea la loc de frunte se înscriu industrializarea — ca o condiție vitală pentru fiecare țară de a păși pe calea progresului și civilizației. Iată câteva extrase din documentele și presa vremii, care atestă deosebita atenție acordată de mișcarea muncitorească și socialistă din România acestui comandament major.

„Trebuie creată în România industria mare“

VASILE NICOLAE

Perspectivile de dezvoltare a țării pe temeliile industriei, au fost abordate de mișcarea muncitorească și socialistă, de partidul politic al proletariatului român în conformitate cu interesele de clasă, cu aspirațiile revoluționare ale clasei muncitoare. În concepția partidului politic muncitoresc, problema industrializării a apărut ca un obiectiv izvorât din necesitatea consolidării independenței naționale a țării, a reducerii treptate a decalajului existent între România și statele avansate ale Europei pe planul dezvoltării economice. Socialiștii s-au pronunțat pentru dezvoltarea în România a marii industrii mecanizate, pentru folosirea celor mai noi cuceriri tehnice. Ei au susținut, alături de gânditori și oameni politici înaintați ai vremii, măsurile protecționiste și legiuirile de încurajare a industriei naționale, dar, spre deosebire de aceștia, au preconizat un protecționism care să nu afecteze nivelul de trai al maselor muncitoare și au legat organic procesul de industrializare de ansamblul obiectivelor înscrise în programul partidului, în vederea dezvoltării multilaterale și armonioase a României. Concomitent, militanții socialiști au înțeles industrializarea ca un proces complex, presupunând îmbunătățirea situației clasei muncitoare.

Partidul clasei muncitoare vedea, în același timp, în industrializarea țării o condiție esențială pentru creșterea rîndurilor proletariatului, pentru dezvoltarea conștiinței de clasă și amplificarea luptei revoluționare a acestuia împotriva orînduirii capitaliste, pentru crearea premiselor în vederea trecerii în perspectivă, la edificarea societății socialiste pe pămîntul României.

Misiunea istorică de a asigura făurirea și dezvoltarea unei industrii puternice și, pe această bază, de a duce patria noastră pe drumul progresului economic și social a revenit Partidului Comunist Român. „Proletariatul român — arăta tovarășul Nicolae Ceaușescu, în ampla expunere făcută cu prilejul aniversării a 80 ani de la crearea partidului politic al clasei muncitoare din România — sub conducerea partidului său de clasă, în alianță cu țărănimea și intelctualitatea, a lichidat pentru totdeauna exploatarea omului de către om, a asigurat generalizarea relațiilor socialiste de producție la orașe și sate, înălțînd victorios pe pămîntul României edificiul socialismului. Clasa muncitoare a devenit clasa conducătoare a întregii societăți, îndeplinindu-și cu cinste misiunea istorică în lupta pentru bunăstarea și fericirea întregii națiuni. S-au produs schimbări radicale în structura societății românești, au cunoscut un avînt impetuos forțele de producție, s-a dezvoltat și întărit baza materială a orînduirii noi, socialiste“.

● Industria națională este esența puternică și producătoare în vederea unei țări; este, mai presus de toate, garanția existenței sociale a individului ce și-o ia drept carieră, de la care speră o dreaptă satisfacere pentru ostenele sale; ea face însă și respectul țării în afară prin producțiunea a tot felul de lucrări de diferite specialități [...] Încurajarea industriei noastre naționale trebuie propagată și susținută prin toate forțele, pentru ca dînsa să fie la înălțimea și în direcțiunea progresului secolului în care trăim, de unde vom ajunge la un rezultat dorit.

Din discursul muncitorului N. Rădulescu rostit la 1 octombrie 1872, cu prilejul constituirii Asociației Generale a Lucrătorilor din România, în *Telegraful*, 10 octombrie, 1874.

● Pe lângă chestiunea de protecțiune a industriei, mai este și altceva; este că trebuie să se facă legi protectoare pentru muncitori, legi prin care să se reglementeze munca și relațiunile dintre fabricanți și muncitori; asemenea legi sînt tocmai de nevoie la începutul unei industrii în orice țară, pentru că la început exploatarea e mai grozavă.

Cuvîntarea lui I. Nădejde în Parlament, la 11 decembrie, 1890, în *Dezbatările Adunării deputaților*, 1889-1890.

● Partidul Social-Democrat Român va lupta acuma pentru aducerea la îndeplinire a următoarelor puncte: [...] Protejarea industriei prin vămi întrucît [în măsura în care — n.n.] acestea nu vatămă interesele consumatorilor muncitori.

Din Programul P.S.D.M.R., 1893, în *Munca*, 11 aprilie, 1893.

● Întemeierea industriei se impune la noi cu atîta seriozitate încît nepăsarea în această privință poate aduce cele mai mari nenorociri asupra țării. România nu poate rămînea fără agricultură [...] trebuie creată în România industria mare.

I. Nădejde : Problema industriei, în *Lumea nouă*, 17 octombrie, 1895.

● Industria mare, unind mii de muncitori sub același jug de fier, izbindu-i cu fruntea de stîlpîi de aramă ai clădirii capitaliste, face [...] să încolțească solidaritatea aceea internațională a robilor capitalului, acea solidaritate care e unul dintre semnele mișcării proletarilor.

Lumea nouă, 26 februarie, 1898.

● În primul loc trebuie combătută exploatarea nemărginită a muncii, speculația și apăsarea. În acest sens, trebuie să se îndrepte activitatea oricărui om care ține la dezvoltarea economică a României. Că clasa muncitoare vrea să se lupte în această direcție nu încape nici o îndoială. Aceasta este o necesitate căreia ea nu se poate sustrage, chiar dacă ar dori-o. Vorbesc de cei care au mereu în gură cuvintele: dezvoltarea economică a țării și nu înțeleg că o legislație ocrotitoare a muncii este o condiție pentru dezvoltarea industriei, că numai muncitorul bine plătit și pe care nu-l istovește o zi lungă de lucru, că numai un astfel de muncitor este capabil de a se perfecționa și de a ajuta, printr-o muncă conștientă, la dezvoltarea industriei.

C. Racovski : Poporanism, socialism și realitate, în *Viitorul social*, nr. 11-12/1908.

● Acolo unde fierbe viața și lupta, acolo unde sunetul strident al sirenei cheamă mulțimea muncitoare la muncă, acolo unde masele muncitoare, în mine, răscolesc măruntaiele pămîntului, unde ciocane uriașe spulberă blocuri de oțel, unde pădurea de coșuri înălțate spre cer anunță izbînda și victoria muncii omenești asupra naturii, unde vapoare uriașe spintecă oceanele, acolo unde în orașe gigantice se zbat și izbesc pastunile, se lovesc și se ciocnesc ideile, se plămădește cultura formidabilă de azi și cea imensă de mâine, acolo unde fierbe și spumegă lupta uriașă între muncă și capital, din care trebuie să nască o lume nouă [...], acolo și numai acolo poate fi idealul nostru și al țării.

Toată frămîntarea și lupta și zbuciumul uriaș și neîncetat de acolo nu sînt durerile care vestesc apropierea morții, ci sînt frămîntările uriașe și durerile nașterii [...]

Acolo naște viitorul !

C. Dobrogeanu-Gherea : Neoîobăgia, București, 1910.

● Se știe că una din condițiunile obiective — și cea mai importantă — a revoluției socialiste, a trecerii tuturor mijloacelor de producere în proprietatea obștească, este [...] industrializarea. Acolo unde [...] nu există nici mare industrie, nu există deci un proletariat numeros și concentrat.

Socialismul, 12 decembrie, 1918.

● România în urma industrializării [...] sale viitoare va deveni un stat modern în care se va forma o clasă puternică de muncitorime.

Dr. Emil Isac : Alba Iulia a socialiștilor români în Adevărul (Sibiu), 23 decembrie, 1918.

August 1944:

ROMÂNII ÎN INSURECȚIA PARIZIANĂ

General-maior în rezervă B. HOLBAN

Ca unul care, printre mulți alți români, am fost martor și participant la insurecția din Paris, voi încerca să reconstitui succint ambianța și desfășurarea acestui eveniment.

Luna august a anului 1944. Pe un front imens de peste 5 000 km Wehrmachtul, după propriile sale comunicate, intră într-o fază strategică nouă: „retragerea elastică pe poziții dinainte stabilite”. În realitate, fără a se mai putea regrupa, încolțiți din toate părțile de forțele coaliției antihitleriste și, în primul rând, de armata sovietică, naziștii sînt siliți să abandoneze teritoriile cotoprite.

Cit e de importantă o capitală ?

Pe întreg teritoriul francez lupta mișcării de rezistență crește cu intensitate acordînd un sprijin prețios trupelor aliate debarcate în nordul și în sudul țării, ceea ce face pe generalul D. Eisenhower, comandantul lor suprem să scrie: „În întreaga Franță, aceste forțe ne-au dat un ajutor neprețuit în timpul campaniei. Ele au fost deosebit de active în Bretania, dar și în alte sectoare ale frontului, noi am primit ajutor în formele cele mai variate. Fără marea lor ajutor, eliberarea Franței și zdrobirea inamicului în Europa Occidentală ar fi necesitat timp mai mult și sacrificii mai mari”.

După prăbușirea „zidului Atlantic”, armatele aliaților desfășoară ofensive victorioase în Normandia și Bretania și, avînd o superioritate absolută în efective și materiale de război, înaintează spre regiunea pariziană. În emisiuni speciale pentru francezi, radio Londra transmite știri din ce în ce mai îmbucurătoare. În oraș se răspîndește vestea că unele instituții hitleriste din Paris au început să-și facă bagajele.

Parizienii, întregul popor francez, care îndură de atîta amar de vreme ocupația nazistă, urmăresc aceste știri cu o nesperată bucurie și entuziasm. Acțiunile partizanilor devin tot mai puternice. Străzile și cartierele răsună de vuietul miilor de demonstranți care, încadrați și protejați de unități de franc-tirori și partizani francezi

Alături de patrioți francezi și de alte naționalități, a luptat în cadrul rezistenței antifasciste, pe pământul Franței, un mare număr de români — foști luptători în Spania, imigranți politici antifasciști, studenți, muncitori veniți în Franța în căutare de lucru — care, dând dovadă de curaj și un înalt spirit de abnegație, au participat la numeroase acțiuni de răsunet (după o cifră aproximativă 140 acțiuni). Cunosce și am apreciat în mod deosebit contribuția pe care ei au adus-o în cadrul detașamentelor de francitiori și partizani din regiunea pariziană, unde au luat parte în primele rinduri la insurecția Parisului... (Scînteia, din 23 august 1969).

ROL TANGUY

membru al C.C. al Partidului Comunist Francez

(F.T.P.F.), manifestează împotriva foametei, terorii și coto-pitorilor fasciști. Parisul, inima veșnic tinără a Franței, purtătorul atitor tradiții glorioase de luptă pentru libertate, se pregătește pentru momentul decisiv.

Dar, în toată acestei efervescente generale, parizienii află că planul Comandamentului corpului expediționar aliat nu prevede eliberarea Capitalei, ci ocolirea ei, deoarece înfruntarea garnizoanei hitleriste, încă destul de puternică, ar costa pierderi în oameni și material de război. În al doilea rînd, spun specialiștii militari aliați, aprovizionarea acestui oraș cu o populație atît de numeroasă, neputîndu-se face decît din Normandia, ar periclita aprovizionarea propriilor lor armate. Cel de-al treilea motiv, cel invocat oficial, este dorința de a evita distrugerii ireparabile neprețuitelor monumente istorice și de artă din Capitală. În orice caz, anglo-americanii ar vrea să înănteze cît mai rapid și nestîngheriți spre granițele Germaniei. Acest punct de vedere se află foarte plastic exprimat în memoriile comandantului Grupului 12 de armate, generalul Omer Bradley: „Parisul nu mai avea nici o însemnătate tactică — notează el în ziua cînd se află doar la 175 km de marea orăș. În ciuda gloriei sale istorice, Parisul nu reprezenta decît o pată de cerneală pe hărțile noastre. Trebuia să-l evităm în înaintarea spre Rin”.

Germanii, dimpotrivă, acordă Parisului o importanță deosebită. Ei au nevoie de acest centru politic și economic pentru continuarea războiului, pentru propaganda lor orgolioasă în vederea menținerii moralului trupelor, care slăbește vîzînd cu ochii. Hitleriștii au nevoie de acest oraș mai ales din punct de vedere strategic; podurile Parisului asigură retragerea trupelor lor înfrînte pe frontul Atlanticului, cele peste Sena în aval, fiind deja distruse. Pentru aceasta, însă, trupelor hitleriste le trebuie un Paris, în care să domnească ordinea și liniștea. În acest scop, sînt păstrate aici trei divizii, fiecare dispunînd de cîte 80 tunuri, 60 tancuri și mai multe sute de vehicule simple sau blindate.

Orașul fără polițiști

De soarta orașului se interesează Hitler în persoană, încredințînd comanda garnizoanei de aici unuia din cei mai devotați și supuși generali ai săi, von Choltitz. Acest „strateg”, specializat în lupta împotriva populației civile, primește ordin de la Hitler să apere capitala Franței pînă la ultimul om. Întregul teritoriu care depinde de garnizoana Marelui Paris (**Gross Paris**) trebuie supus celor mai mari distrugerii și unor execuții în masă, dacă populația încearcă să atace trupele de ocupa-

ție. După retragerea forțelor hitleriste de pe frontul Normandiei și numai în cazul cînd menținerea orașului ar deveni imposibilă, Parisul transformat în ruine, trebuie abandonat.

Generalul de tristă memorie este instalat la comanda garnizoanei din Paris în ziua de 9 august. Pentru a înfricoșa populația și a justifica încrederea acordată de Hitler, Choltitz ordonă să fie executați 26 ostateci în gropile de la Vincennes, 42 în pădurea de la Boulogne, 110 la Romainville și mulți alții în parcul Luxembourg, Gara Lyon și în regiunea pariziană...

Dar nimic nu e în stare să frîngă voința de luptă a populației pariziene. Nici aliații, nici dușmanii nu bănuiesc ce poate pune în mișcare în numai două săptămîni, această populație animată de dorința de a se elibera cu orice preț.

La 10 august, Comitetul Militar Național* lansează un apel înflăcărât către combatanții rezistenței din oraș, intitulat **Înainte, în bătălia pentru Paris**, în care-i îndeamnă la distrugerea căilor de comunicație, la atacarea, dezarmarea și nimicirea armatei hitleriste care se retrage de pe frontul Normandiei.

Semnămul luptei este dat de muncitorii feroviari care, în aceeași zi, declară grevă generală, părăsesc locurile de muncă,

* Organul militar al Frontului Național al Rezistenței Franceze.

intensifică distrugerea căilor ferate și a materialului rulant. În câteva zile transportul pe căile ferate este complet paralizat. Hitleriștii nu mai pot folosi decât mijloacele auto și acestea numai noaptea, pentru a nu se expune raidurilor aviației aliate. Formații de luptători din F.T.P.F., sub protecția întinericului, doboară zeci de copaci în calea camioanelor, le atacă și, în multe cazuri, reușesc să le rețină până a doua zi, când sînt reperate și nimicite de aviația anglo-americană.

În câteva zile, la apelul Frontului Național*, greva feroviarilor este urmată de greva generală a salariaților de la Metrou, P.T.T., întreprinderile metalurgice, textile și altele. Viața economică a Parisului este paralizată. Se circulă numai pe jos sau cu bicicleta, încetează orice activitate în uzine, fabrici, magazine și birouri.

La 15 august, văzînd pasivitatea poliției franceze față de populația în fierbere și temîndu-se că poliștii vor trece de partea celor răscușiți, generalul von Choltitz dă ordin ca toată poliția pariziană să fie dezarmată și internată. Înainte însă, ca ordinul să fie executat, Frontul Național avertizează pe poliștii asupra pericolului de a fi exterminați și lansează cuvîntul de ordine: „greva generală a poliției”. În aceeași zi, toți poliștii din Paris și regiunea pariziană, în număr de circa 23 000, tot atîți cît efectivul garnizoanei hitleriste, părăsesc serviciul și, cu banderola Forțelor Franceze din Interior (F.F.I.) pe braț, trec cu tot armamentul de partea populației. Parizienii îi aclamă cu freamet, scandînd **La police avec nous**.

Paris sans flics — „Parisul fără copoi”. O situație curioasă, aproape de necrezut. Pentru prima dată în istoria Franței, parizienii nu văd nici un polișt francez în uniformă pe străzile orașului. La 19 august, 4 000 poliștii ocupă Prefectura Poliției, destituie și arestează pe prefectul numit de autoritățile naziste și instalează un altul nou, Luizet, desemnat de

Frontul Național. Prefectura este cel dintîi edificiu deasupra căruia se înalță, pentru prima dată de la ocupație, steagul tricolor francez.

Pe baricade!

19 august este ziua în care Consiliul Național al Rezistenței franceze a ordonat declanșarea insurecției pariziene**.

Generalul von Choltitz, conștient că e incapabil să înfrîngă prin forța armelor pe parizieni, încearcă o manevră. Sub pretextul salvării orașului de distrugerii, în realitate pentru a asigura retragerea prin Paris a trupelor germane, prin intermediul consulului Suediei, R. Nordling, el propune, la 19 august, un armistițiu între garnizoana nazistă și Rezistență, în schimbul recunoașterii F.F.I. și a teritoriului eliberat de acestea. Unele elemente lipsite de realism din cadrul Rezistenței acceptă această propunere, fără știrea comandamentului F.F.I. și trec la difuzarea ei. Diversiunea generalului hitlerist este, însă, imediat sesizată de conducerea Rezistenței, de populația pariziană și respinsă prin intensificarea luptei.

În aceeași zi, conducătorul forțelor insurecționale din Capitală — colonelul Rol Tanguy, muncitor metalurgist, fost voluntar în Spania republicană — lansează un apel către F.F.I. și populație de a ocupa străzile și edificiile publice, de a ataca și nimici pe hitleriștii care se retrag prin Paris, de a ridica peste tot baricade. De la mic la mare, indiferent de credință și convingeri, populația inundă străzile. Se formează un lanț viu: din mină în mină trec pietre coase din caldarîm, fiare vechi, saci cu nisip, mobilă, tot ce poate servi la construirea în grabă a baricadelor. În această zi, Parisul devine, după expresia unuia din conducătorii Rezistenței, cel mai vast și cel mai activ din toate maquisurile*** Franței. Așa răspund, deci, parizienii la diversiunea generalului von Choltitz.

Începînd cu această zi, în tot orașul se dau violente și sîngeroase lupte de stradă. Răsar peste tot servicii sanitare, bran-

carde, medicamente pentru răniți. Sfîdînd pericolul, acționînd prin ploaia de gloanțe, medicii și surorile dau dovadă de eroism și spirit de sacrificiu. Spiritul de solidaritate, de sacrificiu, entuziasmul care domnește peste tot dau Parisului o înfățișare de nedescris. „Toți pe baricade!”, „Totul pentru baricade!” — sînt singurele lozinci care străbat văzduhul.

Trupele garnizoanei hitleriste încearcă să restabilească ordinea, lansînd împotriva baricadelor mașini blindate și tancuri, dar acestea sînt primite de peste tot cu sticle incendiare. Germanii nu mai îndrăznesc să circule prin oraș. Populația îi atacă în cazărmi și edificiile în care s-au retras. După o înverșunată, dar zadarnică împotrivire, se predau. Șiruri lungi de prizonieri germani, escortați de civili înarmați, sînt dirijați spre Prefectura Poliției sau cazărmi eliberate, iar armamentul capturat este, distribuit pe loc populației.

Prețul victoriei

La 22 august, cea mai mare parte a Parisului este eliberată, iar trupele garnizoanei practic înfrînte. Hitleriștii nu mai stăpînesc decît câteva cartiere, rezistînd în edificiile mari ca: Palatele Bourbon și Luxembourg, Ministerul Marinei și hotelul Meurice, unde comandamentul militar, în frunte cu generalul von Choltitz, așteaptă cu bagajele făcute apariția trupelor aliate pentru a se preda și a scăpa astfel de furia populației răsculate. Pentru prima dată de la ocupația fascistă, **L'Humanité** — organul Partidului Comunist Francez și presa organizațiilor din rezistență apar legal. Pe clădirile publice, pe casele parizienilor, flutură steagul tricolor.

În seara de 24 și în zorii zilei de 25 august, pe străzile capitalei franceze, eliberată aproape în întregime, își fac apariția carele de luptă ale Diviziei 2 blindate, comandată de generalul francez Leclerc. Șeful guvernului provizoriu, generalul de Gaulle avea să scrie despre aceste zile glorioase: „Acțiunea forțelor din interior este aceea care în cursul zilelor precedente a izgonit inamicul de pe străzile noastre, i-a decimat și demoralizat trupele, i-a blocat

* În mai 1941, la inițiativa Partidului Comunist Francez s-a creat Frontul Național de Luptă pentru Independența Franței, care sub denumirea de Frontul Național a fost una din cele mai largi și eficiente organizații ale rezistenței pe teritoriul francez.

** Vezi articolele **Eliberarea Parisului** și **Un om înfruntă tenebrele**, publicate de **Magazin Istorie**, în nr. 7-8, 1969 și 8/1972.

*** Centre ale mișcării de rezistență.

În p. 84: Un grup de luptători francezi în acțiune. Prizonieri hitleriști pe străzile Parisului

unitățile în enclavale lui fortificate". Epopeea eroică a insurjecției pariziene se încheie cu asaltul combinat al unităților F.F.I. și al trupelor franceze asupra ultimelor refugii fortificate ale germanilor, nimicirea acestora și semnarea actului de capitulare necondiționată de către generalul von Choltitz, în fața generalului Leclerc și a colonelului Rol Tanguy. Un ordin de zi special al comandamentului rezistenței și toate ziarurile anunță că eliberarea Parisului e desăvârșită, trupele aliate pot fi primite în orașul victorios. Lupta a fost dură și victoria cîștigată cu prețul unor mari sacrificii. Numai în timpul insurecției, totalul pierderilor parizienilor s-a ridicat la 1483 morți și 3 477 răniți; hitleriștii au avut 2 800 morți, 5 000 răniți și 15 000 prizonieri.

Fii ai aceleiași idei

Din primele zile ale ocupației, antifasciștii de diferite naționalități, aflați pe pămîntul Franței, se alătură luptei drepte a poporului francez. Imigranții români sînt printre primii care se angajează în încheștarea cu forțele hitleriste de ocupație.

De la invadarea teritoriului francez de către armatele fasciste, colonia română din această țară, în frunte cu francirorii și

partizanii români, participă cu eroism și abnegație la toate etapele rezistenței franceze. Conștiința că lovind fascismul cotorpitor oriunde se află el, sprijinim lupta poporului român împotriva aceluiași dușman, că prin aceasta contribuim la grăbirea eliberării proprii noastre patrii, ne este imboldul și călăuză în această luptă grea.

Cei dinții se alătură rezistenței franceze foștii voluntari români în Spania republicană. Ei se încadrează în primele organizații de rezistență numite O.S. (Organisation Spéciale) create de Partidul Comunist Francez. Cînd hărțuirea trupelor de ocupație ia amploare, depășind cadrul acțiunilor unor grupuri restrînse de oameni, O.S. se transformă în largă organizație de luptă F.T.P.F. Foștii voluntari români din Spania li se alătură acum alți români, care acționează în cadrul organizației Francirorii și Partizanii din M.O.I.*. Ei constituie detașamentul nr. 1 alcătuit din 6 grupe de luptă, cu un serviciu propriu de informații, executînd singuri sau în colaborare cu alte formații de luptă numeroase acțiuni importante.

Cu toate că evocarea de față își propune să prezinte participarea românilor la pregătirea și desfășurarea insurecției

pariziene, trebuie menționat că mulți alți compatrioți își aduc o contribuție valoroasă în cadrul rezistenței franceze din alte orașe și regiuni ale Franței. Ca o recunoaștere a meritelor lor, Comitetul Militar Național încredințează multora dintre ei funcții de răspundere în cadrul mișcării de rezistență. Astfel, Mihail Florescu este numit în conducerea comandamentului detașamentelor F.T.P.

— M.O.I. din Lot-et-Garonne, apoi încadrat la Marsilia, în comandamentul militar pentru zona Provence. La Grenoble luptă mulți studenți și intelectuali români aflați aici: Gh. Gaston Marin, Mihai Șora, Nicolae Novac și alții. După reperiunile sîngeroase din 1943, aceștia sînt repartizați în alte centre din sudul Franței, unde Gh. Gaston Marin face parte din comitetul militar interregional F.T.P. - M.O.I. cu sediul la Toulouse, Bazil Șerban face parte din conducerea militară a detașamentelor F.T.P. — M.O.I. din Provence și apoi la St. Etienne. Pavel Cristescu face parte din conducerea militară a acelorași detașamente din Limoges. Un alt grup de luptători români, printre care Alex. Constantinescu, Aurel Groparu și Pavel Lascu, participă la lupte în portul Bordeaux.

De altfel, o prezentare mai amplă a contribuției românilor la rezistența franceză, cititorul

* M.O.I. — *Main d'oeuvre immigrée* („Mînă de lucru imigrată”).

o poate găsi în lucrarea **Români în rezistența franceză**, apărută în Editura Politică, în 1969.

După debarcarea trupelor anglo-americane și în perioada insurrecțională, când rezistența franceză capătă caracterul și amploarea unei uriașe mișcări de masă, o parte din partizanii români din Paris și zona pariziană sînt repartizați în unitățile de luptă ale F.T.P.F., iar alții sînt folosiți pentru instruirea și îndrumarea noilor contingente de luptători de diferite naționalități și în mod special a prizonierilor sovietici evadați din diferite lagăre haziste din Franța. Astfel, P. Mihăileanu, Gilbert, Jean Pierre Brover sînt numiți în comandamentele militare regionale — respectiv din regiunea est-nord și cea pariziană — pe cînd M. Patriciu, I. Marinescu și alții luptă în cadrul formațiilor din Paris, organizînd acțiuni de deraiere a trenurilor, distrugerea de instalații de înaltă tensiune, procurări de armament și participînd apoi cu oamenii pe care-i au în subordine la luptele pe baricade. Serviciul nostru de informații condus de Cristina Boico*, care cîștigă un prestigiu binemeritat, se transformă într-un serviciu de legătură și îndrumare a detașamentelor de F.T.P.-M.O.I. din regiunea pariziană, iar semnatarii acestor rînduri este numit în comandamentul F.T.P.F. al regiunii pariziene. Aici continuă lupte crîncene chiar și după victoria insurrecției din Paris, deoarece trupele hitleriste în retragere nu se consideră sub ordinele generalului von Choltitz și refuză să se supună ordinului său de capitulare.

Mereu în primele rînduri

Militanții politici români, conducerea de partid a coloniei române sînt sufletul și motorul întregii noastre activități. Astfel Gh. Vasilichii, care pînă în 1943 face parte, din conducerea centrală politică a M.O.I., Alex. Buican, Fany Gurvit, Eugenia Luncaș, Alexandru Lazăr, Ion Călin, Marta Levenson, care ocupă în diferite perioade funcții de răspundere în organizația de partid a coloniei române, au un

rol important în recrutarea și organizarea partizanilor români.

Frontul Național Român — organizație de masă antifascistă a coloniei române, care numără peste 1 000 membri — contribuie prin toate mijloacele la antrenarea compatrioților noștri în sprijinirea luptei poporului francez. În anii ocupației, reprezentanți de seamă ai vieții culturale și artistice românești care se află în Franța, precum Traian Vuia, Constantin Brăncuși, Elena Văcărescu, Maria Ventura, Stan Golestan, Tristan Tzara, Ilarie Voronca, Barbu Fundoianu și alții sprijină lupta antihitleristă a francezilor.

Prin **La Roumanie libre**, organul de presă al Frontului Național Român (F.N.R.) care apare ilegal, prin participarea la diferite acțiuni de masă antihitleriste, prin procurarea de alimente pentru partizanii români, prin plasarea și îngrijirea copiilor celor arestați sau deportați, F.N.R. își aduce o contribuție de seamă la victoria împotriva ocupanților. În timpul insurrecției, membri F.N.R. luptă alături de francezi pentru eliberarea Parisului, iar alții ca I. Soru, V. Ionescu, Constantin Ciompeanu, în fruntea unei formații de români înarmați, ocupă clădirea Legației române din Paris. În același timp, o altă formație de luptă, condusă de Alexandru Jar, ocupă și apără de distrugere alte clădiri ale instituțiilor române.

După eliberare, formațiile F.T.P.-M.O.I. participante la lupta în regiunea pariziană sînt regrupate în cazarma „Reuilly” din Paris, unde constituie prima unitate militară, denumită în mod simbolic „Bataillon Liberté”. Deși inițiată ca batalion, efectivul acestei unități ajunge în cîteva zile la peste 1 800 oameni. Este compus în majoritate din prizonieri sovietici evadați, din italieni, spanioli, polonezi; prin funcțiile ce le dețin, românii, contribuie la buna organizare și conducere a unității. Astfel, semnatarii acestor rînduri, cu gradul de maior, este numit comandant al Batalionului; Mihai Patriciu, cu gradul de căpitan, e ajutor de comandant, I. Marinescu, cu gradul de locotenent, comandă o companie, iar B. Rones e ofițer cu subzistență.

În timp ce la Paris insurrecția se încheie victorioasă, în regiuni

nea pariziană luptele continuă cu înverșunare. Presate de înaintarea rapidă a aliaților, unitățile germane în retragere nu mai îndrăznesc să traverseze Parisul, ocolindu-l. Noi, cei din F.T.P.F. îi hărțuim tot timpul, iar atunci cînd raportul de forțe, momentul și locul sînt în favoarea noastră, îi nimicim. În furia lor sălbatică, nazizii se răzbună pe civilii înțelniți în cale, omorîndu-i pe loc.

În aceste împrejurări tragice cad victime răzburării fasciste și doi neînfrițați partizani de origine română, Jean Pierre Brover și George Gruman, foști membri ai serviciului nostru de informații. Sosind la Paris în ziua de 23 august, pentru a primi dispoziții referitoare la misiunea detașamentelor pe care le conduc, ei se întorc la unitățile lor în ziua de 24 august. La ieșirea din Paris, hitleriștii le iau bicicletele, cei doi partizani fiind nevoiți să se întorcă pe jos. A doua zi, ei confiscă la Paris alte două biciclete și pornesc din nou la drum. Lîngă comuna Pierrefitte sînt opriți de o unitate SS în retragere și uciși mîseleste. Sînt înmormîntați pe loc de către locuitorii comunei, iar mai apoi deshumati și înmormîntați ca eroi ai rezistenței în cimitirul din Ivry. În aceeași zi, cade eroic pe baricadele de la gara Austerlitz un alt român, cunoscut sub numele de Robert. Acesta este ultimul tribut de sînge plătit de colonia română, chiar în ziua eliberării Parisului.

Lista acelor care, alături de patrioții francezi, au luptat și au murit eroic pentru pregătirea insurrecției și în timpul bătăliei pentru Paris este însă foarte mare. Alături de eroii naționali francezi — Gabriel Péri, Pierre Semard, Lucien Sampaix, Danielle Casanova și mulți alții — care întruchiează curajul și abnegația comuniștilor francezi, s-au înscris și numele lui Nicolae Cristea, Francisc Boczor, Olga Bancic, Iancu Zilberman, Ion Călin, Ioșif Clisci și ale altora, ca un simbol al combativității și spiritului de sacrificiu al comuniștilor români pentru o cauză dreaptă.

Numele acestor eroi vor rămîne în vechi întipărite în conștiința noastră, ne vor aminti mereu de meritul și mîndria Partidului Comunist Român de a fi crescut și format asemenea luptători.

* Vezi articolul **Unul contra o sută** din **Magazin Istoric**, nr. 5/1970.

Din relațiile mișcărilor de rezistență antifascistă

din România și Iugoslavia

ROMÂNII N-AU LIPSIT DIN ACEST FRONT AL DEMNITĂȚII ȘI LIBERTĂȚII

Conf. univ. dr. WILLIAM MARIN

Era o seară rece de aprilie a anului 1941. Într-o încăpere modest mobilată, mai mulți bărbați aplecați asupra unei mese lucrau tăcuți. Erau oameni foarte diferiți ca fire, vîrstă și profesie. Printre ei, Ion Bănuță, tînărul ceferist, care în timpul liber scria cu înflăcărare versuri avîntate și inginerul Ion Gheorghe Cimponeriu, aflat la începutul carierei sale didactice la Politehnică. Lucrau încordați, căutînd să se concentreze la maximum. Aveau satisfacția luptătorilor, căci acei oameni care lucrau tăcuți, aplecați asupra unei mese, pregăteau pentru apariție primul număr al gazetei antifasciste timișorene Presa liberă, o nouă armă de luptă a Partidului Comunist Român.

Într-o altă casă conspirativă din Timișoara, un bărbat înalt, de vîrstă mijlocie, cu fața brăzdată, se adresa unui grup alcătuit din trei persoane. Bărbatul înalt era Ion Kali, secretar al Comitetului Regional Banat al P.C.R., sub îndrumarea căruia se constituia un nou colectiv avînd sarcina de a organiza și coordona sprijinirea Iugoslaviei înstingerate, de a asigura ajutorarea materială și morală a acelora care ajunseseră în iadul prizonieratului hitlerist. Wehrmachtul organizase într-o serie de localități din România lagăre de tranzit pentru prizonierii iugoslavi. Datorită tratamentului inuman la care erau supuși de către hitleriști, prizonierii pieureau secerări de inaniție și de boli. Ajutorarea lor — acțiune care implica asumarea tuturor riscurilor — devenise o manifestare a solidarității umane, a internaționalismului. Comuniștii români, ei înșiși supuși prigoanei nemiloase a regimului fascist, nu au pregetat să orga-

nizeze acțiuni pentru salvarea și ajutorarea celor aflați sub dențuieune nazistă.

Sentimente de prietenie și bună vecinătate

Agresiunea fascistă împotriva Iugoslaviei a fost declanșată în zorii zilei de 6 aprilie 1941, printr-un bombardament barbar asupra orașului Belgrad, deși acesta fusese declarat, cu cîteva zile înainte, „oraș deschis”. În timp ce aviația hitleristă bombardă cu furie Capitala, principalele localități și căi de comunicație, trupele germane și italiene au încălcat granițele Iugoslaviei. Peste cîteva zile în sprijinul agresiunii fasciste a venit și Ungaria horthystă, deși guvernul ei încheiase cu cîteva luni înainte (în decembrie 1940) un tratat de prietenie cu Iugoslavia. Trupele monarho-fasciste bulgare au participat și ele la ocuparea militară a Iugoslaviei. Din-

tre statele vecine în care fuseseră instaurate regimuri fasciste numai România nu s-a alăturat acțiunilor militare împotriva acestei țări, la 8 aprilie 1941 guvernul român precizînd că nu va participa la ostilitățile începute de celelalte state ale axei împotriva țării vecine.

Poziția adoptată de guvern se explică printr-o serie de cauze de ordin intern.

Poporul român, care a trăit de-a lungul secolelor în bună vecinătate cu popoarele Iugoslaviei și adesea a luptat în alianță cu ele împotriva unor dușmani comuni, era animat de trănice sentimente de prietenie față de aliații săi tradiționali. În rîndul mișcării muncitorești din țara noastră erau profund sădite ideile solidarității. Sentimentele adînc înrădăcinate în popor au influențat și armata. Ofițerii români, care în timpul primului război mondial luptaseră alături de cei sîrbi, și-au întărit legăturile cu foștii lor tovarăși de arme

Septembrie 1944: populația Timișoarei își manifestă adeziunea la lupta armatei române împotriva trupelor fasciste

în timpul celor aproape două decenii de existență a Micii Înțelegeri și a Înțelegerii Balcanice.

Într-un articol publicat în *Journal of Central European Affairs*, nr. 4, din ianuarie 1964, K. St. Pavlowitch, fost diplomat iugoslav la București, afirmă că unele personalități politice burgheze, ca dr. Nicolae Lupu, Iuliu Maniu și Gheorghe Tătărescu, ar fi atras atenția lui Antonescu asupra necesității de a evita orice acțiune ostilă împotriva Iugoslaviei. Același autor relatează că după producerea agresiunii fasciste împotriva statului vecin, „Românii se duceau la ambasadă ca să semneze în cartea de oaspeți exprimându-și în felul acesta simpatia față de Iugoslavia”. La Universitatea din București și la Academia de înalte studii comerciale din același oraș au avut loc manifestări studențești de simpatie față de Iugoslavia, relatează K. St. Pavlowitch.

Există dovezi că încă în aprilie 1941 — mai exact, la 8 aprilie — a plecat în Iugoslavia un grup organizat, alcătuit din 28 tineri români, pentru a

se înrola ca voluntari în armata țării prietene ce se apăra eroic împotriva agresorilor hitleriști. Din memoriile semnate de Nicolae Velimir, fost membru al acestui grup, știm că acești tineri din Timișoara au participat efectiv la luptele de apărare din Iugoslavia. În lunile următoare, numeroși alți români au plecat individual în țara vecină. Comentând aceste fapte, ziarul ilegal comunist timișorean **România liberă** scria, la 1 ianuarie 1942: „Auzind de eroica luptă de dezrobire a străbunilor, mulți flăcăi români din Banat au început să treacă granița iugoslavă. Dect să fie luați în război și jertfiți ca niște vite pe abatorul lui Hitler, ei au ales mai bine drumul haiduciei strămoșești și se duc să grăbească birușina popoarelor subjugate, luptând ca oameni liberi și mândri alături de ceilalți partizani balcanici”. Mai mulți tineri — Constantin I. Munteanu, devenit ulterior locotenent, Nicolae Radovan, Dumitru Mila-novici și alții — s-au alăturat detașamentului de partizani organizat de Jarko Zrenjanin în Voivodina. Sint numeroase ase-

menea exemple. Astfel, Alexandru Pirvulescu, originar din comuna Svinița, județul Caraș-Severin, trecând Dunărea la Liubcova, a participat, începând cu anul 1941, la lupta armată antifascistă din Iugoslavia, fiind de două ori rănit. Făcând parte, mai târziu, dintr-o unitate de partizani, a primit gradul de sublocotenent.

S-a deschis inima orașului și satelor

În numeroase localități din România, printre care Giurgiu, Cîmpulung-Muscel, Rîmnicul Vilcea, Timișoara, Arad, Săcălaz, Ghironda, Remetea Mare și altele, atît populația civilă cît și militarii români au acordat ajutor prizonierilor iugoslavi, aflați în trecere sau în lagăre, dîndu-le alimente, îmbrăcăminte, încălțăminte, medicamente, țigări etc. Acest sprijin a fost acordat fătîș, ajungîndu-se nu odată chiar la ciocniri directe cu gărzile hitleriste.

Un episod semnificativ pentru starea de spirit a populației române este relatat de același diplomat iugoslav K. St. Pavlovitch: „Odată, cînd un grup de prizonieri iugoslavi trecea prin orașul Gurgiu de pe malul Dunării, un soldat român, văzîndu-i în ce stare erau, s-a năpustit într-o brutărie, a scos din buzunar toți banii pe care-i avea și i-a spus brutarului: «Ia repede banii aceștia și dă-mi pîine pe ei». Brutarul, aflînd în ce scop cumpără soldatul pîinea, a împărțit prizonierilor tot stocul lui de pîine proaspătă scoasă din cuptor, fiind ajutat de alți români, care au format un lanț, trecînd repede pîinile din mînă în mînă. A intervenit însă un subofițer german care l-a lovit pe soldatul român cu o biciușcă. În apărarea soldatului a intervenit un ofițer român, care l-a plesnit peste obraz pe plutonierul hitlerist. A urmat o ciocnire generală între români, militari și civili, pe de o parte, și militari germani, pe de altă parte”.

Pe lîngă nenumăratele manifestări spontane ale populației românești, au avut loc și forme organizate de ajutorare sistematică a prizonierilor iugoslavi. Astfel, în Banat, unde existau lagăre de prizonieri iugoslavi (la Timișoara, Săcălaz, Ghiroda, Moșnița, Bucovăț etc.) Partidul Comunist Român a luat o serie de măsuri pentru sprijinirea lor materială și morală. Unele aspecte ale acestei activități le relatează în memoriile sale și tovarășul Mihai Drecin, membru al P.C.R. din anul 1938: „În aprilie 1941, cînd prin gara C.F.R. Arad au trecut prizonierii sîrbi, populația a manifestat o simpatie fierbinte față de ei, dîndu-le alimente, țigări, apă și altele, cu toate că nu era voie să se apropie cineva de ei. Cu această ocazie, comuniștii au răspîndit manifeste în care erau demascați imperia-liștii germani”.

Semnificative sînt și cele relatate într-un amplu reportaj publicat în ziarul timișorean **Deli Hirlap**, la 11 mai 1941, în care se arată că după ce locui-

torii Timișoarei au aflat de existența unui lagăr de prizonieri iugoslavi, „s-a deschis odată inima orașului”. La sediul unei organizații ocultești, de pildă, gazetarul a văzut „munți de pîine” destinați prizonierilor... Din comuna Mailat s-au adus pentru ei 210 pîini, 100 kg slănină, precum și alte alimente, iar comuna Otvești a trimis 84 pîini de cîte cinci kg fiecare și 133 ouă. A pornit o adevărată întrecere între sate în privința stringerii de alimente pentru prizonieri — remarcă ziaristul. Demn de menționat este faptul — subliniat de gazetă — că armata română a pus la dispoziție camioane în vederea transportului alimentelor colectate pentru prizonierii iugoslavi.

Deoarece starea sanitară a multor prizonieri era precară, antihitleristii bănățeni au inițiat o serie de acțiuni, obținînd cu acest prilej concursul larg al unor medici. Totodată, cu sprijinul cadrelor didactice și al elevilor din liceele timișorene, după cum relatează gazeta **Dacia**, din 9 mai 1941, Crucea roșie română a strîns mari cantități de alimente, distribuind prizonierilor iugoslavi numai într-o singură zi 800 pachete.

Contactele stabilite de populație cu prizonierii iugoslavi sub diferite forme au permis și organizarea unor acțiuni de evadare a lor din lagăre, atît în grupuri cît și individual. Cei evadați s-au bucurat și ei de un larg sprijin din partea populației, fiind ajutați cu alimente și îmbrăcăminte și adăpostiți pînă la trecerea frontierei. Un ajutor deosebit le-au acordat celor fugiți din lagăre pentru a se întoarce în patria lor, țărani din comunele aflate la frontiera cu Iugoslavia, adesea în înțelegere cu grănicerii români.

Glasul presei comuniste ilegale

Presă antifascistă, editată clandestin sub îndrumarea Partidului Comunist Român, a informat sistematic pe cititorii ei despre lupta patrioților iugoslavi împotriva ocupanților fas-

ciști. Primele știri despre luptele partizanilor iugoslavi au apărut în gazeta ilegală **Presă liberă** din 26 iulie 1941.

Într-un articol publicat în numărul său din 4 noiembrie 1941 popularizînd lupta partizanilor din Iugoslavia, Franța și din alte țări, gazeta sublinia că nici românii nu lipesc din „acest front al demnității și al libertății”. Referindu-se la tradițiile de luptă ale poporului român, inclusiv la cele ale haiducilor, autorul articolului arăta că lua amploare lupta antifascistă pentru independență națională a poporului împotriva ocupanților hitleriști.

Gazeta ilegală **România liberă**, editată la Timișoara sub îndrumarea Partidului Comunist Român începînd cu luna ianuarie 1942, a relatat lupta eroică a partizanilor iugoslavi. Aproape în fiecare număr al acestei publicații se găsec relatări despre succesele armatei de eliberare națională, conduse de Partidul Comunist din Iugoslavia, evidențiînd personalitatea marelui I.B. Tito.

Publicația periodică ilegală **România liberă** din București a acordat și ea un spațiu larg luptei partizanilor iugoslavi. În numărul din 28 ianuarie 1944 se scria, între altele: „În fruntea mișcării patriotice de eliberare s-a ridicat muncitorul croat Iosip Broz Tito, care prin vitejia și capacitatea sa politică și militară a devenit eroul național al poporului”. În continuare se arăta că partizanii au eliberat aproape jumătate din teritoriul Iugoslaviei. Autorul articolului relatea că printr-o unitate armatei de eliberare conduse de Iosip Broz Tito se găseau și voluntari antifasciști din alte țări, italieni, austrieci, bulgari, precum și români. „Patrioții din România trimit saluturi fierbințe eroicilor luptători iugoslavi” — sublinia **România liberă**.

Prezența unor voluntari români în armata de eliberare din Iugoslavia a fost menționată din nou într-un articol publicat în același ziar din 9 mai 1944.

Aceste acțiuni, relatate în multe articole publicate în gaze-

tele antifasciste editate sub îndrumarea Partidului Comunist Român, reflectă spiritul profund patriotic și totodată consecvent internaționalist al luptătorilor revoluționari, oglindesc sentimentele de stimă și solidaritate ale poporului român față de popoarele iugoslavi, care înfruntau cu eroism pe cotropitorii fasciști.

Împreună în luptele antihitleriste

Un rol de primă însemnătate în colaborarea româno-iugoslavă în anii grei ai celui de-al doilea război mondial l-au avut strînsele legături stabilite între antifasciștii români și iugoslavi, între comuniști. Mărturiile atestă că primele contacte de acest fel între comuniștii români și cei iugoslavi au avut loc la Oravița, în anul 1941. Ulterior, au avut loc întâlniri la Reșița, Timișoara, Turnu-Severin, Cenei și în alte locuri. Din partea română au participat Lina Hoblea, Mihai Macavei, Vlad G. Nicolae, Eric Wayand, Francisc Schneider, Obrad Comanov, Borislav Popovici și alții. Din partea iugoslavă — Milan Salectici, Mita Filipcevi, Jarco Despotovici și alții.

În cadrul acestor întâlniri între reprezentanții organizațiilor locale ale celor două partide, s-a stabilit între altele, să se inițieze organizarea evadării din lagărele de prizonieri a unor ofițeri sovietici care să contribuie la instruirea militară a partizanilor. Organizația ilegală P.C.R. din Reșița a organizat această acțiune și a sprijinit plecarea în Iugoslavia a ofițerilor sovietici evadați din lagăr; acestora li s-a pus, totodată, la dispoziție îmbrăcăminte și încălțăminte civilă, alimente, busole și hărți. S-au trimis, de asemenea, medicamente pentru partizanii iugoslavi. La rîndul lor, partizanii iugoslavi s-au îngrijit de adăpostirea vremelnică a unor comuniști români.

În anul 1942, Biroul comitetului regional Banat al Partidului Comunist Român a dat indicații organizațiilor de partid ca în cazul refugierii pe teritoriul român a unor grupuri de partizani iugoslavi sau a unor antifasciști izolați să li se acorde ajutor. În vara anului următor, pe baza acestor indicații, organizațiile P.C.R. din comunele Cenei și Dinișau au asigurat adăpostirea și aprovizionarea cu alimente a unui grup de antifasciști iugoslavi, în frunte cu activistul comunist Mita Filipcevi. Grupul, alcătuit din 15 persoane a stat în România un an de zile. Măntăni iugoslavi au fost adăpostiți pe teritoriul fermei Scharf, aflată pe drumul între Cenei și Dinișau, într-un loc mai izolat. În timpul șederii lor în România, antifasciștii iugoslavi au îndeplinit unele sarcini primite din partea activistului P.C.R. Obrad Comanov. Acțiunea de adăpostire a fost atît de bine organizată încît chiar în unele condiții foarte grele nu s-au produs nici un fel de căderi*.

În lupta comună, un rol important l-au avut Comitetele antifasciste din satele bănățene aflate sub îndrumarea P.C.R. Referindu-se la aceste comitete, profesorul Borislav Popovici, membru al Partidului Comunist Român din anii ilegalității, subli-

* Vezi articolul *Generațiile Cenei*, din *Magazin Istorie*, nr. 9/1972.

nia în interviul acordat ziarului **Luptătorul Bănățean** la 11 decembrie 1944: „Aceste comitete populare clandestine s-au atașat luptei poporului român pentru eliberare, cooperind cu celelalte organizații ilegale democratice din țară, considerind lupta poporului român contra fascismului ca o cauză comună a tuturor popoarelor democratice [...] Partizanii urmăreai de nemți au găsit aici ajutor și adăpost”.

Merită subliniată și o altă latură a colaborării româno-iugoslave și anume că în regiunea Orșovei și dincolo de Dunăre, în ținutul Cladovei, s-a desfășurat după 23 august 1944 prima mare acțiune de cooperare dintre trupele românești și cele iugoslave împotriva hitleriștilor. La 3 septembrie 1944, ziarul **Dacia** din Timișoara a publicat următoarea informație: „Se știe că trupele germane care erau pe teritoriul iugoslav, prin trageri de artilerie au împiedicat circulația trenurilor române. Prin cooperarea trupelor noastre cu unități din armata marelui Tito s-a ajuns la un atac concentric, îndepărtîndu-se complet trupele germane. Astfel linia ferată din regiunea Orșovei a fost redată circulației”.

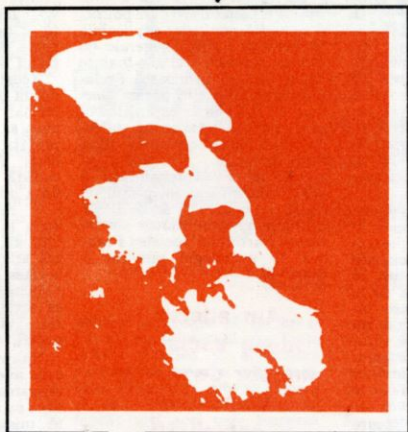
Sprijinindu-i pe antifasciștii iugoslavi împotriva dușmanului comun, luptătorii români au dat dovadă, ca și în alte rînduri în trecut, de solidaritate internaționalistă, de dragoste pentru libertate națională și socială.

Microfișier bibliografic

Nicolae Ceacir, *Războiul național de eliberare a popoarelor Iugoslaviei (1941-1945)*, în *Anale de Istorie*, nr. 3/1969; K. St. Pavlovitch, *Iugoslavia și România în 1941*, în *Journal of Central European Affairs*, nr. 4/1964; Vojvodina u borbi („Vojvodina în luptă”), Novi Sad, 1963; K. M. Dimic, *Tito et Mihailovitch, leur conflit*, în *Revue d'histoire de la deuxième guerre mondiale*, an VIII, nr. 29 din 1958; K. M. Dimic: *La Guerre de libération nationale en Yougoslavie. D'après les documents publiés par l'Institut d'histoire militaire*, în *Revue d'histoire de la deuxième guerre mondiale*, nr. 34, an IX, aprilie 1959; Ziva Sijacki: *Vravec Gaj 1941 godine („Vravec Gaj 1941”)*, în volumul *Ustanak naroda Jugoslavije 1941 („Răscoală popoarelor din Iugoslavia 1941”)*, Zbornik („Anale”), voi VI, Vojnoizdavački Zavod Jna („Editura Armatei Populare iugoslave”), *Vojno Delo („Opera militară”), Beograd, 1964; Beogradska operacija („Operațiunea din Belgrad”), Vojno-Istorijski Institut Jugoslovenske Narodne Armije („Institutul Istoric-Militar al Armatei Populare Iugoslave”), Beograd, 1964; Zbornik narodnih heroja Jugoslavije („Nomenclatorul eroilor populari din Iugoslavia”), Beograd, MCML VII; Strugar Vlado, *Rati revolucija naroda Jugoslavije 1941-1945 („Războiul și revoluția popoarelor din Iugoslavia 1941-1945”), Vojno-Istorijski Institut, („Institutul Istoric-Militar”), Beograd, 1962.**

Jean Jaurès

„UN SOLDAT AL CIVILIZAȚIEI ȘI UMANITĂȚII“

NICOLAE COPOIU

Moartea lui Jaurès — survenită într-un moment de maximă tensiune în relațiile internaționale — a fost socotită de Romain Rolland „nu moartea unui singur om“, ci „o mare bătălie pierdută pentru întreaga omenire“.

**„Pentru stăpînii
absoluți, terenul
este minat“**

La 31 iulie 1914, în jurul orei 10 seara, a fost asasinat Jean Jaurès, una dintre personalitățile cele mai reprezentative ale mișcării socialiste internaționale, conducător al Partidului Socialist Francez. Asasinul era un tânăr*, exaltat pînă

la îndobitocire de zăgănitul armelor din ajunul declanșării primului război mondial. Crima s-a produs în împrejurări simple: Jaurès se afla, împreună cu prietenii săi Landrieu, Renaudel, Longuet, la restaurantul Croissant, în vecinătatea Bulevardului Montmartre, unde obișnuia să ia masa de seară. În timpul discuțiilor, cineva i-a atras atenția lui Jaurès asupra unui tânăr care-l privea insistent prin fereastra localului.

* Raoul Villain a fost prins imediat, dar procesul s-a judecat de abia în anul 1919. Unele cercuri politice, după cum scria ziarul *L'Humanité*, au încercat să mușamalizeze vinovăția asasinului. Și, într-adevăr, spre

stupoarea opiniei publice progresiste Raoul Villain a fost achitat. Mai tîrziu, el a părăsit Franța, trăind în Spania. A fost împușcat de republicani, în timpul războiului civil din 1936-1939.

Exact în clipa în care Jaurès admira fotografia unei fete de zece ani, fiica unuia dintre prietenii de la masă, tânărul care îl fixase a tras, ochind cu precizie, mai multe gloanțe de revolver. Lovit în cap, Jaurès a încetat din viață după cîteva clipe.

Pentru a înțelege întreaga semnificație a acestui asasinat trebuie să avem în vedere data și împrejurările politice în care s-a produs. La 31 iulie 1914, primele flăcări ale războiului mondial erau deja aprinse prin ostilitățile începute la 28 iulie de Austro-Ungaria împotriva Serbiei. Rusia și Germania decretaseră mobilizarea dintru

Suspiciune reciprocă și în conformitate cu alianțele în care erau angajate. Toate cancelariile țărilor europene se aflau într-o adevărată febră. În ceea ce-l privește, guvernul francez încerca să evite pe cale diplomatică o angajare imediată în război. Jaurès, prieten cu unii dintre membrii guvernului, insistă pe lângă aceștia să rezolve criza pe calea tratativelor. În seara tragediei, fusese la Ministerul de Externe, delegat de grupul parlamentar socialist, în același scop.

Cercurile guvernante se temeau tot mai mult de opoziția clasei muncitoare față de dezlănțuirea unui război. Socialiștii reconfirmaseră, cu doi ani în urmă, la Basel, rezoluția de la Stuttgart, din 1907, care îndemna proletariatul ca, în cazul izbucnirii unei conflagrații europene, să se folosească de greutățile provocate guvernelor din țările capitaliste pentru a le răsturna.

În ciuda speculațiilor făcute ulterior în legătură cu poziția pe care ar fi adoptat-o Jaurès după declanșarea războiului, asasinarea lui a fost o odioasă crimă politică. Jaurès era un apărător fervent al păcii, un conducător socialist cu mare influență în rândul maselor muncitorești. În ultimul său discurs, rostit la Bruxelles, cu câteva zile înainte de a fi ucis, se arăta încrezător în evitarea războiului, în presiunea mișcării socialiste internaționale asupra guvernelor, în „diplomația socialistă, care lucrează la lumina zilei...”, după cum se exprimase. El omagia pe luptătoarea Roza Luxemburg din Germania, aruncată în închisoare ca urmare a organizării unor manifestații antirăzboinice și repetate, în termeni care aveau să fie în bună parte confirmate de evenimentele, ideea că, dacă totuși războiul se va declanșa, el va aduce un inevitabil iureș revoluționar: „Pentru stăpînii absoluți, terenul este minat. În antrenarea mecanică și în ameteala primelor încăierări ei reușesc să trască masele, dar cînd tifosul va completa opera obuzelor, cu cît mizeria și moartea vor desăvîrși opera lor de nimicire, cu atît mai mult oamenii desmeticiți se vor întoarce către guvernânții germani, francezi, ruși, italieni, cerîndu-le socoteala pentru toa-

te aceste cadavre. Și revoluția dezlănțuită va spune atunci: plecați!...”.

Dispariția lui Jaurès a produs, din punct de vedere politic, o anumită confuzie, explicabilă în condițiile stării generale de atunci. Mort cu trei zile înainte ca țara sa să primească declarația de război din partea Germaniei, el a rămas ca un simbol al luptei proletariatului internațional pentru apărarea păcii între popoare. „Un soldat al civilizației și al umanității a căzut odată cu el, la postul de luptă și onoare”, scria Louis Dubreuilh, unul dintre conducătorii Partidului Socialist Francez, în necrologul publicat a doua zi.

„Am aderat la ideea socialistă înainte de a adera la partidul socialist”

Jean Jaurès aparține galeriei marilor personalități ale mișcărilor socialiste internaționale de la sfîrșitul veacului trecut și începutul veacului nostru. Născut în anul 1859, în orașul Castres, din părinți cu o stare modestă, a urmat liceul în localitatea natală. Remarcat ca un elev strălucit, a fost îndrumat la Școala normală din Paris, pe care a absolvit-o în numai doi ani. La vârsta de 24 ani era conferențiar la catedra de filozofie a Universității din Toulouse.

Temperament de luptător, nu putea rămîne în afara vieții politice, unde cultura și mai ales talentul lui oratoric aveau să-i aducă succese rapide. În 1885, la vârsta de 26 ani, a fost ales deputat. Inițial, deputatul și publicistul Jean Jaurès nu avea o identitate politică declarată, precisă. Apăra însă de la început cu fervoare anumite idei avansate: „Într-un regim democratic protecțiunea nu poate fi întrebunătățită decît în profitul muncii” sau „atît timp cît societatea nu va face ca producțiunea să fie organizată de către proletariat, atît timp cît ea îl va lăsa să joace un rol pasiv, atît timp cît el nu va putea interveni în organizarea muncii [...]”, atît timp cît puterea brutală a capita-

lului, dezlănțuită în societate ca o forță a naturii, nu va fi disciplinată prin muncă, prin știință, prin dreptate, în zadar vom îngrămădi legi de asistență și de prevedere, vom fi departe de a atinge miezul chestiunii sociale”.

Aceste idei erau susținute de un om care încă nu aderase formal la socialism, după cum avea să recunoască el însuși, în prefața lucrării **Action socialiste**: „Am aderat la ideea socialistă și colectivistă înainte de a adera la partidul socialist [...]”; de cînd am început să scriu în ziare și să vorbesc în Cameră, din 1886, socialismul mă stăpînea cu totul...” Toate acestea l-au determinat pe un redactor de la **Révue socialiste**, să scrie, adresîndu-se lui Jaurès: „vino la noi; ești din ai noștri, ești socialist”.

Nu putem înțelege locul pe care avea să-l ocupe Jaurès în mișcarea socialistă din Franța, dacă nu avem în vedere că această mișcare se caracteriza prin anumite trăsături, dintre care, poate, cea mai importantă era fărîmîrea ei în mai multe grupări și curente, că în ultimele decenii ale veacului trecut, proletariatul francez resimțea încă în chip dureros înfrîngerea Comunei din Paris, pierderea unei bune părți din floarea muncitorimii pariziene și a conducătorilor ei. Mișcarea muncitorească și socialistă din Franța era, totodată, reflectarea pe planul luptelor sociale a unor condiții și împrejurări concrete din societatea franceză. Lupta pentru apărarea Republicii dăduse naștere unei puternice mișcări republicane, mai ales în urma apariției și dispariției boulangismului*. În condițiile votului universal, clasa muncitoare, puternică și numeroasă, și-a trimis zeci de deputați în Parlament, care au desfășurat o foarte intensă activitate pe terenul dezbaterilor problemelor sociale.

Una dintre problemele mari care, la sfîrșitul secolului trecut angajau forțele progresiste din Franța, inclusiv mișcarea socialistă, era reducerea influenței bisericilor asupra formării noilor generații, prin laicizarea

* La sfîrșitul secolului XIX a avut loc o mișcare naționalistă de dreapta, condusă de generalul Georges Boulanger (1837-1891) care urmărea restaurarea monarhiei și un război revanșard împotriva Germaniei.

învățămintului. Toate aceste aspecte au imprimat mișcării muncitorești și socialiste din Franța trăsături distinctive. În asemenea împrejurări, s-a născut tendința firească de unificare a grupărilor socialiste într-un singur și puternic partid, aceasta devenind unul dintre obiectivele majore și ale socialistului Jean Jaurès.

Ales deputat socialist în 1893, Jaurès s-a alăturat la început grupării socialistilor „independenți”, care reunea foști publiciști ai Comunei, avocați și profesori radicali, reprezentanți ai federațiilor autonome. Ei erau mai puțin legați de lupta clasei muncitoare și considerau principiile marxiste pe care le propaga Partidul Muncitoresc Francez (creat în 1879 și condus de Jules Guesde și Paul Lafargue) „prea rigide”.

În această perioadă „independenții” au obținut o serie de succese pe teren electoral. Astfel, la alegerile parlamentare din vara anului 1893, din cei 50 deputați socialiști aleși în Parlament, majoritatea au fost „independenți”. Printre aceștia s-a aflat și Jaurès, propus candidat în orașul Carmaux, important centru muncitoresc minier.

„Frați ai aceleiași speranțe“

Lipsa de unitate a organizațiilor sale făcea, însă, ca mișcarea socialistă din Franța să nu aibă forța corespunzătoare nivelului de dezvoltare a clasei muncitoare, tradițiilor ei de luptă. Jaurès a înțeles necesitatea unirii tuturor organizațiilor muncitorești într-un singur partid și a devenit unul dintre principalii militanți ai unității de luptă a proletariatului francez. Iată cum exprima el într-un manifest publicat în 1897 această idee: „Trebuie mai întâi să pregătim unitatea partidului socialist francez. Nu este vorba de o unitate despotică, moartă [...] Toți, colectiviști sau comuniști, au același ideal. Este adevarat că se produc deosebiri de vederi asupra tacticii, asupra metodei de luptă [...] Înclocuirea proprietății capitaliste prin proprietatea socială este o revoluție economică prea mare, ea pune în joc prea multe pasiuni opuse, prea multe speranțe și prea multe temeri,

Facsimile din ziarele L'Humanité și România muncitoare anunțând asasinarea lui Jaurès

pentru ca fiecare să fie hotărât să se folosească de toate forțele politice și economice care pot să prepare noua societate. Principalul este ca nimeni să nu se îmbete de propria lui faptă; toți acei care lucrează la organizarea economică, toți acei care întemeiază, conduc, întăresc sindicate sau cooperative, toți acei care răspund la chemarea proletariatului în luptă, toți acei care smulg capitalului o fâșie din puterea municipală și legislativă, toți acei care, în lupta parlamentară, dau lovituri și desfășoară drapelul, în casa însăși în care dușmanul își făurește arme, toți aceia sînt soldații aceleiași armate, luptători ai aceleiași lupte, frați ai aceleiași speranțe”.

Aceste idei aveau să fie dezvoltate de Jaurès timp de zece ani în coloanele ziarului pe care l-a înființat în aprilie 1904, dîndu-i numele de **L'Humanité**.

Editorialul intitulat **Scopul nostru**, semnat de Jaurès, apărut în numărul din 18 aprilie 1904, primul număr al ziarului (astăzi organ central al Partidului Comunist Francez) începea cu fraza: „Titlul însuși al acestui ziar în amplexarea sa, exprimă exact ceea ce partidul nostru își propune”. Autorul demonstra că istoricește principiul „umanității” este menit a fi realizat de socialism, de emanciparea proletariatului. „Numai socialismul, absorbînd toate clasele în proprietatea comună asupra mijloacelor de producție, va rezolva acest antagonism și va face din fiecare

națiune o parte din umanitate”. În continuare, referitor la tactica de luptă a clasei muncitoare, Jaurès scria: „această evoluție socială va fi cu atât mai mult ușurată, cu cît toți socialiștii, toți proletarii vor fi mai strîns uniți. Aici, la acest ziar, pentru această unitate voim să acționăm [...] Știm care este conflictul privind metodele și tacticile; ar fi o copilărie să cerem să acoperim aceste divergențe cu o unitate exterioară și factice. Noi vom apăra aci cu toată fermitatea și loialitatea, acele metode de acțiune care ni se par nouă cele mai eficiente și cele mai sigure. Dar nu voim să agravăm prin insistența asupra controverselor și prin veninul polemicilor niște resentimente care fără îndoială, ar fi inevitabile și pe care timpul și forța lucrurilor le vor rezolva în mod sigur”.

Cît privește conduita ziarului în raport cu sarcinile luptei socialiștilor, Jaurès se angaja ca „prin informații bogate și exacte” să dea posibilitatea tuturor „să înțeleagă și să judece ei înșiși evenimentele din lume. Marea cauză socialistă și proletară n-are nevoie nici de minciună, nici de semiminciună, nici de informații tendențioase, nici de știri forțate sau trunchiate, nici de procedee făfarnice sau calomnioase”.

Acțiunea susținută de ziarul **L'Humanité** a jucat un rol important în realizarea unității socialiștilor francezi, în primăvara anului 1905, iar Partidul Socialist din Franța va deveni în anii dinaintea primului răz-

boi mondial unul din marile partide muncitorești ale Europei.

„Libertatea suverană a gindului“

Vasta activitate creatoare* a lui Jaurès s-a materializat într-o serie de lucrări cum sînt: *Histoire socialiste de la Révolution Française, La réalité du monde sensible* (teza sa de doctorat), *L'Armée nouvelle, Des origines du socialisme allemand* etc., într-un număr enorm de articole publicate în ziarul socialist francez, în-deosebi în *L'Humanité* și în discursuri parlamentare, conferințe etc. Jaurès a înțeles socialismul ca pe o realitate istorică inevitabilă, iar gîndirea sa socialistă a proiectat-o și asupra trecutului nu prea îndepărtat. În introducerea la lucrarea *Istoria socialistă a revoluției franceze* el scria: „Punctul de vedere socialist este cel după care vrem să povestim poporului, muncitorilor, tîrănilor, evenimentele care se desfășoară din 1789 pînă la sfîrșitul secolului al XIX-lea“. Cit privește evoluția societății moderne, marele gînditor n-a văzut-o decît prin afirmarea socialismului, într-o formă sau alta, în fiecare țară. Într-un discurs rostit în Camera deputaților, în 1893, el spunea, adresîndu-se parlamentarilor partidelor burgheze: „Nu puteți face de zece ani încoace istoria Belgiei, a Italiei, a Germaniei, a Austriei, fără a face istoria partidului socialist“.

Dragostea cu care pleda pentru socialism nu era un sentiment abstract, ci avea temeiuri pe care marele cugetător le propaga și le explica nefcetat. Convinș că proletariatul va realiza ascensiunea sa la puterea politică, Jaurès justifica acest proces prin capacitatea obiectivă a muncitorilor ca element principal în producția socială care le conferea acest drept istoric. Vorbînd cu prilejul unei conferințe despre *Civilizație și socialism*, atrăgea atenția că „socialismul este deci favorabil oricărei dezvoltări a producției; iar prin scopurile pe care le urmărește și prin esența sa,

el lucrează și va lucra pentru creșterea ei [...] Cînd munca va fi luat, în toate părțile lumii, această formă vastă de cooperare internațională, cînd toți indivizii nu vor mai fi salariați pasivi, ci interesați direct la progresul bogăției creată de ei și pentru ei, toate activitățile, toate inițiativele, toate investițiile vor fi mișcate ca de un arc fără pereche“. După ce evoca exemple din trecut care ilustrau faptul că muncitorii au merite deosebite în progresul științei, Jaurès adăuga: „Iar dacă, astăzi, cu viața nesigură pe care sînt nevoiți s-o trăiască [...] muncitorii scot totuși la iveală descoperirile prin care omenirea progresează — ce va fi în ziua cînd toți oamenii vor fi individualități complete [...], cînd din mințile iluminate, din inimile eliberate, din mințile înălțate prin noaptea muncii libere, vor răsări din belșug progresele producției și ale bogăției?“.

Prin natura sa generoasă, prin înaltul său umanism, Jaurès a privit viitorul societății cu optimismul încrederii, generat de înțelegerea marxistă a mersului istoriei. În remarcabila conferință ținută în fața studenților socialiști în anul 1894, tipărită sub titlul *Idealismul istoriei*, el aprecia victoria socialismului ca începutul unei ere noi, în care condiția omului va fi fundamental deosebită de epocile anterioare: „Ei bine, cînd se va împlini revoluția socialistă, cînd împărțirea în antagonisme de clase se va fi sfîrșit, cînd marea obște omenască se va fi făcut stăpînă pe unelele de producție, și le va fi întrebuițat potrivit nevoilor cunoscute și constatate ale tuturor — atunci omenirea va putea fi smulsă din lăuntru îndelungatului răs-timp de neștire în care, de veacuri întregi, aleargă împinsă de puterea oarbă a întîmplării, și

atunci umanitatea va fi prinsă în virtutea Erei celei noi unde omul, în loc de a fi supus lucrurilor le va ordona el“.

Una dintre cele mai inspirate caracterizări dedicate libertății gîndirii omenescii a fost rostită de Jaurès într-un discurs din 1895 în problema învățămîntului: „Ceea ce, mai presus de toate, trebuie păstrat neîntirbit, e acel bun neprețuit cîștigat de om după o luptă aprigă cu prejudecățile și cu suferințele. Este ideea aceea sacră că nu există nici o idee sacră; că nu-i nici una care să n-aibă dreptul de a fi deplin scotocită de om; este ideea că nimic pe lume nu întrece în măreție libertatea suverană a gîndului; nici o putere, interioară sau exterioară, nici un guvern și nici o dogmă nu trebuie să îngrădească necurmata silință și neîntrerupta cercetare a rațiunii...“

Clasa muncitoare din țara noastră, Partidul Social-Democrat au resimțit dureros asasinarea lui Jaurès. Motiunea adoptată la marele miting anti-războinic organizat în ziua de 2 august de P.S.D.R în Capitală îi dădea glas: „proletariatul român se închină îndurerat în fața memoriei marelui luptător pentru pace și socialism care a fost Jean Jaurès, căzut asasinat în lupta pentru pacea omenirii“. În numărul din 3 august 1914, pe prima pagină, alături de manifestul P.S.D.R. care condamna războiul, gaze-ta *România muncitoare* a publicat un articol omagial însoțit de o scurtă biografie a marelui luptător. „O telegramă scurtă și laconică, străpungătoare ca un trăsnet ne-a venit sim-bătă la amiază, că vineri seara, Jean Jaurès a fost omorît de un asasin [...] care răpește proletariatului francez, Franței și socialismului internațional, pe unul din cei mai mari, mai nobili și mai geniali fii ai săi“.

Microfișier bibliografic

Jean Jaurès: *Omul, socialismul, cugetătorul*, tipografia „Poporul“ f.a.; *Action socialiste*, première série, ed. II, Paris, 1899; *Histoire socialiste de la Révolution Française*, Edition revue par A. Mathiez, tome premier: *La Constituante*, troisième édition, Paris, 1939; *Civilizație și socialism*, „Sanctier“, București, f.a.; *Patru cufințări*, traducere de D.L. Suchianu, Editura Adevărul, f.a.; *România muncitoare* din noiembrie 1912 și august 1914.

* Se apreciază că dacă s-ar reuni tot ce a scris Jaurès, s-ar putea alcătui 80-90 volume, de circa patru sute pagini fiecare.

SUPRAPUNEREA TURNURILOR VĂZUTĂ DE LA LONDRA

VICTOR PALADE student la King's College, Champion Hill (Londra) ne scrie: „Am citit cu interes *Magazin istoric* și am apreciat totdeauna grija pentru respectarea strictă a adevărului istoric și acuratețea informației prezentate în revistă. Iată de ce vă scriu acum în legătură cu ilustrația de la pagina 29 (nr. 4/1974). Textul însoțitor afirmă că alături de Catedrala Saint Paul din Londra ar apare și celebrul turn cu ceas Big Ben, care e însă situat la o distanță de câteva mile. E drept, din desen se poate desprinde această impresie greșită deoarece unghiul din care a fost reprezentată catedrala a făcut ca cele două turnuri care îi străjuiesc intrarea să se suprapună, dând impresia unui singur, care aduce cu Big Ben. Confuzia poate fi lesne lămurită printr-o examinare a coplei parțiale după gravura lui N. Buck — *Panoramic View of London from Westminster to the Tower (1749)* — unde se disting lesne cele două turnuri ale catedralei care în ilustrația publicată apar suprapuse. Permiteți-mi să mă folosesc de această ocazie pentru a vă felicita pentru conținutul excelent al revistei”.

Mulțumim corespondentului nostru londonez pentru aprecieri, ca și pentru precizarea făcută și publicăm mai jos un fragment din gravura lui Buck, care lămurște, într-adevăr, problema turnurilor.

EMOȚIA RECUNOȘȚINȚEI

ALEXIU GORGAN tehnician din com. Mehadea, jud. Caraș-Severin, citind articolul „S-a întimplat în Munții Banatului, (nr. 5/1974) ne scrie: „Am rămas deosebit de impresionat citind cele relatate de tov. it. col. Mihai Grozavu, deoarece mi-au evocat întâmplări tragice din viața locuitorilor comunei noastre și a familiei mele. Prin 1948 în raza comunei Mehadea se pregătise o bandă teroristă condusă de Dumitru Isvânet și Sfîrloagă din Domașnea. În seara zilei de 13 decembrie 1948 gloanțele ucigase ale banditului Sfîrloagă mi-au răpus tatăl, Gorgan Dumitru, învâțător în vîrstă de 33 ani. În urma sa a rămas o văduvă cu doi copii de șase și, respectiv, cinci ani.

Partidul ne-a ajutat să trecem prin greutățile pe care viața ni le rezervase.

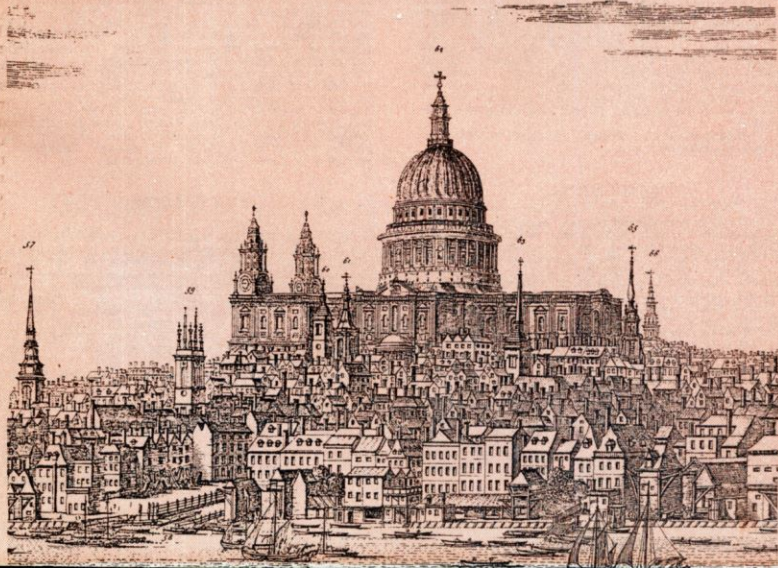
Folosesc acest prilej de a aduce un fierbinte omagiu tuturor celor care au căzut la datorie în acțiunea de prindere a banditului Sfîrloagă și a celorlalți tîlhari care au bîntuit prin părțile noastre atunci”.

EROUL AVIATOR

Citind amintirile eroului Uniunii Sovietice A.I. Pokrișkin (nr. 5 și 6/1974) IULIAN ROBĂNESCU din Roman, ne comunică următoarele: „Cînd vă scriu acestea am în față o fotografie a eroului sovietic — împreună cu camarazii săi de escadrilă — executată în august 1944. Se vede și avionul la bordul căruia Pokrișkin s-a acoperit de glorie. Este un aparat de construcție americană BELL AIR COBRA. Pe cupola motorului se disting pictate 55 stelute albe (numărul victoriilor aeriene raportate de Pokrișkin pînă la acea dată). Pînă la sfîrșitul războiului Pokrișkin a mai doborât 4 avioane germane, situndu-se printre piloții sovietici cu cele mai multe victorii aeriene. Recordul său, din cîte știu, a fost depășit doar de I.N. Kojedub (120 lupte aeriene și 62 avioane doborîte)”. În continuare, corespondentul nostru precizează că tipul avionului cu reacție german amintit în text (nr. 5/1974) este ME 262. În originalul sovietic, după care s-a făcut traducerea, este dat ME 162, așa cum de altfel a apărut și în revista noastră.

ROTUND SAU POLIEDRIC?

AURELIAN GĂNESCU din Ineu, str. Sărmanul Dionis nr. 2, ne trimite două cărți poștale ilustrate, una — tipărită de către Editura Meridian, cealaltă — executată într-o tehnică semănînd cu gravura, purtînd pe verso enigmaticele inițiale C.C.O.O. Cititorii noștri își justifică gestul prin următoarea notă explicativă: „Cunosc bine cetatea Ineu. Comparînd cele două ilustrate am observat că în cea tipărită de către Editura Meridian turnul din dreapta imaginii apare rotund (cum de altfel este și în realitate), în timp ce ilustrata cealaltă îl reprezintă sub o formă poliedrică — Fantezia artistului care a executat această gravură a intervenit «creator», corijînd, fie și pe această cale grafică, opera meșterilor de odinioară. Spre folosul cui, însă?”.

COMPLETAREA COLECȚIILOR

ION STROE din București; D. MOLNICEANU din Băcești, jud. Vaslui; MARIANA SZÖLÖSY din Timișoara; TATIANA BOGDĂNICI din Satu Mare și tuturor celorlalți corespondenți care ne solicită exemplare care le lipsesc din revista noastră, le comunicăm și pe această cale că redacția nu are posibilitatea de a oferi sub nici o formă exemplare epuizate din comerț. Singurul ajutor pe care-l putem da celor dornici să-și completeze colecția revistei noastre, este publicarea - în fișele spațiale disponibile - a anunșurilor de cereri și oferte.

Pentru a vă asigura primirea cu regularitate și fără întreruperi a revistei, modalitatea cea mai sigură rămâne abonamentul.

DIN NOU CURSUL APEI

Răspunsul dat cititorului C. BURTEA, în nr. 4/1974 al revistei noastre, cu privire la Cursa Apei, a determinat alți trei cititori să ne scrie pe aceeași temă. Astfel, ALECU CIUNGU, învățător pensionar din Focșani, precizând că acel braț dispărut al Mîlcovului trece chiar prin orașul Focșani, „Între străzile Bistriței și Lupeni”, se declară de acord cu afirmația că obuzele găsite la Mărtinești trebuie să provină din timpul războiului ruso-turc din 1787-1791: bătălia purtată acolo a avut loc la 22 septembrie 1789. Comunicîndu-ne unele informații extrase dintr-un articol apărut în presa locală, STELIAN DASCĂLESCU din Comarnic, rămîne „neutrul”, în vreme ce HORIA CONSTANTINESCU din Buzău, ne întreabă de ce „în ultimele tratate de istorie națională nu se scrie așa”, adică în sensul răspunsului dat în revista noastră. Pentru că, așa cum e ușor de înțeles, fiecare autor ține la ipoteza proprie, sau la cea a căreia i s-a raliat de la început. O cercetare definitivă lămuritoare e necesară, și ea nu poate veni decît dintr-o atentă colaborare între istorici și militari.

LIA HOSSU, Constanța: convenția ruso-turcă de la Akherman s-a încheiat la 25 septembrie (7 octombrie) 1826.

STEFAN FOCSĂNEANU, satul Soci, com. Pîncești, jud. Bacău: dacă înțelegem bine, părerea de „este că localitatea Soci — unde Ștefan cel Mare a dat o bătălie cu Radu orașului Rîmnici-Sărat, cum se afirmă îndeosebi în istoriografia noastră, ci în vechiul hînuț al Bacăului... După luptă — scrieți de... — Ștefan cel Mare a trimis o scrisoare regelui polon, datată 13 iulie 1471, în care arăta că l-a învins pe Radu cel Frumos, care îl invadase țara — deci nu se opri la hotar, ci pătrunse” în inima Moldovei”.

Transcriind aceste rînduri, supunem ipoteza de atenției specialiștilor.

ACADEMICE...

Sufla de evocări Istoricul în aula Academiei Române, inaugurată în nr. 3/1974 al revistei noastre, a suscitat interes în rîndurile cititorilor, care ni s-au adresat, cerîndu-ne diferite precizări. Astfel pe marginea introducerii la acest serial, GHEORGHE BOLIANGIU din Craiova, ne scrie: „Subsemnatul știu că, potrivit obiceiului preluat din tradiții străine, în ziua primirii unui nou membru în Academie se rostesc două discursuri: unul de către noul ales, denumit *discurs de mulțumire*. În care și elogiul predecesorului al cărui scaun îl ocupă, și al doilea — rostit de către un membru vechi al Academiei, în numele acestei instituții și denumit *discurs de recepție* adică de primire a noului ales. Însă în articolul respectiv, autorul numește *discurs de recepție* cuvîntarea noului ales. V-aș fi recunoscutor dacă, examinînd acest lucru, mi-ați comunica și mie punctul de vedere corect”. Ceea ce facem în rîndurile de față, precizînd încă o dată că *discursul de recepție* era rostit de membrul nou ales. Toate aceste cuvîntări solemnă, împreună cu răspunsurile date de cîte un academician mai vechi, au fost tipărite într-o serie specială a publicațiilor Academiei Române, intitulată chiar *Discursuri de recepție*.

Reamintim că, la recenta Sesiune generală extraordinară a Academiei, s-a hotărît și organizarea unor „ședințe consacrate primirii cu caracter solemn ale noilor academicieni, prin discursuri de recepție urmate de un răspuns din partea unui membru delegat de Prezidiu” (acad. Miron Nicolescu, Academia, în *Contemporanul*, nr. 11, 1974, p. 9; subl. n.)

★

Prima „fișă” academică, despre Al. Papiu-Iarlian, ar conține după părerea cititorului GHEORGHE DRAGOS din București, următoarele șase „greseli regretabile”: 1) „cuvîntele «după studiul de filozofie la Blaj» lasă impresia că Papiu ar fi terminat cursul de filozofie la Blaj” (subl. n.); 2) Papiu n-a redactat, după părerea corespondentului nostru, numai primele două volume din *Istoria românilor din Dacia Superioară*, ci „a redactat și volumul 3, al cărui manuscris a fost descoperit în 1937 la Academia Română și publicat în 1943 de prof. univ. dr. Ștefan Pascu la Sibiu” (subl. n.); 3) Papiu n-a fost „avocat al Statului” în Moldova, ci „jurisconsult al Moldovei”; 4) „memorandumul din 1860 nu a fost scris numai din legătură cu perspectivele unirii Transilvaniei cu România”; 5) Papiu „n-a condus societatea Transilvania pînă în 1873 [...] ci pînă în aprilie 1874”; 6) istoricul ardelen a decedat la 23 octombrie 1877, și nu — cum s-a afirmat în articol — la 11 octombrie, dată care „trebuie respinsă” — conchide cititorul nostru — deoarece *Telegraful Român* din Sibiu a publicat necrologul său în nr. din 25 oct. 1877, la două zile după deces”. Este vorba, în adeacr, de șase „greseli regretabile”? Să vedem.

1) Cuvintele citate nu presupun cîtuiși de puțin că Papiu și-ar fi terminat studiile de filozofie la Blaj: cîtea rînduri mai jos, se arată că, în 1854 și-a trecut doctoratul în drept! (în paranteză fie spus, impresia pe care și-o formează „persoana nu poate constitui în nici un caz o „greașală regretabilă”); 2) din *Istoria românilor*, Papiu nu a redactat decît primele două volume; afirmația este deplin corectă, întrucît din volumul al treilea nu a lăsat decît o schiță (publicată de Ștefan Pascu în 1943), care nu poate fi confundată cu o redacție definitivă; 3) cităm din C. Diaconovici, *Enciclopedia Română*, vol. III, Sibiu, 1904, p. 523: „...chemat de Gr. Ghica, domnul Moldovei, ca profesor al Juriștici” (subl. n.); 4) în ceea ce privește acest Memorandum adresat lui Cuza, informația este extrasă din articolul lui V. Netea, citat în microfișier; 5) Cităm din aceeași *Enciclopedia Română*, volumul și pagina menționate: „Lui [Papiu — n.n.] se datorește înființarea societății «Transilvania [...] al cărei președinte și zelos conducător a fost pînă la 1873... (subl. n.); 6) data de 11 octombrie 1877 nu „trebuie respinsă”, după cum nu o respingem nici pe cea de 23 octombrie; ambele sînt corecte, cu mențiunea că prima e valabilă pentru România de atunci (Vechiul Regat), care folosea stilul vechi, iar a doua — pentru Transilvania (stilul nou). Analele Academiei Române, după care ne ghidăm în alcătuirea „fișelor” academice, consemnează — cum e și firesc — numai prima dată.

ERA NOASTRĂ

V.R. ALMAJU din București, ne roagă să-i comunicăm „de cînd începe era noastră și ce eveniment i-a determinat pe istorici să facă această împărțire”. Începutul erei noastre este legat de evenimentul nașterii legendare a lui Ius Hristos, înîmplat, conform tradiției, la 25 de decembrie, anul 753 de creștină, a fost conceput în prima era noastră, sau era creștină, a fost conceput în prima jumătate a sec. VI de către călugărul Dionisie Exiguus, originar din Dobrogea. Acest sistem cronologic s-a impus încă din evul mediu, generalizîndu-se în sec. X. Date suplimentare puleți afla în articolul Erela în trecutul omînilor, de I. Ionașcu, publicat în *Magazin istoric*, nr. 12/1969.

TRADUCERI

MARIAN VEREȘAN din Turda, ne amintea faptul că un citat din memoriul lui da Vinci către Ludovico Sforza, reproduc în articolul Pasunea cunoașterii

(nr. 4/1974) diferă de fragmentul similar înfățișat în lucrarea Tancu, apărută în Editura Militară. „Unde-i adevărul istoric?”, întreabă corespondentul nostru. În textul original, răspundem noi. Fiind vorba de două traduceri efectuate de persoane diferite, e firesc ca cele două fragmente să nu „sune” identic. De altfel, o a treia traducere, aflată în monografia Leonardo da Vinci de Antonina Valentin, tipărită la Editura Meridiane, nu seamănă cu celelalte amintite, toate trei fiind în același timp corecte.

DIN TRECUTUL PAZEI BUCUREȘTIULUI

I. LAZĂROIU din București, ne transmite câteva date privitoare la paza Bucureștiului în trecut.

Înainte de Regulamentul organic, cu paza și ordinea în București, cu securitatea locurilor Capitalei se ocupa un dregător anume rindul, Vel Agă, în subordinea sa se aflau zapci și străjeri. Printre altele, acestuia controlau activitatea negustorilor, pedepșind pe cei care „umblau cu măsuri strimbe”, suprănegeau cafeele și locurile publice și îngrijeau de buna curățenie a orașului.

În timpul războiului ruso-turc din 1806-1812 s-a încercat crearea unui organ special de poliție, numit comitet, desființat însă la protestele Vel Agă, care se vedea lipsit de cele mai importante atribuțiuni ale sale. La începutul secolului IV al secolului trecut, Bucureștiul a fost împărțit în mai multe sectoare, numite vopsele: roșu, albastru, galben, verde și negru. Fiecare vopsea forma o comisie condusă de un comisar. Comisia era alcătuită din trei despărțiri, încredințate la tot atâția subcomisari. Despărțirile, la rândul lor, erau compuse din mahalale, suprănegeate de un epistat, un ajutor-epistat și 3 vâldieri. În acele vremuri Capitala avea 82 mahalale. Paza de noapte a orașului era în sarcina a 40 dorobanți călări, puși la dispoziția Agiei de către proprietarii bucureșteni.

În vremea lui Gh. Bibescu (1842-1848) titulatura de Agă a fost înlocuită cu cea de „Seful Poliției Capitalei”. Pentru a înări paza bucureștenilor „împotriva căpătătorilor de rele” în 1856 s-a înființat corpul garzarilor de noapte, în număr de 480, aflați sub conducerea unui căpitan, ajutor de cinci locotenenți și 20 „unterofițeri”. Fiecare vopsea a primit o gardă de 100 oameni, denumiți roată.

În 1861, în timpul domniei lui Cuza, s-au pus bazele serviciului circulației, pentru care au fost desemnați cinci comisari. În 1866, apare pentru prima oară titulatura de „Poliție municipală”. În același an, în timpul Locotenent domnului instalat în urma abdicării lui Al. I. Cuza, a fost înființată „garda orgănească” sau „garda civică” care a funcționat până în 1884. În rândurile

ei erau cuprinși toți bărbații orașului, între 20-40 ani. La sfârșitul anului 1868, garda însuma cinci legiuni, cu 4 997 guarzi, 526 caporali, 587 sergenți, 272 ofițeri, 77 muzicanți, 44 toboșari etc.

ÎN CĂUTAREA UNUI AN

ANTON BRATU din București, semnalează că, în legătură cu data când Iași a devenit capitala Moldovei, Micul dicționar enciclopedic (1972) indică anul 1564, B.P. Hâdeu, în Ion Vodă cel Cumplit, luna septembrie 1572, iar C. Gane, în Trecute victii de Doamni și Domniile începutului celei de-a doua domnii a lui Alexandru Vodă Lăpușneanu, adică în 1564.

Agă cum a arătat în 1968 profesorul Vasile Neamțu, de la Universitatea „Al. I. Cuza” din Iași, acest oraș nu a devenit capitala Moldovei într-un anume an; în sec. XVI, el a fost folosit de unii voievozi ca reședință preferată. La începutul sec. XVII, înoc, Ieremia Movilă își avea capitala la Suceava; abia în cursul aceluiași secol, nu a mai înțepuit nici o îndoielă cu privire la calitatea de capitală a Iașilor.

Nicolae MINEI

CERERI ȘI OFERTE

MIHAI OESCU, str. Culturii, nr. 74, Iași, oferă: 4/1967; 5/1969; 7, 10-12/1970; 1-12/1971; 1-12/1972; 1-12/1973.

RAINER IOAN, str. Dorobanților, nr. 23, Arad, 3, oferă colecția completă.

IONEL BĂRNĂU, str. Cerbului, nr. 20, Arad, oferă: 1-12/1969; 1-12/1970; 1-12/1971; 1-8, 10-12/1972; 1-12/1973.

ION BRĂTULEASA, str. Parîngului, nr. 30, Bl. A 8, ap. 48, oraș Lupeni, jud. Hunedoara, solicită: nr. 4/1974.

VASILE D. DRAGOMIR, str. Theodor Speranția 14 A, ap. 5, București IV, oferă: nr. 1-4, 9, 11, 12/1969; 1, 2, 5, 7-9, 11, 12/1970; 4/1971; 1-12/1972; 1-12/1973; 1-7/1974.

NICOLAE MIROIU, com. Sutești, jud. Vâlcea; oferă colecția completă.

GH. TURCU, str. C. D. Gherea, nr. 47, Brăila, solicită: nr. 1-6/1968; 2/1971; 2/1974.

PLATON PETRU, str. S. Bărautlu, Bl. B1, sc. B, et. 2, ap. 31, Zalău, jud. Sălaj, solicită: nr. 1-4/1967; 3-4/1970.

CE VOM CITI ÎN NUMĂRUL VIITOR

● 1935: uniți împotriva fascismului — Frontul Studentesc Democrat ● Timișoara 7 aprilie 1929: Congresul Sindicatelor Unitare și manevra guvernului Maniu ● Mișcarea socialistă își afirmă voința ● Octombrie 1944: în satele Olteniei se simte spiritul lui Tudor Vladimirescu ● O săptămână consacrată milenilor de istorie sud-est europeană ● British Museum ● Primul număr al Tribunei: „Soarele pentru toți românii la București răsare” ● Austera Cornelia, mama Gracchilor ● Preludii ale primului război mondial ● Ecourile insurecției slovace în România ● Sofia, septembrie 1944: „Nimic nu mai poate opri asaltul poporului răsculat” ● 1866: un băcan trage în primul ministru I.C. Brătianu ● Birladul și veacurile sale de istorie ● Iuliu Popper — un român în Țara de Foc ● Istorici în aula Academiei

CONTENTS

C. POPIȘTEANU The Beginning of an Era in Romanian History	2
GH. ZAHARIA The Only Solution ?	7
L. LOGHIN A Heroic Route	15
A. SIMION The Working Class on the Barricades	21
PETRE ILIE The Events at the Royal Palace	30
D. VITELEANU On the Decisive Day	41
CRISTIAN POPIȘTEANU and GHEORGHE TITILEANU The Echo of the Insurrection on the Meridians of the World	43
GH. MATEI The British Historian R.W. Seton-Watson about the Historic Act of August 23	48
EUGEN BANTEA Confusion in the Enemy's Camp	50
MATEI OROVEANU British and American Air Raids on Băneasa-Otopeni Airport	52
PARASCHIVA NICHITA A New Cabinet Takes Over	55
C. NICOLAE The First Acts of Foreign Policy	60
ILIE CEĂȘESCU, MIHAIL E. IONESCU and ION TALPEȘ The Army—Its Loyalty to the Country and to the Romanian People	64
PETRE CONSTANTINESCU-IASI, AL. ROSETTI Meetings in the summer of '44	76
V. FIROIU Ionel Perlea — 251 days in a Concentration Camp	80
B. HOLBAN Romanians in the Paris Insurrection	84
WILLIAM MARIN Ties Between the Antifascist Resistance Movements of Romania and of Yugoslavia	89
N. COPOIU Jean Jaurès	93

SOMMAIRE

C. POPIȘTEANU Début d'une ère dans l'histoire roumaine	2
GH. ZAHARIA La seule solution ?	7
L. LOGHIN Itinéraire héroïque	15
A. SIMION La classe ouvrière sur les barricades	21
PETRE ILIE Les événements du Palais royal	30
D. VITELEANU Le jour décisif	41
CRISTIAN POPIȘTEANU et GHEORGHE TITILEANU L'Écho de l'insurrection sur les méridiens du monde	43

GH. MATEI L'historien britannique R.W. Seton-Watson et l'acte historique du 23 Août	48
EUGEN BANTEA Déroute dans le camp ennemi	50
MATEI OROVEANU L'aviation anglo-américaine bombarde l'aéroport de Băneasa-Otopeni	52
PARASCHIVA NICHITA Un nouveau gouvernement commence son activité	55
C. NICOLAE Les premiers actes de politique extérieure	60
ILIE CEĂȘESCU, MIHAIL E. IONESCU et ION TALPEȘ L'armée — son dévouement au pays et au peuple roumain	64
PETRE CONSTANTINESCU-IASI, AL. ROSETTI Rencontres au cours de l'été '44	76
V. FIROIU Ionel Perlea — 251 jours dans un camp de concentr.	80
B. HOLBAN Roumains dans l'insurrection de Paris	84
WILLIAM MARIN Des relations entre les mouvements de résistance antifasciste de Roumanie et de Yougoslavie	89
N. COPOIU Jean Jaurès	93

СОДЕРЖАНИЕ

К. ПОПИШТИНУ Начало новой эпохи румынской истории	2
Г. ЗАХАРИЯ Единственное решение	7
Л. ЛОГИН Героический маршрут	15
А. СИМИОН Рабочий класс на баррикадах	21
П. ИЛИЕ События в королевском дворце	30
Д. ВИТЕЛЯНУ Решающий день	41
К. ПОПИШТИНУ, Г. ТИТИЛЯНУ В разных странах мира — отголоски восстания	43
Г. МАТЕЙ Английский историк Р.У. Сетон-Уатсон про исторический акт 23-го Августа	48
Б. БАНТЯ Тревога во вражеском лагере	50
М. ОРОВЯНУ Англо-американская авиация бомбардирует аэродром Бăнеаса-Отопени	52
П. НИКИТА Новое правительство начинает действовать	55
К. НИКОЛАЕ Первые провозглашения во внешней политике	60
И. ЧАУШЕСКУ, М.Е. ИОНЕСКУ, И. ТАЛПЕШ Армия верна румынскому народу и стране	64

П. КОНСТАНТИНЕСКУ-ИЯШ, А. РОСЕТТИ встреча летом 44-го г	76
В. ФИРОИУ Ионел Перля — 251 день концлагеря за один ответ	80
Б. ХОЛБАН Румыны участники парижского восстания	84
В. МАРИН Связи румынского и югославского антифашистского сопротивления	89
Н. КОПОЮ Жан Жюрес	93

INHALT

C. POPIȘTEANU Beginn eines neuen Zeitalters in der Geschichte Rumäniens	2
GH. ZAHARIA Die einzige Möglichkeit	7
L. LOGHIN Eine heldenhafte Marschroute	15
A. SIMION Die Arbeiterklasse auf Barrikaden	21
PETRE ILIE Die Ereignisse im Königspalais	30
D. VITELEANU Am entscheidenden Tag	41
CRISTIAN POPIȘTEANU, GHEORGHE TITILEANU Der Widerhall des Volksaufstandes auf allen Weltmeridianen	43
GH. MATEI Der britische Historiker R.W. Seton Watson äußert sich über den historischen Akt vom 23. August 1944	48
EUGEN BANTEA "Erwürgung im Feindes Lager"	50
MATEI OROVEANU Die englisch-amerikanische Luftwaffe bombardiert den Flughafen Băneasa-Otopeni	52
PARASCHIVA NICHITA Eine neue Regierung fängt ihre Tätigkeit an	55
C. NICOLAE Die ersten außenpolitischen Maßnahmen	60
ILIE CEĂȘESCU, MIHAIL E. IONESCU, ION TALPEȘ Das Heer bleibt dem Lande und dem rumänischen Volke treu	64
PETRE CONSTANTINESCU-IASI, AL. ROSETTI Zusammenkünfte im Sommer '44	76
V. FIROIU Ionel Perlea — 251 Tage Lager für eine Antwort	80
B. HOLBAN Rumänen im Pariser Aufstand	84
WILLIAM MARIN Über die Beziehungen der antifaschistischen Widerstandsbewegungen Rumäniens und Jugoslawiens	89
N. COPOIU Jean Jaurès	93

ABONNEMENTS : ROMPRESFILATELIA — București, P.O.B. — 2001

magazin istoric

București, intrarea Ministerului nr. 2, parter — Sectorul 1, Oficiul poștal nr. 1, Căsuța poștală 702, telefon 16 68 72.

REDACTORI: Ioan Dragomirescu, Ștefan Sorin Gorovel, Ioan Lăcustă, Vasile Șimandan, Marian Ștefan, Ioana Ursu, Domnica Zavolcinski
SECRETAR GENERAL DE REDACȚIE: Valeriu Buduru
PREZENTAREA ARTISTICĂ: Radu Ion Popescu
TEHNOREDACTOR: Anton Tănase
CORECTURA: Constanța Avram, Ana-Maria Șerbănescu

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presii. Abonamentele se fac la oficiile poștale, factorii poștale, difuzorii din întreprinderi, instituții și de la sate. Prețul unui număr 5 lei, abonamentul pe 6 luni — 30 lei, pe un an — 60 lei.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Științei” — București

42 427

magazin istoric

numar special

23 AUGUST 1944

23 AUGUST 1974